

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LÜBNAN'LI PAUL MASSAD'IN SURİYE VE LÜBNAN'DA
OSMANLI DEVLETİ ADLI ESERİNİN TERCÜMESİ VE
DEĞERLENDİRMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REEM NAJM AJAJ AJAJ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Bahattin GENÇAL

BOLU, TEMMUZ-2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Reem Najm Ajaj AJAJ tarafından hazırlanan “**Lübnanlı Paul Massad’ın Suriye ve Lübnan’da Osmanlı Devleti adlı eserinin tercümesi ve değerlendirmesi**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yakın Çağ Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.23/07/2024

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr..Bahattin Gencal
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr..Necmi Sarı
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğrt. Üyesi Kadir Tuğ
Üniversitesi Bingöl Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım

Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlere atıfta bulunurken kaynakları uygun şekilde gösterdiğimi,
- Herhangi bir şekilde kaynak alınan verilerde değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın tamamının özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.....

Reem Najm Ajaj AJAJ

ÖZET

LÜBNAN’LI PAUL MASSAD’IN SURİYE VE LÜBNAN’DA OSMANLI DEVLETİ ADLI ESERİNİN TERCÜMESİ VE DEĞERLENDİRMESİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
REEM NAJM AJAJ AJAJ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. BAHATTİN GENÇAL)**

**BOLU, TEMMUZ -2024
XIV-+157**

Yazar bu kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun Lübnan ve Suriye'deki hakimiyeti sırasında meydana gelen olaylardan, bunların sebep ve sonuçlarından, olayların yer ve zamanından, olayların kahramanlarından kronolojik bir sıralama içinde bahsetmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün Şam Diyarı'nda ne zaman ortaya çıktığını ve yerel unsurların hem birbirleriyle hem de Osmanlı Devleti ile yaşadığı güç rekabetini gözler önüne sermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer dinlere olan sempatisini, Lübnan ve Suriye'deki krizleri sona erdirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl mücadele ettiğini ortaya koymaktadır. Bu krizleri bölgeye müdahale etmek için fırsat gören Fransa ve Birleşik Krallık yönetimlerinin diplomat ve asker göndererek Osmanlı İmparatorluğunun içişlerine karışmaları ve bölgede etkili olmaları anlatılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER: Osmanlı İmparatorluğu, Lübnan ve Suriye, Şam Diyarı, Güç rekabeti, Fransa ve Birleşik Krallık.

ABSTRACT

TRANSLATION AND EVALUATION OF PAUL MASSAD'S WORK "THE OTTOMAN EMPIRE IN SYRIA AND LEBANON"

MSC THESIS

REEM NAJM AJAJ AJAJ

BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF HISTORY

(THESIS ADVISOR: PROF. DR. BAHATTIN GENÇAL)

BOLU, JULY 2024

XIV + 157

In this book, the author talks about the events that took place during the Ottoman Empire's rule in Lebanon and Syria, their causes and consequences, the place and time of the events, and the heroes of the events in a chronological order. It reveals when the power of the Ottoman Empire emerged in the Land of Damascus and the power competition that local elements experienced both with each other and with the Ottoman Empire. It reveals the Ottoman Empire's sympathy for other religions and how the Ottoman Empire struggled to end the crises in Lebanon and Syria. It is explained that the governments of France and the United Kingdom, who saw these crises as an opportunity to intervene in the region, intervened in the internal affairs of the Ottoman Empire by sending diplomats and soldiers and became influential in the region.

KEYWORDS: Ottoman Empire, Lebanon and Syria, Damascus Region, Power struggle, France and the United Kingdom.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
TEŞEKKÜR	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	8
1. PATRİK BOULOS BOUTROS MASSAD (1806 - 1890)	8
1.1 Doğumu ve Eğitimi	9
1.2 Patrikliği	10
1.3 1856 Bkerke Konseyi	10
1.4 1858 Köylülerin İsyanı.....	11
1.5 Yurt Dışı Ziyaretleri	14
1.6 Eserleri	15
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. BİLÂDÜ'Ş-ŞAM (1517-1916 YILLARI ARASINDA SURİYE ,ŞAM ,LUBNAN).....	16
2.1 Suriye	16
2.1.1 Fizikî ve Beşerî Coğrafya.....	16
2.1.2 Osmanlı Dönemi	17
2.2 Şam.....	26
2.2.1 Fizikî ve Beşerî Coğrafya.....	26
2.2.2 Osmanli Dönemi	27

2.3 Lübnan.....	34
2.3.1 Fizikî ve Beşerî Coğrafya	34
2.3.2 Osmanlı Dönemi	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
3.YAZARIN OSMANLI DEVLETİ'NE DAİR GÖRÜŞ VE ÜSLUP ANALİZİ 45	
3.1 KitabınKonusu	45
3.2 KitabınAmacı	49
3.3 Kitabın Üslubu	51
3.4 Yazarın Osmanlı Devleti'ne Bakışı.....	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	71
4. TARİHSEL SÜREÇTE SURİYE VE LÜBNAN: 16. YÜZYILDAN	
MODERN DÖNEME (ÇEVİRİ METİN).....	71
4.1 16.Yüzyılda Suriye.....	71
4.1.1 Osmanlı Fethi	71
4.1.2 Ma'n'lı Ve Assafoğulları Seyfa Emirlerin Yönetimi.....	73
4.1.3 Assafoğulları'nın Gücü	76
4.1.4 Seyfaoğulları'nın Etkisinin Artması Ve Assaf Ailesinin Gücünün Azalması	77
4.1.5 Ma'noğulları'nın İlk Felaketi	78
4.1.6 Assafoğulları'nın Ortadan Kalkması Ve Kesrevan İdaresinin Seyfaoğulları'na Geçmesi	79
4.1.7 Emir Fahreddin'in Avrupa'ya Yolculuğu	81
4.1.8 Ma'noğulları'nın İkinci Felaketi”	82
4.1.9 Fahreddin'in Dönüşü Ve Ma'nlıların Yeniden Yönetime Getirilmesi.....	83
4.1.10 Seyfa ailesi'nin İlk Felaketi.....	85
4.1.11 Fahreddin'in Harfuşoğullarını Ve Tarabiye'yi Yenmesi Ve Şam Ordusunu Yok Etmesi	87
4.1.12 İkinci Seyfa Oğulları Felaketi Ve harafaşlar'ın Nüfuzunun Azalması.....	89

4.1.13 Fahreddin'in Valiliğinin Genişlemesi Ve Ma'noğulları'nın Güçlenmesi .	90
4.1.14 Ma'noğulları'nın Üçüncü Büyük Felaketi	91
4.1.15 Alemüddin Oğulları Ve Seyfa Oğulları	93
4.1.16 Yemenlilerin Felaketi	94
4.1.17 Seyfaoğulları'nın Üçüncü Felaketi Ve Valiliğin Alemüddin Ailesine İadesi	94
4.1.18 Seyfaoğulları'nın Dördüncü Felaketi Ve Trablus Valilerinin Zulümleri ..	95
4.1.19 Ma'n'lı Emir Melhem'in Ölümü Ve Beş'alanioğulları'nın Haberleri.....	96
4.1.20 Kaysiyye'nin Büyük Felaketi.....	98
4.1.21 Hamadlıların Tehlikeli Olmaları Ve Büyük Felaketleri	99
4.1.22 Ma'n'lıların Hakimiyetinin Sona Ermesi Ve Soylarının Tükenmesi	102
4.1.23 Şihabi Emirlerin Valilikleri	103
4.1.24 Emir Beşir Şihabi'nin Valiliği	104
4.2 18.Yüzyılda Suriye.....	105
4.2.1 Emir Haydar El-şihabi'nin Valiliği	104
4.2.2 Yemenlilerin Büyük Felaketi VE Alemüddin Hanedanlığının Sonu.....	105
4.2.3 Şihabilerin Valilik Mücadelesi	108
4.2.4 Mısırlı Emir Ali Ve Şeyh Zahir El-omar	109
4.2.5 Mısırlı Ali Paşa'nın Akıbeti.....	109
4.2.6 Cezzar'ın Ortaya Çıkması	110
4.2.7 Emir Yusuf'un Gücünün Büyümesi	111
4.2.8 Cezzar'ın Valiliği.....	112
4.2.9 Ömer Ailesinin Akıbeti.....	113
4.2.10 Emir Yusuf Ve Rakipleri.....	113
4.2.11 Cezzar'ın Zulümleri Ve Hileleri	114
4.2.12 Emir Büyük BEŞİR ŞİHABİ'NİN VALİLİĞİ	115
4.2.13 Emir Yusuf'un Hayatının Sonu	117
4.2.14 Emir Beşir Ve Emir Yusuf'un Oğulları	117

4.2.15 Emir Beşir Ve Napolyon.....	119
4.3 19.Yüzyıl Ve 20. Yüzyılın Başlarında Suriye.....	120
4.3.1 Cezzar'ın Valiliğinin Bitişi, Emir Yusuf Oğulları Ve Baz Oğulları'nı Akibeti	121
4.3.2 Antalyas Halkı.....	123
4.3.3 Lehfed Halkı.....	124
4.3.4 Derviş Paşa Ve Emir Beşir	124
4.3.5 Emir Beşir Ve Muhammed Ali Paşa.....	125
4.3.6 El-Muhtara Hareketi.....	125
4.3.7 İbrahim Paşa'nın Suriye'ye Saldırması	126
4.3.8 Mısır Meselesi	128
4.3.9 Mısır Meselesinin Lübnan Ve Suriye'deki Yankısı	128
4.3.10 İbrahim Paşa'nın Suriye'den Ayrılması	129
4.3.11 Emir Beşir'in Akıbeti	130
4.3.12 Hristiyanlar İle Dürziler Arasındaki İlk İç Savaş	132
4.3.13 Hazinlilerin Felaketi Ve Tımar Yönetiminin Sona Ermesi.....	133
4.3.14 Hristiyanlar İle Dürziler Arasındaki Üçüncü İç Savaş	134
4.4 Modern Sistemden Sonra Lübnan	139
4.4.1 Davud Paşa Ve Yusuf Kerem Arasında	139
4.4.2 Franko Paşa'nın Valiliği	141
4.4.3 Rüstem Paşa'nın Valiliği	142
4.4.4 Vasa Paşa'nın Valiliği.....	143
4.4.5 Naum Paşa'nın Valiliği.....	143
4.4.6 Muzaffer Paşa'nın Valiliği.....	143
4.4.7 Franko Yusuf Paşa'nın Valiliği.....	144
4.4.8 Kuyumcuyan Paşa'nın Valiliği.....	144
4.5 Kitab Sonuç	145
4.6 Modern Lübnan Rejiminden Sonra Suriye.....	146

5. SONUÇ.....	149
6. KAYNAKLAR	153
7. EKLER	155

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Sultan Birinci Selim	5
Resim 2. Patrik Paul Butros Massad	8
Resim 3. Emir Beşir el-Şihabi'nin Fotoğrafı.....	119
Resim 4. Abu Semra Ganem El-Bekasini.....	130
Resim 5. Patrik Paul Massad (1854-1890)	133
Resim 6. Yusuf Bey Kerem.....	135
Resim 7. Yusuf Bey Kerem'in Ünlü Adamlarından Sema'n Ağa Akal	140
Resim 8. Avrupa Büyük Savaşı Suriye Hatıra Madalyası Yıl 1917	148
Resim 9. Çevrilen kitabın dış kapağının resmi	155
Resim 10. Yazarın kitaptaki konuşmasından bir görüntü	156
Resim 11. Kitabın girişinden bir görüntü, ilk sayfa.....	157

KISALTMALAR LİSTESİ

A.} DVNSMHM. d.	:Bab-1 Asafl Mühimme Defterleri
A.} MKT.	:Sadaret Mektubi Kalemi
A.} MKT.MVL	:Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala
A.} MKT. UM.	:Sadaret Mektubi Umum Vilayat
AE. SMMD. II.	:Ali Emiri Sultan Mehmet II
AE. SSLM. III	:Ali Emiri Sultan Selim III
AE. SMHD.II.	:Ali Emiri Sultan Mahmut II
AÜ.	:Ankara Üniversitesi
AÜ DTCFD.	:Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜHFD.	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bk.	Bakınız
BOA.	:Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
C. DH.	:Cevdet Dâhiliye
C. EV.	:Cevdet Evkaf
C. MF.	:Cevdet Maarif
C. ML.	:Cevdet Maliye
Çev.	:Çeviren
Ç.Ü.	:Çukurova Üniversitesi
DİA.	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF.	:Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi

TEŞEKKÜR

Araştırmam sürecinde bana her türlü desteği sağlayan ve anlayış gösteren hocam sayın Prof. Dr. Bahattin GENCAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca üzerimden maddi ve manevi desteğini hiç esirgemeyen duydukları sonsuz güven ve inançlarından en çekilmez olduğum zamanlarda bile bana tahammül etmelerinden dolayı anne ve babama teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

1517-1916 yılları arasındaki dönem Suriye topraklarındaki Osmanlı hakimiyetinin son dört yüz yıllık (1517-1916) dönemini içermektedir. Ünlü Osmanlı fatihi Sultan Selim'in elinde Memluk devletinin¹ sona ermesinden ve Haçlıların² burayı iki buçuk asır sonra terk etmelerinin ardından 16. yüzyılın ilk çeyreğinin ortalarında Suriye, Osmanogullarının eline geçti.

Osmanoğulları dönemindeki Suriye tarihi, takip ettiği Memlûk dönemindeki hayvanları ve ekinleri yok eden ve insanlara zorluk ve sefaletin içinde bırakan felaketler ve talihsizlikler dizisinin sadece bir halkasıdır. İnsan o devirdeki tarihine göz gezdirdiğinde insanlığın ilk çağlarının tarihine baktığını zanneder. Şam Diyarının içinden geçtiği o uzun döneme ait haberlerin yer aldığı o koca kitapta gördükleri karşısında hayretler içinde kalır.

Ülkenin desise ve aşagılamanın etkisiyle tökezlediğini, iç karışıklıkların ülkeyi parçaladığını, ateşin sönmeyip şiddetli dış savaşlarla paramparça olduğunu görür. Yangının durmayıp, orduları birbiri ardına yok ettiğini, bölgeleri ve şehirleri ve birbiri ardına birer birer yıktığını görür. Bu perişan ülkedeki devlet vezirleri ve vekilleri, şahsi emellerini tatmin etmek için kendilerini soyguna, yağmaya ve kan dökmeye adanmışlardır. Saltanat merkezindeki gurupların liderleri ve yeniçeriler, entrikalar tertipliyorlar ve padişahları devirmek ve onlar olmadan devlet işlerine kendi kapris ve arzularının gerektirdiği şekilde zulmetmek için komplolar kuruyorlar.

¹Bu Memlûkler, Birciler veya Çerkesler olarak bilinir. Devleti MS 1381 yılında Büyük Yelboğa olarak bilinen el-Melikü'z-Zahir Berkuk tarafından kurulmuş ve bu ülkenin Osmanogullarının idaresi altına girdiği 1517 yılına kadar Suriye'de hüküm sürmüştür. Onların yönetimi, onu paramparça eden ve ihtişamından geriye kalanları da silip süpüren şiddetli çekişmeler ve savaşlarla ülkeye nüfuz etti. Bu fitneler, 14. asır ve sonrasında, korkunç ve üzücü bir dönemde girmiş, ta ki peş peşe gelen musibet ve felaketler sebebiyle halkın gayretleri azalmış, geçmiş kararlılığı zayıflamış ve başlarına gelen korkunç musibetler, etkilenme duygularını yitirmelerine neden olduğu için boyunlarının üzerinde artık yöneticilerin baskısını ve denetimini hissetmez olmuşlardır. Ünlü Moğol tiranı Timur'un 1400 yılında işgali ve Şam'ı ele geçirmesiyle, bu işgalin bilinen son haberine kadar Şam'ı, alimlerini ve üreticilerini temelden yerle bir etmesiyle Suriye'nin durumu daha da kötüleşti.

²Haçlılar MS 1099 yılında Suriye'ye girerek, Kürt ve Türk devletleri ile Roma Krallığı ve bu devletlerle işbirliği içinde olan Emirler ve yardımcıları ve bu devletlerden gelenlerle savaşarak geçirdikleri yaklaşık iki asır boyunca Suriye'yi kontrol altına aldılar. Şam topraklarındaki Haçlılar dönemi, bu ülkenin daha önceki ve daha sonraki idarecileri döneminde yaşadığı sıkıntı ve dehşetlerle karşılaştırıldığında bir refah ve ilerleme dönemi idi.

Türkler Şam Diyarını, Mısır ve Arap topraklarını ele geçirdiklerinde ilk halifelerin görüntüsüyle ortaya çıktılar ve insanlar arasında adaleti sağladılar. İktidarlarının temellerini hoşgörü ve adalet üzerine kurmuş, böylece ülkeyi içinde bulunduğu tökezlemeden, Kürtlerin, Memlukların ve Moğolların içine attığı harabe ve yozlaşma uçurumundan kurtarmışlardır. Ancak fetih dönemi sona erdikten ve bu topraklarda hâkimiyet kurulduktan sonra, ilk halifelerin vasıflarını kaybettiler. Çünkü bu vasıflar onların fitratlarında olmadığı için, kendilerinden öncekiler ve devletlerinin ihtişamını mızrakların uçları ve kılıçların keskin kenarları üzerine kuranlar, zamanın zorluklarını ve günlerin felaketlerinin onu yenemeyeceği doğru ve sağlam bir temel üzerinde güçlendirsınler diye taç sahiplerinin sahip olması gereken harika erdemlerden habersiz olarak padişahların saraylarında onlara aşına olmamışlardır.

Bu nedenle, bu nitelikler, düşünceleri sakinleştirmeye ve gözlerine kül atmaya, kendi iradelerine teslim olma ve otoritelerine teslim olma arzusunu uyandırmaya ihtiyaç duydukları ölçüde ruhlarına nüfuz edemedi.

Böylece Şam Diyarı, Osmanoğullarının hakimiyetine ısınamadı ve kısa bir süre için rahatlığı tattı. Acısını çeken ve eskisinden daha kötüye dönene kadar ihtişamının özelliklerini yerle bir eden zorluklar ve dehşet zamanının sonu için Allah'a şükretti. Padişahların, vekillerinin ve işbirlikçilerinin zor kullanmaları böylece geri döndü ve ülke derin bir sıkıntı ve zorluk dolu koyu karanlık çukura gömüldü. Suriye halkı, yöneticilerin birbirlerine sövüp saydıkları, birbirlerine iftira attıkları, liderlerin hatasını örtmeden ve yolsuzluğunu düzeltmeden kıskançlık ve düşmanlığa dönüştüğü çatışmalarda ve iç savaşlarda can verdi.

Halep Valisi Karakuş, Sayda Valisi Ahmed Cezzar, Trablus Valisi Yusuf Paşa Seyfa, Muneýtıra ve Cübeyl bölgesinin idarecileri Hamadeoğulları ve bu özetin bölümlerinde bahsedeceğimiz diğerleri gibi adaletsizlikleri ve keyfilikleri ile diğerlerine üstün gelen idareciler bugüne kadar atasözlerinde zikredilmiştir. Suriye, günümüze kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır. Ancak daha sonra açıklayacağımız gibi oradaki Osmanlılar dönemi, onu bir süre idaresinden uzaklaştıran çekişme ve savaşlarla sarsılmış, sonra da üzerindeki egemenliğini yeniden kurmuştur.

Ancak Suriye halkında tarihin en eski dönemlerinden beri, ilk ataları olan Aramiler ve Fenikelilerden, onların özellik ve erdemlerinden miras aldıkları güçlü bir bağımsızlık eğilimi vardır. Onu kendi kanında sakladığı gibi sakladı, ta ki içinde depolanana ve kökleri ruhuna kök salana kadar. Kavimlerin varlığını ezen, içlerindeki hayat özünü yok eden musibetlere rağmen onun tohumu göğsünde büyümüştü. Dolayısıyla Osmanoğulları döneminde Suriye'nin mandasını müzakere eden vezirler ve temsilciler, sosyologlara göre milli hayatın temeli olan bu büyük hayati unsuru Suriye halkının ruhundan söküp atmayı başaramadılar. Böylece, özellikle Lübnan'daki yerel Emirlerin ve yöneticilerin otoritesi eskisi gibi kaldı ve iç işlerinde tam bir özgürlükle bağımsız idiler. Özellikle Tanuhiler, Ma'nlılar, Şihabiler, Lem'iler, Assafoğulları, Seyfaoğulları ve diğerlerinin döneminde büyük genel meseleler dışında devlete danışmazlardı. O Emirler ve ileri gelenler ve onların arkasındaki şeyhler, insanlar arasında iradelerine ve ihtilaflarına göre hüküm verirlerdi ve bunlar ile bunlar arasındaki insanlar, farklı maksat ve arzulara sahip, farklı çizgilerden partiler ve guruplardı.

Ancak bu yöneticiler arasında hakim olan husumet ve hasetler ve iç çekişmeler yüzünden yaşananlar, devletin bu çevrelerde işlerine karışmasının ve otoritesini sağlamlaştırmasının en büyük sebeplerinden biriydi. Hükümdarlar, devlette paranın hakikatin direği ve onun büyük dayanağı olduğunu çok iyi bildiklerinden, devlette kendilerine miras kalan haklardan daha çok paraya öncelik vererek, en iyi paya sahip olmak için rekabet etmeleri büyük bir talihsizlikti.

Devlet adamlarını, hükümet makamlarına ulaşmalarına yardım ederek, zaferde bir kayıp olarak kendilerine verdikleriyle kazandılar. Bu kan dökücü zorbalara, emellerini ulaşmak ve bu yöneticilerin elindeki tebaanın parasıyla ceplerini doldurmak için hırsızlık ve yağma yöntemlerinde ustalaşıyorlardı. Nadiren de olsa bunlardan biri parasız iş görürdü. İller, araziler, yönetim ve nüfuz çevreleri, vezirler ve vekiller grubuna sundukları mali hediyelerle orantılı olarak genişliyor veya daralıyordu.

Bu şekilde yarışmaları ve harcamaları, tebaa bu ağır boyunduruk altında inlerken onları tebaaya baskı yapmaya ve onları ağır vergilerle yormaya sevk etti. Sık sık yöneticilere saldırılar oldu ve tebaayı itaate döndürmek için zor kullandılar.

Onlara karşı koymaya gücü yoksa onların zulmünden emin olacağı ve öfkesinden korunacağı bir yer bulmak için vatanlarını terk eder. Lübnan ve Suriye'den büyük grupların bir taraftan diğer tarafa hareket etmesinden ve buralara yerleşmesinden günümüze kalan budur. Bu âdetin Şam Diyarı ülkelerinde zamanımıza kadar kök salmış olması talihsiz bir durumdur. Halkı kesin olarak bilmesine rağmen, ülkelerinin bozulmasına, siyasi kaosa ve ahlaki gerilemeye daha fazla artışın olmadığı bir dereceye kadar ulaşmasının ana sebeplerinin başında yer alıyor. Eğer Suriye'nin Emirleri, ileri gelenleri ve şeyhleri ittifak etseler ve faydalandıkları iç bağımsızlıktan yararlanmayı bilselerdi, hele kendi ülkelerinde ve aşiretlerinde egemenliği dededen babaya miras aldıkları için, kendilerine hâkim olan devletle ilişkileri o dönemde farklı olurdu. Onlardan kim bunu elde ederse, kılıcıyla, bileğinin gücüyle, zekâsıyla ve kalbinin zekasıyla başarıyı elde etmiş demektir. Onu muhafaza edip değerli bir miras olarak bırakmalarında hiçbir eksiklik yoktu, azıcık anlayış ve uzlaşma dışında bir ceza yoktu ki, ne yazık ki bugüne kadar kavrayamadıkları şey buydu.

Bununla birlikte, tarih ve gelenek, bu yöneticilerin büyük bir grubunun bıraktığı iyi etkileri bizim için korumuştur. Bu grubun, çocukların kalplerine gerçek vatanseverlik ruhunu yayma ve ruhlarına, aklı başında bir insanın inkar edemeyeceği harika erdemlerin ve mükemmel niteliklerin tohumlarını ekme imkanı vardır.

Ancak kılıçların ağzına dayanan bu hakimiyetin kötülükleri, o zümrenin itibarını düşürmüş, fazilet alametlerini bulandırmış ve o şiddetli akıntıda faziletlerini kaybetmiştir. Habil ile Kabil (iyi ile kötü) birbirine karışmıştır. Mutlak çoğunluğu oluşturdukları halde, insanların işlerini bozan, önde gelenlerin ve faziletlilerinin faziletine gölge düşüren diğer bozuk ve dalalet gruplarından artık onu ayırmak mümkün değildir. Bu grubun ortaya çıktığı, masum birinin suçlunun işlediği suçtan dolayı cezalandırıldığı o döneme ilişkin eleştirel tarihçilerin yargısının genel ve kapsamlı olmasının nedeni budur.

Osmanlılar döneminde Şam ülkesini yönetenler arasında; Tanuhi Emirleri, Ma'nlı Emirler, Yemenli Alemüddin ailesi, Şihabiler, Lem'iler, Arslan ailesi, Assaf ailesi, Seyfa ailesi, Matrukioğulları veya Hasrunioğulları, Anahileoğulları, Şairoğulları ve Meşayihioğulları, Canbolatoğulları, Hamadeoğulları, Hazinoğulları,

Hubeyşoğulları, Azaroğulları, Telhukoğulları, Dahdahogulları, Nekedoğulları, Zahiroğulları, Hurioğulları gibi ileri gelenler ve Azm ailesi, Mataracı ailesi, Ömer ailesi ve Berber ailesi ve Es'ad ailesi gibi eşraftan olanlar ve diğerleri bulunmaktadır. Bu emirlerin, ileri gelenlerin, şeyhlerin ve eşrafın çoğunun devletin vezirleri, vekilleri ve adamlarıyla ünlü savaşları vardır.

Ma'nlı Emir Fahreddin, Halep valisi Canbolat Paşa, Emir Büyük Beşir eş-Şihabi, Yusuf Bey Kerem ve diğerleri gibi sık sık itaatsizlik ederlerdi ve güçlerine boyun eğdirmede zor zamanlar yaşadılar. Daha sonra onlardan bahsedeceğiz. Onların halefleri, hâlâ Şam ülkesindeki Türk etkisine direniyor ve onun genişleyen akıntısını engelliyorlar. Ancak devlete karşı direnişleri eski evresinden uzaklaşarak, askeri direnişten daha çok nüfuz ve egemenlik için tehlikeli olan ahlaki ve siyasi bir biçime dönüştü.

Bugün Şam ülkesinde adamlarının işledikleri adaletsizlikler ve zulümlerden doğan ve içerideki ve dışarıdaki çeşitli Suriye unsurlarını bir araya getiren mevcut entelektüel devrim, bu ülkenin yakında dört asır boyunca ağır boyunduruğunu omuzlarında taşıdığı bu çağın talihsizliklerini unutturan yeni bir role gireceği umudunu doğuruyor.

Resim 1. Sultan Birinci Selim

Osmanlıların Arap bölgesi üzerindeki hakimiyeti hakkındaki gerçek nedir? Onlar istilacı mıydı yoksa fatih miydi? Arap bölgesi ülkeleri yüzyıllarca Osmanlı yönetimine boyun eğmelerinin karşılığında Arap milletine ne biçildi? “Bağımsız Arabistan” için “kanlı gerçek” olarak tabir edilen “o devlet” diye ifade edilmekteydi. Bu konudaki gerçeği aydınlatmak için yazılan tarih belgeleri ve son elli yılda bu konuda yazanların görüşlerini gözden geçirerek yanıtlamaya çalıştığı sorular aslında bunlardır. Mısır tarihçisi Muhammed bin İyas El-Hanefi’ye göre ilk olarak Osmanlı Sultanı I. Selim’in (MS 1520’de öldü) MS 1517’de Memlûk devletinin son padişahı Tomanbay’a karşı zaferle Mısır’a girmesi bu soruları ve tartışmaları ortaya çıkardı.

O dönemin çağdaşı olan (ö. 1523) İbn İyas, “Bedai ez-Zuhur fi Waqa’at al-Dahur” adlı kitabında şöyle anlatır: “Kahire halkı, vedalaşmak için Kahire’ye çıkmışlardı. Mısır Padişahı Tomanbay, Züveyla’nın kapısına asılıp ruhu bedeninden ayrılınca insanlar ona cesedi kuruyana kadar ağladılar.”

Mısırlı tarihçi İbn Zünbül er-Remmal’in “Zamanın Halinden Ayrılması ve Osmanogulları Devletinin Bağlantısı” adlı kitabında “Melikân halkının en kötü günleri olarak nitelendirdiği bu dönemde, dul ve yetimler ağladı” demektedir. İbn İyas ise bu zulümlere “Bağdat, Abbasi devleti döneminde MS 1258’de Hulagu (Moğollar) askerlerinin ellerinde tanık oldu.”

Arap dünyasında Osmanlı dönemini savunan ve destekleyen “Osmanlı İmparatorluğu’na ve İslam Devleti’ne iftira atıldı” diye yazan Abdülaziz el-Şennavi de dahil olmak üzere birçok tarihçi vardır. Osmanlı’nın “Arapları koruduğu” konusunda ısrar ediyorlardı. “Haçlı Seferleri’ne karşı İslami mirası korudu” diyen Modern ve Çağdaş Tarih Profesörü Assem El-Desuki, “*Tarihte siyaset ve dinin kullanılması tarihin gerçeklerini bu yönde yorumlamamıza ve bizi bazen gerçeklerden uzaklaştırmaya neden oluyor*” fikrini benimsemiştir. Ayrıca bu fetihlerden sonra adını halife ünvanına bağlayan tek Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamit’tir.

Tarihi kaynaklarda ve belgelerde sabit olan bilgilere göre Osmanlı Devleti, adını ilk kurucusu Ertuğrul oğlu Osman’dan alır ve Orta Asya bölgelerinde ikamet eden aşiretlerden meydana gelir. Daha sonra Anadolu’ya akın ederek burada yerleşik hayata geçerler.

Al-Desuki, “Osmanlıların kökeni kuzeybatı eski Çin'de ikamet eden bir kabiledir ve diğer kabileler gibi geçim kaynağı aramak için bir yerden başka bir yere taşındılar ve bu nedenle bir mülkün sahibi değillerdir” diyor. “12. yüzyılın ortalarında Küçük Asya'ya ulaşana kadar sürekli dolaştılar ve bu uzun yolda diğer istikrarlı güçler ve kabilelerle savaşarak onlara karşı zafer kazanarak ve onları kendilerine kattılar. 14. yüzyılın ortalarında Küçük Asya'ya ulaştılar. Hristiyan Bizans İmparatorluğu'na karşı zafer elde ettikten sonra o dönemde beyliğin başında Osman Gazi vardı ve buradan işaretle yeni kurulan devlete “Osmanlılar” adı verildi”.

Osmanlı'ya muhalif tarihçi olan bir modern ve çağdaş tarih profesörüne göre ise, “*Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi, MS 14. ve 15. yüzyılların ortasındaki güçler arasındaki tamamen siyasi bir çıkar çatışmasıydı ve dinle ya da İslam'la hiçbir ilgisi yoktu. Dinsel ve tarihsel olarak yaşananların bir fetih değil, bir istila olarak tanımlanması gerekmektedir.*” Bu fikir, o dönemde muhalif tarihçiler arasında çok yaygındı.

MS 1453 yılında, Osmanlılar Konstantinopolis'e girip Bizans devletini ortadan kaldırdığında, bölgede İran'daki Şiiler olan Safevi güçleri ve Mısır'daki Memlüklerin güçleri bulunmaktaydı. Levant ile Küçük Asya ve Bizans'tan gelen Osmanlılar arasında çatışma çıktı. Eskileri Safeviler ve Memlükler, yenileri Osmanlılar temsil etmekteydi. Mücadele hala savaşların devam ettiği bir alan üzerinden başladı. Kuzey Irak, Suriye, İran ve Osmanlı İmparatorluğu'nun güneydoğusu olan, o zamanlar bağımsız Kürt emirliklerinin bulunduğu, bugüne kadar bir çekişme konusu olan Kalderan, yaklaşık iki yıl önce Memluk devletinin ilk yenilgisini aldığı yerd. Suriye'yi kaybettikleri 24 Ağustos 1516'da Mercidabık Savaşı, ardından 28 Ekim 1516'da Filistin'de Han Yunus Savaşı ve 22 Ocak 1517'de Abbasiye yakınlarında Ridaniye Savaşı gerçekleşti. Bölge (bugünkü merkez Kahire) Mısır başkentinin dışındaydı. Burada Mısır ordusu, Osmanlı askerleri tarafından yenilgiye uğratıldı ve I. Selim, 26 Ocak 1517'de Memluk devletini yıkmak için Kahire'ye girdi.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PATRİK BOULOS BOUTROS MASSAD (1806 - 1890)

1854'ten 1890'daki ölümüne kadar 70. Maruni Patriği. yüzyıldan bu yana Maruni Patrikliği'nin en uzun papalığını yürüten kişiydi.

Papalığında, Lübnan Dağı Mutasarrıflığı'nın kurulması ve 1860'ta Maruniler ile Dürziler arasındaki çekişme gibi birçok önemli olaya tanık oldu. Papalığı, Maruni Patriği'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Asitane'yi ilk ziyaretine ve Maruni Patriği ile Osmanlı Padişahı arasındaki ilk görüşmeye de tanık oldu. Ayrıca on üçüncü yüzyıldan beri Roma'ya ilk ziyaret de gerçekleştirildi. Aynı zamanda tarihçi ve yazardır, çok sayıda kitap yazmıştır.

Kasım 1854'teki ölümüne kadar Patriklik Ruhani İşler Vekili pozisyonunda tutan el-Hazin'in seçilmesini destekleyenler arasındaydı.

Resim 2. Patrik Paul Butros Massad

1.1 Doğumu Ve Eğitimi

Mübarek Massad'ın oğlu Boulos Massad, 1806'da Aşkut'ta doğdu³. Soyu Mukaddemlik yapan Khater el-Hasrouni ile akraba olan zengin bir aileden gelmektedir. Mukaddem, kendi bölgesindeki yerel yetkilidir ve bu unvan, 16. yüzyıldan beri Lübnan Dağı'nda yaygın olarak kullanılmaktadır.

İlk eğitimini Kesrevan'daki Aintoura Okulu'nda aldı. Daha sonra ilk *Maruni ilahiyat okulu olan Ain Waraqa Okuluna kaydoldu. Massad orada teolojik bilimler yanı sıra Arapça, Süryanice, İtalyanca ve Latince öğrendi.

Çalışmalarındaki mükemmelliğinden dolayı Patrik Youssef Hubeys, Roma'daki Maruni Okulu'nu finanse ederek bir dizi Maruni öğrenciyle birlikte Papalık tarafından yönetilen İnancı Yayma Cemaati Okulu'nda teolojik derslerini tamamlaması için onu Roma'ya gönderdi. Orada felsefe ve teoloji derslerini tamamladı ve 1830'da orada rahip olarak atandı ve ardından Lübnan'a döndü.

Piskopos Youssef el-Debs, onu Roma'da dindarlığı ve zekasıyla tanındığını söylemiştir.⁴ Lübnan'a döndükten sonra Patrik Youssef Boutros Hobeish onu sekreter olarak atadı. “Tüm meselelerinde ona güveniyordu ve Patrik'in isteklerine duyarlı, hizmetinde gayretli ve sırlarına sadıktı.”

Daha sonra 28 Mart 1841'de piskoposluk rütbesine, Tarsus Metropoliti ve fahri Patrik Ruhani Vekili rütbesine yükseltildi⁵. 23 Mayıs 1845'te Patrik Youssef Hobeish öldü ve piskoposlar onun halefini seçmek için *Mayfouk'ta toplandı. Piskoposların çoğu, ailesinin siyasi nüfuzu nedeniyle Youssef el-Hazin'i seçme eğilimindeydi. Bu, Hazin'in 1845'te seçildiği yıl mezhep çatışmalarının yaşandığı Lübnan Dağı'nda Maruniler ile Dürziler arasındaki durumu kontrol altına almak içindi. Massad, kendisini 3 Kasım 1854'teki ölümüne kadar Patriklik Ruhani İşler Vekili pozisyonunda tutan el-Hazin'in seçilmesini destekleyenler arasındaydı.

*Mukaddem bölgenin yerel yetkilisidir.

*Maruni efendi anlamına gelir ve maruni Hristiyan mezhebini simgeleyen bir isimdir.

*Mayfouk Lübnan,ın Kesrevan ilçesinde Marunilerin yaşadığı bir köy.

³ Kehhale, Ömer Rıza, Mucemu'l-Müellifin Teracimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye, . 3, s. 83

⁴ Piskopos Yusuf al-Debs, *el-Cami' al-Mufasssal fi al-Tarih al-Mevarine al-Muassal*, Dar al-Mashreq, Beyrut 1905, s. 551

⁵ Piskopos , s. 552

1.2 Patrikliği

Patrik el-Hazin'in vefatından sonra 12 Kasım 1854'te Piskoposlar Konseyi Bkerke'de toplandı ve Massad oybirliğiyle Patrik seçildi. Maroun bu olayla ilgili özel bir şiir kaleme aldı. Patrik Massad, Mart 1855'te Pius IX'un papalığı sırasında “pallium” olarak bilinen onay zırhını aldı. Bu, Patrik'in temsilcisi Papaz Ambrosius el-Darouni'nin elindeydi.

1856 yılında Maronit Kilisesi tarihinde “Bkerke Konseyi” olarak bilinen bir konsil düzenledi. 1860 çatışması olayları sırasında olaylara yakın olmak için Bkerke'den Şuftaki Deir el-Qamar'a taşındı. Lübnan Dağı'nda kan dökenlerin arasını bulmada rol oynadı.

Papalığı aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılın en önemli okullarından biri olarak kabul edilen ve o yüzyılın Michael Naima gibi birçok ileri gelenini yetiştiren “Maruni Patriklik Okulu”nun kuruluşuna da tanık oldu.

1.3 1856 Bkerke Konseyi

Bkerke Konseyi, Patrik Massad'ın seçilmesinden kısa bir süre sonra Papa Pius IX'un isteği ve daveti üzerine toplandı⁶. Aynı zamanda “İkinci Bkerke Meclisi” ve Patrik Massad'ın verdiği isim olan “Belediye Meclisi” olarak da anılmaktadır.

Maruni Kilisesi'nin çoğu konseyi gibi, bu konseye de çağrıyla yapan patrik değil, havari elçisi Paul Bronovi başkanlık ediyordu. 11 Nisan ile 13 Nisan tarihleri arasında Patriklik binasında düzenlenen konseye, Patrik'in daveti üzerine Maruni ileri gelenleri ve şeyhlerden oluşan bir kalabalığın yanı sıra piskoposlar ve manastır tarikat bakanları da katıldı.

Konsili çağırmanın öncelikli amacı, 1736 yılında toplanan Maruni konsillerinin en büyüğü olan Lübnan Konsili'nin çalışmalarını gözden geçirmektir. Bkerke Konseyi, Lübnan Konseyi tarafından oluşturulan bazı konu ve yasaların moderatörlüğünü üstlendi.

⁶ Piskopos [Yusuf al-Debs](#), *el-Cami' al-Mufasssal fi al-Tarih al-Mevarine al-Muassal*, Dar al-Mashreq, Beyrut 1905, s. 552

Konsil, Patrik'in 16. yüzyıldan bu yana yerel Maruni konsillerini ve toplanma nedenlerini anlattığı bir konuşmasıyla başladı. Maruni Patriklerinin ve Roma Papalarının karşılıklı olarak birbirlerine gönderdikleri bir grup mektup onaylanan Konsil kararlarına ilıstırdı.⁷

Daha önce toplanan son konseyin 1818'deki Louaize Konseyi olduğunu da belirtmek gerekir. Monsenyör Münir Hayrallah, 1860'taki çekışmenin bu konsey ve sonuçları üzerine “perde çektiğini” söylemiştir.⁸

1.4 1858 Köylülerin İsyani

1858'de Kesrevan'daki Maruni köylüler, kötüleşen feodal adaletsizlik nedeniyle dağın belediye başkanı Beşir Ahmed ile birlikte özellikle el-Hazin ailesi ve Habeş ailesinden Maruni şeyhlerine karşı isyan çıkardılar. Ayaklanma, Tanyos Şahin liderliğindeki Metn bölgesine yayıldı ve halk cumhuriyetinin ilanı da istekleri arasına katıldı.

Yeni patrik güçlü bir ahlaki otoriteye sahip olmadığı için kaosu sona erdiremedi. Bir tarafta Osmanlı İmparatorluğu, diğer tarafta İngiltere olayları kendi lehlerine kazanmaya çalıştılar ve her ikisi de kaosu yaymak için çeteleri finanse ettiler. Tanyos Şahin'in Maruni savaşçılarla çevrili Nahr el-Kalb'e yönelmesi, Dürzilerin kendisini onlara saldırmakla suçlamasına neden oldu. Deyr el-Kamar ve Beyt Meri'ye saldırdılar ve bunun sonucunda ilk mezhep çatışmasında Lübnan Dağı'nda kırk Hıristiyan köyü yakıldı. Patrik, fitneyi savuşturmaya çalıştı ve Beyrut Valisi Hurşit Paşa ile fitnenin sona erdirilmesi konusunda anlaşmaya varıldı ve bu, aslında Patrik'in çabalarıyla başarıldı.⁹ Ancak Marunilerin saflarındaki bölünmeler devam etti ve Patrik Boulos Massad tarikat içinde birçok zorlukla karşılaştı ve bunları yavaş yavaş çözebildi.¹⁰

⁷ Piskopos Yüsuf al-Debs, *el-Cami' al-Mufasssal fi al-Tarih al-Mevarine al-Muassal*, Dar al-Mashreq, Beyrut 1905, s. 566

⁸ <https://ar.wikipedia.org/wiki/22.04.2024>

⁹ <https://ar.wikipedia.org/wiki/22.04.2024>

¹⁰ <https://ar.wikipedia.org/wiki/22.04.2024>

Maruni meseleleri hakkında tarihçisi Abati Boulos Noman şöyle demiştir: Bu isyanın önemli sonuçlarından biri feodal sistemin etkisinin azalması, özellikle Hazin ailesi, Hubeyş ailesi, Cemil ailesi ve Şeyhler için aile ayrıcalıklarının büyük bir kısmının kaldırılmasıydı. Huri ailesi, vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanması için çalışma başlattı.¹¹

Yazar kitabında bu konuyla ilgili olarak şu satırlara yer vermiştir:

Ancak Emir el-Lemi'nin görevden alınması, onun rakiplerinden, özellikle de valilerden, Kesrevan idarecilerinden intikam almasını engellemedi. Yani, bir grubun kendisini destekleme eğilimini, iktidarı ele geçirmek için komplo kurmaya yönlendirmeye vasıta olarak kullandı. Beyrut Valisi'nin, kendilerine yapılan haksızlıkları gidermek için isyancıların liderlerinden seçtikleri kişilere verdiği yanıt, onların ruhlarında kalan barış ruhunu da yok etti ve fikir imajını büyük bir çekişmeye dönüştürdü. Sonunda isyancılar Tanyus Şahin el-Reyfûni liderliğinde (1859) Hazinlere karşı şiddetli bir saldırı başlattılar ve içlerinden bir kısmını öldürüp evlerini ateşe verdikten sonra onları ülkeden kovdular. Büyükleri, (o zamanlar Patrik Boulos Massad olan) Maruni Patriğinden ve Fransız Konsolosu'dan yardım istediler. Böylece isyanı bastırmak, isyancıların onları takip etmeyi bırakmalarını sağlamak ve çaldıklarını kendilerine iade etmeye zorlamak konusunda ittifak yaptılar. Eğer araya girmeselerdi fitne daha da büyürdü. Çünkü kuvvetli bir şekilde başlamıştı ve her iki taraf için de komplolar gizlenirdi ta ki savaş onları bitkin düşürüp çaresiz olana kadar boyunlarına hakim olur ve köleleri gibi kontrol ederdi. Bunu devletin Şam Diyarı'ndaki çıkarlarının ve beceriksiz geleneksel politikasının gereği olarak bunları yapardı ¹²

Modern sistemde Lübnan emirliğini üstlenen ilk kişi Ermeni Davut Paşa'dır (1861-1868). Kendisi dizginlerini eline aldığı anda yabancıydı ve Lübnan halkının doğası ve durumları hakkında bilgi sahibi değildi. Bu sistemin çok acil durumlar dışında kullanılan (Madde 16) sistemin hükümlerini ihlal etmek isteyerek dağın parasını yedi bin keseye, (35 bin liraya) iki katına çıkarmıştı.

¹¹ Boulos Noman, Ghosta, *Lübnan tarihinde Maruni isyanları*, 1998, s. 127

¹² Massad, Paul, *ed-Devletü'l-Osmaniyye fî Lübnan ve Suriyye Hüküm Erbaati Kurûn 1517-1916*, Daru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1916, s. 69

Bu eylemi, altmışlı yılların çalkantılardan ve kanlı ve kırık kalpli, orada yaşadığı kayıpların büyüklüğünden inleyen Lübnan için bir teşvik edici oldu. Lübnanlılar ona isyan ettiler. Yusuf Bey Kerem verdiği tavsiyelere rağmen Davut'un planını uygulama konusundaki ısrarı nedeniyle kızgındı. Planına karşı çıkanları destekledi ve onunla savaşmak için ayağa kalktı. Bu yönetici, rakibinin cesaretini, rakibinin sağlamlığını gördüğü ve büyük gücü, prestiji ve nüfuzu, onu yatıştırmak için çabalamasına yol açtı. Ancak çabasında başarısız olmuştu ve ihtiyaçların karşılanmasında muhbirlerin öneminden bahsetmişti. Bu da İstanbul'da ustalaştığı bir dersti- bu yüzden onu General Bofor'a Fransız devletine karşı Fuat Paşa'nın destekçisi olduğunu bildirmişti. Neredeyse Lübnan kahramanı ile bu lider arasında bu iftira sonucu ortaya çıkan tartışma, Maruni Patriği'nin aracılığı olmasaydı istenmeyen sonuçlara yol açabilirdi. Patrik, Kerem ve düşmanı arasındaki anlaşmazlığı çözmek istedi fakat Davut'un inadı ve gururu nedeniyle Kerem'in oğlu onunla savaşmaya devam etti. Bu sırada Fuat Paşa Suriye'deki görevini tamamlamıştı. Kerem'in direnme çabalarının ülkede yeni bir fitneye yol açacağından korktuğu için ona İstanbul'a kadar eşlik etti (1861). Davut Paşa'nın görev süresi yenilendiğinde (1864), Kerem Lübnan'a döndü ve oraya muzaffer bir edayla girdi. Bunun üzerine Davut devletten yardım istemek için İstanbul'a yelken açmıştı. Kerem'in oğlu tepenin arkasında ne olduğunu anladı ve itaatsizlikle suçlanmamak için barış yapmaya karar verdi. Ancak Davut onun nüfuzunu ortadan kaldırmaktan başka her şeyi reddetti. Lübnan'ın kahramanı mücadelesine devam etti ve aralarında çıkan birçok savaşta onu mağlup etti, Davud kendisine Kelb Nehri'ne kadar olan kuzey Lübnan eyaletini teklif etmek zorunda kaldı. Bunu reddetti ve ülkeden çıkması konusunda ısrar etti, ardından savaş çıktı. Bunun üzerine Kerem, devlet askerlerinin karşısına çıktı ve durumu daha da kötüleşti. Devlet onun gücünü kırmanın mümkün olmadığını hissettiği için Fransa'dan yardım istedi ve iki ülke onu Lübnan'dan sınır dışı etme konusunda anlaştı. Silahlarını Maruni Patriğinin eline teslim ederek Fransa'ya yelken açtı. Burada III. Napolyon kendisini ağırladı, ona yıllık maaş ayarladı (1868) ve hayatının geri kalanını Napoli'de geçirdi.¹³

¹³Massad, Paul, ed-Devletü'l-Osmaniyye fi Lübnan ve Suriyye Hüküm Erbaati Kurûn 1517-1916, Daru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1916, s. 74

1.5 Yurt Dışı Ziyaretleri

Yedi yıl sonra, 1867'de Patrik, Aziz Petrus ve Pavlus'un ölümünün 1800. yıldönümünü anma kutlamalarına katılmak üzere Roma'ya gitti. Bu, Patriği, Patrik Yeremya el-Amshiti'nin on üçüncü yüzyılda Roma'yı ziyaret etmesinden bu yana Roma'yı ziyaret eden ikinci Maruni Patriği yaptı.¹⁴

Patrik, Roma'dan Paris'e geçerek İmparator III. Napolyon tarafından kabul edildi ve dönüş yolunda Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Asitane'ye uğrayarak 11 Eylül 1867'de Sultan Abdülaziz ile buluştu. Sultan, Patrik'e birinci sınıf Mecidi Madalyasının yanı sıra "pırlantalarla süslenmiş değerli bir taş" verdi. Ayrıca Patrik'e bağlı piskopos ve rahiplerden oluşan heyete unvanlar ve ödüller verdi. Kendisine eşlik edenler arasında Piskopos Youssef Debs de vardı. Kitabına "*Papaların Kitabındaki Haber Kitabı*" adını verdi. Padişah ayrıca patriğe kraliyet saraylarından birinde bir daire verilmesini ve odalarından birinin ayinlerin gerçekleştirilmesi için kiliseye dönüştürülmesini emretti. İki araba ve dört atlı, refakatçi olarak Patrik'in emrine verildi. Ziyaretin yirmi üç gün sürmesi ve tüm masrafların Babıali tarafından karşılanması, ziyarete eşlik eden Youssef Al-Debs'in bu şerefın İstanbul'u ziyaret eden başka hiçbir patriğe verilmediğini söylemesine neden oldu.¹⁵

Ayrıca Patrik, Sultan'la yaptığı görüşmede, Lübnanlı Müslümanların Lübnan Hristiyanlarıyla eşit hale getirilmesi amacıyla, "seferberlik" olarak bilinen ve beş yıl süren zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulmasını talep etti. Sultan onun bu isteğini de kabul etti.¹⁶

23 Eylül'de Patrik Lübnan'a dönerek Trablus'a geldi, ardından Diman'a intikal etti. Trablus ile Diman Patrikhanesi arasındaki yol üzerinde kendisi için büyük çaplı karşılamalar düzenlendi.¹⁷

¹⁴Piskopos [Yusuf al-Debs](#), *el-Cami' al-Mufasssal fi al-Tarih al-Mevarine al-Muassal*, Dar al-Mashreq, Beyrut 1905, s. 553

¹⁵A.g.e., s. 554

¹⁶A.g.e., s. 554

¹⁷A.g.e., s. 555

1.6 Eserleri

Patrik Massad'ın teoloji ve felsefe bilgisinin yanı sıra doğu dini tarihi ve küresel tarih konusunda da bilgili olduğu belirtilmektedir.

Maruni Kilisesi'nin özellikle Orta Çağ'daki tarihini ve teolojisini tartıştığı* “*Al-Durr el-Manzum*” da dahil olmak üzere çok sayıda kitabı vardır. Katolik Kilisesi tarafından benimsenen Lekesiz Hamilelik doktrinini savunduğu **“*Bakire'nin Ebedi Bekaretiyle İlgili Değerli Başyapıt*” adlı başka bir kitabı da bulunmaktadır. Ayrıca Katolik Kilisesi ile Doğu ve Doğu Ortodoks Kiliseleri arasında teolojik açıdan tartışmalı konulardan biri olarak kabul edilen Kutsal Ruh'un yayılmasıyla ilgili teoloji üzerine üçüncü bir kitabı da eserleri arasındadır.

Tarih alanında ise, Bkerke'de var olan belge ve verileri topladığı “*Büyük Kayıt*” ve Hazinê hanedanının tarihi vardır.

Maruni Patrikhanesi'nin kuruluşu ve Kalkedon (Kadıköy) otoritesinin bölünmesi konusundaki bakış açısını anlattığı “*Monarşi ve Maronizm*” adlı kitabı ve diğer kitapları ve makaleleri mevcuttur.

Dini açıdan bakıldığında Massad, kendine özgü pek çok unsuru korurken, Maruni Kilisesi'ni tamamen Roma çerçevesi içinde kurdu. 18 Nisan 1890'da Lübnan'ın *Bkerke kentindeki Maruni Katolik Patrikhanesinde öldü.

Bu adam Hristiyan ve süryanidir. Maruni patriğidir. Roma'da eğitim almıştır. Büyük ihtimalle de misyonerdir. Osmanlılara düşmanlık beslemektedir. Türk ve Müslüman düşmanıdır. Bunu eserinde verdiği bilgilerden açıkça görmekteyiz.*

* *Al-Duur elmanzum*, Boulos Massad, Tahmiş, Lübnan, 1863.

* *Bakire'nin Ebedi Bekaretiyle İlgili Değerli Başyapıt*, Umumi matbaa, Lübnan, 1869.

* Bu yazarın tüm kitapları Arapçadır

* Bkerke, Lübnan'da Maronit Katolik Patrikhanesi'nin merkezidir ve Jounieh körfezinin 650 m yukarisındadır. Eskiden Khazen ailesine aitken şimdi sadece kilise tarafından kullanılır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİLADÜ,Ş-ŞAM (1517-1916 YILARI ARASINDA SURIYE,ŞAM VE LÜBNAN)

2.1 Suriye

Kuzeyden Türkiye, doğu ve güneydoğudan Irak, güneyden Ürdün, güneybatıdan İsrail, batıdan Lübnan, Akdeniz ve Türkiye ile çevrilidir.¹⁸

Osmanlı Dönemi'nde Suriye, bir ülke adı olmayıp coğrafî tasvir için kullanılmıştır. Bilâd-i Şam veya Büyük Suriye olarak tasvir edilen bu bölge günümüzde Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin Ulusal Yönetimi'ni kapsayan coğrafyaya tekabül etmektedir. Osmanlı Döneminde Suriye; Kuzey'i Halep, Orta ve Güney Bölgeleri ise Şam'dan idare edilmiştir. Arap ve İslam dünyasında Suriye adıyla bilinen bölge Şam olarak adlandırılmış, 1865'te Osmanlı yönetimi tarafından yapılan düzenleme ile Şam Vilayetinin adı Suriye olarak benimsenmiştir. Bu konuda detaylı bilgiler için bk. Bernard Lewis, *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2021; Jane Hathaway, *Osmanlı Hakimiyetinde Arap Toprakları*, çev. Gül Çağalı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018; Remzi Kılıç, *Osmanlı Yönetiminde Irak ve Suriye Tarihi Coğrafyası XIX. Yüzyılda İdari Yapısı*, İdeal Yayınevi, İstanbul 2011.¹⁹

2.1.1 Fizikî Ve Beşerî Coğrafya

Batıdaki Ensâriye, Antilübnan (Cebelişarkî) ve Dürzî dağları dışında yüzey şekilleri sade bir görünümündedir. Batıdaki dağlık yapı doğuda yerini ortalama yükseltisi 400-600 m. civarında olan ve 200 metreye kadar inebilen hafif dalgalı, geniş plato düzlüklerine bırakır. Antilübnan dağları üzerindeki Hermon dağı ülkenin en yüksek yeridir (2814 m.). Ensâriye dağlarıyla Akdeniz arasındaki dar şeritte küçük kıyı ovaları yer alır. Bunların en önemlisi Tartûs'un güneyinde Nehrülkebîr'in suladığı Akkâr ovasıdır. Süveydâ-Tedmür-Deyrizor hattının güneyinde kalan bölgede Bâdiyetüşşâm, Şâmiye ve Bâdiye gibi adlarla bilinen geniş çöl alanları bulunur.

¹⁸ Şahin, Cemalettin, (2009) Suriye, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 544

¹⁹ Sami Öngör, *Orta Doğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)*, Ankara 1964, s. 210

Genelde hafif dalgalı bir topografyaya sahip çöl alanında yer yer tuzlu bataklık ve vahalar göze çarpar. Türkiye’den gelen ve Suriye’deki uzunluğu 680 kilometreyi bulan Fırat, Lübnan’dan gelen Âsi ve Fırat’ın kolları Habur ile Belih Suriye’nin en önemli akarsularıdır.²⁰

2.1.2 Osmanlı Dönemi

24 Ağustos 1516’da Osmanlılar’ın galibiyetiyle sonuçlanan Mercidâbık Savaşı’nın en önemli sonuçlarından biri, Eylül 1516’da Şam merkezli Suriye bölgesinin Osmanlı hâkimiyeti altına alınması oldu. Önce Halep’e, ardından Şam’a giren Yavuz Sultan Selim, Suriye’de Memlûk dönemindeki idarî yapıyı değiştirmede. Mısır seferinden dönüşünde yeniden Şam’a gelen Yavuz Sultan Selim, Muhyiddin İbnü’l-Arabî Camii ve Türbesi’nin yapımını tamamlattığı gibi Mısır’da direniş devam ederken itaat arzeden ve Gazze, Safed, Kudüs, Kerek, Nablus’tan oluşan sancak beyliği görevine getirilen eski Memlûk nâiblerinden Canbirdi Gazâlî’yi 15 Şubat 1518’de de Şam beylerbeyiliğine tayin etti. Yavuz Sultan Selim hac kervanının yola çıkmasından sonra Şam’dan ayrıldı (Safer 924 / Şubat 1518).²¹

Canbirdi Gazâlî, iki yıllık beylerbeyliği sırasında başta Bikâa vadisi aşiret reisi İbn Haneş olmak üzere kabile isyanlarını bastırmak ve hac güzergâhının güvenliğini sağlamakla birlikte Memlûk beylerini korumaya ve eşraf yapılanmasını devam ettirmeye çalıştı. Yavuz Sultan Selim’in vefatının ardından Zilkade 926’da (Ekim 1520) gönülsüzce bağlandığı Osmanlı Devleti’ne isyan etti. Özellikle kabile reislerinin ve Memlûk beylerinin desteğiyle Şam’da hâkimiyeti sağladı. Daha sonra Beyrut ve Trablusşam gibi kıyı şeridindeki önemli şehirleri ele geçirdi ve Halep’i kuşattı. İsyân sırasında Safevîler’le irtibat kuran Canbirdi, Osmanlı kuvvetlerine karşı duramayarak Şam’a döndü. Burada adına hutbe okutup para bastırdı ve Emeviyye Camii’nde “el-melikü’l-eşref” unvanıyla bağımsızlığını ilân etti. Ancak ulemânın, esnafın ve meşâyihin desteğini sağlayamadı. Ferhad Paşa kumandasında Şam’a ilerleyen Osmanlı ordusu 1521 Ocak ayının son günlerinde isyanı bastırdı.

²⁰ [Şahin](#), Cemalettin, (2009) Suriye, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 544-445

²¹ Buzprına ş. Tufan, (2009) Suriye, *Osmanlı Dönemi*, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 550

Yeni beylerbeyi Ayas Paşa şubat sonunda Şam'a geldi ve Ferhad Paşa mart sonunda buradan ayrıldı.²²Yavuz Sultan Selim'in fetihlerinden sonra Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz bölgeleri Arap vilâyeti adıyla teşkilâtlandırıldı. Memlûk döneminde olduğu gibi Şam emîrû'l-ümerâsı (beylerbeyi) Halep'i de içine alan geniş bir bölgeden sorumluydu. 1520'lerde Şam vilâyeti, Adana ve Halep dahil olmak üzere Gazze'ye kadar uzanan bölgeyi içeren on beş sancaktan müteşekkildi. Canbirdi isyanının ardından bölge yeniden teşkilâtlandırıldı, Halep ile Şam ayrı beylerbeyilik oldu. Şam eyaleti Şam'dan Gazze'ye kadar uzanan bölgede merkez sancağıyla birlikte on dört sancaktan oluşuyordu. Daha sonra Trablusşam beylerbeyilik haline getirildi. Böylece günümüzdeki Suriye'nin kapsadığı topraklar kabaca Halep, Şam ve Trablusşam eyaletlerine ayrıldı. 1022'de (1613) Ma'noğlu Fahreddin'in İtalya'ya kaçışının ertesi yılı kurulan Sayda eyaleti kısa süre sonra ilga edildi ve Abaza Hasan Paşa isyanının bastırılmasının ardından 1660'ta tekrar kuruldu.²³

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıl boyunca Suriye'yi Osmanlı idarî düzenine uygun bir yapıya kavuşturmaya çalıştı. Mülkî ve askerî açıdan merkeze bağlı hale getirdikten sonra dinî ve adlî teşkilâtlanmada Hanevî mezhebi merkezli kendi idarî anlayışını yerleştirdi. Yavuz Sultan Selim'in Şam'da yaptırdığı İbnü'l-Arabî Camii'nin ardından Kanûnî Sultan Süleyman 1554-1559 yılları arasında planları Mimar Sinan'a ait Süleymaniye Külliyesi'ni inşa ettirdi. Lala Mustafa Paşa, Murad Paşa ve Koca Sinan Paşa gibi XVI. yüzyılın güçlü Şam beylerbeyileri camiler, medreseler, hanlar ve kervansaraylar yaptırdılar. Diğer önemli merkez olan Halep de Osmanlı idaresinde büyük bir gelişme gösterdi. Hüsrev Paşa ve Behram Paşa'nın valilikleri sırasında inşa faaliyetleri sürdü. Trablusşam yeniden ticarî faaliyetin yoğunlaştığı bir liman şehrine dönüştü.²⁴

²² Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, *Osmanlı Dönemi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, (37) s. 550-551

²³ A.g.e, s. 551

²⁴ A.g.e, s. 551-552

Suriye’de Osmanlı yönetiminin bu dönemde iki temel amacı vardı. Birincisi iç güvenliği sağlayarak iktisadî ve ticarî hayatın normal seyrinde sürmesini, ikincisi, bölgenin dinî ve ticarî hayatı açısından çok önemli olan hac kervanının düzenli biçimde Haremeyn’e gidiş ve dönüşünü temin etmektir. İbn Haneş örneğinde olduğu gibi bunlara tehdit oluşturan mahallî liderler bertaraf edilirken devlete bağlı olanların statülerine dokunulmadı. Ayrıca Osmanlılar, Memlûk idaresinin aksine hac kervanı önceliğini Şam’a verdiler. Bu şekilde önemi artan Şam merkezli hac kervanının güvenliğini sağlamak için Şam Mekke-Medine güzergâhında kale ve burçların sayısı artırıldı.²⁵

Gazâlî isyanının ardından Suriye’de Osmanlı hâkimiyetini tehdit eden iki isyandan ilki XVII. yüzyılın hemen başında Canbolatoğlu Ali’nin Kilis’ten başlayarak Halep ve Şam’ı ele geçirmesiyle sonuçlanan isyanıdır. Canbolatoğlu Ali bölgeyi hâkimiyeti altına aldıktan sonra adına hutbe okutup sikke kestirdi ve yabancı devletlerle bağımsız bir lider olarak temas kurdu. İsyân 1607’de Kuyucu Murad Paşa tarafından bastırıldı. İkincisi 1659’da bastırılan Abaza Hasan isyanıdır. İsyân esas itibarıyla Halep merkezli olmakla birlikte Şam Valisi Ahmed Paşa ve yeniçeriler tarafından desteklenmesinden dolayı vilâyetin merkezle ilişkilerini derinden etkiledi ve isyan neticesinde bölgedeki Osmanlı askerî yapısı yeniden şekillendirildi. Buna göre Şam’daki yeni Osmanlı ordusu, isyana karışmış unsurların Yeniçeri Ocağı’ndan çıkarılarak diğer mahallî unsurlardan oluşan ve “yerliyye” adı verilen askerî birliklerle merkezden gönderilen ve daha çok Şam Kalesi etrafına yerleştirilen kapıkulu askerlerinden meydana geldi. Bundan sonra mahallî unsurlara karşı valilerin en önemli desteği kapıkulu askerî birlikleri oldu.²⁶

XVIII. yüzyılda bölgede önemli değişiklikler meydana geldi. Bir önceki asrın sık sık beylerbeyliği tayinlerinin aksine makamını uzun süre muhafaza eden beylerbeyiler dönemi başladı. Bunlardan ilki olan Nasuh Paşa zamanında (1708-1714) daha önce sancak beylerine verilen hac emirliği görevi de beylerbeyilerine verilmeye başlandı.

²⁵ Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, *Osmanlı Dönemi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, (37) s. 552

²⁶ A.g.e, s. 553

Osman Paşa'nın beylerbeyiliği sırasında (1723-1725) karışıklıkları önlemek için Trablusşam beylerbeyiliğinden Şam beylerbeyiliğine tayin edilen İsmâil Paşa el-Azm bölgenin yeni bir hânedana kavuşmasını sağladı. 1720'lerden 1800'lere kadar otuzdan fazla vezir ve beylerbeyi yetiştiren Azmzâdeler XVIII. yüzyılın önemli bir bölümünde Şam, Trablusşam ve Sayda beylerbeyiliklerinin yanı sıra Lazkiye ve Hama sancak beyliklerini ellerinde bulundurdular. 1730 Patrona İsyanı'yla oluşan kargaşa döneminde görevden alınan İsmâil Paşa'dan sonra kardeşi Süleyman Paşa iki dönem (1734-1739, 1741-1743) Şam beylerbeyiliği yaptı ve ölümünün ardından yerine İsmâil Paşa'nın oğlu Esad Paşa geçti. 1743-1757 yılları arasında beylerbeyilik ve emîrülhacılık yapan Esad Paşa döneminde güven ve istikrarın sağlanmasıyla bölgenin ticarî ve ekonomik hayatı belirgin bir şekilde canlandı.²⁷

Esad Paşa'dan sonra kısa bir istikrarsızlık dönemi geçiren Şam, Esad Paşa'nın memlûklerinden Osman Paşa'nın 1760'ta beylerbeyiliğe getirilmesiyle yeniden istikrara kavuştu. Ancak Osman Paşa 1185'te (1771), yıllardan beri Akkâ ve civarında gücünü giderek arttırmasının yanı sıra dışarıdan Ruslar'ın ve Mısır Beylerbeyi Bulutkapan Ali Bey'in desteğini alan Zâhir el-Ömer'e yenilmesinin ardından azledildi. 1772-1773'te kısa bir dönem hariç 1197'de (1783), vuku bulan vefatına kadar görevde kalacak olan yeni beylerbeyi Azmzâde Mehmed Paşa, Zâhir el-Ömer'e karşı mücadeleyi sürdürdü. Zâhir el-Ömer'in 1775'te vefatı bölge tarihinde önemli bir dönüm noktası oldu. Aynı yıl Cezzâr Ahmed vezirlik rütbesiyle Sayda valiliğine tayin edildi. Giderek gücünü arttıran Cezzâr Ahmed Paşa 1194'te (1780) Şam valisi oldu, ancak bölgeyi Akkâ'dan yönetmeye devam et.

Suriye, Mart 1799'da mâruz kaldığı Fransız işgali tehlikesini Cezzâr Ahmed Paşa'nın başarılı savunmasıyla atlattı ve Fransızlar, Akkâ kuşatmasını mayısta sona erdirmek zorunda kaldılar.

Ahmed Paşa'nın başarısı bölgedeki gücünü daha da arttırınca Osmanlı hükümetinde tereddütler hâsıl oldu, fakat bölgedeki gücü ve Vehhâbî tehlikesi dikkate alınarak emîrülhacılık ve valilik görevlerine dokunulmadı.

²⁷ Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, *Osmanlı Dönemi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, (37) s. 553

1804'te vefat ettiğinde bölgenin en önemli meselesi Hicaz, Suriye ve Irak yönünde yayılmaya çalışan Vehhâbîlik idi.²⁸

Suriye'nin ciddi mânada Vehhâbî tehdidine mâruz kaldığı dönemde İstanbul'da meydana gelen karışıklıklar sebebiyle merkezden destek alınamayınca Vehhâbî baskısı 1805'ten bu yana Mısır'ın güçlü yeni valisi Mehmed Ali Paşa'nın 1811'de başlattığı askerî harekâtla bertaraf edilebildi. Mehmed Ali Paşa, Vehhâbîler'e karşı verdiği mücadele ile Suriye'yi bir tehditte korurken aynı zamanda buradaki gelişmeleri yönlendirmeye başladı. 1821'de Akkâ Valisi Abdullah Paşa'nın Osmanlı hükûmetine karşı isyanının sona erdirilmesinde etkin rol oynadı. Lübnan'da Emîr Beşîr'i destekleyerek bölgedeki nüfuzunu arttırdı. 1831'de askerlikten kaçan Mısır köylülerine sahip çıkan Akkâ Valisi Abdullah Paşa ile olan anlaşmazlığı bahane ederek bir yıl içerisinde bütün Suriye'yi eline geçirdi.²⁹

Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa, serasker unvanıyla kendisine bağlanan Suriye bölgesindeki eyaletleri ilga ederek tek bir idarî birime dönüştürdü ve Şam merkezli bu birimin başına Mısır'dan Şerif Paşa'yı hükümdar unvanıyla sivil yönetici olarak tayin etti. Sancak seviyesinde veya daha küçük şehirlerin başında Mısırlı bir müdür yahut yerli bir mütesellim bulunduruldu ve bütün şehirlerde bir meclis-i şûrâ oluşturuldu. Bu şekilde teşkil edilen sivil idarî yapıya rağmen Suriye'deki Mısır yönetimi esas itibarıyla bir askerî yönetimdi ve İbrâhim Paşa'nın sıkı denetimindeydi. Böylece bir bakıma bugünkü Suriye kavramını coğrafi temelde meydana getiren ilk adım atılmış oldu.³⁰

1832-1840 yılları arasında süren Mısır yönetimi döneminde gelenekselleşmiş birçok uygulamaya son verildi. Mahallî reislerin gücü kırıldı; Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa devletlerinin desteğini kazanmak amacıyla müslüman-gayri müslim ayrımı kaldırıldı, Kudüs'e giden hristiyan ve yahudilerden ücret alınmamaya başlandı, misyoner faaliyetleri serbest bırakıldı; ticarî değeri olan ipek, pamuk ve sabun gibi mallara tekel sistemi uygulandı; aralıklarla ortaya çıkan mahallî isyanların doğurduğu askerî masrafları karşılamak üzere vergiler arttırıldı ve zorunlu askerlik uygulaması

²⁸ Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 553

²⁹ A.g.e, s. 553

³⁰ A.g.e, s. 554

başlatıldı. Bütün bunlar mahallî rahatsızlıkları arttırdı ve aralıklarla isyanlar çıktı, ancak hepsi sert askerî tedbirlerle bastırıldı. Suriye'yi tekrar kendi yönetimine almak isteyen Osmanlı ordusu Nizip'te Haziran 1839'da bozguna uğratıldı. Bu durum, bölgede dengelerin yeniden tesis edilmesi ve belirsizliğin önlenmesi amacıyla gerçekleşen Avrupa devletlerinin müdahalesine yol açtı. Londra Antlaşması'yla Temmuz 1840'ta Osmanlı Devleti, on gün içinde kabul etmesi halinde Mısır yönetiminin Mehmed Ali Paşa ailesine verilmesini ve Akkâ vilâyetini de kaydıhayat şartıyla Mehmed Ali Paşa yönetimine devretmeyi kabul etti. Şartların on gün içinde kabul edilmemesi üzerine Mehmed Ali Paşa Suriye'nin tamamından çekilmek zorunda kaldı. Şubat 1841 itibariyle Suriye ve Filistin tekrar Osmanlı yönetimine girdi.³¹

Suriye, Tanzimat dönemine yeni idarî yapıyla girdi. Kuzeyde Halep, merkezde Şam ve güneyde Kudüs'ten başlayarak eski Trablusşam eyaletini de içine alan Sayda vilâyetleri oluşturuldu. Yeni Sayda vilâyetinin merkezi Akkâ'dan Beyrut'a geçti. Vilâyetlerde Mısır dönemi öncesi mevcut olan eyalet divanı yerine ilgi alanı ve yetkileri genişletilmiş, gayri müslim temsilcilerin de yer aldığı bir meclis kuruldu. Suriye, İstanbul'da kararlaştırılan reformların kısa sürede uygulandığı Arap vilâyetlerinin başında gelmekteydi.

Buna göre 1864 Vilâyet Nizamnâmesi bir yıl içerisinde tatbik edilerek Trablusşam, Sayda ve Şam vilâyetleri Suriye vilâyeti adı altında birleştirildi. Böylece tarihte ilk defa Şam merkezli vilâyetin resmî adı Suriye olarak belirlendi.

1872'de Kudüs'ün müstakil mutasarrıflık statüsüne geçmesi ve 1888'de Lazkiye, Trablusşam, Akkâ ve Nablus sancaklarından oluşan Beyrut vilâyetinin kurulmasıyla Suriye vilâyeti kısmen küçüldü ve bu durumu Osmanlı Devleti'nin 1918'de bölgeden çekilmesine kadar sürdü.³²

Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin Suriye üzerindeki kontrolünün artışına paralel olarak Avrupa'nın siyasî, ekonomik, dinî ve kültürel alanlarda etkinliği

³¹ Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 554

³² Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 554

de arttı. Özellikle Fransa, İngiltere ve Rusya'nın bölge üzerindeki rekabeti mahallî gruplar arasında gerginliği arttırdı. Beyrut'un giderek uluslararası ticaretin liman şehrine dönüşmesi ve bölgedeki gayri müslimlerin Avrupa ile yapılan ticarete etkin rol oynamaları ekonomik bakımdan diğer gruplardan daha zengin konuma gelmelerini sağladı. Mısır yönetimi ve ardından uygulamaya konulan Tanzimat reformlarının azınlıkların konumunu güçlendirdiğini düşünen müslüman çoğunluk tepki göstermeye başladı. 1856 Islahat Fermanı'nın müslüman-gayri müslim eşitliğine vurgu yapması ve gayri müslimlerin haklarının korunmasına özen gösterileceği şeklinde yorumlanması bölgedeki hıristiyanların daha cesur davranmalarına, müslümanların da tepkilerini arttırmalarına yol açtı. Fransızlar'ın desteğini alan Mârûnîler ile İngilizler tarafından desteklenen Dürzîler arasında 1860 Mayıs'ında Lübnan'da başlayan çatışmalar Temmuz'da Şam şehrine de sıçradı ve çoğunluğu hıristiyanlardan olmak üzere yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Çatışmaların önlenmesinde, Cezayir'in Fransa tarafından işgal edilmesinin ardından 1847'den itibaren Suriye'ye yerleşen çok sayıda Cezayirli'nin lideri Emîr Abdülkâdir'in önemli katkısı oldu.³³

Bu durum Avrupa'da büyük tepkiyle karşılandı. Fransa altı bin askerle savaş gemilerini Beyrut'a gönderdi. Avrupa devletleri fiilen müdahale etmeden Osmanlı Devleti, Hariciye Nâzırı Keçecizâde Fuad Paşa'yı fevkalâde yetkilerle donatılmış olarak bölgeye yolladı.

Fuad Paşa, olaylarda sorumluluğu bulunduğu düşünülen Şam Valisi Müşir Ahmed Paşa dahil 200 civarında kişiyi yargılayıp idam ettirdi. Aralarında Abdullah Halebî, Ömer Efendi el-Gâzî ve Muhammed Said Bey'in de bulunduğu Şam ileri gelenleri de olayları önlemek için gayret göstermedikleri gerekçesiyle sürgüne gönderildi. Benzer olayların meydana gelmesi halinde hızlı iletişim ve müdahale için Suriye ile İstanbul arasında bir telgraf hattı kuruldu. Aynı zamanda Beyrut'tan vilâyet merkezi Şam'a bir sose yol yapıldı.³⁴

1870'lere gelindiğinde Suriye merkeze daha sıkı bağlı ve İstanbul'daki gelişmeleri yakından takip eden bir vilâyete dönüşmüştü. Aralık 1876'da Kânûn-ı Esâsî

³³ A.g.e, s. 554-555

³⁴ Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 555

ilân edildikten sonra yapılan seçimlerle oluşturulan bir ve ikinci mecliste Suriye dört mebusla temsil edildi. Doksanüç Harbi'nin ardından Şubat 1878'de Suriye valiliğine tayin edilen Cevdet Paşa'nın en önemli görevi, ağır yenilgiyle sarsılan devlet otoritesini tesis etmenin yanı sıra vilâyete gönderilen on binlerce göçmenin yerleştirilmesiydi. Savaşın olumsuz etkileri birkaç yıl sürdü ve 1878-1881 yıllarında Şam, Beyrut ve Trablusşam gibi önemli şehirlerde Osmanlı aleyhtarı ilânlar görüldü. Aralık 1878 - Ağustos 1880 tarihleri arasında Suriye valiliğinde bulunan Midhat Paşa'nın görevden alınmasında bu ilânların da etkisi olmuş görünmektedir.³⁵

Suriye, 1890'larda II. Abdülhamid yönetimine karşı muhalefetin önemli merkezlerinden biri oldu. Buradaki muhalefet mensupları sivil ve askerî görevlilerle Arap kültürünü canlandırmaya çalışan yeni tip ulemâ, yani Selefilere olarak adlandırılan Tâhir el-Cezâirî, Cemâleddin el-Kâsımî ve Abdülhamîd ez-Zehrâvî gibi isimlerdi. Muhalif Araplar, Jön Türkler'le irtibat kuruyorlar ve meşrutiyet yönetimi içerisinde Araplar'ın ilerlemesinin sağlanacağı ve güçlü Arap kültür mirasının canlandırılacağı ümidini taşıyorlardı.

Ayrıca Kâdirî tarikatı mensuplarıyla mahallî eşraftan Azmzâdeler ve Geylânîzâdeler Meşrutiyetçiler'e destek vermekteydi. Suriye'de mülkiye, askeriye ve sivil kesimden Meşrutiyet taraftarlığı ve Jön Türk hareketiyle bağlantısı tesbit edilebilenler 1897'de çeşitli şekillerde cezalandırıldı.³⁶

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in yeniden yürürlüğe konmasının ardından Suriye'de bulunan siyasî sürgünler serbest bırakıldı. Orduda ve mülkiyedeki Jön Türk taraftarlarının baskısıyla Şam'da yaklaşık iki ay kutlama toplantıları ve gösteriler yapıldı. Ancak kısa süre sonra İttihatçılar'ın yönetiminden şikâyetler başladı ve Şam erken Arap milliyetçiliğinin en önemli merkezlerinden biri oldu. Bu dönemde Meclis-i Meb'ûsan'da görev yapan Suriye temsilcilerinin çoğu muhalefet içinde yer aldı. Meclis dışında Suriye'de etkin kişilerden Reşîd Rızâ ve Refik Bey el-Azm gibi önemli isimler İttihatçılar'a muhalefete başladılar. Bu iki ismin öncülüğünde Kahire'de *Hizbü'l-lâmerkeziyyeti'l-idâreti'l-Osmâniyye adlı bir parti kuruldu ve Refik Bey

³⁵ A.g.e.s.556

³⁶ Buzpınar ş. Tufan, (2009) *Suriye, Osmanlı Dönemi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, (37) s. 556

* Hizbü'l-lâmerkeziyyeti'l-idâreti'l-Osmâniyye Refik Bey, Balkan Savaşı sonrası Reşîd Rızâ ile Cem'iyyetü Arabiyye'yi ve 1912'de adem-i merkeziyetçiliği savunan Hizbü'l-lâmerkeziyyeti'l-idâreti'l-Osmâniyye'yi kurdu. Büyük bir savaşın yaklaştığını ve Arap topraklarının Osmanlı hakimiyetinde kalmasının zorlaşacağını öngördü.

başkanlığını üstlendi. Parti, I. Dünya Savaşı'na kadar Suriye bölgesinde gizlice şubeler kurmayı başardı. Osmanlı Devleti'ne iletilecek reform taleplerini belirlemek üzere Haziran 1913'te Paris'te toplanan Arap Kongresi'nin başkanı Abdülhamîd ez-Zehrâvî'nin yanı sıra katılımcılarının çoğunluğu Suriyeli idi. Kongrede dile getirilen isteklerle ilgili bir sonuç alınamadan I. Dünya Savaşı başladı ve Suriye, Osmanlı Devleti'nin önemli cephelerinden birini oluşturdu.³⁷

I. Dünya Savaşı sırasında Bahriye nâzırlığına ilâve olarak Dördüncü Ordu kumandanlığına tayin edilen Cemal Paşa, İngilizler'i Mısır'dan çıkarmak için sonuçta başarısız olacak olan 1915 ve 1916'da I ve II. Kanal Harekâtı'nı düzenledi. Aynı dönemde erken Arap milliyetçiliği hareketine katılmış olanlara karşı sert tedbirler aldı.

Savaş sırasında Fransa'nın Beyrut ve Şam konsolosluklarında ele geçirilen belgelere dayanılarak Ağustos 1915'te on bir ve Mayıs 1916'da yirmi bir kişi ayrılıkçı Arap milliyetçisi olduğu ithamıyla askerî mahkemede yargılandı ve idam edildi. Suriye halkının Osmanlı hükûmetine yabancılaşmasında Cemal Paşa'nın sert politikalarının ve idamların büyük etkisi oldu. İkinci grup idamların yapıldığı ay, İngiliz ve Fransızlar arasında akdedilen ve Sykes-Picot Antlaşması diye bilinen antlaşmayla bugünkü Suriye'nin tamamı Fransa'ya terkediliyordu. Bu sırada İngiltere'nin Mısır fevkalâde komiseri Henry McMahon ile Mekke Emîri Şerîf Hüseyin arasında Osmanlı idaresine karşı ayaklanma düzenlenmesi müzakereleri devam ediyordu. Müzakereler sonunda isyan karşılığında Şerîf Hüseyin'e Suriye'yi de içeren büyük bir Arap krallığı vaad edilmişti. İngilizler'in sağladığı para ve silâhla donatılan ve çoğunluğu bedevîlerden oluşan birliklerle Haziran 1916'da Şerîf Hüseyin isyanı başladı. Osmanlı ordusu 1917 sonunda Kudüs'ten ve 1918 Eylül sonunda Şam'dan çekildi. Halkın tepkisini çekmemek için Ekim 1918'de Şam'a Faysal kumandasındaki Arap birliklerinin girmesi planlanmışken İngiliz askerleri daha önce girince halk galeyana geldi. Ancak kısa süre sonra Faysal'ın gelişiyle sükûnet sağlandı. Şam, İngiliz-Arap kuvvetleri tarafından Ekim 1918 başında işgal edildi. Aynı ay içinde kurulan Ahmed İzzet Paşa kabinesinin Suriye dahil olmak üzere Arap vilâyetlerine iç işlerinde özerklik vererek Osmanlı Devleti yönetiminde tutma fikri Arap mebuslar tarafından sevinçle karşılandı; Emîr Şekîb Arslan (Lübnanlı âlim Emîr Şekîb Arslan, Şüveyfât'ta doğdu ve Beyrut'ta eğitim

³⁷ A.g.e, s. 557

aldı. Osmanlı hilâfetini destekledi, kaymakamlık yaptı ve Mısır'daki fikir hareketlerine katıldı. Güçlü sezgileriyle tanındı ve birçok eser verdi.) gibi bazı Arap ileri gelenleri Avrupa'da bu konuda yoğun çaba sarfetti, ancak netice değişmedi. Ekim 1918 sonunda Osmanlı Devleti'nin Mondros Antlaşması'nı imzalamasıyla Suriye'deki Osmanlı yönetimi resmen sona erdi.³⁸

2.2 Şam

Bilâdüşşam (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biri Dımaşk'tır (Dımaşkuşşam). Şehir 927 (1521) yılından itibaren kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçti ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin bir paşalık merkezi oldu. Dımaşk olarak bilinen adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için kullanılan Şam'a terketti (*İA*, XI, 306). Günümüzde de Türkçe'de Şam adıyla kaydedilir. Ülkenin güneybatısında bulunan şehir, Antilübnan (Cebelüşarkî) dağlarının doğu eteklerindeki Kâsiyûn dağı ile Bâdiyetüşşâm adı verilen çöl sahası arasındaki bir vahada (Gûta vahası) kurulmuştur. Çölün yanı başındaki bu yeşil alan varlığını, Antilübnan'lardan doğarak Uteybe bataklıklarında kaybolan ve şehrin ortasından geçen Beredâ suyuna borçludur.³⁹

2.2.1 Fizikî Ve Beşerî Coğrafya

Şu anda Şam'ın işgal ettiği bölge Kretase döneminden itibaren oluşmaya başlamıştır ve mevcut bilgiler, Dördüncü Çağın başında bu bölgenin Al-Kiswa'dan Al-Dumair'e kadar uzanan geniş bir gölle kaplı olduğunu ve kıyılarının Mevcut Al-Otaiba Gölü'nün kıyılarından yaklaşık 125 metre daha yüksekti ve Barada Nehri ve Al-Awaj Nehri ona sürekli olarak su sağlıyordu, ayrıca yağmur, alt vadiler ve diğer mevsimsel nehirler de soğuğa neden oluyordu. ve yağışlı iklim ve yoğun ormanların yayılması. Yaklaşık 500.000 yıl önce iklimde göreceli bir kuraklık meydana gelmiş ve gölün suları sadece 15 metre yüksekliğe ulaşana kadar azalmış ve bunun sonucunda Şam Guta ve Kara Toprak bölgesinin verimli toprakları oluşmuştur. Bu gölden geriye kalan tek şey şu anda Al-Otaiba Gölü'dür ve yaklaşık 10.000 yıl önce başka bir iklimsel

³⁸ Buzpınar ş. Tufan, (2009) Suriye, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (37) s. 556

³⁹ Tomar, Cengiz, (2010) Şam, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (38) s. 311

kuraklığın meydana geldiğini ve bunun gölün geri kalan kısmının seviyesinin sadece 6 metreye düşmesine neden olduğunu biliyoruz.⁴⁰

Şam, Akdeniz'e yaklaşık 80 km uzaklıkta, doğu Lübnan sıradağlarının karşısında, deniz seviyesinden 690 m yükseklikte bir plato üzerinde yer alan Beyrut'un batısında 85 km, Amman ise 180 km uzaklıktadır, Kudüs ise güneyde 220 km uzaklıktadır.

Coğrafyacılar ve gezginler, nehirlerden ve kaynaklardan sağlanan bol su, verimli topraklar ve ılıman iklimin şehrin gelişmesine ve refahına katkıda bulunması nedeniyle antik çağlardan beri şehrin iyi konumunu belirtmişlerdir. İbn Haukal'ın bu konuda söyledikleri arasında: "Düz arazide yer alan, Levant'ın en güzel şehridir. Şehir, Kasyun Dağı'nın güney eteğinden doğuya doğru çöle kadar uzanıyor ve her tarafı Guta (Guta, Suriye'deki Şam şehri çevresinde yer alan verimli tarım bölgesidir ve bahçeleri ile güzel manzaralarıyla ünlüdür.) ile çevrili. Guta'nın merkezinde yer almaktadır. Kuzeyde Barada nehirlerinin, güneyde ise kıvrımlı nehirlerin suladığı, her ikisi de şehri kaplayan derelere oldukça dallanmış olan verimli meyve bahçeleri çağlar boyunca Şam'ın varlığının ve zenginliğinin ana nedeni olmuştur. Her iki nehir de Doğu Lübnan Sıradağları'nın, özellikle de Hermon Dağı'nın eriyen karlarından besleniyor."⁴¹

Adını her zaman beyaz karla kaplı olduğundan almıştır. Hermon Dağı, sıradağlarıyla birlikte Şam'ın batıdaki verimli ovalarının da ucunu ve sınırını oluşturur. Kenti batıdan çevreleyen ve "Şam Bileziği"ni oluşturan dağ ise, en yüksek zirvesi deniz seviyesinden 1.170 metre yüksekliğe ulaşan ve kentin önemli turizm merkezlerinden biri sayılan Kasiyoun Dağı'dır.³⁶ Kentin yüzölçümü Qasioun Dağı'ndaki kentleşme dahil 105 km²'dir. Ancak dağdaki kentleşmeyi saymazsak alanı 77 km²'dir.⁴²

2.2.2. Osmanlı Dönemi

Dımaşk (Şam) şehri Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı idaresi altına alındı. Şehrin dışında Mastaba denilen yerde karargâh kuran padişah kadıların, müftülerin ve diğer ileri gelenlerin itaatlerini kabul etti. 6 Ramazan 922'de (3 Ekim 1516) Şam'a girdi ve ilk cuma namazını kıldığı Emeviyye Camii'nde Şâfiî kadısı imam

⁴⁰ <https://ar.wikipedia.org/wiki/22.04.2024>

⁴¹ İsmail Ahmed, *Abbasi Döneminde Şam* 1999, s.6

⁴² Kemal Deeb, *Çağdaş Suriye Tarihi*, Dar AL-Nahar, Beyrut, 2011, s.516

Veliyyüddin Ferfûr tarafından “el-melikü’l-muzaffer hâdimü’l-Haremeyni’ş-şerîfeyn” unvanıyla anıldı.

Ramazanın on beşinde (12 Ekim) Şam cami ve medreselerinde hediyeler ve para dağıtıldı. İki buçuk ay kadar kaldığı Şam’da idareyi tanzim etti, ayrıca itaatsizliği görülen bazı bedevî kabilelerine karşı askerî harekât düzenletti.

Mısır seferinin ardından 21 Ramazan 923’ta (7 Ekim 1517) tekrar Şam’a geldi. Şehrin dinî kimliğinde bugün de önemini koruyan Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin mezarının bulunduğu yerde cami, türbe, imarethâne ve zâviyeden oluşan küçük bir külliyenin yapımını başlattı ve kısa sürede tamamlanması için inşaatıyla yakından ilgilendi, vakıflar tahsis etti. Şam’da toplanan hacıların ve surre alayının Hicaz’a gidişleriyle ilgili güvenlik tedbirlerine nezaret etti. Cami inşaatının tamamlanmasından ve Memlûk döneminin son nâibi Canbirdi Gazâlî’yi Şam beylerbeyiliğine getirdikten kısa bir süre sonra İstanbul’a dönmek için şehirden ayrıldı (22 Şubat 1518).⁴³

Ekim 1520’de Şam önemli bir isyana sahne oldu. Şam Beylerbeyi Canbirdi Gazâlî, Yavuz Sultan Selim’in vefatını fırsat bilerek isyan etti ve özellikle Memlûk beylerinin desteğini alıp Şam’da hâkimiyeti ele geçirdi. Adına hutbe okutup para bastırdı ve Emeviyye Camii’nde “el-melikü’l-eşref” unvanıyla bağımsızlığını ilân etti. Ancak ulemânın, esnafın ve meşâyihin desteğini sağlayamadı. Canbirdi Gazâlî Şah İsmâil, Dulkadırlı Şehsuvaroğlu Ali Bey, Ramazanoğlu Pîrî Bey ve Mısır Valisi Hayır Bey’e elçiler göndererek kendi safında yer almalarını temin etmeye çalışırken Ferhad Paşa kumandasında Şam’a ilerleyen Osmanlı ordusu 1521 Ocak ayının son günlerinde isyanı bastırdı. Yeni beylerbeyi Ayas Paşa da şubat sonunda görevine başladı.⁴⁴

Şam’ın içinde bulunduğu bölgenin Osmanlı dönemi idarî taksimatındaki durumu zaman zaman değişmiş olmakla birlikte şehir Osmanlı devri boyunca bölgenin idarî, askerî, ilmî, kültürel ve ticarî merkezi olma özelliğini sürdürdü. Bu konumu dolayısıyla Şam nüfusunun önemli bir kesimini görevliler oluşturmaktaydı. Mülkî ve askerî açıdan

⁴³ Bir grup yazar, Demeşcu Al-Şam, Dar Alkernak, Şam, 1999, s. 150

⁴⁴ Buzpınar, Ş. Tufan. s. 315

doğrudan İstanbul'a bağlı kalan Şam dinî ve adlî teşkilâtlanmada Hanefî mezhebi merkezli bir yapıya geçirildi.

Gazâlî isyanının ardından şehre gönderilen mülkî ve askerî yöneticilerin üst düzey sivil ve askerî erkân arasından seçilmesine özen gösterildi. Bu sebeple Şam valileri içinde sadâret görevinde bulunmuş çok sayıda isme rastlamak mümkündür.

Bunun yanı sıra şehrin kimliğini derinden etkileyecek önemli imar faaliyetleri gerçekleştirildi. Selimiye Camii ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1554-1559 yıllarında Memlûk dönemine ait Kasrû'l-ablak harabeleri civarında Mimar Sinan'a inşa ettirdiği Süleymaniye Külliyesi, sadece Osmanlı mimari üslûbunun önde gelen temsilcileri değil aynı zamanda Emeviyye Camii'nden sonra şehrin en önemli dinî merkezleri haline geldi. Lala Mustafa Paşa, Murad Paşa ve Derviş Paşa gibi güçlü Osmanlı beylerbeyilerinin de camiler, medreseler, hanlar ve kervansaraylar yaptırmaları Şam'a olan ilgiyi daha da arttırdı. Söz konusu külliye ve yapıları destekleyen zengin vakıfların kurulması buranın hızla bir Osmanlı şehrine dönüşmesine zemin hazırladı. 930'da (1524) Bâbülberrîd ve Hârûniye çevresini etkileyen büyük yangının tahrip ettiği yerlerde ticaret merkezleri kuruldu ve sur dışında inşa edilen Süleymaniye Çarşısı'nın yanı sıra sur içinde yer alan Sipâhiyye Çarşısı, İpek Çarşısı, Gümrük Hanı ve Murâdiye Hanı gibi XVI. yüzyılın ikinci yarısında güçlü beylerbeyiler tarafından inşa edilen yapılar şehrin ticarî hayatını belirgin bir şekilde canlandırdı. Bu imar hareketlerine ve istikrarın sağlanmasına paralel olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Afrika, Mısır, Halep ve Anadolu başta olmak üzere birçok yerden Şam'a göçler oldu ve nüfusu arttı.⁴⁵

XVI. yüzyılın son yıllarından itibaren uzun süre devam eden savaşlar ve XVII. yüzyılın ilk yıllarındaki iç isyanlar şehri olumsuz yönde etkiledi. Bunların arasında özellikle bölgenin güvenliğini derinden sarsan Canbolatoğlu isyanı öne çıktı. Cemâziyelevvel 1015'te (Eylül 1606) Şam'ı muhasara altına alan Canbolatoğlu Ali şehrin kenar mahallelerini yağmalattı. Şam kadısı aracılığı ile büyük miktarda altın teslim edilmesinin ardından şehrin muhasarası kaldırıldı; ancak Kuyucu Murad Paşa'nın Ekim 1607'de isyanı bastırmasına kadar bölge Canbolatoğlu Ali'ye tâbi

⁴⁵ Bakhit, M. Adnan *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*, Beirut 1982, s. 54, 115-118).

Bu asrın Şam açısından olumsuz diğer bir özelliği de Osmanlı Devleti'nin mâruz kaldığı ciddi sıkıntıların mülkî idarede yol açtığı büyük istikrarsızlıktır. Bunun en belirgin işareti 1600-1652 yılları arasında Şam'a kırk yedi vali tayin edilmesi ve bunların görev sürelerinin dört gün ile altı yıl arasında değişmesidir.⁴⁶

İstanbul'da benzer bir istikrarsızlığı sona erdirmek üzere Eylül 1657'de sadârete tayin edilen Köprülü Mehmed Paşa'nın yönetimine karşı 1068'de (1658) bir ayaklanma başlatan Halep Valisi Abaza Hasan Paşa'ya Şam Valisi Tayyazâde Ahmed Paşa'nın destek vermesi şehirde yeni gelişmelere sebep oldu. Abaza Hasan isyanı bastırılarak yerli kulu adı verilen askerlerden isyanı destekleyenler azledildi, diğer yerliler ise Şam Kalesi muhafızlığından çıkarıldı. İstanbul'dan gönderilen yeniçeriler bu tarihten itibaren kale dahil bütün şehrin güvenliğinden sorumlu tutulurken “yerliyye” adı verilen askerler hac güzergâhındaki kalelerde görevlendirilerek şehirden uzaklaştırıldı. Böylece isyan sonrasında şehrin güvenlik güçleri yeniden düzenlendi ve Şam'da yerli askerî erkânın giderek artan siyasal ve ekonomik gücü kırılmaya çalışıldı. Bu iki askerî kesim arasındaki gerginlik 1826'da yeniçeriliğin ilgasına kadar devam etti ve aralıklarla şehrin yönetimini etkileyecek boyuta ulaştı.⁴⁷

Şam, XVIII. yüzyılda uzun süredir ulaşamadığı yönetimde istikrara ve buna bağlı olarak ciddi imar yatırımlarına kavuştu. Uzun müddet görevde kalan beylerbeyilerin ilki olan Nasuh Paşa zamanından (1708-1714) itibaren hac emirliği vazifesi de sancak beylerinden alınıp beylerbeyine verildi. Nisan-Mayıs 1724'te Beylerbeyi Osman Paşa'nın Sayda'da bulunduğu sırada Şam'ın Sâlihiye semtinde başlayan isyan diğer mahallelere de yayıldı. İsyanla ilgili soruşturma sonucunda devlet otoritesini yeniden sağlamak üzere İsmâil Paşa el-Azm, Şam beylerbeyiliğine tayin edildi.

Böylece Şam'da uzun süre devam edecek olan Azmzâdeler dönemi başladı. İstikrarla gelen ekonomik canlanmayı politik güçle birleştiren Azmzâdeler birçok medrese, köşk ve han yaptırmış olmakla birlikte 1743-1757 yılları arasında beylerbeyilik yapan Esad Paşa, Şam'da bugüne ulaşan eserleriyle öne çıkar. Esad Paşa, beylerbeyiliği döneminde özellikle Şam'ın ticarî hayatının canlanmasından faydalanarak servetini belirgin

⁴⁶ Çakar, Enver, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 1/2, Elazığ 2003, s. 53-55

⁴⁷ Buzpınar, Ş. Tufan. (2010) Şam, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (38) s.316

şekilde arttırdı. 1750-1751’de bugün Azm Sarayı adıyla müze olarak kullanılan köşkü ve 1752-1753’te Şam’ın en büyük hanını inşa ettirdi. Azm Sarayı, Şam’da görev yapan Osmanlı beylerbeyileri/valileri tarafından yaptırılan ve günümüze ulaşan en ihtişamlı sivil mimari eseridir.⁴⁸

XVIII. yüzyılda Şam yönetiminin mâruz kaldığı en önemli sıkıntılardan biri, 1757 yılına ait surre alayının bedevî saldırısına uğraması ve binlerce hacı adayının hayatını kaybetmesidir. İkincisi uzun süre devam eden istikrar, ticarî ve ekonomik canlanmanın ardından Ekim ve Kasım 1759’da meydana gelen şiddetli depremlerde Şam şehrinin ağır tahribata uğramasıdır. Bu depremde birçok binanın yıkılması yanında Emeviyye Camii de önemli ölçüde hasar gördü ve şehirde salgın hastalıklar baş gösterdi. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Şam’ı derinden etkileyen diğer bir olay ise Mısır Valisi Bulutkapan Ali Bey’e tâbi Ebü’z-Zeheb Muhammed kumandasındaki birliklerin Haziran 1771’de şehri işgal etmesidir. Osmanlı yönetiminin ve askerî birliklerin 1768’den bu yana sürmekte olan Osmanlı-Rus savaşı ile meşgul olmalarından faydalanıp şehri işgal etmeye niyetlenen Ebü’z-Zeheb Muhammed, Beylerbeyi Osman Paşa’ya gönderdiği mektupta Ali Bey tarafından Şam beylerbeyiliğine tayin edildiğini belirterek şehrin kendisine teslim edilmesini istedi. Haziranın ilk haftasında meydana gelen çatışmalarda Mîdân ve Kubaybât mahallelerinde önemli tahribat oldu. Bu arada Osman Paşa ile direnişte önemli rol oynayan bazı ileri gelenlerin şehri terketmesi üzerine kapıkulu askerlerinin savunduğu kale hariç şehir teslim oldu (8 Haziran 1771). Kaleye yapılan top atışları yakında bulunan Emeviyye Camii’nde ciddi hasara yol açtı. Kaleyi ele geçiremeyeceğini anlayan Ebü’z-Zeheb Muhammed 18 Haziran 1771’de Şam’dan ayrıldı ve bundan bir hafta sonra şehir tekrar beylerbeyi Osman Paşa’nın yönetimine girdi.⁴⁹

Şam altmış yıl sonra benzer bir tahribata daha uğradı. 1820’lerde meydana gelen isyanlar, savaş ve reformların devlet gelirlerini azaltması neticesinde II. Mahmud’un vergileri arttırma kararı Şam’da ciddi olaylara yol açtı. Şam halkının yeni vergi yükünü kaldıramayacağını söyleyen Vali Rauf Paşa azledildi ve yeni kararı uygulamak için Şam’a tayin edilen Selim Paşa’ya karşı 16 Eylül 1831’de isyan başladı. Günlerce süren

⁴⁸ Buzpınar, Ş. Tufan. (2010) Şam, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (38) s.316

⁴⁹ Buzpınar, Ş. Tufan. (2010) Şam, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (38) s.316-317

isyan sırasında şehir büyük zarar gördü. Kalede mahsur kalan Selim Paşa da azledildi ve yerine Hacı Ali Paşa gönderildi. Bu arada Selim Paşa kaleden çıkarılarak bir konağa yerleştirildi. İsyancılar 29 Ekim’de Selim Paşa’nın bulunduğu konağı bastılar ve burayı yakıp ölümüne sebep oldular. Bâbîâli Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa’nın bölgeyle ilgili planları olduğunu hesap ettiğinden Şam halkını daha fazla tedirgin etmemek amacıyla Selim Paşa’nın sert muamelelerinin isyana sebep olduğunu kabul edip kimsenin cezalandırılmayacağını Şam halkına duyurdu.⁵⁰

Aynı tarihlerde askerlikten kaçan Mısırlılar’ın iade edilmediği gerekçesiyle Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın ordusu güneyden Akkâ’ya doğru ilerlemekteydi. İbrâhim Paşa kumandasındaki Mısır ordusu, Haziran 1832’de Beylerbeyi Hacı Ali Paşa’nın şehri terketmesiyle Şam’ı direnişsiz ele geçirdi. II. Mahmud, Mayıs 1833’te Suriye’nin Mehmed Ali Paşa’nın yönetiminde kalmasını kabul etti. Nûreddin Zengî döneminde kale civarında yaptırılan dârüladl dahil birçok tarihî bina yıkılarak idarî ve askerî hizmetler için yeni binalar yapıldı. Seyfeddin Tengiz tarafından inşa edilen dârülhadis askerî okula dönüştürüldü ve idare merkezi sur dışında Kanavât adlı mevkide yaptırılan yeni konağa taşındı. 1840 yılı sonuna kadar İbrâhim Paşa yönetiminde kalacak olan Şam daha sıkı bir idareye, zorunlu askerlik ve daha da önemlisi ipek gibi yaygın olan ürünlere uygulanan tekel sistemine ve daha fazla vergiye mâruz kaldı. Yabancı konsoloslukların açılması. misyonerlik faaliyetlerinin serbest bırakılması ve nihayet müslüman-hıristiyan eşitliği ilkesinin uygulanması Şam müslümanlarını ciddi şekilde rahatsız etti.⁵¹

1841’de tekrar Osmanlı merkezî yönetimine tâbi olan Şam’da İbrâhim Paşa tarafından başlatılan müslüman-gayri müslim eşitliği politikasının Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla teyit edilmesi müslümanların rahatsızlığını derinleştirdi. Bunda, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Avrupa ile gelişen ticaretin giderek gayri müslimlerin ekonomik gücünü arttırması da rol oynadı. Bu şartlarda Mayıs 1860’ta Lübnan’da Dürzîler’le Mârûnîler arasında başlayan çatışmalar temmuzda Şam’a da sıçradı. Bir hafta kadar süren çatışmalarda çoğunluğu Bâbütûmâ semti hıristiyanlarından olmak üzere yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Cezayir’in Fransa tarafından işgalinin ardından

⁵⁰ Buzpınar, Ş. Tufan. (2010) Şam, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (38) s.316-317

⁵¹ Buzpınar, Ş. Tufan. (2010) Şam, Osmanlı Dönemi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (38) s.317

binlerce Cezayirli ile beraber 1855'te Şam'a yerleşen Abdülkâdir el-Cezâirî ve diğer müslüman ileri gelenlerin çabaları çatışmaların daha fazla uzamasını ve can kaybının artmasını engellemiş görünmektedir. Fevkalâde yetkilerle bölgeye gönderilen Hâriciye Nâzırı Fuad Paşa, başta Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin doğrudan müdahalesini önlemek amacıyla sert tedbirler aldı. Olaylarda sorumluluğu bulunduğu gerekçesiyle Vali Ahmed Paşa dahil 200 civarında kişi Ağustos-Eylül 1860'ta idam edildi, Şam ileri gelenlerinden bazıları sürgüne gönderildi. Olaylar sebebiyle Şam'ı terketmek isteyen hıristiyanlara engel olmak için tezkiresiz ayrılmalarına izin verilmedi. Ayrıca daha önce ayrılanların dönüşünü sağlayacak tedbirler alındı, mağdur olanlara tazminat ödendi, esnafın işini tekrar kurması için maddî yardımda bulunuldu. Şam, Osmanlı yönetimi süresince benzer bir krizle bir daha karşılaşmadı; ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın olumsuz etkileri belirgin şekilde burada da görüldü. Savaşın malî ve insanî yükünü üstlenen Şam savaş sonrasında binlerce mülteciye ev sahipliği yapmak durumunda kaldı. Şehirde bazı huzursuzluklar yaşandı. Ağustos 1880'de Suriye valiliğine tayin edilen Hamdi Paşa'nın uyguladığı sıkı tedbirler ve ileri gelenlerle gerçekleştirilen yakın iş birliği sayesinde Şam sakin bir döneme girdi.⁵²

Şam, XIX. yüzyılın sonuna doğru II. Abdülhamid yönetimine karşı gelişen muhalefet hareketinin önemli merkezlerinden biri oldu. Valilikte ve orduda görevli bazı memur ve subayların dışında Arap kültürünü canlandırmayı amaçlayan yeni tip ulemâ, selefiler olarak adlandırılan ve önde gelen isimleri arasında Tâhir el-Cezâirî ile Cemâleddin el-Kâsımî'nin yer aldığı muhalif Araplar Şam'da etkili olmaya başladılar. Şam eşrafından Azmzâdeler ve Geylânîzâdeler de muhalefete destek verdiler. 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilân edildiğinde vilâyet yönetimi birkaç günlük kararsızlığın ardından özellikle ordu ve mülkiyedeki Jön Türk taraftarlarının baskısıyla meşrutiyeti duyurdu. Şam'da bulunan siyasî sürgünler serbest bırakıldı ve şehirde yaklaşık iki ay süren kutlama ve gösteriler yapıldı. Ancak Şamlılar'ın İttihat ve Terakkî yönetimine muhalefeti gecikmedi. 1910'lu yıllarda erken Arap milliyetçiliğinin ve Osmanlı hükûmetine muhalefetin en önemli merkezlerinden biri yine Şam oldu.

⁵² Buzpinar, Ş. Tufan. (2010) Şam, Osmanlı Dönemi, TDV İslâm Ansiklopedisi, (38) s.317

I. Dünya Savaşı sırasında Dördüncü Ordu kumandanı ve vali olarak Şam'da bulunan Cemal Paşa'nın, ayrılıkçı oldukları gerekçesiyle Ağustos 1915'te on bir ve Mayıs 1916'da yirmi bir Arap aydınını idam ettirmesi Şam halkı üzerinde derin izler bıraktı. Osmanlılar, dört yıl süren savaş şartlarının oluşturduğu zorluklara mâruz kalan Şam'dan Eylül 1918 sonunda çekildiler.⁵³

2.3 Lübnan

Lübnan, Doğu Akdeniz'de yaklaşık 130 km'lik kıyı şeridi olan Suriye ile güneyinde İsrail'e sınırı bulunan küçük ancak, oldukça önemli bir stratejik konuma sahip bir bölgededir. Arap ve Akdeniz dünyası arasında tarihi bir köprü görevini üstlenmiştir.⁵⁴

Bölge, Akdeniz'in kıyı şeridi boyunca uzanan dar ve sarp kayalıkların yükseldiği dağ silsilesinin adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Lübnan kelimesinin manası İbranicede beyaz anlamına gelmektedir.⁵⁵

2.3.1 Fizikî Ve Beşerî Coğrafya

Güneyde 45 Zahrani ırmağından, kuzeyde Barid ırmağına, Akdeniz kıyısı boyunca tepeler ve kuzeydeki yüksek dağların sırtlarına Lübnan Dağı adı verilir. Lübnan Dağı terimi yaygın bir ifade olduğu gibi coğrafi özelliğiyle de ayırtıcıdır. Kıyı çok dar ve yaklaşık 15-20 mil uzunluğundadır. Doğusunda Baalbek (Balbak) ve Biqa ovalarının yanında uçurumlar yer almaktadır.

Kuzeyde Jabal Amil, güneyde Akar platolarıyla çevrilidir. Ülkenin kuzeyindeki Tripoli ve güney kesiminde (Saida/Sayda) Sidon önemli bir ticaret limanıdır.⁵⁶

Bölgenin Cebel-i Lübnan olarak anılmasında tarihi ve kültürel yapıların katkısının olduğu kadar, coğrafi özelliklerinde etkisi vardır. Sarp ve dar kıyı şeritlerinin aniden yükselmesiyle meydana gelen sıradağlara Cebel-i Lübnan adı verilmektedir.⁵⁷

⁵³ A.g.e, s.318

⁵⁴ Ebuhalil, A. (1998). *Historical Dictionary of Lebanon*. Lanham: Scarecrow Press, s. 1-2

⁵⁵ Özkaya, O. (2002). *Tanzimat Devri Cebel-i Lübnan Olayları (1860-1861)*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. s. 4

⁵⁶ Akarlı, E. D. (1993). *The Long Peace Ottoman Lebanon 1861-1920*, California: University of California Press Berkeley. s. 6

⁵⁷ Harik, I. (1968). *Politics and Change Society Lebanon (1711-1845)* New Jersey: University of Princeton. s. 13

Oldukça sade bir görünüm sergileyen yüzey şekillerinin ana çizgilerini Lübnan dağları (Cebelilübnan) belirler. Bu dağlar kuzey-güney doğrultusunda 160 km. uzunluğunda olmak üzere ülkeyi baştan başa katedip toplam yüzölçümünün yaklaşık yarısını kaplar.

Kuzeye doğru gidildikçe yüksekliği ve genişliği artan kalker yapılı Lübnan dağlarının kuzey kesiminde 3088 metreye erişen Kurnetüssevde zirvesi ülkenin en yüksek noktasıdır. Lübnan dağlarıyla Akdeniz'in arasına, doğu-batı doğrultusundaki genişliği yer yer 40 kilometreyi bulan dar bir kıyı ovası girer. Lübnan dağlarıyla daha doğudaki Antilübnan dağları (Cebelüşşarkî) arasında da Bikā' (Bekā', Bekaa) vadisi yer alır. Doğu Afrika'nın Göller bölgesinden Anadolu topraklarına kadar uzanan dünyanın en büyük fay hattı üzerinde bulunan Bikā' çukurunun tabanına batıdaki Lübnan dağlarından ve doğudaki Antilübnan dağlarından çok dik yamaçlarla inilir. Buna karşılık Lübnan dağlarının Akdeniz'e bakan batı yamaçları kıyı düzlüğüne ve aynı şekilde Antilübnan dağlarının doğu yarısı da Suriye topraklarına tedricen alçalır.

Ülkede genellikle Lübnan dağlarının yamaçlarından doğarak Akdeniz'e ulaşan kısa boylu fakat suyu bol akarsulara rastlanır. Bikā' vadisindeki Ba'lebek eşliğinden doğarak güneye doğru akan ve Lübnan sınırları içerisinde denize dökülen Leytani (Leontes) nehriyle kuzeye doğru akan ve Lübnan'dan sonra Suriye topraklarından geçip Türkiye sınırları içinde Akdeniz'e ulaşan Âsi (Orontes) nehri diğerlerinden daha uzun ve daha önemlidir.

Resmî dili Arapça olan Lübnan dinî ve etnik bakımdan çok karışık bir ülkedir. Derin vadiler araziye birinden diğerine geçilmesi güç kompartımanlara böldüğünden buralarda çeşitli din ve etnik gruplardaki halk âdeta ayrı cemaatler halinde yaşar; bu cemaatlerin başlıcaları Sünnî müslümanlar (kıyı kesiminde), Şiî müslümanlar (Bikā' vadisinde ve güneyde), Katolik Mârûnîler (büyük bölümü Lübnan dağlarında), Dürzîler (Lübnan dağlarının orta kesiminde), Ortodoks Rumlar (kıyı şehirlerinde) ve Katolik Ermeniler'dir (güneyin kırsal kesimlerinde). Bunların oranı hakkında resmî istatistikler bilgi vermemekte, gayri resmî kaynakların verdiği bilgiler de birbirini tutmamaktadır.

2.3.2 Osmanlı Dönemi

Ekim 1516'da Osmanlı yönetimine giren bölgenin idaresiyle ilgili yapılan yeni düzenleme sonunda Lübnan'ın yönetimi, Memlükler adına görev yapan Tenûhîler'den (Buhturlar, Tûnuhîler, fetihlerden önce Hristiyandı, sonra İslam'ı kabul etti ve 1017 civarında Dürzîler topluluğunu oluşturdular) alınıp dönemin diğer bir güçlü Dürzî ailesi olan Ma'noğulları'na verildi. "Emirlik sistemi dönemi" (1516-1842) adı verilen bu devirde Osmanlılar için öncelikli iki konudan biri vergilerin toplanması, diğeri iç güvenliğin sağlanması ve her yıl Şam şehrinde toplanan hac kervanının güvenlik içerisinde Hicaz'a gidip gelmesiydi. Bu sebeple Lübnan bölgesinde Osmanlı hâkimiyetini kabul eden ve güvenliği sağlayacak güce sahip Ma'noğlu ailesinin göreve getirilmesi uygun görülmüş olmalıdır.

1518'de Bikâ' vadisinde meydana gelen İbnü'l-Haneş liderliğindeki isyanla alâkalı oldukları düşünülen Ma'n emîrlerinden bazıları ele geçirilmiş ve Şam Beylerbeyi Canbirdi Gazâlî isyanının bastırılmasının ardından Lübnan'da devlet otoritesinin güçlendirilmesi için 1523 ve 1524'te Dürzîler üzerine iki sefer düzenlenmişti. Bu tarihten itibaren 1580'lere kadar Lübnanlı mahallî güçler arasındaki rekabet ve bazan da devlet otoritesine karşı tavırlar sebebiyle Şam beylerbeyiliğinin sınırlı müdahalelerine rağmen Ma'noğulları bölgedeki güçlerini giderek arttırdılar. 1585'te Ma'noğulları'na karşı gerçekleştirilen bir askerî harekât sonucu Emîr Korkmaz öldü ve 1590'ların başında Ma'noğlu hâkimiyeti Korkmaz'ın oğlu Fahreddin tarafından tekrar tesis edildi.

Fahreddin'in idaresi döneminde (1585-1635) Ma'noğulları'nın nüfuzu giderek arttı, 1600'lü yıllara gelindiğinde Kuzey ve Güney Lübnan'ın tamamına yayıldı.

Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve İran savaşlarıyla meşgul olduğu bu devirde Fahreddin silâhlı birlikler kurarak Lübnan'da neredeyse bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Daha önce Halep beylerbeyliği görevinde bulunan ve Fahreddin'in bağımsız tavırlarını iyi bilen Nasuh Paşa 1611'de sadârete gelince Lübnan'daki gelişmeler daha yakından takip edilmeye başlandı. Vergilerin aksatılması üzerine Şam Beylerbeyi Hâfız Ahmed Paşa 1612-1613'te Lübnan üzerine sefer düzenledi.

Fahreddin, yerine oğlu Ali'yi bırakarak İtalya'ya kaçtıysa da 1618'de affedilerek tekrar Lübnan'a döndü. Eski politikalarını sürdürüp Lübnan'da hâkimiyetini pekiştirdi. Aynı dönemde Lübnan'ın Avrupa ile ticarî ve dinî ilişkileri belirgin bir şekilde gelişti, yeni kiliseler inşa edildi ve misyoner faaliyetleri arttı. Gelişmeler üzerine IV. Murad, Şam Beylerbeyi Küçük Ahmed Paşa'yı Fahreddin'in üzerine gönderdi. Yakalanan Fahreddin iki oğlu ile birlikte İstanbul'a gönderildi ve burada Hüseyin hariç diğerleri idam edildi (1635).

Fahreddin'in iktidarının sona erdirilmesi Lübnan'daki Ma'noğlu hâkimiyetine büyük bir darbe vurdu. Nüfuzları azalmakla birlikte ailenin başına geçen Fahreddin'in yeğeni Mülhim, Şûf bölgesinde etkinliğini devam ettirdi. Halefi olan oğlu Ahmed'in 1697'de geride çocuk bırakmadan ölmesiyle Lübnan'daki Ma'noğulları dönemi sona erdi. Bölgedeki Dürzî* ileri gelenleri Lübnan Emirliği'ne Beşîr Şihâbî'yi seçtiler. Ancak o sırada Osmanlı sarayında görevli Fahreddin'in oğlu Hüseyin'in girişimleriyle Beşîr'in emirliği tanınmayarak yerine ailenin diğer ferdi Haydar Şihâbî tayin edildi. Çocuk yaşta olan Emîr Haydar yetişkin seviyesine gelinceye kadar 1697-1707 yılları arasında Beşîr nâib olarak görev yapacaktı. Böylece Lübnan'da Şihâbîler devri diye adlandırılan yeni bir dönem başlamış oldu.

Sünnî olan *Şihâbîler'in yönetimindeki halkın çoğunluğu akrabalık bağı olan Dürzîler ile Mârûnî hristiyanlardan oluşmaktaydı. Bu devirde bazı hristiyanlar emîrin yakınında görev almakla birlikte asıl güç Dürzîler'in elindeydi. Esasen bölgenin tarım arazisini de onlar işletmekteydi. Ancak XVIII.

yüzyılın başında iki büyük Dürzî kabilesinden Kaysîler'e mensup olan Şihâbîler'in emirliğine karşı Yemenîler'e mensup Alemüddinler ayaklandı. 1708-1711 yılları arasında devam eden bu mücadelede Sayda valisinin desteğini alan Alemüddinler başlangıçta kısmî başarılar elde etmekle birlikte sonunda ağır bir yenilgiye uğradılar ve Lübnan'ı terkederek Havran'a yerleştiler. Bölgede kalan en önemli Yemenî ailesi Garb'da yerleşmiş bulunan Arslan ailesiydi.

* Dürziler, kendilerini "tek tanrılı Dürziler" olarak tanıtan Arap bir dini topluluktur. İnançları, İsmaililikten türemiş, batınî öğretilere dayalıdır

* Şehabiler, 1697'de Ma'noğulları'ndan yönetimi devralarak Lübnan dağlarında hüküm sürdü. 1861'de mutasarrıflık kurulduğunda yönetimleri sona erdi. Emir Beşîr II. Şehabi, önemli bir Osmanlı devlet adamıydı.

Şihâbîler'in dışında Kaysîler'den Ebü'l-Lam ailesi ve Yemenîler'den Arslan ailesi emîr unvanını kullanmaktaydılar. Bu sebeple Lübnan idaresini elinde bulunduran Şihâbî emîrlere “emîrû'l-kebîr” denmeye başlandı.

Şihâbîler, 1711'de önemli bir Dürzî muhalefeti bitirerek bölgedeki otoritelerini güçlendirdiler. Fakat bu durum uzun vadede Lübnan Dürzîleri'nin aleyhine oldu. Öncelikle önemli bir Dürzî nüfusun bölgeden ayrılması üzerine *Mârûnîler'in genel nüfus içindeki oranı hayli arttı. Ayrıca XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Mârûnîler giderek siyasî ve ekonomik güçlerini arttırmaya başladılar. Bunda Lübnan'da kalan Dürzîler arasındaki iktidar mücadelelerinin de rolü olmuştur. 1732'de babası Haydar'ın halefi olarak emirliğe geçen Mülhim 1754'te kardeşi Mansûr lehine görevden çekilince diğer kardeşi Ahmet buna razı olmadı. XVII. yüzyılda Lübnan'a ailelerinden gittikçe gücünü arttıran Dürzî ailelerden Canbolatlar'ın ve Mârûnî büyük ailelerden Hâzinler'in desteğini alan Mansûr, Yezbekî grubunu oluşturan Dürzî şeyh ailelerinin ve Mârûnî Hubeyşîler'in desteğini alan Ahmed ile mücadele etmek durumunda kaldı.

Bu arada kendisi Sünnî müslüman olan Mülhim'in çocukları Hristiyanlığı kabul ettiler (1756). Aynı dönemde önemli Dürzî ailelerinden Ebü'l-Lam mensupları da hristiyan oldular. Mülhim'in 1761'de ölümünün ardından mücadele *Canbolat-Yezbekî grupları mücadelesine dönüştü, bu da Dürzîler'in Lübnan üzerindeki otoritesini zayıflatmaya başladı. 1770'te Mansûr'un emirlikten ayrılmasıyla yerine Mülhim'in hristiyan olan oğlu Yûsuf geçti (1770-1788), böylece Lübnan'da bu defa da hristiyan Şihâbîler dönemi başladı. Mârûnîler'in giderek güç kazanmalarının bu değişimde önemli payı olduğu söylenebilir. Avrupa ile geliştirdikleri ticarî, dinî ve kültürel ilişkiler Mârûnîler'in Lübnan içindeki gücünü hissedilir derecede arttırmış ve cazibe merkezi oluşturmuştur. Dürzî emîrlерinin hoşgörü ve desteğiyle faaliyetlerini yoğunlaştıran misyonerlerin de etkisiyle adı geçen iki büyük Dürzî ailesinin dışında birçok Dürzî de Mârûnîler'e katıldı.

* Maruniler, Lübnan'da yaşayan Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı bir Hristiyan topluluğudur.

* Canbolat-Yezbekî, Orta Asya'da yaşayan bir Türk etnik grubudur.

Genel olarak bölgedeki misyonerlerin tamamının Mârûnîler'i güçlendirmeye çalıştığı da belirtilmelidir. Mârûnîler Dürzî köylerine yerleşmeye başladılar ve Suriye'nin iç kesiminden bazı hristiyan aileler de Lübnan'a göç ettiler.

Lübnan'daki gelişmeler 1775'te Cezzâr Ahmed Paşa'nın Sayda valiliğine tayin edilmesiyle yeni bir döneme girdi. İdarî merkez olarak Akkâ'yı kullanan Ahmed Paşa, Lübnan Emirliği'ni kontrolü altına almak amacıyla Emîr Yûsuf'a karşı kardeşlerini destekleyerek onu zayıflatmanın ötesinde Canbolat-Yezbek mücadelesinde Canbolatlar'ı destekledi ve ardından her iki grubu emîre karşı kullanmaya çalıştı. Bu iç rekabetin çatışmaya dönüşmesiyle 1788'de duruma müdahale eden Cezzâr Ahmed Paşa, Yûsuf'un yerine aynı aileden hristiyan Beşîr Şihâbî'yi tayin etti. Yûsuf 1789'da emirliği tekrar ele geçirmeye teşebbüs ettiyse de muvaffak olamadı. Canbolatlar'ın ve Cezzâr Ahmed Paşa'nın desteğini alarak emîr olan II. Beşîr 1790'da Yûsuf'un ölümüyle büyük bir rakipten kurtulmuş oldu.

II. Beşîr, yarım asırdan fazla sürecek olan emirliğinin (1788-1840) ilk yıllarında Ahmed Paşa'nın müdahaleci ve otokratik tavırları sebebiyle sıkıntılı dönemler yaşadı. Ahmed Paşa 1793, 1794 ve 1798 yıllarında Beşîr'in yerine Yûsuf'un oğullarından Hüseyin, Sa'deddin ve Selîm'i müştereken Lübnan emirliğine tayin etti. 1799'da Fransızlar Akkâ'yı muhasara altına aldıklarında Lübnan bu kargaşa dönemini yaşamaktaydı. Mârûnîler, Fransızlar'ın Lübnan'ı almalarını beklerken Dürzîler genel olarak Osmanlı tarafında yer aldılar. Fransızlar'ın kısa sürede bölgeden çıkarılmasının ardından Ahmed Paşa'nın gazabından çekinen II. Beşîr İngilizler'in de yardımı ile Mısır'a gitti. II. Beşîr daha sonra Lübnan'a döndü ve Ahmed Paşa ile iyi geçinmeye gayret etti.

1804'te Ahmed Paşa'nın vefatı Beşîr'in Lübnan'daki otoritesini tekrar tesis etmesine yaradı. Osmanlı Devleti, esas itibarıyla Hicaz'da ortaya çıkan ve Suriye bölgesini tehdit eden Vehhâbî tehlikesiyle uğraşırken 1804 sonunda Akkâ valiliğine tayin edilen Süleyman Paşa ile iyi ilişkiler kuran Beşîr Lübnan'daki hâkimiyetini pekiştirdi. 1810 yılında yaklaşık 15.000 kişilik bir askerî güçle Şam'ın Vehhâbîler'e karşı savunulmasına yardımcı oldu.

Vehhâbî probleminin doğurduğu sıkıntılar yüzünden yerlerini terkeden Halep civarından çok sayıda Dürzî ile Suriye'nin iç kesimlerinden hristiyanların 1811'de Lübnan'a yerleşmesine müsaade eden Beşîr bölgedeki popülaritesini de arttırdı. Ancak 1818'de Süleyman Paşa'nın vefatının ardından yerine tayin edilen İbrâhim Paşa'nın Beşîr'in bölgedeki gücünden rahatsızlığını ortaya koyan politikalar izlemesi ve Lübnan'ın ödemesi gereken vergi miktarını arttırması kısa sürede gerginliklerin yaşanmasıyla sonuçlandı. Beşîr'in muhaliflerinden Hasan ve Selmân'ın desteklenmesiyle birlikte Metn ve Kisrevan'da vergi memurlarına karşı isyan çıkması Emîr Beşîr'i zor durumda bıraktı. Olayları kontrol edemeyince 1820'de emirlikten feragat ederek Havran'a çekildi. Müşterek emirlik göreviyle yerine geçen Hasan ve Selmân Lübnan'da otoriteyi tesis edemediler. Bunun üzerine Akkâ Valisi Abdullah Paşa ve Lübnan ileri gelenlerinin ortak kanaatiyle 1821'de Beşîr tekrar emirliği üstlendi.

Akkâ Valisi Abdullah Paşa ile Şam Valisi Derviş Paşa mücadelesinde Abdullah Paşa'yı destekleyen Beşîr, Abdullah Paşa'nın görevden alınmasıyla zor durumda kaldı ve Mısır'a gitti. Bu arada Abdullah Paşa, Osmanlı hükümetinin kararına karşı çıkarak Akkâ'da direnmeye başladı. Mehmed Ali Paşa'nın araya girmesiyle affedilen Abdullah Paşa Akkâ valiliğinde kalınca 1822'de Beşîr tekrar Lübnan'a döndü. Bütün bu gelişmeler Lübnan içerisinde güçlü aileler arasındaki rekabeti arttırdı. 1822-1825 yıllarında meydana gelen hristiyan Şihâbîler ve Dürzî Canbolatlar arasındaki mücadele, Canbolatlar'ın kaybetmesi ve liderleri Beşîr Canbolat'ın Akkâ'da idam edilmesiyle yeni bir boyut kazandı. Bu olaylar, Mârûnîler ile Dürzîler arasında uzun süre devam edecek olan rekabetin önemli bir aşamasını teşkil etmiştir.

1832-1840 yılları arasında Mısır idaresinde kalan Lübnan etkileri uzun süre devam edecek olaylara sahne oldu. Bu dönemde Emîr Beşîr, Kavalalı İbrâhim Paşa'nın isteklerini yerine getirmekten öte bir fonksiyon icra edemedi. İbrâhim Paşa ise bölgede uzun süre içerisinde oluşmuş dengeleri ve uygulamaları göz ardı eden politikalara başvurdu. Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa devletlerinin desteğini kazanmak amacıyla geleneksel olarak gayri müslimlere uygulanmakta olan ayırımları kaldırdı, bölgede misyoner faaliyetlerini serbest bıraktı, ticarî değeri yüksek olan mallara -ipek, pamuk

ve sabun- tekeli sistemi uyguladı, yüksek askerî harcamalarını karşılamak üzere vergileri arttırdı ve zorunlu askerlik uygulamasını başlatarak ciddi isyanlara sebep oldu. Mısır yönetimine karşı duyulan rahatsızlıklar müslüman, Dürzî ve hristiyanları birleştirdi ve Haziran 1840'ta geniş çaplı bir isyan meydana geldi. Emîr Beşîr Ekim 1840'ta Lübnan'ı terkederek Malta'ya sürgüne gitti, aynı yılın son aylarında da İbrâhim Paşa Lübnan'ı tamamen boşaltmak zorunda kaldı.

Eylül 1840'ta III. Beşîr Şihâbî Lübnan'ın yeni emîri olarak tayin edildi. Zayıf karakterli olan III. Beşîr Dürzîler'in ciddi muhalefetiyle karşılaştı. Lübnan iç dengeleri bozulmuş ve hristiyanlarla Dürzîler arasındaki rekabet şiddetlenmişti. Lübnan'da hâkimiyet tesis edemeyeceği anlaşılan III. Beşîr Ocak 1842'de görevden alındı. Böylece Lübnan'daki Şihâbî ailesinin yönetimi sona erdi.

Bu arada Dürzîler ile Mârûnîler arasındaki vergilendirme ve bunların toplanması (mukâtaat) meselelerinden ötürü oluşan gerginlik kanlı çatışmalara dönüştü. Henüz Tanzimat politikalarının uygulanmadığı Lübnan doğrudan merkeze bağlanmaya çalışıldı ve bu amaçla Ömer Paşa vali olarak tayin edildi. Bölgedeki yabancı nüfuzunun iç gelişmeleri etkileyecek boyuta geldiği bu dönemde Ömer Paşa'nın Dürzîler'i ve hristiyanları yeni yönetim anlayışına kazanma gayretlerinin başarılı olmayacağı anlaşıncı Avusturya, Fransa, İngiltere, Prusya ve Rusya'nın da desteğini alan yeni bir sistem uygulanmaya başlandı. Buna göre Lübnan iki idarî bölgeye ayrılacak, kuzeydeki Mârûnî bölgesinde Mârûnî bir kaymakam, güneyde ise Dürzî bir kaymakam görev yapacaktı. Böylece emirlik sistemi dönemi sona ermiş ve "çifte kaymakamlık" adı verilen yeni bir dönem başlamış oldu (1843-1860). Ocak 1843'te yapılan tayinlerle Haydar Ebü'l-Lâm Mârûnî bölgesinin, Ahmed Arslan Dürzî bölgesinin kaymakamlığına getirildiler.

Emirlik sistemi döneminin geleneksel yerel idare yapısını ortadan kaldıran yeni sistemin karşılaştığı en önemli sıkıntılardan biri hristiyan, Dürzî ve müslümanların karışık olduğu mahallerde yaşandı ve "harekât" adı verilen kanlı bir iç savaşın yaşandığı bir devir başladı. Sisteme her çevreden itirazlar geliyordu. Gerginlikler, küçük çaplı kavgalar Mayıs 1845'te silâhlı çatışmaya dönüştü. Bunun üzerine Osmanlı Hariciye Nâzırı Şekib Efendi Lübnan'a geldi.

Mahallî gruplar ve Avrupa devletlerinin temsilcileriyle gerçekleştirilen müzakereler sonunda çifte kaymakamlık sisteminin etkinliğini arttıracak kararlar alındı. 1850’de gözden geçirilen kararlar Lübnan’da bürokratik hükümet yapısının meydana gelmesinde dönüm noktası olmuştur. Bunların en önemlisi her kaymakamlığa müslüman, Dürzî, Mârûnî, Grek Ortodoksları ve Grek Katolikleri temsil eden birer üyenin yanı sıra altı hâkimin yer alacağı birer meclisin kurulmasıdır. Hâkimlerden oluşan üyeler hukukî meselelerin halledilmesinde, cemaat temsilcileri de malî ve idarî meselelerde kaymakamlara yardımcı olacaktı. Böylece çeşitli dinî gruplar -Şîîler hariç olmak üzere- ilk defa idarede resmen yer almaktaydı. Anlaşmazlık konularının başında gelen vergi meselelerinin bu kurumlar tarafından düzenlenmesi mukâtaacı ve mukâtaa sisteminin ilgasına giden yolu açmıştır.

Bu düzenlemeler bölgedeki gerginliği sona erdiremedi. Fransa’nın dâimî desteğini alan Mârûnîler, bir bütün olarak Lübnan’a Mârûnî bir emîrin tayin edilmesini isterken buna karşı İngilizler Fransız nüfuzunu frenleyebilmek için Dürzîler’i desteklemeye devam etmiştir. Bu gerginlikler, özellikle nüfusun karışık olduğu yerleşim merkezlerinde kavgaların sürüp gitmesine yol açıyordu. 1858-1860 arasında gerginliklere yeni bir boyut eklendi. Kisrevan’da Mârûnî çiftçiler Mârûnî toprak sahiplerine karşı ayaklandılar. Sonunda bölgenin köklü ailelerinden Hâzinler’in mallarına el koyan isyancılar aileyi de bölgeden çıkardılar. Çatışmalar 1860 bahar aylarında yoğunlaştı. Mârûnîler ve Dürzîler şiddetli bir çatışmaya hazırlanıyorlardı. Mayıs ayında Sayda yakınlarında öldürülen iki Dürzî bölgenin bilinen en kanlı Dürzî-Mârûnî çatışmasına yol açtı. Dürzîler çatışma başladıktan sonra mezhep ayırımı yapmadan bütün hıristiyanları hedef aldılar. Bu sebeple Dürzîler’le iyi ilişkiler içerisinde olan Mârûnîler’in rakipleri Grek Ortodokslar da nasibini aldı. Bölgedeki Osmanlı güçlerinin engellemekte başarısız olduğu çatışmalar haziran boyunca devam etti ve ekserisi hıristiyanlardan olmak üzere binlerce kişi hayatını kaybetti. Hıristiyan kayıplarının çoğunluğu Dürzîler’in yoğun olduğu Güney Lübnan’da idi. Temmuz 1860’ta Şam’da müslümanların hıristiyanlara saldırımları ve orada da çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesi Osmanlı Devleti’nin çok ciddi bölgesel bir krizle karşı karşıya olduğunun açık işaretiydi.

Avrupa'nın fiilî müdahalesini önlemek üzere Osmanlı Hariciye Nâzırı Keçecizâde Fuad Paşa fevkalâde yetkilerle donatılmış olarak 3000 askerle birlikte Lübnan'a geldi. Lübnan ve Şam'da olaylarla ilgili sorumlu gördüğü Şam Valisi Müşir Ahmed Paşa dahil çok sayıda kişiyi idam ettirdi. Fuad Paşa'nın sert tedbirleri, Fransızlar'ın hıristiyanları koruma gerekçesiyle Beyrut'a asker çıkarmalarını önleyemedi. Bu ise diğer Avrupa devletlerinin bölge ile daha yakından ilgilenmesine sebep oldu. Ekim 1860'ta Fuad Paşa'nın başkanlığında İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Rusya temsilcilerinin katılımı ile Beyrut'ta başlayan müzakereler aylarca devam etti. Sonunda Lübnan'ın bir idarî birim olarak belirlenmesi ve meselelere bulunacak çözümün de bunu destekleyecek yapıda olması ilke olarak kabul edildi. Yeni oluşturulmakta olan Lübnan mutasarrıflığı sınırlarına Beyrut'un dahil edilip edilmemesi konusu da görüşüldü ve dahil edilmemesi kararlaştırıldı. Müzakere heyetinin Mayıs 1861'de üzerinde uzlaşma sağladığı taslak metin adı geçen ülkelerin İstanbul'daki büyükelçileri ve Sadrazam Âlî Paşa'nın yer aldığı üst kurula sunuldu. Bu arada Beyrut'ta bulunan Fransız askerleri geri çekildi. Lübnan yönetimi için son şekli verilen metin (reglement organique) 9 Haziran 1861'de imzalanmış ve ardından bir fermanla yürürlüğe konmuştur. Yeni düzenleme ile Lübnan'a müstakil mutasarrıflık statüsü veriliyor ve mutasarrıfın Lübnan dışından Osmanlı vatandaşı bir hıristiyan olması şartı getiriliyordu. Mutasarrıf Bâbiâli tarafından tayin edilecek ve doğrudan Bâbiâli'ye karşı sorumlu olacaktı. Ancak anlaşmayı imzalayan ülkelerin de bu tayine itiraz etmemesi gerekiyordu. Mutasarrıfa yardımcı olmak üzere -başlangıçta eşit sayıda temsiliyet düşünülmüş olmakla beraber- dört Mârûnî, üç Dürzî, iki Grek Ortodoks, bir Grek Katolik, bir Sünnî, bir de Şîî üyeden oluşan on iki kişilik bir meclis görev yapacaktı. Lübnan, kaymakamları mutasarrıf tarafından tayin edilecek yedi kazaya ayrılmış, ayrıca nahiye ve köy sistemi de getirilmişti. Mutasarrıflığın iç güvenliğini sağlamak üzere jandarma teşkilâtı kuruldu. Halk din, mezhep ve sınıf ayırımına tâbi tutulmayacak, mutasarrıflık içinde hak ve sorumlulukları eşit olacaktı. Lübnan'da toplanacak vergiler öncelikle mutasarrıflığın ihtiyaçları için harcanacak, artan miktar İstanbul'a gönderilecekti. Gelirlerin yetersiz kalması durumunda ise açık merkezî hazine tarafından tamamlanacaktı. Adlî vak'alar istînaf ve temyiz mahkemelerinde görülecekti.

Sistemin işleyişini gözlemlemek üzere ilk mutasarrıfın görev süresi üç yıl olarak belirlenmişti. Mutasarrıf Dâvud Paşa'nın üç yıllık tecrübesinin ışığında uzun müzakereler yapıldı ve 6 Eylül 1864'te yeni bir milletlerarası protokol imzalandı. Gözden geçirilmiş bu metin, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sebebiyle Temmuz 1915'te protokolü iptal etmesine kadar müstakil mutasarrıflık yönetiminin ana belgesini oluşturdu.

1861-1915 yılları arasında sekiz mutasarrıfın görev yaptığı Lübnan, tarihinin en sakin dönemlerinden birini yaşamıştır. Yeni dönemde siyasî beklentilerine karşılık bulamaması sebebiyle birkaç defa isyan eden Mârûnî lideri Yûsuf Kerem'in Ocak 1867'deki ağır yenilgisinin ardından Avrupa'ya sürgüne gönderilmesiyle mutasarrıflığın otoritesi Lübnan genelinde tesis edilmişti. Mârûnîler'in Fransızlar'la yakın ilişkisinin getirdiği bazı şikâyetler ve Yûsuf Kerem taraftarlarının mutasarrıflık karşısı tavırları bir tarafa bırakılırsa bu dönemde ciddi bir kargaşa yaşanmamıştır. Dürzîler için yeni uygulama, yoğunlukla yaşadıkları yerlerin mutasarrıflık sınırları dışında bırakılmış olmasından ötürü olumsuz sonuçlar vermiş ve siyasî ağırlıklarını giderek kaybetmişlerdir.

I. Dünya Savaşı sebebiyle Lübnan hakkındaki milletlerarası protokol Osmanlı Devleti tarafından 11 Temmuz 1915'te tek taraflı olarak ilga edilmiş ve Dahiliye Nezâreti müslüman mutasarrıflar tayin etmeye başlamıştır. Savaş yıllarında Ali Münif Bey (Eylül 1915 - Mayıs 1916), İsmâil Hakkı Bey (Mayıs 1916 - Ağustos 1918) ve Mümtaz Bey (Ağustos-Eylül 1918) Lübnan'da mutasarrıflık görevlerinde bulunmuşlardır. İsmâil Hakkı Bey, Osmanlı döneminin son yıllarında Lübnan hakkında hazırlattığı *Lübnân: mebâhiş 'ilmiyye ve ictimâ'îyye* adlı eserle (Beyrut 1334/1918) kalıcı bir iz bırakmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YAZARIN OSMANLI DEVLETİ'NE DAİR GÖRÜŞ VE ÜSLUP ANALİZİ

3.1 Kitabın Konusu

“ed-Devletü'l-Osmaniyye fî Lübnan ve Suriyye Hüküm Erbaati Kurûn (terc: Lübnan ve Suriye’de Osmanlı Devletmin Dört Asırlık Hakimyeti), 1517-1916 yazar Paul Massad sene 1916, Daru’l-Kütübi’l-Mısriyye” isimli kitabında yazar Lübnan ve Suriye’de Osmanlı’nın 1517 ile 1916 yılları arasındaki başlangıcından itibaren bitişine kadar olan dört yüz yıllık hakimiyeti sırasında meydana gelen olayları kronolojik olarak ele almaktadır.

Burada akıllara şu soru gelmektedir. Yazar 1806-1890 yılları arasında yaşadığı ve 1890’da öldüğüne göre, ölümünden sonraki olayların kitabına kimin tarafından eklendiği konusunda bir bilgi sahibi değiliz. Kitabın Yetmiş yedince. sayfasındaki küçük başlık olarak verilen “Vasa Paşa’nın Valiliği” (1882-1891) ve sonrasındaki altı sayfanın yazarın ölümünden sonraki zamanın olayları olduğu görülmektedir. Bu bölümleri yazan kişinin “el-Mesûdi” olduğu seksen ikinci sayfada yer almaktadır. Kitabın kaleme alınmasının Mısır’da Temmuz 1917’de tamamlandığı anlaşılmaktadır. Yazarın takip ettiği metodun aynen devam ettirildiği görülmektedir.

Kitap önsöz giriş ve altı ana bölüm ve altmış beş ara bölümden oluşmaktadır.

Bölümlerin isimleri şunlardır:

16. Yüzyılda Suriye

17. Yüzyılda Suriye

18. Yüzyılda Suriye

19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın başlarında Suriye

Modern Sisteminden Sonra Lübnan

Modern Lübnan Sisteminden Sonra Suriye

Yazar ilk dört bölümde sadece Suriye adını kullanırken beş ve altıncı Müellif kitabının önsözünde kitabını şöyle tanıtmaktadır:

Bu özette, Suriye ülkesinin geçmişine dair net bir tablo vardır. Geçmiş, bugünün aynasıdır.

Vatanı için iyilik peşinde olan akıllı ve basiretli değerli vatandaşlarıma düşen, milletini tarihinin son döneminde meydana gelen musibetlerin tekrar etmediği emin bir yere ulaştırmak için izlemesi gereken doğru yola bu aynada kendisine görünen ibretlerle doğru yola sevk etmelidir.

Bugün Suriye milletinin geneline yayılmış olan uzlaşma ruhuyla, hem Suriyeli hem de Lübnanlı gerçek vatanseverlerin, özellikle de müttefiklerin ortak onurlu davasının kıvrımlarından, onları uluslarının gerçek dostlarına yönlendirecek bir öğüt çıkarmayı biliyorlarsa düşmanlarının kendisini tuzağa düşürdüğü kritik çıkmazdan çıkmasının önünü açacak şeye sahibiz.

79. sayfadaki sonuç bölümünde kitapta şu ifadelere yer verilmektedir.

Bu, Lübnan'ın modern gelişiminden sonraki tarihinin kısa bir özetidir. Buradan, bu ülkenin, yetki ve reform kapasitesi ölçüsünde yetkiyi bırakan birbirini izleyen yöneticilerin yönetiminden faydalanmadığı çıkarılabilir. Lübnan halkının bu dönemde sahip olduğu kolaylık ve refah, fitne ve savaşların kötülüklerinden korundukları için bölümlerde Lübnan adını da kullanmaya başlam

modern Lübnan sistemini tercih etmeleri ve medeniyet araçlarına yönelmeleri idi. Doğal zekaları, hızlı uyum sağlama yetenekleri, ısıltılı kararlılıkları, işlerindeki samimiyetleri ve samimi vatanseverlikleri, Lübnan ve Suriye'de dini misyonlar tarafından kurulan yabancı okulların, onlara Avrupalıların öğretilerini aşılmasını, aynı zamanda da kendi kültürlerini uygarlaştırmasını sağladı. Ülkeleri inanılmaz bir hızla büyütmüş, bu da onları hem edebi hem de maddi açıdan ileri ülkeler düzeyine çıkarmanın önünü açmıştır.

Geçen yüzyılın son çeyreğinde akımı hakim olan muhacir hareketinin, bu hızlı ilerlemede, onlara ülkeleri dışında yaptıkları tehlikeli işlerde doğuştan ve sonradan kazanılmış yeteneklerini sergileme fırsatı vermesi nedeniyle büyük payı vardı. Çeşitli dalların her birinde bu yeteneğe sahip olduklarını belirtmek için yeterlidir.

Özellik, işin samimiyeti ve düzenliliğiyle ve ister manevi ister maddi olsun bazı dış güçlerle birleştiğinde, ülkelerinde ulaştıkları nihai başarı hedefine ulaşabilirdi. Onu arayacak ve onun siyasi durumunu, Doğu'nun en ileri ve uygar kesimlerinin kıskanacağı kadar büyüklüğe ulaşan edebi durumuna eşit hale getirecekti.

Yazar Suriye toprakları ifadesiyle günümüzdeki hem Suriye devleti hem de Lübnan devletini içine alan yerleri kastetmektedir. Çünkü o zamanlarda Lübnan ve Suriye iki ayrı devlet değildi. Suriye topraklarındaki Osmanlı hakimiyetinin son dördüncü yüz yıllık (1517-1916) dönemini içermektedir. Ünlü Osmanlı fatihi Sultan Selim'in elinde Memluk devletinin sona ermesinden ve Haçlıların burayı iki buçuk asır sonra terk etmelerinin ardından 16. yüzyılın ilk çeyreğinin ortalarında Suriye, Osmanlıların eline geçti. *Osmanlı dönemindeki Suriye tarihi, takip ettiği Memlûk dönemindeki hayvanları ve ekinleri yok eden ve insanlara zorluk ve sefaletin içinde bırakan felaketler ve talihsizlikler dizisinin sadece bir halkasıdır. İnsan o dönemin tarihine göz attığında insanlığın ilk çağlarının tarihine baktığını zanneder.

Kitabın 13. Sayfasında şu bilgilere rastlamaktayız:1533 yılında Cübeyl ve Cübbet el-Muneytra diyarında Yemeniyye ile Kaysiyye arasında büyük bir fitne çıktı ve birinci gurubun zaferiyle sonuçlandı. Bu çatışmada el-Akura şeyhi Malik bin Kays öldürüldü. İki gurubun da güç ve nüfuz için yarışan destekçileri ve yardımcıları vardı. Halkı paniğe kapıldı ve hiçbir şeye başvurmadan oradan ayrıldı. Bunun üzerine Yemeniyye, temsilcisinden yardım arayarak Şam'a kaçtı. Kaysiyye de Trablus'a kaçtı. el-Akura, Şemmas Touma Al-Akuri'nin oğulları Şeyh Eyyüb ve Fudul'un Şam temsilcisinin emriyle burayı kolonileştirmesine ve halkını oraya geri gönderip işlerini devralmasına kadar yedi yıl boyunca insanlardan boş kaldı.

* Bu yazar kendisini temsil ediyor ve Hristiyan olduğu için Osmanlı İmparatorluğu'nun muhalifi.

Cübeyl'in hükümdarı Haşim el-Acemi el-Kaysi, Kaysi grubundan bir grupla Baalbek'e ve o zamanın sahipleri olan Emirler Harfuş oğullarına sığındı ve ona hayatı için garanti verdiler. Şam temsilcisini gönderdi ve Malik el-Yemeni'nin katillerinin cezalandırılması görevini Emir Mansur Assaf'a verdi Haşim el-Acemi'nin kuzeni ve Malik'in kardeşi Abdulmunim, Haşim ve grubunu tutuklamak için bu eylemi gerçekleştirdi. Harfuşoğulları, Emir Mansur'dan memnun değildi ve onu yok etmek ve gücünü ortadan kaldırmak için fırsat kolluyorlardı. Abdulmunim onlara, Haşim'i öldürmeleri halinde ona tuzak kuracaklarına söz verdi. Harfuşoğulları, Haşim'i öldürdü ve cesedini, bugün Haşim Kuyusu olarak bilinen oradaki bir kuyuya attı. Abdulmunim'e gelince, Emir Mansur amacını gerçekleştirmeden önce farkına vardı. İki Hubeyş şeyhinin emriyle çabaları boşa çıktı, onu öldürdüler, grubunu mağlup ettiler ve Emir'i de onun şerrinden kurtardılar. Emir onlardan memnundu, bu yüzden hükümetinin işlerini yönetme görevini onlara emanet etti ve kendisine hizmet etmedeki dürüstlüklerinin bir ödülü olarak onları kardeşleri yaptı. Ancak Emir Assafi'yi kıskananların entrikaları bununla sınırlı kalmayacaktı. 1541 yılında Zuk Mihail'in yöneticisi Mukaddim Mihail ve Fatqa'nın yöneticileri Hanaşoğulları, ona komplo kurdular, o da onların çabalarını boşa çıkardı ve onları öldürdü.

Yukarıdaki satırlarda o bölgedeki iç karışıklıkların ve savaşın geldiği boyutlar gözler önüne serilmektedir. Aşağıdaki satırlarda ise Osmanlı Devletinin diğer bölgelerde de neler yaptığı, hangi olayların meydana geldiğini kısa ara bölümler halinde aktarmaktadır.

. Sultan II. Selim, Osmanoğulları'nın tahtına oturdu (1564-1574) ve babasının katıldığı savaşlarda yaşadığı sıkıntıların etkisi altındaydı ve bu durum onu barışa yöneltmişti. Daha sonra fetih arzusu duydu ve hırslarının ilk hedefi Kıbrıs'tı, bu yüzden Yetmiş bin koruyucusunun onu savunurken ölmesinin ardından 1570 yılında onu silah zoruyla fethetti. Toplamda kahramanlar 30.000 (18.000 olduğu söyleniyordu) Lübnanlıydı ve bu fetihle ordusundan kim kurtulursa Avusturya'yı fethedemeyeceğini hissetti, bu yüzden kendi çıkarına olan koşullarla onunla uzlaştı. Tıpkı babası gibi Fransa'nın müttefikiydi.

Venediklilerle savaşmak için yola çıktı, onlar da onu yendiler ve İspanya ve Malta donanmalarının yardımıyla donanmasını ezdiler, sonra topu onlara çevirdi, böylece onlar da savaşmaktan kaçındılar ve 1574 yılında onunla barıştılar. Kıbrıs'ı ona bıraktılar. İspanyollar, Tunus halkına kötü davrandığı için Tunus'u boşaltmak zorunda kaldılar ki bu onların saltanatının kötü sonuydu.

3.2 Kitabın Konusu

Aşağıdaki ifadelere baktığımızda yazarın hem tarihi bilgiler verme hem de milli bilinç aşılama amacı taşıdığını söyleyebiliriz.

Eğer Suriye'nin Emirleri, ileri gelenleri ve şeyhleri ittifak etseler ve faydalandıkları iç bağımsızlıktan yararlanmayı bilselerdi, hele kendi ülkelerinde ve aşiretlerinde egemenliği dededen babaya miras aldıkları için, kendilerine hâkim olan devletle ilişkileri o dönemde farklı olurdu. Onlardan kim bunu elde ederse, kılıcıyla, bileğinin gücüyle, zekâsıyla ve kalbinin aklıyla başardığı elde etmiş demektir. Onu muhafaza edip değerli bir miras olarak bırakmalarında hiçbir eksiklik yoktu, azıcık anlayış ve uzlaşma dışında bir ceza yoktu ki, ne yazık ki bugüne kadar kavrayamadıkları şey buydu.

Bununla birlikte, tarih ve gelenek, bu yöneticilerin büyük bir grubunun bıraktığı iyi etkileri bizim için korumuştur. Bu grubun, çocukların kalplerine gerçek vatanseverlik ruhunu yayma ve ruhlarına, aklı başında bir insanın inkar edemeyeceği harika erdemlerin ve mükemmel niteliklerin tohumlarını ekme imkanı vardır. kılıçların ağzına dayanan bu hakimiyetin kötülükleri, o zümrenin itibarını düşürmüş, fazilet alametlerini bulandırmış ve o şiddetli akıntıda faziletlerini kaybetmiştir. Ancak kılıçların ağzına dayanan bu hakimiyetin kötülükleri, o zümrenin itibarını düşürmüş, fazilet alametlerini bulandırmış ve o şiddetli akıntıda faziletlerini kaybetmiştir. İşler birbirine karışmıştır. Mutlak çoğunluğu oluşturdıkları halde, insanların işlerini bozan, önde gelenlerin ve faziletlilerinin faziletine gölge düşüren diğer bozuk ve dalalet gruplarından artık onu ayırmak mümkün değildir. Bu grubun ortaya çıktığı, masum birinin suçlunun işlediği suçtan dolayı cezalandırıldığı o döneme ilişkin eleştirel tarihçilerin yargısının genel ve kapsamlı olmasının nedeni budur.

Osmanlılar döneminde Şam ülkesini yönetenler arasında; Tanuhi Emirleri, Ma'nlı Emirler, Yemenli Alemüddin ailesi, Şihabiler, Lem'iler, Arslan ailesi, Assaf ailesi, Seyfa ailesi, Matrukioğulları veya Hasrunioğulları, Anahileoğulları, Şairoğulları ve Meşayihogulları, Canbulatoğulları, Hamadaogulları, Hazinoğulları, Hubeyşogulları, Azarogulları, Telhukoğulları, Dahdahogulları, Nekedogulları, Dahiroğulları, Hurioğulları gibi ileri gelenler ve Azm ailesi, Mataracı ailesi, Omar

ailesi ve Berber ailesi ve Esa'd ailesi gibi eşraftan olanlar ve diğerleri bulunmaktadır. Bu Emirlerin, ileri gelenlerin, şeyhlerin ve eşrafın çoğunun Devletin vezirleri, vekilleri ve adamlarıyla ünlü savaşları vardır.

Ma'nlı Emir Fahreddin, Halep valisi Canbolat Paşa, Emir Büyük Beşir eş-Şihabi, Yusuf Bey Karam ve diğerleri gibi sık sık itaatsizlik ederlerdi ve güçlerine boyun eğdirmede zor zamanlar yaşadılar. Daha sonra onlardan bahsedeceğiz.

Onların halefleri, hâlâ Şam ülkesindeki Türk etkisine direniyor ve onun genişleyen akıntısını engelliyordu.

Ancak devlete karşı direnişleri eski evresinden uzaklaşarak, askeri direnişten daha çok nüfuz ve egemenlik için tehlikeli olan ahlaki ve siyasi bir forma dönüştü.

Bugün Şam ülkesinde adamlarının işledikleri mağduriyetler ve zulümlerden doğan ve içerideki ve dışarıdaki çeşitli Suriye unsurlarını bir araya getiren mevcut entelektüel devrim, bu ülkenin yakında dört asır boyunca ağır boyunduruğunu omuzlarında taşıdığı bu çağın talihsizliklerini unutturan yeni bir role gireceği umudunu doğuruyor.

ailesi ve Berber ailesi ve Esa'd ailesi gibi eşraftan olanlar ve diğerleri bulunmaktadır. Bu Emirlerin, ileri gelenlerin, şeyhlerin ve eşrafın çoğunun Devletin vezirleri, vekilleri ve adamlarıyla ünlü savaşları vardır.

Ma'nalı Emir Fahreddin, Halep valisi Canbolat Paşa, Emir Büyük Beşir eş-Şihabi, Yusuf Bey Karam ve diğerleri gibi sık sık itaatsizlik ederlerdi ve güçlerine boyun eğdirmede zor zamanlar yaşadılar. Daha sonra onlardan bahsedeceğiz.

Onların halefleri, hâlâ Şam ülkesindeki Türk etkisine direniyor ve onun genişleyen akıntısını engelliyordu.

Ancak devlete karşı direnişleri eski evresinden uzaklaşarak, askeri direnişten daha çok nüfuz ve egemenlik için tehlikeli olan ahlaki ve siyasi bir forma dönüştü.

Bugün Şam ülkesinde adamlarının işledikleri mağduriyetler ve zulümlerden doğan ve içerideki ve dışarıdaki çeşitli Suriye unsurlarını bir araya getiren mevcut entelektüel devrim, bu ülkenin yakında dört asır boyunca ağır boyunduruğunu omuzlarında taşıdığı bu çağın talihsizliklerini unutturan yeni bir role gireceği umudunu doğuruyor.

3.3 Kitabın Üslubu

Yazar kitabında tarihi olayları anlatırken kronolojik bir sıraya göre ele almıştır. Bu da anlamayı kolay hale getirmiştir. Şahıs, yer ve olay isimlerini verirken hemen yanına parantez içinde tarihlerini de yazmıştır. Genellikle sadece yılları zikretmiş, adını verdiği Osmanlı Padişahının hangi yıllarda tahtta oturduğunu da başlangıç ve bitiş yıllarını iki tarih ile göstermiştir.

Suriye topraklarındaki Osmanlı hakimiyetinin son dördüncü yüz yıllık (1517-1916) dönemini içermektedir. Ünlü Osmanlı fatihi Sultan Selim'in elinde Memluk devletinin sona ermesinden ve Haçlıların burayı iki buçuk asır sonra terk etmelerinin ardından 16. yüzyılın ilk çeyreğinin ortalarında Suriye, Osmanoğullarının eline geçti. Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi aynı zamanda ek bilgiler vermek için dipnotlar da kullanmıştır. Diğer bir dipnot örneğini de aşağıda görmekteyiz.

“Osmanlı Fethi” Meşhur Osmanlı fatihi Sultan Selim, saltanat tahtına oturduğunda⁵⁸, Osmanlı ordusundaki maddî ve manevî çalkantılar, girdiği savaşlarda verdiği ağır kayıplar nedeniyle zayıflık ve yozlaşmaya dönüşmüştür. İçindeki çekişme öyle ki, bu büyük fatihin kendi esasına boyun eğdirmek için can attığı şehirleri sallamak ve krallıkları fethetmek için onu daha fazla finanse etmek mümkün değildi.

Aşağıdaki paragrafın sultanı tasvir ettiğini ve yorumlar kattığını görmekteyiz.

Savaşçı sultan, selefleri gibi cesur, dürüst, kararlı, iradeli, şüpheci ve fetih tutkunuydu. Bu nedenle kendisini orduyu örgütlemeye ve güçlendirmeye ve komutanlarının yüreklerinde şevk ateşini yakmaya adanmıştı. Sonra onunla birlikte Persler ve o zamanki kralları Şii Şah İsmail (güçlü ve iradeli bir savaşçıydı) ile savaşmak için yürüdü. Böylece Osmanlı fatihi onu 1515'te onunla savaşarak ülkesini alt üst etti ve kötülüğünden kurtulana kadar onu zayıflattı. Perslerle savaşmayı bitirir bitirmez ve Balkan ve Avrupa vilayetlerinde işler yoluna girer girmez, Şam ve Mısır topraklarını fethetmeyi arzuladı.

Başka bir yerde de kendi yorumlarını görmekteyiz.

Dolayısıyla Osmanlı döneminde Suriye'nin yönetimini müzakere eden vezirler ve vekilleri, sosyologlara göre ulusal hayatın temeli olan bu büyük hayati faktörü Suriye halkının ruhundan söküp atamadılar.

Böylece, özellikle Lübnan'daki yerel Emirlerin ve yöneticilerin otoritesi eskisi gibi kaldı ve iç işlerinde tam bir özgürlükle bağımsızdılar. Özellikle Tanuhi, Ma'ni, Şihabi, Lama'i, Assafoğulları, Seyfa ve diğerlerinin döneminde büyük genel meseleler dışında devlete danışmazlardı. O Emirler ve selefler ve onların arkasındaki şeyhler, insanlar arasında iradelerine ve ihtilaflarına göre hüküm verirdi ve bunlar ile bunlar arasındaki insanlar, farklı maksat ve arzulara sahip, farklı çizgilerden partiler ve

⁵⁸ Sultan II. Bayezid'in üçüncü oğludur. Babası onu Trabzon'a vali atadı fakat o bununla yetinmedi, ona isyan etti ve kendisine bağlı Tatarlardan oluşan bir orduyla Rumeli üzerine yürüdü, ele geçirdi ve kendisini Edirnenin sultanı ilan etti. Kendisine karşı güçlenene ve Yeniçerileri kendi tarafına çekene kadar babasının otoritesini zayıflatmaya devam etti. Böylece aralarında çıkan ihtilafta onu güçlendirdiler ve mesele, saltanat esasını elinden kapmasına ve onu bir kaçak olarak (1512 yılında) öldüğü yere doğru krallığının başkentini terk etmeye zorladı. İki erkek kardeşi onun tahta çıkmasına karşı çıktılar, bu yüzden onların fitnesini bastırdı, şerlerini güvence altına aldı ve Osman ailesinden belirlediği kişileri başkalarının güvenliğini gözeterek öldürdü ve onlarsız devleti güçlendirdi

guruplardı. Ancak bu yöneticiler arasında hakim olan husumet ve hasetler ve iç çekişmeler yüzünden yaşananlar, devletin bu çevrelerde işlerine karışmasının ve otoritesini sağlamlaştırmasının en büyük sebeplerinden biriydi.

Hükümdarlar, devlette paranın hakikatin direği ve onun büyük dayanağı olduğunu çok iyi bildiklerinden, devlette kendilerine miras kalan haklardan daha çok paraya öncelik vererek, en iyi paya sahip olmak için rekabet etmeleri büyük bir talihsizliktir. Devlet adamlarını, hükümet makamlarına ulaşmalarına yardım ederek, zaferde bir kayıp olarak kendilerine verdikleriyle kazandılar. Bu kan dökücü zorbalara, emellerini ulaşmak ve bu yöneticilerin elindeki tebaanın parasıyla ceplerini doldurmak için hırsızlık ve yağma yöntemlerinde ustalaşıyorlardı.

Nadiren de olsa bunlardan biri parasız iş görürdü. İller, araziler, yönetim ve nüfuz çevreleri, vezirler ve vekiller grubuna sundukları mali hediyelerle orantılı olarak genişliyor veya daralıyordu. Bu şekilde yarışmaları ve harcamaları, tebaa bu ağır boyunduruk altında inlerken onları tebaaya baskı yapmaya ve onları ağır vergilerle yormaya sevk etti. Sık sık yöneticilere saldırılar oldu ve tebaayı itaate döndürmek için zor kullandılar. Sultan Süleyman'ın Şam topraklarındaki saltanatından anlaşılan şu ki, 1528 yılında Arqa ahalisi Şuayboğulları ile Akkar'ın Emirleri Seyfaoğulları arasında nefret oluştu ve bu durum kavgaya yol açtı. Bunun üzerine Seyfaoğulları, düşmanlarından Şuf Emiri Ma'nlı Emir Karkumas'tan yardım istedi. Emir Mansur Assaf, adamlarıyla birlikte onlara yardım edip Şuayboğulları'nı cezalandırınca Akkar'a döndüler. O dönemde Trablus'un valisi Muhammed Ağa Şuayb idi ve Emir Mansur Seyfaoğulları'nın halkı ve aşiretine karşı kazandığı zaferden dolayı ondan intikam almak istiyordu. Bunun üzerine Assafoğulları, kuzeni Emir Abdulmunim'i kurtardı ve Mısır'daki sürgünden geri getirdiği iki şeyh Yusuf ve Süleyman'a hediyeler verdi.

İbn Şuayb'ı acımasızca öldürdüler ve Emir Al-Safi onun ihanetinden emin oldu. Ancak bunun destekçilerinin kalplerine terör salmak ve onları barış içinde kalmaya zorlamak için yeterli olmuyordu. Cübeyl ve Batroun valisi ona itaat etmedi ve o da onları öldürdü ve yerlerine kavminden iki vali atadı. Bununla birlikte Şuayboğulları ve yardımcılarının intikamını aldı ve onların nüfuzunu tamamen yok etti.

Yukarıdaki paragrafta verilen bilgilerden anlıyoruz ki; bölgedeki aşiretler birbirleriyle geçinemeyip sürekli çatışma ve savaş halindeler. Yazar bu durumu satır aralarında Osmanlı Devletinin bölgede hakimiyet kurup bazı aşiretlere imtiyaz sağlamasına bağlamaya çalışmaktadır. Diğer kabilelerin onları kıskanıp yerel idarecilere karşı çıkmaları sonucu da büyük kanlı olaylar meydana gelmektedir.

Kitap altı ana başlık altında parantez içlerine yazılmış küçük başlıklar içermektedir. Buna şu örnekleri verebiliriz.

“Emir Haydar el-Şihabi'nin Valiliği”

“Yemenlilerin Büyük Felaketi ve Alemuddin Hanedanlığının Sonu”

“Şihabilerin Valilik Mücadelesi”

“Yezbekliler ve Canbulatlılar ve Emir Yusuf'un Valiliği”

3.4 Yazarın Osmanlı Devleti'ne Bakışı

Yazarın aşağıda aktaracağımız ifadelerine baktığımızda Osmanlı Devleti hakkında olumlu düşünceler taşımadığı, aksine onu acımasızca ve insaf sınırlarını zorlayan sözlerle eleştirdiği, hatta yerden yere vurduğu görülmektedir.

Osmanoğulları dönemindeki Suriye tarihi, takip ettiği Memlûk dönemindeki hayvanları ve ekinleri yok eden ve insanlara zorluk ve sefaletin içinde bırakan felaketler ve talihsizlikler dizisinin sadece bir halkasıdır. İnsan o devirdeki tarihine göz gezdirdiğinde insanlığın ilk çağlarının tarihine baktığını zanneder.

her padişahın tahta geçişini anlatırken kullandığı dil genelde karamsar ve karalayıcı olmuştur.

Halefi Sultan III. Murad (1574 - 1594) döneminde Osmanlı Devleti en kötü çalkantı durumuna geri dönmüştür. Saltanatın çeşitli yerlerinde fitne rüzgarları eserken tahta oturmuş, bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nun en kötü durumuna dönmüştür. Savaşın endişelerinden ve belalarından kurtulmak amacıyla Avrupa ile barış yapmaya mecbur kalmıştır. Avusturya ile barış yaptı ve Fransa ve Venedik ile iki anlaşma imzaladı ve bu anlaşmalarla onlara kendi saltanatında yeni haklar tanıdı ve bunları İngiltere ile yaptığı başka bir anlaşmaya ekledi. Yeniçeriler, barışa olan bu eğilimi onun

bir zaafî olarak görmüşler ve defalarca ona itaatsizlik ederek öfkelerini arttırmışlar ve saltanat içinde durumlarını zora sokan birçok huzursuzluk ve fitneye neden olmuşlardır. Padişah onların şerlerini tahtından uzak tutmak için zihinlerini dış bir savaşa çevirmeye yönelmiştir. (Sayfa;14)

II. murat İranlılarla savaştı ve Şah'ın başkentini fethetti ve savaş, devletin çıkarları doğrultusunda barışın sağlandığı 1585 yılına kadar aralarında devam etti. Daha sonra 1593 yılında Avusturya'yla savaştı ve zafer dengesi iki taraf arasında gitti geldi. Eflak'ı, Boğdan'ı ve Transilvanya'yı devirene kadar iki tarafı da etkisi altına almış, kontrolünü kaybederek Avrupa ve Balkan krallıklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir.

Bu padişahın hükümdarlığı döneminde Suriye diğerlerinden daha şanslı değildi. 1579 yılında veba salgını çıktı ve halkın başına sıkıntı geldi ve yüksek fiyatların yükü bir erdeb (yaklaşık 150 kg) buğdayın fiyatı 150 kuruşa kadar arttı. Bu, ülkenin o dönemdeki durumuyla karşılaştırıldığında çok aşırı bir fiyattır ve göreceli değeri de Suriye'de yükselişin olduğu bu günlerde bu noktaya denktir.

Bazı padişahlardan bahsederken çelişkili ve tutarsız ifadeler kullanmaktadır. Önce yermekte sonrasında da övücü ifadelerle durumu düzeltmeye çalışmaktadır.

IV. Murat, 1623 yılında Osmanlı tahtına çıktı. O, zayıf iradeli bir gençti ve on yıl boyunca yeniçeriler o yokmuş gibi iktidarı elde tuttular. Ancak, sonunda iktidarı onlardan geri almayı ve dizginlerini tutmayı başardı. (Sayfa; 28)

Görüldüğü gibi yazar zaman zaman ve fırsatını bulduğu her an yorumlarıyla Osmanlı Devletine karşı olan olumsuz kanaatlerini ortaya koymaktadır.

1594 yılında Sultan III. Murad öldü ve yerine oğlu Sultan III. Mehmed (1594 - 1603) geçti. Sultanlık büyük bir çalkantı içindeydi, her taraftan tehlike altındaydı ve idare yeniçeriler ve onların yardımcılara kalmıştı. (Sayfa; 18)

İki arkadaşın Suriye topraklarındaki statüleri yükseldi. O kadar ki oradaki Emirlerin ve devletin vezirlerinin ellerini bağlayıp yüreklere korku saldılar. Padişah, bu ikisinin etkisinin ve anlaşmasının ülkedeki egemenliğinin kalan kalıntılarını da yok etmesinden korktuğu için onları yenmek ve saltanatı onlardan geri almak için onlarla savaşıma karar verdi. Ancak saltanatın doğu kesiminde yaşanan karışıklıklar,

padişahı bir süreliğine Suriye olaylarından uzaklaştırdı. Bu yüzden onları kontrol altına alma görevini Kuyucu Paşa olarak bilinen veziri Murad Paşa'ya verdi. Kalabalık bir orduyla Asya'ya ("Asya Anadolu" Batı Asya'da bir bölgedir ve günümüz Türkiye'sinin büyük kısmını kapsar) yürüdü ve isyancıları dizginledi. Sonra 1607'de Ali Canbolat Paşa'yı zapt etmek için Suriye'ye döndü ve Şehba'yı (Halep) kuşattı ve hileyle ele geçirdi. İsyancının yardımcılarında kaçamayanları kılıçtan geçirdi, ordusunu yendi ve dağıttı. Sayısı 80 bin civarında kişiyi esir etti. Vezir emretti, aralarında annesi ve cariyelerinin de bulunduğu Canbolat ailesi ticaret malı gibi satıldılar. Daha sonra o itaat ederek başkente sığındı, bunun üzerine padişah da onu affetti ve onu Fas illerinden birine vali tayin etti. Murad Paşa'nın Halep'teki görevini tamamlayıp bu bölgelerdeki devlet otoritesini Canbolat'ın oğlunun etkisinden kurtardıktan sonra arkadaşı Emir Fahreddin'in direncini kırmaya yöneldi. Anadolu'da çıkan ayaklanmanın komşu ülkelere yayılması korkusuyla onun bastırılmasını hızlandırmaya zorladı ve bir yıl içinde ordusuyla birlikte 1608 yılında oraya yürüdü. Ma'noğlu bu fırsattan yararlanarak onu büyük bir mali hediyeyle ödüllendirdi. Hediyeleri ona oğlu Emir Ali götürdü. Vezir memnun oldu ve genç Emir'e başışta bulundu ve Batı'nın ve Kısrahan'ın valilikleri olan Beyrut ve Gazir valiliklerini kendisine ilhak ettikten sonra Sayda valiliğini de ona verdi. (Sayfa; 21)

Yazar bu satırlarla Padişahın ve vezirlerinin idari işlerde tutarsız, duruma hakim olma konusunda acımasız ve makam ve mevki dağıtma konusunda da keyfi davrandıklarını ihsas ettirmeye çalışmaktadır.

Ma'noğlu, Baalbek ve Vadi el-Taym ülkelerini işgal etmesi ve valiliklerine son verme girişiminde Şam Valisi Ahmed Paşa'ya karşı Emir Yunus El-Harfuş ve Emir Ahmed Şihab'ın yardımcısı oldu. Diğer yandan bu vali Aclun, Nablus ve Havran ileri gelenleri azletti ve onlar da ayaklandılar. (Sayfa; 21)

Yazar Osmanlı Devletinin bölgeye atadığı valilerin emirleri birbirine düşürdüğünü ve onların çatışmalarla güçlerini kaybetmeleri sonucunda valilerin rahat bir nefes aldıklarını dolaylı da olsa ifade etmektedir.

Fahreddin onlara Ahmed Paşa'nın askerlerini yenen ve tımarlarını bu işçilere iade eden üç bin savaşçı sağladı. Vali Emir den intikam aldı ve Nasuhi Paşa'yı ona karşı

öfkelenirdi ve vezir hıncını Ma'noğlu'ndan çıkarmak için fırsatlar arıyordu. Bunun üzerine valinin jurnali kalbinden geçenlere denk geldi ve büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüdü. Anadolu, Halep ve Trablus valileri, askerleri ve yaverleriyle birlikte onun sancağı altında birleştiler. Şam'a vardığında Emir Yunus El-Harfuş, Emir Ahmed Şihab ve vadi El-Nim valisi oğlu ona teslim oldu. Emir Fahreddin ise vezire güvenmedi ve padişahın ordusuna karşı koymaya gücü yetmedi. Kırssalda yalnız kalmayı tercih etti. Emir Ahmed Şihab, kendisine olan iyiliğini unutarak onu durdurdu ve oğlu Emir Ali'nin yolunu keserek adamlarını dağıttı. Bunun üzerine Emir Fahreddin, destekçilerini Damour'da topladı ve onları savaşımaya teşvik etti ama başarılı olamadı. Zaferin kapıları yüzüne kapanınca ailesini Nica kalesine “Şakif Niron” getirdi ve askerlerini ve yardımcılarını en büyük tahkimatla tahkim ettikten sonra Banyas ve Şakif Arnon kalelerinde topladı. Oğlunun korumasını Havran hakimi Şeyh Ömer'e emanet etti. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Şam valisi onları topraklarından kovduğu gün valiye karşı ondan yardım isteyen işçilerden biriydi. Daha sonra Şuf şeyhlerini, Havazine şeyhlerini ve kardeşi Emir Yunus da dahil olmak üzere diğer yardımcılarını topladı ve Avrupa'ya gitme kararlılığını onlara açıkladı ve onlara padişahın vezirine yakın olmamalarını ve vaadlerine kanmamalarını tavsiye etti. Topraklarından kötülükleri uzaklaştırmak konusunda güçlü olabilmeleri için onları birlik olmaya ve kenetlenmeye teşvik etti. Daha sonra eşlerinden biri ve yöneticisi Şeyh Kaywan el-Dirani ve Şeyh Ebu Safar el-Hazin'in (1) asistanı eşliğinde İtalya'ya yelken açtı. Emir Yunus Ma'nlılar grubuyla Baaklin'den Deyr el-Kamar'a hareket etti. (Sayfa; 22)

“Ma'noğullarının İkinci Felaketi” ancak Ma'noğullarının Lübnan'dan çekilmesi, Şam Valisi Ahmed Paşa'yı kararlılığından caydırmadı. Aksine, ailesine ve yardımcılara karşı, sonrasında hayatta kalamayacakları bir darbe vurarak amacını gerçekleştirmek ve yok etmek konusundaki küstahlığını ve cüretini artırdı. (Sayfa; 22)

*Hüseyin Paşa Ma'nlıların azılı düşmanları olan Seyfa Ali'yi Beyrut'a, Yemenlilerin lideri Şeyh Muzaffer Şuf bölgesine, Bostancı oğlunu da Sayda'ya atadı. Daha sonra onlardan intikamını almak için Yüz bin savaşçıyla Şuf ülkesine yürüdü. Şakif Arnun ve Banyas kalelerini Elli gün boyunca kuşattı. Savunmadaki koruyucularıyla savaştı fakat onlardan bir şey elde edemeden onlar da onu kuşatmayı kaldırmaya zorladılar. Bu başarısızlığı, göğsündeki öfke ateşini alevlendirmiş ve

askerlerinin Şufu işgal etmesine ve orada yaşayanları cezalandırmasına yol açmıştı. Bu durum, endişelenen ve veziri parayla yatıştıran Emir Yunus'u dehşete düşürdü ve söz vererek askerlerini ülkeden tahliye etti. Kendisine söz verdiği paraya garanti olarak annesi ve adamlarından bir grubu rehin verdi. Ancak Emir'in öfkesi dinmedi. İsyancı Şuf ülkesini yeniden işgal etti ve Deyr el-Kamer'deki Ma'nlıların evlerini yaktı, Ma'noğlu'nun destekçileri arasında bulunanları da öldürdü. Bunun üzerine Emir Yunus, bir grup Şuf ileri gelenlerinden dört yüz kişiyle birlikte Banyas Kalesi'nde kalmaya devam etti. Vezir, ordusunun bir kısmıyla Bisra Vadisi'ne saldırdı ve oradaki Şuflular galip geldi. Sonra büyük büyük bir orduyla tekrar geldi ve ona ilkinden daha şiddetli bir darbe indirince Ma'noğulları ve destekçilerine daha çok sinirlendi ve askerlerini yağmalama ve talan yapmaları için serbest bıraktı ve onlara halkın parasını, erzakını ve kanını mübah kıldı. Bu, art arda dört gün süren devasa, korkunç bir katliamdı. Bu zorbanın şaşkınlığı, Sadrazam Nasuhi Paşa'ya suikast haberi ve bunun kötü sonuçlarından korkması olmasaydı, canlı bir kişi bulunduğu sürece Şuf diyarından dönmezdi. Bu, kendisi için ceza olarak takdir ettiği şeydi, bu yüzden tecrit edildi ve günahkar ellerinin işlediği suçlardan dolayı cezalandırıldı. (Sayfa; 23)

“Fahreddin'in Dönüşü ve Ma'nlıların Yeniden Yönetime Getirilmesi” Ahmed Paşa Şam valisi Çerkes Ahmed Paşa'nın yerini aldı (1613). Şuf halkının canlarını ve geçimlerini güvence altına aldı ve Maanlıların yardımcılarında biri olan Şeyh Yusuf Muslimani'yi vali yaptı. Emir Yunus ona nazik davrandı ve selefi tarafından tutuklanan annesini ve adamlarını serbest bıraktı. İki şeyh Ebu Nadir el-Hazin'e, ağaçların vergisini toplamayı arkadaşları Al Ma'an ve Zahir Hubaish'e emanet etti, Emir Fahreddin'i sürgünden çağırdı ve beş yıl aradan sonra 1617'de Lübnan'a döndü. Devlet adamları arasında paranın büyük önemine değinen Emir Yunus, vezire büyük bir maddi hediye takdim etti ve kendisine de benzer bir katkı sözü verdi. Şakif ve Arnun'un müstahkem kalelerini yerle bir etti, onu kendisine güvenmeye ve sadakatının samimiyetine güvenmeye zorladı. Bu yüzden vezir onu Sayda ve Beyrut valiliklerine ve yeğeni Emir Ali'yi Safad valiliğine atadı. (Sayfa; 23)

Çerkes Paşa, Ma'n ailesiyle yaptığı antlaşmaya sadık kalınca Hüseyin Paşa Seyfa, Beyrut ve Keservan valiliklerini Emir Yunus'a bırakmasını emretti. Sayf bunu reddetti ve direnmek için Emir Şelhub el-Harfuş ve Ras Nahaş Emirleriyle anlaştı.

Ma'nılılar onlarla Ain el-Naameh'de savaştı ve onları mağlup etti. el-Yemeniya, Abeah, Aghmid ve Ain Dara'da Maan ailesinin destekçileri olan Kaysiyye'ye karşı koymak için onlara saldırdı. Emir Yunus Beyrut'a girdi ve Beyrut'un ileri gelenleri ona bağlılık sözü verdi. Daha sonra adamlarını Batıdaki el-Cerd ve Metn topraklarına gönderdi ve burada Ahmed Paşa'nın yukarıda bahsedildiği gibi işgalinden sonra Şuf topraklarında yaptıkları zulümlere misilleme olarak köyleri yağmaladılar ve onları yaktılar. Şuf Valisi Şeyh Muzaffer ve İbn Seyfa, savaşma ihtimalinin kalmadığını görünce halklarıyla birlikte Akkar diyarına kaçtılar. Bu felaketin ardından İbn Seyfa'nın günleri fazla uzun sürmedi. Halep valisi Karakuş, 1616 yılında ona suikast düzenledi. Böylece ülke Emir Yunus'un otoritesine girmiş oldu ve Şeyh Ebu Nadir el-Hazin ile onun kölesi Zülfikar, Keservan'a vali olarak atandı. Böylece Garir'de kaldılar ve geri kalan işler için işçiler atadılar. (Sayfa; 24)

Çerkes Paşa ise yaşanan talihsiz olaylardan kısa bir süre sonra görevden alındı ve Şam'daki yerine Çuhadar Ahmed Paşa getirildi. Böylece, Suriye'ye gelen valilerin genellikle aldığı mali hediye kendisine sağlayamadığı için Safed valiliğini Ma'n'lı Emir Ali'den geri aldı. Yazıcı Hüseyin'i buraya vali yaptı (1617). Böylece mesele Ma'noğlu için ağırlaştı. Babası Emir Fahreddin Toskana'dan dönmüş ve Şuf valiliğini yeniden ele geçirmiş ve oğlunun konumunu güçlendirmişti. Genç Emir adamlarını topladı ve Safed'e yürüdü ve oraya zorla girdi ve Yazıcı'yı öldürüp adamlarının boynunu vurduktan sonra orayı geri aldı. Şam vezirini para ile razı etti ve kendisini Safed, Sayda ve Beyrut'a atamak için İstanbul'dan emir çıkardı. (Sayfa; 24)

Güneyde olanlar bunlardır. Kuzeyde ise Mukaddem Hatır Hasrouni Cübbet Bişri'ye vali olarak oğlu Yarbay Raad'ı getirdi (1612) ve o Mukaddem Faraj bin Bakhos Al-Hadşiti ile birlikte hüküm sürdü. Cemaleddin ibn el-Mukaddem Mukallid'in ölümüyle soyları tükenen El-Manahila'nın soyundan biri olan Ebu Aşina Şalhub geçti. Sıkıntı çıkardı, karşı çıktı ve valilik konusunda Mukaddem Raad'ı kardeşleri Nimah, Davud ve Cercis ile tartıştı. Onları Yusuf Paşa Seyfa'nın yardımıyla mağlup edip öldürdü. Aileleri Cübbet el-Munaytra'ya kaçtı. Meydan ona kaldı bu yüzden dokuz yıl hüküm sürdü. (Sayfa; 24)

Bu sırada Sultan I. Ahmed, ölümünün yaklaştığını ve oğlu Osman'ın da genç olduğunu anladı. Tahtı miras bırakma konusundaki yerleşik geleneği ihlal etti ve kardeşi Mustafa'yı yerine geçirdi. (Sayfa; 24)

Bu padişah yalnızca üç ay hüküm sürmesine rağmen Yeniçeriler ona karşı komplo kurdular ve onu tahttan indirdiler (1618) ve Osman'ı padişah ilan ettiler ve ona II. Osman adı verildi. Amcası Uğur, Fransa Kralı tarafından büyükelçisine karşı uygunsuz davranışlarından dolayı eleştirilmişti, bu yüzden onu yatıştırdı ve onunla arkadaş oldu. Fetih arzusundaydı ve Polonya, Boğdan'ın egemenliği için onunla çekişiyordu. Ona karşı savaştı ve ona boyun eğdiremedi, bu yüzden 1620 yılında Yeniçeriler onu onunla uzlaşmaya zorladılar. O onlardan otoriteyi geri almaya çalıştı ama onun çabasını boşa çıkardılar, ertesi yıl onu tahttan indirdiler, onu suikastla öldürdüler ve amcası Sultan Mustafa'yı yeniden tahta çıkardılar, iktidarın dizginlerini istemeyerek onlara verdi. Böylece isyan ettiler, sınırı aştılar ve saltanatın durumları bozuldu. Valiler zorba yönetim uygulayınca tebaanın durumu kötüleşti, korku ve ümitsizliğe kapıldılar. Devlet ileri gelenleri kötü bir kaderden korkarak padişahın tahta çıkışından sonraki yıl onu tahttan indirdiler ve IV. Murad Sultan ilan edildi. (Sayfa; 25)

“Seyfa Ailesi’nin İlk Felaketi” Suriye ise bu iki padişah döneminde diğerlerinden daha şanslı değildi. 1618 yılında Sekanibci Ömer Paşa Trablus’a vali oldu ve o günün idarecisi Yusuf Paşa Seyfa istemeyerek orayı ona terk etti ve çevresinin kendinde kalmasını istedi ve sırtını dönüp gitti. Vezir, Emir Fahreddin Ma’noğlu’ndan yardım istedi. Emir, Keservan yöneticisi Şeyh Ebu Nader el-Hazin eşliğinde adamlarıyla birlikte Amyun’a yürüdü. İbn Seyfa, Akkar'a kaçtı ve Fahreddin onu takip etti, buldu ve onu kalesinde kuşattı. Ancak Halep ve Şam vezirlerinin aracı olması ve Ma’noğlu’nun acıması, Humus'ta bulunan ordularına karşı direnişinin talihsiz sonuçlara yol açması anlamına geliyordu. Ona bir vergi koyduktan sonra ve onu kendi haline bıraktı. Ancak ordusuyla birlikte bu Seyfaoğlu'nun idaresindeki Cübeyl'e döndü ve kalesini büyük engellere rağmen yerle bir etti ve Keservan valiliğine bağladı. Daha sonra Cübeyl emirinin kalesini aldı ve Batron ülkesinin valisi Yarbay Yusuf Şair’in ülkesini ele geçirdi. Yusuf Paşa Seyfa ise parayla Trablus valiliğini geri almayı başardı. Ancak bir süre sonra Şam Veziri'nin emriyle bunları Celali Hüseyin Paşa’ya bırakmak zorunda kaldı. Kalelerini yıkmak ve Seyfa oğlunun mülklerine ve erzaklarına el

koymak da dahil olmak üzere Cebeleh ve Lazkiye ve bağılı yerlerin idaresini Kethüda Mustafa Ağa'ya vereceğine söz verdi. Bu zorbaya karşı çareler tükendi ve Ma'noğlunu razı etmenin zor olduğunu anladı ve dost olmak istediğini söyleyerek ona oğlu Emir Hasan'ı gönderdi. Emir Seyfi yakışıklı ve temiz kalpliydi, bu yüzden Fahreddin onu beğendi ve oğlu Ma'nın Emir Ali'yi kızıyla – başka bir görüşe göre – kış kardeşiyle evlendirdi. (Sayfa; 25)

Bu evlilik, Ma'noğlu ile Seyfaoğlu'nun barış anlaşması yapmalarına sebep oldu ve Fahreddin'in zorbalığından emin oldu. Böylece o da rahatladı ve devletle olan işlerini düzeltmeye yöneldi. İstedikini elde etti ve Trablus Valiliğini yeniden geri aldı. (Sayfa; 26)

Yazarımız aşağıdaki satırlarda da Osmanlı Devletinin diğer devletler gibi egemenliği altındaki gurupları böldüğü ve birbiriyle çatıştırarak muhalif olabilecek güçleri zayıflattığı iddialarını sürdürmektedir.

Ancak devletin, yönetimi altındaki yerlerin ve tebaasının köleleştirilmesi konusunda benimsediği bölme ve parçalama kuralına olan düşkünlüğü, iki prensin anlaşmaya varmasını uzun süre engelledi. Böylece Sadrazam 1620 yılında Şehzade Fahreddin'e sultanlık parasını Yusuf Paşa Seyfa'dan almasını isteyen bir emirname gönderdi. Ma'noğlu, İbn Sayfa'dan para talep etmek için adamlarıyla birlikte Burc el-Bahsas'a yürüdü ve o Cebele'ye kaçıp gitti. Oğlu Hasan aracılığıyla Assafoğlunun Beyrut, Antalyas ve Gazir'deki mülkleriyle onu memnun etmeye çalıştı ama başarılı olamadı. Emir ondan para istemekte ısrar etti ama o reddetti ve Şam Valisi Süleyman Paşa'dan ve Humus ve Bika Arapları ve Türkmenlerinden yardım istedi. Onlar da onu desteklediler ve Ma'noğluyla savaştılar. Soğuk Nehir'de onları mağlup etti ve Trablus kalesini kuşattı, ancak o olmadan çaresiz kaldı. Bu arada Bâbüâli, kendisine bir hil'at gönderip Seyfaoğlu'nun takibini bırakmasını rica edince o da Trablus kuşatmasını kaldırarak valilik üssüne geri döndü. (Sayfa; 26)

Sanki Seyfaoğlu'nun çağlar boyu yaşadıkları ve nasihatleri olgunlaşması için ona yeterli gelmemişti. Ülkenin valileri ve yöneticileriyle kavga etmesi ve halkına kara felaketler yaşatması açısından eskisinden daha da kötü bir duruma döndü. Ancak Ma'noğlunun kendisine indirdiği darbenin ardından günler ona çok uzun süre aydınlık

olmadı. Zira 1621 yılında Kemankeş Ömer Paşa Trablus'a vali oldu ve Yusuf Paşa Seyfa'nın etkisinden dolayı kendi otoritesi hakkında endişeye kapıldı ve Emir Fahreddin ondan yardım istedi. Kürt emir, Ma'noğlunun elinde uğradığı aşağılamayı unutmamıştı, bu yüzden istemeyerek de olsa valilikten çekilerek ailesiyle birlikte Akkar'a gitti. Ma'nlı emir bir heyet gönderdi ve yardımcılarını Cübbet Bişri'den kovdu ve oraya Şeyh Ebu Safi el-Hazin idareci oldu ve Acloun'u oğlu Emir Hüseyin ve Humus'a da Ömer Bey Seyfa idareci oldu. İbn Sayfa sessiz kalmayınca Sadrazam Gürcü Mehmed Paşa, hazine için ihtiyaç duyduğu emir parasını ödemek için Şam valisine ve Ma'nlı emire onun gücünü ortadan kaldırmaları ve mallarına el koymaları talimatını verdi. Trablus valisi Ma'noğlunun sadakatini teyit etmek istedi ve ona Cübeyl, Batron, Cübbe, Bişri, Daniyye ve Akkar topraklarını verdi. Fahreddin, Emir Muhammed Şihab'ın eşliğinde ordusuyla Trablus'a yürüdü. Ömer Paşa onu çok iyi bir şekilde karşıladı ve Seyfaoğlu'nu cezalandırması için Akkar'a yürüyüşüne devam etmesini istedi. Kara Hüseyin Paşa'nın sadrazam olduğu ve Trablus valiliğini bu düşmanına devrettiği haberi ile şaşkınlık yaşadı. Bu yüzden geldiği yere geri dönmek zorunda kaldı.

Yusuf Paşa Seyfa yeniden valiliğine geri döndü ve hazineye verilmesi gereken parayı ödeyebilmek için vergi toplamaya çok çalıştı. Bunu baskı ve zor kullanma takip etti ve bu da Cübbet Bişri halkından birçok grubun Şam, Halep ve başka yerlere göç ederek kurtuluş aramasına yol açtı. Bu yerleşim yerinin lideri Aşina bin Şahlub, haddi aşmaya ve halkı kontrol etmeye girişmiş ve öyle bir cüretkarlığa ulaşmıştı ki, Hasrun'daki Aziz Thomas manastırını yağmaladı ve oradaki keşişlerden birini de öldürdü. Orada sözü dinlenen biri olan Şeyh Ebu Safi'yi de tutuklayarak Fahreddin'in yanına götürdü, o da onu öldürdü ve ardından babasını da öldürdü. (1621).

Bütün bu anlatılardan çıkan sonuç şudur ki: Osmanlı Devletinin başkentinde istikrar uzun zaman sağlanamıyordu. Padişahların ve sadrazamların sık sık değişmesinin etkisi hem asitanede hem de ülke coğrafyasının her yerinde görünüyordu. Sadrazamların farklı tavırları ve valileri sık sık değiştirmeleri onların birbirine düşüp savaşmaları sonucunu doğurmuştur. Bu da bölgedeki istikrarın kaybolmasına yol açmıştır. Yazarımız bu iddiasını temellendirmek için kitabında sürekli çatışmaları nakletmeyi sürdürmüştür.

“Fahreddin’in Harfuşoğullarını ve Tarabiyah’ı Yenmesi ve Şam Ordusunu Yok Etmesi” Ancak Prens Fahreddinin, yüksek statüsüne, büyük prestijine ve otoritesine rağmen, ülkenin kıskanç ve düşman emirleri ve yöneticilerinin entrikalarına güvenmiyordu. Zira 1622 yılında Baalbek yöneticisi Emir Yunus el-Harfuş, Nablus ve Aclun işçileri hakkında Şam valisine ispiyonladı ve o da onları görevden aldı. Onlar ülkeyi Fahreddin'in emriyle yönetiyorlardı. Ma’nlı emir, Harfuşoğlu’ndan intikam aldı ve onun Beka'daki çiftliklerini yağmaladı. Bu da Şam valisinden yardım istedi ve ona Safad ve Aclun'un feodal beylerine ödediği paranın iki katını teklif etti. Onu birinci yere (Nablus) vali yaptı ve arkadaşı Tarabiyeoğullarının lideri Emir Beşir Kansuvayı da Aclun'a vali atadı. (Sayfa; 27)

En önemlisi o ülkenin yöneticilerinden Emir Ahmed Tarabiye ve Şeyh Ahmed el-Kinani onlara çok yardımcı oldular. Fahreddin bu çetenin kötülüğünü hissetti ve yardımcılara Aclun ve el-Karmel köylerini ateşe vermelerini emretti ve adamlarıyla birlikte Tarabiye ailesini cezalandırmak için ilerledi. Araplar ona el-Avca Nehri'nde saldırarak düşmanlarının ganimetlerini kaptılar ve o da büyük bir kayıp verdikten sonra Han Celculiye’ye çekildi. Ancak oğlu Emir Ali'nin Safed'e atanması için İstanbul'dan emir alması uzun sürmedi. Prens Yunus el-Harfuş ona karşı koymaya çalıştı ama Ma’noğlu onu mağlup etti ve Karak ve Serayn dahil köylerini ateşe verdi ve bir grup yardımcısını öldürdü. Bu konu Şam Vezirine ağır geldi ve ertesi yıl Ma’nlılardan intikam almak için on bin savaşıyla birlikte yola çıktı. Harfuşluların ve Seyfaoğullarının emirleri onun sancağı altına katıldı. Fahreddin ve vadi el-Nim'in sahipleri müttefiği iki Şihabi emir Ali ve Ahmed, onları adamları ve yardımcılarıyla birlikte Lübnan'ın doğusundaki Gencer kaynağında buluştu. (Sayfa; 27)

Savaş başladı. Ma’noğlu açık bir zafer elde etti ve Şam ordusunu tamamen yok etti, veziri esir aldı ve ona emirlere yakışır bir şekilde davrandı ve kendisini en iyi konumda tuttu. Bunun üzerine vezir ona bahşiş verdi ve Aclun, Safed, Nablus ve El-Beka El-Aziz sancaklarına atadı. Birlikte Emir Yunus El-Harfuş'u cezalandırmak için Baalbek'e yürüdüler. Bu adam Maarrat El-Numan'a kaçtı. Halep Nazırı Murad Paşa onu tutuklayıp Silmiye Kalesi'nde alıkoydu. Emir Fahreddin, meşhur Baalbek Kalesi'ni fethettikten ve bir kısmını yok ettikten sonra ülkesine döndü. Tarabiyah Arapları onlara karşı ayaklanıp onlarla savaşarak onları Sayda'ya geri sürdüler. Daha sonra Ma’noğlu

ve iki ileri müttefiki Aclun ve Nablus topraklarını işgal etti ve Ma'noğlunun topraklarında öldürmeye ve yağmalamaya devam ettiler ve Bu saldırılarında Akka kıyılarına kadar ulaştılar. Ma'nlı Emir, işgalcileri püskürtmek için ordusunu seferber etmiş ve Emir Beşir Kalansuva ile kendisine sadık Arap Emirlerini kendisine tabi olmaya zorlamıştı.

4. Murat, 1623 yılında Osmanlı tahtına çıktı. O, zayıf iradeli bir gençti ve on yıl boyunca yeniçeriler o yokmuş gibi iktidarı elde tuttular. Ancak, sonunda iktidarı onlardan geri almayı ve dizginlerini tutmayı başardı. Safevilerle savaştı ve Bağdat'ı fethetti. Sonra, Bağdatı, Bekir Ağa'nın ihanetiyle Şah Abbas geri aldı. IV. Murat, şehrin elinden çıkmasına dayanamadı ve onu geri almaya çalıştı. Ancak, yeniçerilerin isyanı ve Erzurum valisi Abaza Paşa'nın isyanını bastırmak için ordusunun bir kısmının ayrılması nedeniyle başarısız oldu (1638). Ancak, Bağdat'ı geri alma umudunu kaybetmedi ve onu geri almaya çalıştı. Şah Abbas'ın ölümü ve oğlu Mirza Han'ın genç yaşta tahta çıkmasından yararlandı.

Yazar sürekli olarak Osmanlı padişahlarını küçük düşürücü ifadeleri kullanmaya devam etmektedir. Yönetime ehil olmadıkları imajını oluşturmaya çalışmaktadır. Padişahların doğru kararlar veremediğini, Sadrazamların ve bölgedeki valilerin keyfi tutumları sonucunda bölgede sürekli bir kargaşa ve kaos ortamı hakimiyetini sürdürmektedir. Sadrazamların da haksız ve adaletsiz uygulamalar yaptıklarını iddia ederek şu satırları kaleme almıştır.

Bu yüzden Köprülünün, onları ordusunun masraflarını karşılamaya ikna etmesi gerekiyordu. Bu seferden elde ettiği ganimete el koydu ve bayrağı altında savaşı bir grup liderin mallarının hepsini aldı. Emir Kürt İsmail, kendisine kurulan tuzağı atlatmaya çalıştı, ancak başarısız oldu ve vezir tarafından acımasızca öldürüldü. Bu şekilde, Osmanlı Devleti'nin vekilleri, kendilerini desteklemek ve rakiplerine ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarına yardımcı olmak için hayatlarını ve paralarını feda eden destekçilerini ve müttefiklerini bu şekilde ödüllendiriyordu. Daha sonra bu zalim, Şihabileri ve onların destekçileri olan Havazine ve Hamadiyye'yi takip etmeye başladı ve onlar da etraflarında toplanan Kaysiyye'den olanlarla birlikte ona karşı

direnme seçeneklerinin olmadığını gördüler ve ülkenin dört bir yanına dağıldılar, liderlerinin haberleri de gelmez oldu. Vezir, halk ağır acı çektikten sonra ülkeden ayrıldı ve Şeyh Serhal el-İmad'a Şufun valiliğini emanet etti ve geri kalan mülkler üzerinde yardımcılarından işçiler atadı ve onlara yıllık vergiler koydu. Daha sonra Kesrevan'da Şihabiler ve Ma'nlılar ortaya çıktı. Vezir de onları kovalamaya geri döndü ve ordusu orada terör estirdi, halkını perişan etti, Kaysî liderlerinin evlerini yaktı ve mallarını yok etti. Bunları ortadan kaldırmanın hiçbir çaresi olmadığını anlayınca, devlette uygulanan kaidelere uygun olarak ihanete başvurdu. (Sayfa; 37).

Sayda valisinin eliyle hileye başvurup Ma'nlı Emir Ahmed ve Emir Korkmaz'ı onlara en iyi dilekleri dileyerek Ayn Mezbud'a davet etti (1667). Fırsatı kaçırdıktan sonra tehlikeyi anladılar ve kaçmaya çalıştılar, ancak askerler onlara saldırdı ve Emir Korkmaz'a öldürücü bir darbe indirdi. Kardeşi ise boynuna ağır bir yara aldı ve adamlarının çoğu öldürüldükten sonra kaçmayı başardı ve gözlerden kayboldu. (Sayfa; 37)

Suriye topraklarındaki Osmanlı hakimiyetinin (1517-1916) dördüncü yüz yılının son dönemlerini içermektedir. Ünlü Osmanlı fatihi Sultan Selim'in elinde Memlûk⁵⁹ devletinin sona ermesinden ve Haçlıların⁶⁰ burayı iki buçuk asır sonra terk etmelerinin ardından 16. yüzyılın ilk çeyreğinin ortalarında Suriye, Osmanlıların eline geçti.

Osmanlı dönemindeki Suriye tarihi, takip ettiği Memlûk dönemindeki hayvanları ve ekinleri yok eden ve insanlara zorluk ve sefaletin içinde bırakan

⁵⁹ Bu Memlûkler, Burciler veya Çerkesler olarak bilinir. Devleti MS 1381 yılında Büyük Bilboğa olarak bilinen Kral el-Zahir Barquq tarafından kurulmuş ve bu ülkenin Osmanlıların hükümdarlığına mahkum olduğu 1517 yılına kadar Suriye'de hüküm sürmüştür. Onların yönetimi, onu paramparça eden ve ihtiyaçlarından geriye kalanları da silip süpüren şiddetli çekişmeler ve savaşlarla ülkeye nüfuz etti. Bu fitneler, 14. asır ve sonrasında, korkunç ve üzücü bir dönemde girmiş, ta ki peş peşe gelen musibet ve felaketler sebebiyle halkın gayretleri azalmış, geçmiş kararlılığı zayıflamış ve başlarına gelen korkunç musibetler, etkilenme duygularını yitirmelerine neden olduğu için boyunlarının üzerinde artık yöneticilerin baskısı ve denetimini hissetmez olmuşlardır. Ünlü Moğol tiranı Timur'un 1400 yılında işgali ve Şam'ı ele geçirmesiyle, bu işgalin bilinen son haberine kadar Şam'ı, alimlerini ve üreticilerini temelden yerle bir etmesiyle Suriye'nin durumu daha da kötüleşti.

⁶⁰ Haçlılar MS 1099 yılında Suriye'ye girerek, Kürt ve Türk devletleri ile Roma Krallığı ve bu devletlerle işbirliği içinde olan Emirler ve yardımcıları ve bu devletlerden gelenlerle savaşarak geçirdikleri yaklaşık iki asır boyunca Suriye'yi kontrol altına aldılar. Şam topraklarındaki dönemleri, Bu ülkenin ataları döneminde çektikleri ve sonrasında zorluklar ve dehşetler karşışıldığında, bir refah ve ilerleme dönemi idi.

felaketler ve talihsizlikler dizisinin sadece bir halkasıdır. İnsan o devirdeki tarihine göz gezdirdiğinde insanlığın ilk çağlarının tarihine baktığını zanneder.

Şam Diyarının içinden geçtiği o uzun döneme ait haberlerin yer aldığı o koca kitapta gördükleri karşısında hayretler içinde kalır. Ülkenin desise ve aşağılamanın etkisiyle tökezlediğini, iç karışıklıkların ülkeyi parçaladığını, ateşin sönmeyip şiddetli dış savaşlarla paramparça olduğunu görür. Yangının durmayıp, orduları birbiri ardına yok ettiğini, bölgeleri ve şehirleri ve birbiri ardına birer birer yıktığını görür. Bu perişan ülkedeki devlet vezirleri ve vekilleri, şahsi emellerini tatmin etmek için kendilerini soyguna, yağmaya ve kan dökmeye adanmışlardır. Saltanat merkezindeki gurupların liderleri ve Yeniçeriler, entrikalar tertipliyorlar ve padişahları devirmek ve onlar olmadan devlet işlerine kendi kapris ve arzularının gerektirdiği şekilde zulmetmek için komplolar kuruyorlar.

Ülkenin desise ve aşağılamanın etkisiyle tökezlediğini, iç karışıklıkların ülkeyi parçaladığını, ateşin sönmeyip şiddetli dış savaşlarla paramparça olduğunu görür. Yangının durmayıp, orduları birbiri ardına yok ettiğini, bölgeleri ve şehirleri ve birbiri ardına birer birer yıktığını görür. Bu perişan ülkedeki devlet vezirleri ve vekilleri, şahsi emellerini tatmin etmek için kendilerini soyguna, yağmaya ve kan dökmeye adanmışlardır. Saltanat merkezindeki gurupların liderleri ve Yeniçeriler, entrikalar tertipliyorlar ve padişahları devirmek ve onlar olmadan devlet işlerine kendi kapris ve arzularının gerektirdiği şekilde zulmetmek için komplolar kuruyorlar.

Türkler Şam Diyarını, Mısır ve Arap topraklarını ele geçirdiklerinde ilk halifelerin görüntüsüyle ortaya çıktılar ve insanlar arasında adaleti sağladılar. İktidarlarının temellerini hoşgörü ve adalet üzerine kurmuş, böylece ülkeyi içinde bulunduğu tökezlemeden, Kürtlerin, Memlüklerin ve Moğolların içine attığı harabe ve yozlaşma uçurumundan kurtarmışlardır. Ancak fetih dönemi sona erdikten ve bu topraklarda hâkimiyet kurulduktan sonra, ilk halifelerin vasıflarını kaybettiler. Çünkü bu vasıflar onların fitratlarında olmadığı için, kendilerinden öncekiler ve devletlerinin ihtişamını mızrakların uçları ve kılıçların keskin kenarları üzerine kuranlar, zamanın zorluklarını ve günlerin felaketlerinin onu yenemeyeceği doğru ve sağlam bir temel

üzerinde güçlendirsinler diye taç sahiplerinin sahip olması gereken harika erdemlerden habersiz olarak padişahların saraylarında onlara aşına olmamışlardır.

Bu nedenle, bu nitelikler, düşünceleri sakinleştirmeye ve gözlerine kül atmaya, kendi iradelerine teslim olma ve otoritelerine teslim olma arzusunu uyandırmaya ihtiyaç duydukları ölçüde ruhlarına nüfuz edemedi.

Böylece Şam Diyarı, Osmanoğullarının hakimiyetine ısınamadı ve kısa bir süre için rahatlığı tattı. Acısını çeken ve eskisinden daha kötüye dönene kadar ihtişamının özelliklerini yerle bir eden zorluklar ve dehşet zamanının sonu için Allah'a şükretti. Padişahların, vekillerinin ve işbirlikçilerinin zor kullanmaları böylece geri döndü ve ülke derin bir sıkıntı ve zorluk dolu koyu karanlık çukura gömüldü. Suriye halkı, yöneticilerin birbirlerine sövüp saydıkları, birbirlerine iftira attıkları, liderlerin hatasını örtmeden ve yolsuzluğunu düzeltmeden kıskançlık ve düşmanlığa dönüştüğü çatışmalarda ve iç savaşlarda can verdi. Halep Valisi Karakuş, Sayda Valisi Ahmed el-Cezzar, Trablus Valisi Yusuf Paşa Seyfa, el-Muneytira ve Cübeyl bölgesinin idarecileri Hamadeoğulları ve bu özetin bölümlerinde bahsedeceğimiz diğerleri gibi adaletsizlikleri ve keyfilikleri ile diğerlerine üstün gelen idareciler bugüne kadar atasözlerinde zikredilmiştir. Suriye, bu günümüze kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır. Ancak daha sonra açıklayacağımız gibi oradaki Osmanlılar dönemi, onu bir süre idaresinden uzaklaştıran çekişme ve savaşlarla sarsılmış, sonra da üzerindeki egemenliğini yeniden kurmuştur.

Ancak Suriye halkında tarihin en eski dönemlerinden beri, ilk ataları olan Aramiler ve Fenikelilerden, onların özellik ve erdemlerinden miras aldıkları güçlü bir bağımsızlık eğilimi vardır. Onu kendi kanında sakladığı gibi sakladı, ta ki içinde depolanana ve kökleri ruhuna kök salana kadar. Kavimlerin varlığını ezen, içlerindeki hayat özünü yok eden musibetlere rağmen onun tohumu göğsünde büyümüştü. Dolayısıyla Osmanoğulları döneminde Suriye'nin mandasını müzakere eden vezirler ve temsilciler, sosyologlara göre milli hayatın temeli olan bu büyük hayati unsur Suriye halkının ruhundan söküp atmayı başaramadılar. Böylece, özellikle Lübnan'daki yerel Emirlerin ve yöneticilerin otoritesi eskisi gibi kaldı ve iç işlerinde tam bir özgürlükle bağımsız idiler. Özellikle Tanuhiler, Ma'nılilar, Şihabiler, Lem'iler,

Assafoğulları, Seyfaogulları ve diğerlerinin döneminde büyük genel meseleler dışında devlete danışmazlardı.

O Emirler ve ileri gelenler ve onların arkasındaki şeyhler, insanlar arasında iradelerine ve ihtilaflarına göre hüküm verirlerdi ve bunlar ile bunlar arasındaki insanlar, farklı maksat ve arzulara sahip, farklı çizgilerden partiler ve guruplardı.

Ancak bu yöneticiler arasında hakim olan husumet ve hasetler ve iç çekişmeler yüzünden yaşananlar, devletin bu çevrelerde işlerine karışmasının ve otoritesini sağlamlaştırmasının en büyük sebeplerinden biriydi. Hükümdarlar, devlette paranın hakikatin direği ve onun büyük dayanağı olduğunu çok iyi bildiklerinden, devlette kendilerine miras kalan haklardan daha çok paraya öncelik vererek, en iyi paya sahip olmak için rekabet etmeleri büyük bir talihsizlikti. Devlet adamlarını, hükümet makamlarına ulaşmalarına yardım ederek, zaferde bir kayıp olarak kendilerine verdikleriyle kazandılar. Bu kan dökücü zorbalara, emellerini ulaşmak ve bu yöneticilerin elindeki tebaanın parasıyla ceplerini doldurmak için hırsızlık ve yağma yöntemlerinde ustalaşıyorlardı. Nadiren de olsa bunlardan biri parasız iş görürdü. İller, araziler, yönetim ve nüfuz çevreleri, vezirler ve vekiller grubuna sundukları mali hediyelerle orantılı olarak genişliyor veya daralıyordu.

Bu şekilde yarışmaları ve harcamaları, tebaa bu ağır boyunduruk altında inlerken onları tebaaya baskı yapmaya ve onları ağır vergilerle yormaya sevk etti. Sık sık yöneticilere saldırılar oldu ve tebaayı itaate döndürmek için zor kullandılar.

Onlara karşı koymaya gücü yoksa onların zulmünden emin olacağı ve öfkesinden korunacağı bir yer bulmak için vatanlarını terk eder. Lübnan ve Suriye'den büyük grupların bir taraftan diğer tarafa hareket etmesinden ve buralara yerleşmesinden günümüze kalan budur. Bu âdetin Şam Diyarı ülkelerinde zamanımıza kadar kök salmış olması talihsiz bir durumdur. Halkı kesin olarak bilmesine rağmen, ülkelerinin bozulmasına, siyasi kaosa ve ahlaki gerilemeye daha fazla artışın olmadığı bir dereceye kadar ulaşmasının ana sebeplerinin başında yer alıyor.

Eğer Suriye'nin Emirleri, ileri gelenleri ve şeyhleri ittifak etseler ve faydalandıkları içlerindeki bağımsızlık ruhundan yararlanmayı bilselerdi, hele kendi

lkelerinde ve airetlerinde egemenliği dededen babaya miras aldıkları için, kendilerine hâkim olan devletle ilişkileri o dönemde farklı olurdu. Onlardan kim bunu elde ederse, kılıcıyla, bileğinin gücüyle, zekâsıyla ve kalbinin zekasıyla başarıyı elde etmiş demektir. Onu muhafaza edip değerli bir miras olarak bırakmalarında hiçbir eksiklik yoktu, azıcık anlayış ve uzlaşma dışında bir ceza yoktu ki, ne yazık ki bugüne kadar kavrayamadıkları ŗey buydu.

Bununla birlikte, tarih ve gelenek, bu yöneticilerin büyük bir grubunun bıraktığı iyi etkileri bizim için korumuştur. Bu grubun, çocukların kalplerine gerçek vatanseverlik ruhunu yayma ve ruhlarına, aklı başında bir insanın inkar edemeyeceği harika erdemlerin ve mükemmel niteliklerin tohumlarını ekme imkanı vardır. kılıçların ağzına dayanan bu hakimiyetin kötülükleri, o zümrenin itibarını drm, fazilet alametlerini bulandırmı ve o ŗiddetli akıntıda faziletlerini kaybetmiştir. Ancak kılıçların ağzına dayanan bu hakimiyetin kötülükleri, o zümrenin itibarını drm, fazilet alametlerini bulandırmı ve o ŗiddetli akıntıda faziletlerini kaybetmiştir. Habil ile Kabil (iyi ile kötü) birbirinne karımıtır. Mutlak çoğunluğu oluşturdukları halde, insanların ilerini bozan, önde gelenlerin ve faziletlilerinin faziletine gölge düşüren diğer bozuk ve dalalet gruplarından artık onu ayırmak mümkün değildir. Bu grubun ortaya çıktığı, masum birinin suçlunun işlediği suçtan dolayı cezalandırıldığı o döneme ilişkin eleştirel tarihçilerin yargısının genel ve kapsamlı olmasının nedeni budur.

Osmanlılar döneminde ŗam ülkesini yönetenler arasında; Tanuhi Emirleri, Ma'nlı Emirler, Yemenli Alemüddin ailesi, ŗihabiler, Lem'iler, Arslan ailesi, Assaf ailesi, Seyfa ailesi, Matrukioğulları veya Hasrunioğulları, Anahileoğulları, ŗairoęulları ve Meayihioğulları, Canbulatoğulları, Hamadeoğulları, Hazinoğulları, Hubeyoğulları, Azaroğulları, Telhukoğulları, Dahdahioğulları, Nekedoğulları, Dahiroğulları, Hurioğulları gibi ileri gelenler ve Azm ailesi, Mataracı ailesi, mar ailesi ve Berber ailesi ve Es'ad ailesi gibi eraftan olanlar ve diğerleri bulunmaktadır. Bu Emirlerin, ileri gelenlerin, ŗeyhlerin ve erafın çoğunun Devletin vezirleri, vekilleri ve adamlarıyla ünlü savaşları vardır.

Ma'nlı Emir Fahreddin, Halep valisi Canbolat Paşa, Emir Büyük Beir e-ŗihabi, Yusuf Bey Kerem ve diğerleri gibi sık sık itaatsizlik ederlerdi ve güçlerine

boyun eğdirmede zor zamanlar yaşadılar. Daha sonra onlardan bahsedeceğiz. Onların halefleri, hâlâ Şam ülkesindeki Türk etkisine direniyor ve onun genişleyen akıntısını engelliyorlar. Ancak devlete karşı direnişleri eski evresinden uzaklaşarak, askeri direnişten daha çok nüfuz ve egemenlik için tehlikeli olan ahlaki ve siyasi bir biçime dönüştü.

Bugün Şam ülkesinde adamlarının işledikleri adaletsizlikler ve zulümlerden doğan ve içerideki ve dışarıdaki çeşitli Suriye unsurlarını bir araya getiren mevcut entelektüel devrim, bu ülkenin yakında dört asır boyunca ağır boyunduruğunu omuzlarında taşıdığı bu çağın talihsizliklerini unutturan yeni bir role gireceği umudunu doğuruyor.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARİHSEL SÜREÇTE SURİYE VE LÜBNAN: 16. YÜZYILDAN MODERN DÖNEME

4.1 16. Yüzyılda Suriye

4.1.1 Osmanlı Fethi

Meşhur Osmanlı fatihi Sultan Selim, saltanat tahtına oturduğunda⁶¹, Osmanlı ordusundaki maddî ve manevî çalkantılar, girdiği savaşlarda verdiği ağır kayıplar nedeniyle zayıflık ve yozlaşmaya dönüşmüştür. İçindeki çekişme öyle ki, bu büyük fatihin kendi esasına boyun eğdirmek için can attığı şehirleri sallamak ve krallıkları fethetmek için onu daha fazla finanse etmek mümkün değildi. Savaşçı sultan, selefleri gibi cesur, dürüst, kararlı, iradeli, şüpheci ve fetih tutkunuydu. Bu nedenle kendisini orduyu örgütlemeye ve güçlendirmeye ve komutanlarının yüreklerinde şevk ateşini yakmaya adanmıştı. Sonra onunla birlikte Persler ve o zamanki kralları Şii Şah İsmail - güçlü ve iradeli bir savaşçıydı - ile savaşmak için yürüdü. Böylece Osmanlı fatihi onu 1515'te onunla savaşarak ülkesini alt üst etti ve kötülüğünden kurtulana kadar onu zayıflattı. Perslerle savaşmayı bitirir bitirmez ve Balkan ve Avrupa vilayetlerinde işler yoluna girer girmez, Şam ve Mısır topraklarını fethetmeyi arzuladı.

Memlükler döneminde bu iki kardeş ülkenin içine düştüğü zayıflık ve gerileme, özellikle Memlüklerin buradaki işlerinin düzensizliğini ve egemenliklerini sürdüremediklerini hissettiği için onları işgalini hızlandırmaya sevk etti. Büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüdü (1516 - 1517) ve onu Halep'in kuzeyinde Mercidabık'ta Mısır Memlüklerinden (o zaman Mısır ve Şam Sultanı olan) el-Eşref Kansu Gavri, Şam'daki yardımcısı Gazali ve Lübnan Emiri birinci Ma'nî Emir Fahreddin ile birlikte karşısına çıkıttı.

⁶¹Sultan II. Bayezid'in üçüncü oğludur. Babası onu Trabzona vali atadı fakat o bununla yetinmedi, ona isyan etti ve kendisine bağlı Tatarlardan oluşan bir orduyla Rumeli üzerine yürüdü, ele geçirdi ve kendisini Edirne'nin sultanı ilan etti. Kendisine karşı güçlenene ve Yeniçerileri kendisine çekene kadar babasının otoritesini zayıflatmaya devam etti. Böylece aralarında çıkan ihtilafta onu güçlendirdiler ve mesele, saltanat esasını elinden kapmasına ve onu bir kaçak olarak (1512 yılında) öldüğü yere doğru krallığının başkentini terk etmeye zorladı. İki erkek kardeşi onun tahta çıkmasına karşı çıktılar, bu yüzden onların fitnesini bastırdı, şerlerini güvence altına aldı ve Osman ailesinden belirlediği kişileri başkalarının güvenliğini gözeterek öldürdü ve onlarsız devleti güçlendirdi.

Savaş ateşi tüm şiddetiyle alevlendi ve Gazi Ma'noğlu ve Gazali ona (Sultan Selim'e) meylettiler. Onun tarafına geçtiler ve dengeler değişti. Böylece Memluk ordusunu mağlup etti ve onların boyunlarına kılıcı dayadı. Gavri bu olayda öldü ve yerine yeğeni el-Melikü'l-Eşref Tomanbay⁶² geçti. Sonra ardından çerkes orduları Gazze'de toplandı. Galip olan onları fena halde kırdı. Bunun üzerine Tomanbay Mısır ülkesine kaçtı ve ordusunun geri kalanıyla birlikte düşmanına direnmeye hazırlanırken orada durdu. Osmanlı savaşçısı ilerlemeye devam ederek onu yakaladı. Mısır ordusunun ön saflarında Melik Emirlerinden biri ve Gavri'nin Halep'teki yardımcısı Hayır Bey vardı. Sultan Selim ona yaklaştı ve bir sultanına ihanet ederse onu Mısır'a vali olarak atayacağına söz verdi. Adamlarıyla beraber Osmanlının yanında yer aldı ve ordusunun saflarında savaştı. Çerkes ordusunu yendi ve cezalandırdı. Melik Toman'ı yakalayıp astı (1517). Böylece Burci Memlûkler veya Çerkes devleti ortadan kalktı ve Sultan Selim, Mısır ve Şam'da istediği tam hakimiyeti kurdu.

Ancak Sultan, Mısır ve Şam ülkelerinin başında bulunan Emir ve hükümdarların, isyanlarını bastırıp itaatine döndürmeden önce, kendisine saldırıp onu öfkelenmemeleri için iktidarı ellerinden almamıştı. Çoğuna az bir haraç koyduktan sonra eyaletlerini ve tımarlarını onayladı. Mısır'daki meliklerinin emriyle yönettikleri tımarlarının yirmi dört mülkünü meliklere bıraktı. Ancak Osmanlı devletleri sistemine benzer bir sistem kurarak bunlara Sancak adını verdi. Sadece Nil Vadisi'ndeki yüksek Melik otoritesini ortadan kaldırdı ve Tomanbay'a karşı yapılan savaşta yanında yer almasının ödülü olarak Hayır Bey'i Mısır'da vekili yaptı.

Haksızlık ve zulüm nedeniyle teslim oluyorlardı⁶³. Sultan, Güney Suriye'nin işlerini düzenlemeyi bitirdikten sonra Halep'e gitti, işlerini organize etti ve Konstantiniyye'ye döndü. Seyahatin tozu üzerinden gider gitmez ruhu yeni fetihlere özlem duyma, Rodos adasını fethetme ve ikinci kez Fars ülkesine sefer düzenleme isteği güçlendi fakat bu isteğini gerçekleştiremeden 1570 yılında vefat etti.

⁶² Türk Sultanlarının Kırk yedincisi, Çerkes Mısır ve Şam sultanlarının da yirmi ikincisi ve sonuncusudur.

⁶³ O dönemde Lübnan'a sığınanlar arasında Baalbek cemaatinden olanlar da vardı. Keservan'a gelip Farya, Haracil ve Aşkut'a yerleştiler. Sonra sayıları Keservan ovalarını, özellikle Cübbet el-Muneytra'yı doldurana kadar arttı ve orayı ele geçirdiler. Bir grup Sünni Müslüman, Aramoun, Cideydet, Ghazir ve Faytroun sahilindeki Fatka'ya taşındı. Bu grup bugün de orada bulunuyor. Surudlu Dürziler Bermama'ya ve güneydeki bazı Kesravan çiftliklerine gitmek zorunda kaldılar. Mecdel ve Trablus'tan bir grup Hristiyan Aramun'a gittiler. Başkaları da Banuh köyünden Keservan kırsalına göç ettiler ve bir kısmı el-Kafur köyüne, diğer kısmı da Gazir'e yerleştiler. Lübnan Emirleri, özellikle de Assafoğulları, Seyfaoğulları ve Ma'noğulları döneminde Şeyh Hubeyş bin Musa Mikail kayda değer bir üne sahipti.

4.1.2 Ma'n'li Ve Assafoğullari Seyfa Emirlerin Yönetimi

Fetih döneminin sona ermesi ve Sultan Selim'in başkente dönmesinden sonra, Lübnan ve Suriye'deki Emirler ve yöneticiler, eski bölünmüşlük ve iktidar mücadelelerine, içlerindeki çekişmelerde eski dönemlerine geri döndüler. Durumları daha da kötüleşti ve insanların, girdikleri yeni dönemle ilgili besledikleri büyük umutları ve iyi dilekleri yok oldu.

II Sultan Selim'in çağdaşı ve tarihçilerin bahsettiği ilk halefleri olan emirler; Assafoğulları, Ma'noğulları ve Seyfaoğulları'dır. Bu nedenle onların haberlerini Lübnan ve Suriye'de hüküm süren diğer emirlerin haberlerinde sunmaya karar verdik:

Emir Assaf Mansur el-Türkmânî, yaz mevsimini Sarroud Kesrevan 'ın çiftliklerinden biri olan Ayn Şefik'te ve kış mevsimini ise Ayn Tura'da geçiriyordu. Gurubu ise deniz kıyısındaki Zuk'larda (Zuk Mikail, Zuk Masbah ve Zuk el-Harab) kamp yapıyordu. Yetki alanı, Beyrut yakınındaki Ölüm Nehri ile Trablus yakınındaki Soğuk Nehir arasındaki bölgeyi kapsıyordu⁶⁴. Sultan Selim onu vali olarak onaylayınca Gazir kasabasını kendine üs edindi ve ona orada ve görkemli bir ev yaptırdı.

1566 yılında yerine oğlu II. Selim geçti. Sultan Süleyman Osman ailesinin en büyük padişahlarından biri kabul edilir.

Sultan Süleyman'ın Şam topraklarındaki saltanatından anlaşılan şu ki, 1528 yılında Arka ahalisi Şuayboğulları ile Akkar'ın Emirleri Seyfaoğulları⁶⁵ arasında nefret oluştu ve bu durum kavgaya yol açtı. Bunun üzerine Seyfaoğulları, düşmanlarından Şuf Emiri Ma'n'lı Emir Karkumas'tan yardım istedi⁶⁶. Emir Mansur Assaf, adamlarıyla

⁶⁴Assafoğulları Emirleri, Şam sultanlarının Lübnan kıyılarında Frenk istilalarını Şam topraklarından püskürtmek için yerleştirdikleri Kürt aşiretlerine bağlıydılar ve 284 yıl (1306 - 1590) hüküm sürdüler. Daha sonra geleceği üzere MS 1593 yılında Seyfaoğulları'nın Kürt Emirleri tarafından Gazir eyaletinde bırakıldılar.

Fransa ve Venedik ile metinde bahsettiğimiz iki ittifak I. Fransuva'nın oğlu II. Henry'nin hükümdarlığı sırasında Fransa ile durumu daha da sıkılaştı ve orduları tek sancak altında birlikte savaştı.

⁶⁵Seyfa ailesi, Assafoğulları gibi, Haçlıların ülkeden istilalarını püskürtmek için Şam Sultanları tarafından Lübnan, Sayda ve Trablus kıyılarına yerleştirilen Kürt aşiretlerine mensuptu. Seyfaoğulları kendi ülkeleri olan Akkar diyarında hüküm sürüyordu. Assafoğulları hanedanı tükenince Keservan'daki

⁶⁶Ma'n'lı Emirler Rabi'aoğullarındandır ve Eyyubi Arapları olarak bilinirler ve adını içlerinde mahir bir süvari olan Eyyüb adlı bir liderden alır. Bunun üzerine Rabia'nın efendileri, aralarındaki kıskançlıktan dolayı onu kovdular ve onu Necd ülkesini ve Rabia evlerini, kabileleriyle birlikte ikamet ettikleri her yerden terk etmeye zorladılar, böylece o, Fırat Adası'na yerleşti ve torunları orada çoğaldı. Kendi soyundan bir Emir Halep bölgelerine taşınmış ve arkasında Ma'n adını verdiği bir oğul bırakarak ölmüştür. O, söz konusu Emirlerin aslı ve ona aittir. Franklar kuzey Suriye'yi işgal ettiğinde Emir Ma'n,

birlikte onları yardım edip Şuayboğulları'nı cezalandırınca Akkar'a döndüler. O dönemde Trablus'un valisi Muhammed Ağa Şuayb idi ve Emir Mansur Seyfaoğulları'nın halkı ve aşiretine karşı kazandığı zaferden dolayı ondan intikam almak istiyorlardı. Bunun üzerine Assafoğulları, kuzeni Emir Abdulmunim'i kurtardı ve Mısır'daki sürgünden geri getirdiği iki şeyh Yusuf ve Süleyman'a hediyeler verdi. İbn Şuayb'ı acımasızca öldürdüler ve Emir Al-Safî onun ihaetinden emin oldu. Ancak bunun destekçilerinin kalplerine terör salmak ve onları barış içinde kalmaya zorlamak için yeterli olmuyordu. Cübeyl ve Batroun valisi ona itaat etmedi ve o da onları öldürdü ve yerlerine kavminden iki vali atadı. Bununla birlikte Şuayboğulları ve yardımcılarının intikamını aldı ve onların nüfuzunu tamamen yok etti.

1533 yılında Cübeyl ve Cübbet el-Muneytra diyarında*Yemeniyye ile Kaysiyye arasında büyük bir fitne çıktı ve birinci gurubun zaferiyle sonuçlandı.Bu çatışmada el-Akura şeyhi Malik bin Kays öldürüldü. İki gurubun da güç ve nüfuz için yarışan destekçileri ve yardımcıları vardı. Halkı paniğe kapıldı ve hiçbir şeye başvurmadan oradan ayrıldı. Bunun üzerine Yemeniyye, temsilcisinden yardım isteyerek Şam'a kaçtı. Kaysiyye de Trablus'a kaçtı.El-Akura, Şemmas Tuma Al-Akuri'nin oğulları Şeyh Eyyüb ve Fudul'un Şam temsilcisinin emriyle burayı kolonileştirmesine ve halkını oraya geri gönderip işlerini devralmasına kadar yedi yıl boyunca insanlardan boş

büyük işler yapıncaya kadar Eyyubi Araplarıyla birlikte onlara saldırmaya başladı. Daha sonra Frenkler onun kontrolünü ele geçirdiler, bu yüzden soyu ve halkıyla birlikte Bekaa Vadisi'ne gitti ve şöhreti, ona yer gösteren, onunla arkadaş olan ve onu korumak için Şuf Dağı'na gönderen Şam hükümdarı Tafaşkin ile bağlantılıydı. Ülkeyi Frankların baskınlarından koruyun Dağ ıssızdı ve sakinlerden yoksundu, bu yüzden Emir Ma'n oraya geldi (1118) ve Batı'nın Emirleri Tanukh'un ve o zamandan beri adamlarının yardımıyla burayı kolonileştirdi. Emir Muttar, Emir'in büyükbabası Zahr al-Din, bu yüzden Emir Ma'n onu Franklara karşı müttefiki ve destekçisi olarak aldı, böylece onları sınır dışı edip rahatlarını bozana kadar onlara yönelik baskının başlatılmasına katıldılar. Emir Zahr al-Din, kendisi ve özellikle kendisi için taş binalar inşa eden Emir Ma'n'a işçiler gönderdi. Onlar bu binalara yerleştiler ve çadırlardan kurtuldular. Onun yönetimi tüm ülkeye yayıldı ve insanlar, Şuf dağına akın etti. Nüfus açısından seçilmiş ve yaklaşık otuz yıl boyunca hüküm sürmüş, Emir Makayin'de ilk oturanlar arasında ikamet etmiş, daha sonra halefleri Deir al-Qamar'a taşınmış ve orayı kendi yönetimlerinin temeli haline getirmişlerdir. Onun yerine oğlu Emir Yunus geçti ve onun yerine de oğlu Emir I. Fahreddin, Ma'n'lı Ebu Emir Karkamas geçti. Daha önce bundan bahsedilmiştir.

*Kays ve Yemen'in eski kökenleri, Arap kabilelerinin kuzey veya güney kökenlerine dayanıyordu. Kays, Kuzey Arap Yarımadası'ndan (veya Adnani kabileleri), Yemen ise Güney Arap Yarımadası'ndan (veya Kahtani kabileleri) geliyordu.

kaldı⁶⁷. Cübeyl'in hükümdarı Haşim el-Acemi el-Kaysi, Kaysi grubundan bir grupla Baalbek'e ve o zamanın sahipleri olan Emirler Harfuş oğullarına sığındı ve ona hayatı için garanti verdiler. Şam temsilcisini gönderdi ve Malik el-Yemeni'nin katillerinin cezalandırılması görevini Emir Mansur Assaf'a verdi. Haşim El Acemi'nin kuzeni ve Malik'in kardeşi Abdulmunim, Haşim ve grubunu tutuklamak için bu eylemi gerçekleştirdi. Harfuşoğulları, Emir Mansur'dan memnun değildi ve onu yok etmek ve gücünü ortadan kaldırmak için fırsat kolluyorlardı. Abdulmunim onlara, Haşim'i öldürmeleri halinde ona tuzak kuracaklarına söz verdi. Harfuşoğulları, Haşim'i öldürdü ve cesedini, bugün Haşim Kuyusu olarak bilinen oradaki bir kuyuya attı. Abdulmunim'e gelince, Emir Mansur amacını gerçekleştirmeden önce farkına vardı. İki Hubeyş şeyhinin emriyle çabaları boşa çıktı, onu öldürdüler, grubunu mağlup ettiler ve Emir'i de onun şerrinden kurtardılar. Emir onlardan memnundu, bu yüzden hükümetinin işlerini yönetme görevini onlara emanet etti ve kendisine hizmet etmedeki dürüstlüklerinin bir ödülü olarak onları kardeşleri yaptı. Ancak Assaflı emiri kıskananların entrikaları bununla sınırlı kalmayacaktı. 1541 yılında Zuk Mikail'in yöneticisi Mukaddim Mihail ve Fatka'nın yöneticileri Hanaşoğulları, ona komplo kurdular, o da onların çabalarını boşa çıkardı ve onları öldürdü.

Sultan II. Selim, Osmanogulları'nın tahtına oturdu (1564-1574) ve babasının katıldığı savaşlarda yaşadığı sıkıntıların etkisi altındaydı ve bu durum onu barışa yöneltmişti. Daha sonra fetih arzusu duydu ve hırslarının ilk hedefi Kıbrıs'tı, bu yüzden 70.000 koruyucusunun onu savunurken ölmesinin ardından 1570 yılında onu silah zoruyla fethetti. Toplamda kahramanlar 30.000 (18.000 olduğu da söylendi) Lübnanlıydı. Bu fetihde ordusundan kim kurtulursa Avusturya'yı fethedemeyeceğini hissetti, bu yüzden kendi çıkarına olan koşullarla onunla barış yaptı. Tıpkı babası gibi Fransa'yla ittifak yaptı. Venediklilerle savaşmak için yola çıktı, onlar da onu yendiler ve İspanya ve Malta donanmalarının yardımıyla donanmasını yok ettiler.

⁶⁷Akura halkından bu iki şeyhle bağlantılı olanlar, Şemmas Tuma El-Bekir'in oğlu Şeyh Ayoub'un oğlu Haşim'den dolayı Haşimoğulları olarak bilinirler. Çünkü bu Haşim iki erkek kardeşi Dahir ve Ra'd'dan her zaman statü bakımından daha şerefli ve daha ilerideydi.

Sonra tekrar onlara saldırıya geçti, onlar da savaşmaktan kaçındılar ve 1574 yılında onunla barıştılar. Kıbrıs'ı ona bıraktılar. İspanyollar, Tunus halkına kötü davrandığı için Tunus'u boşaltmak zorunda kaldılar ki bu onların saltanatının kötü sonuydu.

4.1.3 Assafoğulları'nın Gücü

Bu padişahın hükümdarlığı sırasında Lübnan ve Suriye'de göreceli bir sakinlik hakim oldu. Venediklilerin, İspanyolların ve diğerlerinin kendisine karşı yürüttüğü savaşlara yoğunlaşmak için bu topraklardaki vezirlerin ve devlet çalışanlarının ganimetleri toplamak için tutuşturduğu fitnelerin kötülüğünden kurtulmak istiyordu. Onlara fitne kapısını kapatmış ve ülke bir süre onların şerrinden korunmuştur. Onun döneminde Emir Mansur Assaf'ın gücü daha da arttı ve egemenliğinin temelleri güçlendi. Emirler ve yöneticiler, onun baskısından korktukları için ondan çekindiler ve valiler, nüfuzunun otoritelerini zayıflatacağı korkusuyla onu taciz etmekten kaçındılar. Bu dönemde Suriye halkının büyük bir kısmı rahat ve huzur imkanı bulmuş, Sultan Süleyman döneminde 1572 yılında olduğu gibi genellikle vergi toplanmasından kaynaklanan olaylar dışında herhangi bir feci olay yaşanmamıştır. Prens Mansur Assaf'ın dayatmasının ardından yedi köyün halkının vatanlarını terk ettiği Cübbet Bişri'de ağır bir vergi borcu vardı ve gerekli parayı kraliyet hazinesine ve padişahın vekillerine ödemek gerekiyordu.

Halefi Sultan III. Murad (1574 - 1594) döneminde ise Osmanlı Devleti en kötü çalkantı durumuna geri dönmüştür. Saltanatın çeşitli yerlerinde fitne rüzgarları eserken tahta oturmuş, bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nun en kötü durumuna dönmüştür. Savaşın endişelerinden ve belalarından kurtulmak amacıyla Avrupa ile barış yapmaya mecbur kalmıştır. Avusturya ile barış yaptı ve Fransa ve Venedik ile iki anlaşma imzaladı ve bu anlaşmalarla onlara kendi saltanatında yeni haklar tanıdı ve bunları İngiltere ile yaptığı başka bir anlaşmaya ekledi. Yeniçeriler, barışa olan bu eğilimi onun bir zaafı olarak görmüşler ve defalarca ona itaatsizlik ederek öfkelerini arttırmışlar ve saltanat içinde durumlarını zora sokan birçok huzursuzluk ve fitneye neden olmuşlardır. Padişah onların şerlerini tahtından uzak tutmak için zihinlerini dış bir savaşa çevirmeye yönelmiştir.

İranlılarla savaştı ve Şah'ın başkentini fethetti ve savaş, devletin çıkarları doğrultusunda barışın sağlandığı 1585 yılına kadar aralarında devam etti. Daha sonra 1593 yılında Avusturya'yla savaştı ve zafer dengesi iki taraf arasında gitti geldi. Eflak'ı, Boğdan'ı ve Transilvanya'yı devirene kadar iki tarafı da etkisi altına almış, kontrolünü kaybederek Avrupa ve Balkan krallıklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir.⁶⁸

Bu padişahın hükümdarlığı döneminde Suriye diğerlerinden daha şanslı değildi. 1579 yılında veba salgını çıktı ve halkın başına sıkıntı geldi ve yüksek fiyatların yükü bir erdeb (yaklaşık 150 kg) buğdayın fiyatı 150 kuruşa kadar arttı. Bu, ülkenin o dönemdeki durumuyla karşılaştırıldığında çok aşırı bir fiyattır ve göreceli değeri de Suriye'de yükselişin olduğu bu günlerde bu noktaya denktir.

4.1.4 Seyfaoğulları'nın Etkisinin Artması Ve Assaf Ailesinin Gücünün Azalması

Emir Mansur Assaf için günler kötü idi. Suriye'deki vekilleri onun düşmanlarına yaptıklarını onun önündeki itibarını düşürmek için bahane olarak kullandılar. Sultan, Trablus'u bir vilayet haline getirmeye ve emirin statüsünden daha düşük olmaması için hükümdarının statüsünü yükseltmeye, böylece kendi tarafının güvende olması için nüfuzunu zayıflatmaya ve statüsünü düşürmeye karar verdi.

Bunun üzerine Türkmen Yusuf Paşa Seyfa'yı oraya vali olarak atadı ve vekilleri aracılığıyla ona Assafoğlu'nun değerini elinden geldiğince düşürmek için çalışması talimatını verdi. Seyfaoğlu, Emir'in işbirlikçilerine, özellikle de Cübbet Bişri'nin Mukaddem el-Şidyak Hatır el-Hasruni'ye ve onun ortağı, el-Nahila'nın ileri gelenlerinde el-Huseynati olarak bilinen Mukaddem Mukallid'e zulmetti. Onlar bu destekçilerin seçkinleri arasındaydı ve Assafoğlu'nun valiliğinde en önde gelen kişilerdi. Mukallid, Şuf ülkesine kaçtı ve orada öldü.

⁶⁸Osmanlı sultanlarının 16. yüzyılda Avrupa krallarıyla imzaladığı antlaşmalar, Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarında elde ettiği güç ve nüfuzun temelini oluşturdu. Bu güç ve nüfuz, günümüze kadar korunmuştur. Fransa, bu antlaşmalardan diğer devletlerden daha fazla faydalandı. Bunun kanıtı, Sultan III. Murad'ın İngiltere Kraliçesi Elizabeth ile imzaladığı antlaşmada yer alan bir maddedir. Bu maddeye göre, İngiliz gemileri Osmanlı limanlarına girerken artık Fransız bayrağı taşımak zorunda kalmayacaktı.

Mukaddem Hatır Baalbek'e sığındı ve Seyfa Paşa, aşiretinin ve destekçilerinin vahşetine tanık oldukları karşısında, onu Cübbet eyaletine geri göndererek onları yatıştırmak zorunda kalana ve el-Şıdyak, Bahus bin Sader el-Hadsiti'nin ortağı yapana kadar orada kaldı.⁶⁹

4.1.5 Ma'Noğulları'nın İlk Felaketi

Emir Mansur Assaf'ın günleri bundan sonra çok uzun sürmedi ve 1580 yılında öldü ve yerine oğlu Emir Muhammed geçti. Yusuf Paşa Seyfa'nın ise yüzüne talih gülmedi ve Trablus valiliğinden alınınca Akkar'a döndü. Daha sonra bir hırsız çetesi padişahın Con Akkar'daki hazinesini soyup yağmaladı. Haber padişaha kadar ulaştı. Öyle ki çetenin bunu Dürzi Emirlerinin ve aralarında Emir Muhammed Assaf'ın da bulunduğu ülkenin yöneticilerinin tavsiyesi üzerine yaptığı izlenimini uyandıracak şekildeydi. Mısır, Şam ve Halep'teki vekillerine, onları disipline etmek için büyük bir orduyu seferber etmelerini emretti. Cafer Paşa el-Tavaşi, Akkar topraklarını işgal etti. Mısır valisi İbrahim Paşa, Dürzilerin kaçış yollarını tıkadı. Emirler otoritelerini İbrahim Paşa'nın şiddetinden korumak için ona teslim oldular.

Geride sadece Emir Karkumas el-Ma'ni kaldı, o da meşhur Cezin Mağarası'na sığındı ve o içindeyken saldırdı, hayatını bitiren hastalığa yakalandı. Fahreddin ve Yunus adında iki oğlu vardı. Babalarının devletinin yöneticisi Şeyh Kivan el-Dîrânî onları Kesrevan'a kaçırdı; burada Şeyh Ebu Sakr İbrahim el-Hazin,

⁶⁹ Lübnan'daki Mukaddemler, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda, öylesine büyük bir nüfuz ve güce sahiptiler ki, vezirler ve emirlerin bile onlara büyük saygı duyması gerekiyordu Bu dönemde bunların en ünlüsü, Melik el-Zahir Berkuk'un kendisini Cübbet Bişri'ye vali olarak atadığı Mukaddem Yakup bin Eyüb idi ve 63 yıl hüküm sürdü. Çocukları ve torunları, sırasıyla Mukaddemler Seyfa, Kamer, Muzaar, I. Abdulmunim ve 1494 yılında ölen ve iktidarı oğlu Yusuf Übey el-Mukaddem'e bırakan II. Abdulmunim valiliği devraldılar. İlyas'ın hükümdarlığı sırasında ülke Beni Osman'ın hükümdarlığı altına girdi (1517). Yerine III. Abdulmunim olarak bilinen oğlu Yuhanna geçti. Ebu Acrama olarak bilinen Kemalüddin onun valiliğine itiraz etti, ancak Abdulmunim onu 1537 yılında öldürdü. Ancak mesele onun için iyi olmadı ve Hamadiye ve Kameroğulları, Ayn Halya Hristiyanları ondan intikam aldılar ve öfkeyle onu ve oğullarını öldürdüler. Böylece Mukaddem Sayfa'nın torunları yok oldu ve valilik Kamer ailesine geçti ve ileri gelenler ona Anahile adını verdi. Mukaddem Rizkullah'ın sorumluluğunu üstlenen ilk kişi Prens Mansour Assaf'tı, bu yüzden ülkeyi yeniden inşa etmek için yola çıktı ve kendisi ile kardeşi arasında öldürülmesine yol açan bir tartışma çıktı. Daha sonra bu Rizkallah 1573 yılında Trablus hakimi emriyle öldürüldü. Bunun üzerine emir Mansur Assaf, kardeşi Dağir'i ve yeğenleri Mukaddem Musa Assaf'ı Cübbe'ye atadı. Mukaddem Dagir, Trablus valisinin emriyle, Mukaddem Assaf ise Prens Mansur'un emriyle öldürüldüğünden, Ebu Salhab el-Kureymi ülkenin yönetimini ele geçirdi ve kötü muamele yaptı, bu yüzden Emir onun yerine el-Manahla'dan Mukaddem Mukallid el-Hüseynâti'yi ve Hatir İbnü'l-Hatir İbn el-Şıdyak olarak bilinen el-Şıdyak Yusuf Ebu Raad'ı getirdi. Şıdyak, Şahin el-Hasruni, el-Şıdyak'ın oğlu, Şahin el-Meşruki el-Kebir, Meşrukiogullarının orijinal büyükbabası, o yıl Mukaddemlerin valiliğinde Saded el-Şark'tan 1470 yılında Cübbet Bişri'ye geldi. İdareci konumuna yükseldiler Şıdyakogulları, Avadoğulları, Semanioğulları, Matarogulları, Ferhatoğulları, Sabitoğulları, Mesadoğulları ve Berekatoğulları gibi farklı isimler alan birçok ikincil kolun ortaya çıktığı beş orijinal şubeydiler. Lübnan tarihinde ciddi bir öneme sahiptiler. Mukaddem Hatir 1612 yılına kadar görev yaptı.

Kesrevan'da Bahus'un büyükbabası Şıdyak al-Hadşiti Bahus ve ardından oğlu el-Şıdyak Farac ile ortaklaşa hüküm sürdü. Onun yerine, Farac ile birlikte hüküm süren oğlu mukaddem Raad geçti. Bu iki mukaddemin yerine, daha sonra Ma'nlı Emir 2. Fahreddin ve babası Aşina tarafından öldürülen Ebu Aşina Şalhub geçti. Ülkeyi yolsuzluk ve zulümle doldurdu. Meşrukiogulları onun ve Trablus Valisi Sayfa'nın elinde telef oldu. Vahim konuşmalarla saldırdı, onların paralarını ve mallarını aldı, mukaddem Hatır'ın oğullarından üç kişinin canına mal oldu

Ma'noğulları'ndaki kriz olayları çözülene kadar onları barındırdı, böylece Ubeyh'e geri döndüler.

Dayıları Emir Seyfeddin el-Tanuhi'ye⁷⁰ gittiler. Olgunluk çağına ulaştıklarında, Şuf valiliğini yeniden ele geçirdiler ve Şeyh el-Hazin'i üzerlerindeki hakkını hatırlayıp Emir Fahreddin onu hükümetinin idarecisi yaptı ve kardeşi Rabah'ı da mülklerinin yöneticisi olarak atadı (1600) Havazinlilerin başarısının kaynağı da buydu⁷¹

Halep Valisi İbrahim Paşa ise Ayn Sevfara yürüyüp 500 Dürzi liderini ve şeyhini öldürdü. Ardından Emir Muhammed Assaf'ın da aralarında bulunduğu kendisine teslim olan Emirlerle birlikte Halep'e doğru yürüyüşe devam etti. Onları başkente götürdü, Sultan Murad onları onurlandırdı ve valiliklerini onayladı.

4.1.6 Assafoğulları'nın Ortadan Kalkması Ve Kesrevan İdaresinin Seyfaogulları'na Geçmesi

Emir Muhammed Assafa Yusuf Paşa Seyfa'dan babasının intikamını alma fırsatı verdi ve o da 1590 yılında onunla savaşmak için harekete geçti. Seyfa'nın oğlu, kendini gafil yakalamaması için hareketlerini takip ediyordu, Batrun ile Akabe-i Meseyliha arasında kurduğu pusuya düşürerek onu öldürdü ve adamlarını dağıttı. Bu Emir'in ölümüyle Assafoğulları hanedanı İkiyüz seksan dört yıl hüküm sürdükten sonra ortadan kalkmış ve hükümdarlıkları sona ermiş oldu. Yusuf Paşa onların mallarına el koydu ve öldürülen adamın dul eşiyle o (ya da Emir Muhammed Seyfa) evlendi, Süleyman ve Mansur Hubeyş başta olmak üzere yardımcılarını öldürdü.

⁷⁰Al-Tanuhi ailesi soyunun izini Al-Numan bin Al-Mundhir bin Maa Al-Samaa Al-Khami Menk Al-Hira'ya kadar takip eder ve soylarının izini kendileriyle birlikte Mısır'a seyahat eden Emirleri Al-Tanukhi'ye kadar sürer. Kur'an adasına konakladıkları yerin ismini vermişler. Daha sonra bir kısmı Halep ana karasına taşındı. İbn el-Abri, tarihinin Süryanice versiyonunda, meşhur Abbasi Halifesini Halep'te karşılarken bir Hristiyanın güvenine ihanet etmesinden korktuklarını, sayılarının yaklaşık beş bin şövalye olduğunu ve Emir el-Layth'e, Kahramanlarından biri İslam'a hizmet etmek için katledildi. Onları aşağılayan koleksiyoncu Halep'in parasına el koydu ve Emirlerden birini öldürdü. Daha sonra klanıyla birlikte Lübnan'a kaçtı, burada ikamet yeri olarak Burç Nabaa'yı seçti ve intikamdan uzak duranlara Lübnan'da kendisine katılmalarını söyledi ve onlar da Beyrut, Batı ve Matun kıyılarına kaçtılar. Orası ıssızdı, imar etti. Banu el-Tanukhi'nin en ünlüsü, İstanbul'daki Yeniçerilerin şefi olan Ali Paşa el-Tanukhi'dir. Emir Ma'n ile ittifak kuran ve onun Şuufu kolonileştirmesine yardım eden Emir Bahtar'ı yarattı. Kendisi Emir Zuhair'in babasıdır. Şam hükümdarı Kral Nur el-Din el-Zanbaki ile birlikte yaşayan el-Tanuhi. Franklar Sarrahmul kalesinde onun üç oğluyla savaşıp öldürdüler. Bunların arasında, hükümdarlığı sırasında Frankları öldüren ve 1204 yılında ölen Cemaleddin lakaplı Emir Cuhay da vardı. Tanuhi ailesi, damatları Emir Ahmed'in tahta çıktığı 1309 yılına kadar Beyrut'u ve Batı'yı art arda yönetti. Emir Alam al-Din Maan'ın torunu el-Rastouni, Yemen taraftarlığı nedeniyle gözlerinin önünde öldürüldü. O dönem Batı'yı son kez yönettikleri dönemdi. Arslaniler, Şuf Kitabından Tanuhilerle akraba olup, içlerinden bir grup da Lama'nın liderlerine bağlıdır ve hatırlanacaklardır.

⁷¹Şeyhler Ebu Saqr İbrahim ve Ebu Safi Rabaha, Emir Mansour Assaf'ın hükümdarlığı sırasında Byblos ülkesinin Jaj köyünden Al-Futuh'daki Al-Bouar'a taşınan Al-Shidyāq Sarkis Al-Khazen'in oğulları. Daha sonra 1520 yılında öldü. Hazen İbn İbrahim, Keservan'daki Emir Fakhr al-Din'in koruyucusuydu. Jbeil ve yerine bilge, dindar ve kişisel çıkar ahalisi bir kişi olan Ebu Nevfel olarak bilinen oğlu Nader geçti. Emir Melhem ve oğullarıyla birlikte yaşıyordu

Oğulları Yunus ve Hubeyş, Şueyfât'ta Emir Muhammed bin Cemaleddin el-Yemani'ye sığındılar. Seyfa'nın oğlu, o ikisinin yerine çok sayıda Hamadiyye şeyhlerinden birilerini vali atadı. Onları bazı işler için yanında Tarablus'a götürdü.

Orada aralarındaki kötülüğü sezdi ve onları kendisinden uzaklaştırmaya karar verdi ve Cübbet el-Muneytra'daki akrabaları Beni el-Mustara ile aralarında büyük bir çekişme başlattı ve bu da Şeyh Kansuh Hamade'nin öldürülmesine ve adamlarının dağılmasına yol açtı. Böylece Seyfa'nın oğlu'nun, Hamadiyye'nin gücünü kırma ve onların kötülüklerinden bir süreliğine kurtulma istediği gerçekleşmiş oldu.

1594 yılında Sultan III. Murad öldü ve yerine oğlu Sultan III. Mehmed (1594 - 1603) geçti. Sultanlık büyük bir çalkantı içindeydi, her taraftan tehlike altındaydı ve idare yeniçeriler ve onların yardımcılara kalmıştı. Tacına gelebilecek tehlikeyi savuşturmak için yapabileceği en iyi şeyin, orduyu güçlendirmek, imparatorluk içindeki farklı gruplarla ilişkileri pekiştirmek, dış ittifaklar için müzakereler yapmak ve hanedanın içindeki potansiyel rakipleri ortadan kaldırmaktı.

İki arkadaşın(Muhammed bin Cemaleddin el-Yemani ve Seyfa'nın oğlu) Suriye topraklarındaki statüleri yükseldi. O kadar ki oradaki Emirlerin ve devletin vezirlerinin ellerini bağlayıp yüreklere korku saldılar. Padişah, bu ikisinin etkisinin ve anlaşmasının ülkedeki egemenliğinin kalan kalıntılarını da yok etmesinden korktuğu için onları yenmek ve saltanatı onlardan geri almak için onlarla savaşılmaya karar verdi. Ancak saltanatın doğu kesiminde yaşanan karışıklıklar, padişahı bir süreliğine Suriye olaylarından uzaklaştırdı. Bu yüzden onları kontrol altına alma görevini Kuyucu Paşa olarak bilinen veziri Murad Paşa'ya verdi. Kalabalık bir orduyla Asya'ya yürüdü ve isyancıları dizginledi. Sonra 1607'de Ali Canbolat Paşa'yı zapt etmek için Suriye'ye döndü ve Şehba'yı (Halep) kuşattı ve hileyle ele geçirdi. İsyancının yardımcılarının kaçamayanları kılıçtan geçirdi, ordusunu yendi ve dağıttı. Sayısı 80 bin civarında kişiyi esir etti. Vezir emretti, aralarında annesi ve cariyelerinin de bulunduğu Canbolat ailesi ticaret malı gibi satıldılar. Daha sonra o itaat ederek başkente sığındı, bunun üzerine padişah da onu affetti ve onu Fas illerinden birine vali tayin etti. Murad Paşa'nın Halep'teki görevini tamamlayıp bu bölgelerdeki devlet otoritesini Canbolat'ın oğlunun etkisinden kurtardıktan sonra arkadaşı Emir Fahreddin'in direncini kırmaya yöneldi.

Anadolu'da çıkan ayaklanmanın komşu ülkelere yayılması korkusuyla onun bastırılmasını hızlandırmaya zorladı ve bir yıl içinde ordusuyla birlikte 1608 yılında oraya yürüdü. Ma'noğlu bu fırsattan yararlanarak onu büyük bir mali hediyeyle ödüllendirdi. Hediyeleri ona oğlu Emir Ali götürdü. Vezir memnun oldu ve genç Emir'e bağışta bulundu ve Batı'nın ve Kısrahan'ın valilikleri olan Beyrut ve Gazir valiliklerini kendisine ilhak ettikten sonra Sayda valiliğini de ona verdi.”

4.1.7 Emir Fahreddin'in Avrupa'ya Yolculuğu

Ancak Ma'noğlu için günler uzun değildi. 1611 yılında Murad Paşa öldü ve yerine Nasuhi Paşa Sadrazam oldu. Emir ona maddi hediyeler, sabun ve lüks Lübnan mendillerinden oluşan iki hediye daha gönderdi. Vezir, selefine verdiği hediye karşılığında bu verdiklerini küçümsedi ve ona kin gütmeye başladı.

Ma'noğlu, Baalbek ve Vadi el-Taym ülkelerini işgal etmesi ve valiliklerine son verme girişiminde Şam Valisi Ahmed Paşa'ya karşı Emir Yunus El-Harfuş ve Emir Ahmed Şihab'ın yardımcısı oldu. Diğer yandan bu vali Aclun, Nablus ve Havran işçilerini azletti ve onlar da ayaklandılar.

Fahreddin onlara Ahmed Paşa'nın askerlerini yenen ve tımarlarını bu işçilere iade eden üç bin savaşçı sağladı. Vali Emir den intikam aldı ve Nasuhi Paşa'yı ona karşı öfkелendirdi ve vezir hıncını Ma'noğlu'ndan çıkarmak için fırsatlar arıyordu. Bunun üzerine valinin jurnali kalbinden geçenlere denk geldi ve büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüdü.

Anadolu, Halep ve Trablus valileri, askerleri ve yaverleriyle birlikte onun sancağı altında birleştiler. Şam'a vardığında Emir Yunus el-Harfuş, Emir Ahmed Şihab ve vadi el-Nim valisi oğlu ona teslim oldu. Emir Fahreddin ise vezire güvenmedi ve padişahın ordusuna karşı koymaya gücü yetmedi. Kırsalda yalnız kalmayı tercih etti. Emir Ahmed Şihab, kendisine olan iyiliğini unutarak onu durdurdu ve oğlu Emir Ali'nin yolunu keserek adamlarını dağıttı. Bunun üzerine Emir Fahreddin, destekçilerini Damour'da topladı ve onları savaşmaya teşvik etti ama başarılı olamadı. Zaferin kapıları yüzüne kapanınca ailesini Nica kalesine “Şakif Niron” getirdi ve askerlerini ve yardımcılarını en büyük tahkimatla tahkim ettikten sonra Banyas ve Şakif Arnon kalelerinde topladı.

Oğlunun korumasını Havran hakimi Şeyh Ömer'e emanet etti. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Şam valisi onları topraklarından kovduğu gün valiye karşı ondan yardım isteyen işçilerden biriydi. Daha sonra Şuf şeyhlerini, Havazin şeyhlerini ve kardeşi Emir Yunus da dahil olmak üzere diğer yardımcılarını topladı ve Avrupa'ya gitme kararlılığını onlara açıkladı ve onlara padişahın vezirine yakın olmamalarını ve vaadlerine kanmamalarını tavsiye etti. Topraklarından kötülükleri uzaklaştırmak konusunda güçlü olabilmeleri için onları birlik olmaya ve kenetlenmeye teşvik etti. Daha sonra eşlerinden biri, yöneticisi Şeyh Keyvan el-Dirani ve Şeyh Ebu Safar el-Hazin'in eşliğinde İtalya'ya yelken açtı⁷². Emir Yunus Maanlılar grubuyla Baakline'dan Deyr el-Kamar'a hareket etti.

4.1.8 Ma'noğulları'nın İkinci Felaketi

Ancak Ma'noğullarının Lübnan'dan çekilmesi, Şam Valisi Ahmed Paşa'yı kararlılığından caydırmadı, aksine ailesine ve yardımcılara karşı, sonrasında hayatta kalamayacakları bir darbe vurarak amacını gerçekleştirmek ve yok etmek konusundaki küstahlığını ve cüretini artırdı.

Hüseyin Paşa Seyfa'yı Beyrut'a, Yemen valisi Şeyh Muzaffer'i Şuf bölgesine, B0stancı oğlunu da Sayda'ya atadı ve bunlar Ma'nlıların azılı düşmanı ola kişilerdi. Daha sonra intikam almak için 100.000 savaşıyla Şuf ülkesine yürüdü. Şakif Arnun ve Banyas kalelerini 50 gün boyunca kuşattı. Savunmadaki koruyucularıyla savaştı fakat onlardan bir şey elde edemedi onlar da onu kuşatmayı kaldırmaya zorladılar. Bu başarısızlığı, göğsündeki öfke ateşini alevlendirmiş ve askerlerinin Şuf'u işgal etmesine ve orada yaşayanları cezalandırmasına yol açmıştı. Bu durum, endişelenen ve veziri parayla yatıştıran Emir Yunus'u dehşete düşürdü ve söz vererek askerlerini ülkeden tahliye etti. Kendisine söz verdiği paraya garanti olarak annesi ve adamlarından bir grubu rehin verdi.

⁷²Beylerbeyi Fahreddin Bey, o dönemde Fransa krallarının yönetimi altında olan Toskana'ya gitti. O ve Dükü arasındaki dostluk, bu düklüğün tüccarlarının Suriye topraklarına ticaret yapmak için uğradıkları zamana dayanıyordu. Bey'in onlara gösterdiği misafirperverlik ve ticaretlerini teşvik etmesi, kendisi ile Dük'ü arasında sıkı bir dostluk bağı kurdu. Bu nedenle, Toskana Dükü ve devlet adamları, Lübnan Beyi'ne büyük saygı gösterdiler. Ona bir maaş bağladılar ve onu Livorno'nun en güzel saraylarından birine yerleştirdiler. Ayrıca büyük bir maiyeti onun hizmetine verdiler. Ardından, İspanyolların hüküm sürdüğü Messina eyaleti Bey'i kabul etti ve bir yıl boyunca misafir etti. Ardından Toskana'ya döndü. Bir fırsat bulduğunda, Suriye'ye ailesini görmeye yelken açtı. Daha sonra Toskana'ya geri döndü ve bir süre sonra Lübnan'a döndü. Böylece, Bey Franklar ülkesinde beş yıl kaldıktan sonra ülkesine döndü

Ancak Emir'in öfkesi dinmedi isyancı Şuf ülkesini yeniden işgal etti ve Deyr el-Kamer'deki Ma'nlıların evlerini yaktı, Ma'noğlu'nun destekçileri arasında bulunanları da öldürdü. Bunun üzerine Emir Yunus, bir grup Şuf ileri gelenlerinden Dort yüz kişiyle birlikte Banyas Kalesi'nde kalmaya devam etti. Vezir, ordusunun bir kısmıyla Bisra Vadisi'ne saldırdı ve oradaki Şuflular galip geldi. Sonra büyük büyük bir orduyla tekrar geldi ve ona ilkinden daha şiddetli bir darbe indirince Ma'noğulları ve destekçilerine daha çok sinirlendi ve askerlerini yağmalama ve talan yapmaları için serbest bıraktı ve onlara halkın parasını, erzakını ve kanını mübah kıldı. Bu, art arda dört gün süren devasa, korkunç bir katliamdı. Bu zorbanın şaşkınlığı, Sadrazam Nasuhi Paşa'ya suikast haberi ve bunun kötü sonuçlarından korkması olmasaydı, canlı bir kişi bulunduğu sürece Şuf diyarından dönmezdi. Bu, kendisi için ceza olarak takdir ettiği şeydi, bu yüzden tecrit edildi ve günahkar ellerinin işlediği suçlardan dolayı cezalandırıldı.

4.1.9 Fahreddin'in Dönüşü Ve Ma'nlıların Yeniden Yönetime Getirilmesi

Ahmed Paşa Şam valiliğine Çerkes Ahmed Paşa'yı getirdi (1613). Şuf halkının canlarını ve geçimlerini güvence altına aldı ve Ma'nlıların yardımcılarında biri olan Şeyh Yusuf Muslimani'yi vali yaptı. Emir Yunus ona nazik davrandı ve selefi tarafından tutuklanan annesini ve adamlarını serbest bıraktı. İki şeyh Ebu Nadir el-Hazin'e, ağaçların vergisini toplamayı arkadaşları Ma'n ailesi ve Zahir Hubeyş'e emanet etti. Emir Fahreddin'i sürgünden çağırdı ve beş yıl aradan sonra 1617'de Lübnan'a döndü. Devlet adamları arasında paranın büyük önemine değinen Emir Yunus, vezire büyük bir maddi hediye takdim etti ve kendisine de benzer bir katkı sözü verdi. Şakif ve Arnun'un müstahkem kalelerini yerle bir etti, onu kendisine güvenmeye ve sadakatinin samimiyetine güvenmeye zorladı. Bu yüzden vezir onu Sayda ve Beyrut valiliklerine ve yeğeni Emir Ali'yi Safed valiliğine atadı.

Çerkes Paşa, Ma'n ailesiyle yaptığı antlaşmaya sadık kalınca Hüseyin Paşa Seyfa, Beyrut ve Kesrevan valiliklerini Emir Yunus'a bırakmasını emretti. Sayf bunu reddetti ve direnmek için Emir Şelhub el-Harfuş ve Ras Nahaş Emirleriyle anlaştı. Ma'nlılar onlarla Ayn el-Naime'de savaştı ve onları mağlup etti.

el-Yemeniye, A'bie, Ağmide ve Ayn Dara'da Ma'n ailesinin destekçileri olan Kaysiyye'ye karşı koymak için onlara saldırdı. Emir Yunus Beyrut'a girdi ve Beyrut'un ileri gelenleri ona bağlılık sözü verdi. Daha sonra adamlarını Batıdaki el-Cerd ve Metn topraklarına gönderdi ve burada Ahmed Paşa'nın yukarıda bahsedildiği gibi işgalinden sonra Şuf topraklarında yaptıkları zulümlere misilleme olarak köyleri yağmaladılar ve onları yaktılar. Şuf Valisi Şeyh Muzaffer ve İbn Seyfa, savaşma ihtimalinin kalmadığını görünce halklarıyla birlikte Akkar diyarına kaçtılar. Bu felaketin ardından İbn Seyfa'nın günleri fazla uzun sürmedi. Halep valisi Karakuş, 1616 yılında ona suikast düzenledi. Böylece ülke Emir Yunus'un otoritesine girmiş oldu ve Şeyh Ebu Nadir el-Hazin ile onun kölesi Zülfikar, Kesrevan 'a vali olarak atandı. Böylece Garir'de kaldılar ve geri kalan işler için işçiler görevlendirdiler.

Çerkes Paşa ise yaşanan talihsiz olaylardan kısa bir süre sonra görevden alındı ve Şam'daki yerine Çuhadar Ahmed Paşa getirildi. Böylece, Suriye'ye gelen valilerin genellikle aldığı mali hediye kendisine sağlayamadığı için Safed valiliğini Ma'n'lı Emir Ali'den geri aldı. Yazıcı Hüseyin'i buraya vali yaptı (1617). Böylece mesele Ma'noğlu için ağırlaştı. Babası Emir Fahreddin Toskana'dan dönmüş ve Şuf valiliğini yeniden ele geçirmiş ve oğlunun konumunu güçlendirmişti. Genç Emir adamlarını topladı ve Safed'e yürüdü ve oraya zorla girdi ve Yazıcı'yı öldürüp adamlarının boynunu vurduktan sonra orayı geri aldı. Şam vezirini para ile razı etti ve kendisini Safed, Sayda ve Beyrut'a atamak için İstanbul'dan emir çıkardı.

Güneyde olanlar bunlardır. Kuzeyde ise Mukaddem Hatır Hasruni Cübbet Bişri'ye vali olarak oğlu Mukaddem Raad'ı getirdi (1612) ve o Mukaddem Faraj bin Bahus el-Hadşiti ile birlikte hüküm sürdü. Cemaleddin bin el-Mukaddem Mukallid'in ölümüyle soyları tükenen el-Menahile'nin soyundan biri olan Ebu Aşina Şalhub geçti. Sıkıntı çıkardı, karşı çıktı ve valilik konusunda Mukaddem Raad'ı kardeşleri Ni'me, Davud ve Cercis ile tartıştı. Onları Yusuf Paşa Seyfa'nın yardımıyla mağlup edip öldürdü. Aileleri Cübbet el-Munaytra'ya kaçtı. Meydan ona kaldı bu yüzden dokuz yıl hüküm sürdü.

Bu sırada Sultan I. Ahmed, ölümünün yaklaştığını ve oğlu Osman'ın da genç olduğunu anladı. Tahtı miras olma konusundaki yerleşik geleneği ihlal etti ve kardeşi Mustafa'yı yerine geçirdi.

Bu padişahın yalnızca üç ay hüküm sürmesine rağmen Yeniçeriler ona karşı komplo kurdular ve onu tahttan indirdiler (1618) ve Osman'ı padişah ilan ettiler ve ona II. Osman adı verildi. Amcası Uğur, Fransa Kralı tarafından büyükelçisine karşı uygunsuz davranışlarından dolayı eleştirilmişti, onu razı etmek istedi ve onunla arkadaş oldu. Fetih arzusundaydı ve Polonya, Boğdan'ın egemenliği için onunla çekişiyordu. Ona karşı savaştı ve ona boyun eğdiremedi, bu yüzden 1620 yılında Yeniçeriler onu onunla uzlaşmaya zorladılar. O onlardan otoriteyi geri almaya çalıştı ama onun çabasını boşa çıkardılar, ertesi yıl onu tahttan indirdiler, onu suikastla öldürdüler ve amcası Sultan Mustafa'yı yeniden tahta çıkardılar, iktidarın dizginlerini istemeyerek onlara verdi. Böylece isyan ettiler, sınırı aştılar ve saltanatın durumları bozuldu. Valiler zorba yönetim uygulayınca tebaanın durumu kötüleşti, korku ve ümitsizliğe kapıldılar. Devlet ileri gelenleri kötü bir kaderden korkarak padişahın tahta çıkışından sonraki yıl onu tahttan indirdiler ve IV. Murad Sultan ilan edildi.

4.1.10 Seyfa Ailesi'nin İlk Felaketi

Suriye ise bu iki padişah döneminde diğerlerinden daha şanslı değildi. 1618 yılında Sekanibci Ömer Paşa Trablus'a vali oldu ve o günün idarecisi Yusuf Paşa Seyfa istemeyerek orayı ona terk etti ve çevresinin kendinde kalmasını istedi ve sırtını dönmüş gitti. Vezir, Emir Fahreddin Ma'noğlu'ndan yardım istedi. Emir, Kesrevan yöneticisi Şeyh Ebu Nader el-Hazin eşliğinde adamlarıyla birlikte Amyun'a yürüdü. İbn Seyfa, Akkar'a kaçtı ve Fahreddin onu takip etti, buldu ve onu kalesinde kuşattı. Ancak Halep ve Şam vezirlerinin aracı olması ve Ma'noğluna acıması, Humus'ta bulunan ordularına karşı direnişinin talihsiz sonuçlara yol açması anlamına geliyordu. Ona bir vergi koyduktan sonra onu kendi haline bıraktı. Ancak ordusuyla birlikte bu Seyfaoğlu'nun idaresindeki Cübeyl'e döndü ve kalesini büyük engellere rağmen yerle bir etti ve Kesrevan valiliğine bağladı. Daha sonra Cübeyl emirinin kalesini aldı ve Batron ülkesinin valisi Yarbay Yusuf Şair'in ülkesini ele geçirdi. Yusuf Paşa Seyfa ise parayla Trablus valiliğini geri almayı başardı. Ancak bir süre sonra Şam Veziri'nin emriyle

bunları Celali Hüseyin Paşa'ya bırakmak zorunda kaldı. Kalelerini yıkmak ve Seyfa oğlunun mülklerine ve erzaklarına el koymak da dahil olmak üzere Cebeleh ve Lazkiye ve bağlı yerlerin idaresini Kethüda Mustafa Ağa'ya vereceğine söz verdi. Bu zorbaya karşı çareler tükendi ve Ma'noğlunu razı etmenin zor olduğunu anladı ve dost olmak istediğini söyleyerek ona oğlu Emir Hasan'ı gönderdi. Emir Seyfi yakışıklı ve temiz kalpliydi, bu yüzden Fahreddin onu beğendi ve oğlu Ma'nı Emir Ali'yi kızıyla – başka bir görüşe göre – kış kardeşiyle evlendirdi

Bu evlilik, Ma'noğlu ile Seyfaoğlu'nun barış anlaşması yapmalarına sebep oldu ve Fahreddin'in zorbalığından emin oldu. Böylece o da rahatladı ve devletle olan işlerini düzeltmeye yöneldi. İstedikini elde etti ve Trablus Valiliğini yeniden geri aldı.

Ancak devletin Memlûk egemenliğini kurduğu guruplara bölme temeline olan düşkünlüğü ve tebaasını köleleştirmesi, iki Emirin anlaşmasını uzun süre engelledi. Zira Sadrazam 1620 yılında Emir Fahreddin'e Yusuf Paşa Seyfa'dan sultanlık parasını almasını istemek üzere haber gönderdi. Bunun üzerine Ma'noğlu adamlarıyla birlikte parayı Seyfaoğlu'ndan talep etmek üzere Burc el-Bahsas'a yürüdü fakat Cebeleh'e geri döndü ve oğlu Hasan aracılığıyla Banu Assafoğulları'nın Beyrut, Antalyas ve Gazir'deki (daha önce Seyfaoğullarının gasp ettiği) mallarını alarak onu memnun etmeye çalıştı ancak başarılı olamadı. Emir ondan para istemekte ısrar etti ama o reddetti ve Şam Valisi Süleyman Paşa'dan ve Humus ve Baki' Araplarından ve Türkmenlerinden yardım istedi, onlar da onu desteklediler ve Ma'noğluyla soğuk Nehir yakınlarında savaştılar. O onları yendi ve Trablus kalesini kuşattı, ancak ele geçiremedi. Bu sırada Bâbîâli kendisine bir hil'at göndererek Seyfaoğlu'nun takibini bırakmasını rica etti ve o da Trablus kuşatmasını kaldırarak valiliğinin üssüne döndü.

Sanki Seyfaoğlu'nun çağlar boyu yaşadıkları ve nasihatleri olgunlaşması için ona yeterli gelmemişti. Ülkenin valileri ve yöneticileriyle kavga etmesi ve halkına kara felaketler yaşatması açısından eskisinden daha da kötü bir duruma döndü. Ancak Ma'noğlunun kendisine indirdiği darbenin ardından günler ona çok uzun süre aydınlık olmadı. Zira 1621 yılında Kemankeş Ömer Paşa Trablus'a vali oldu ve Yusuf Paşa Seyfa'nın etkisinden dolayı kendi otoritesi hakkında endişeye kapıldı ve Emir Fahreddin ondan yardım istedi. Kürt emir, Ma'noğlunun elinde uğradığı aşağılamayı

unutmamıştı, bu yüzden istemeyerek de olsa valilikten çekilerek ailesiyle birlikte Akkar'a gitti. Ma'nlı emir bir heyet gönderdi ve yardımcılarını Cübbet Bişri'den kovdu ve oraya Şeyh Ebu Safi el-Hazin idareci oldu ve Aclun'a oğlu Emir Hüseyin ve Humus'a da Ömer Bey Seyfa idareci oldu. İbn Seyfa sessiz kalmayınca Sadrazam Gürcü Mehmed Paşa, hazine için ihtiyaç duyduğu emir parasını ödemek için Şam valisine ve Ma'nlı emire onun gücünü ortadan kaldırmaları ve mallarına el koymaları talimatını verdi. Trablus valisi Ma'noğlunun sadakatini teyit etmek istedi ve ona Cübeyl, Batron, CübbetBişri, Daniyye ve Akkar topraklarını verdi. Fahreddin, Emir Muhammed Şihab'ın eşliğinde ordusuyla Trablus'a yürüdü. Ömer Paşa onu çok iyi bir şekilde karşıladı ve Seyfaoğlu'nu cezalandırması için Akkar'a yürüyüşüne devam etmesini istedi. Kara Hüseyin Paşa'nın sadrazam olduğu ve Trablus valiliğini bu düşmanına devrettiği haberi ile şaşkınlık yaşadı. Bu yüzden geldiği yere geri dönmek zorunda kaldı. Yusuf Paşa Seyfa yeniden valiliğine geri döndü ve hazineye verilmesi gereken parayı ödeyebilmek için vergi toplamaya çok çalıştı.

Bunu baskı ve zor kullanma takip etti ve bu da Cübbet Bişri halkından birçok grubun Şam, Halep ve başka yerlere göç ederek kurtuluş aramasına yol açtı. Bu yerleşim yerinin lideri Aşina bin Şahlub, haddi aşmaya ve halkı kontrol etmeye girişmiş ve öyle bir cüretkarlığa ulaşmıştı ki, Hasrun'daki Aziz Thomas manastırını yağmaladı ve oradaki keşişlerden birini de öldürdü. Orada sözü dinlenen biri olan Şeyh Ebu Safi'yi de tutuklayarak Fahreddin'in yanına götürdü, o da onu öldürdü ve ardından babasını da öldürdü. (1621).

4.1.11 Fahreddin'in Harfuşoğullarını Ve Tarabiye'yi Yenmesi Ve Şam Ordusunu Yok Etmesi

Ancak Emir Fahreddin, yüksek statüsüne, büyük prestijine ve otoritesine rağmen, ülkenin kıskanç ve düşman emirleri ve yöneticilerinin entrikalarına güvenmiyordu. Zira 1622 yılında Baalbek yöneticisi Emir Yunus el-Harfuş, Nablus ve Aclun işçileri hakkında Şam valisine ispiyonladı ve o da onları görevden aldı. Onlar ülkeyi Fahreddin'in emriyle yönetiyorlardı. Ma'nlı emir, Harfuşoğlu'ndan intikam aldı ve onun Beka'daki çiftliklerini yağmaladı. Bu da Şam valisinden yardım istedi ve ona Safed ve Aclun'un feodal beylerine ödediği paranın iki katını teklif etti. Onu birinci

yere (Nablus) vali yaptı ve arkadaşı Tarabıyeoğullarının lideri Emir Beşir Kansuvayı da Aclun'a vali atadı.

En önemlisi o ülkenin yöneticilerinden Emir Ahmed Tarabıye ve Şeyh Ahmed el-Kinani onlara çok yardımcı oldular. Fahreddin bu çetenin kötülüğünü hissetti ve yardımcılarını Aclun ve el-Karmel köylerini ateşe vermelerini emretti ve adamlarıyla birlikte Tarabıye ailesini cezalandırmak için ilerledi. Araplar ona el-Avca Nehri'nde saldırarak düşmanlarının ganimetlerini kaptılar ve o da büyük bir kayıp verdikten sonra Han Celculıye'ye çekildi. Ancak oğlu Emir Ali'nin Safed'e atanması için İstanbul'dan emir alması uzun sürmedi. Emir Yunus el-Harfuş ona karşı koymaya çalıştı ama Ma'noğlu onu mağlup etti ve Karak ve Serayn dahil köylerini ateşe verdi ve bir grup yardımcısını öldürdü. Bu konu Şam Vezirine ağır geldi ve ertesi yıl Ma'nılılardan intikam almak için on bin savaşıyla birlikte yola çıktı. Harfuşluların ve Seyfaoğullarının emirleri onun sancığı altına katıldı. Fahreddin müttefiki olan vadi el-Nim'in sahipleri⁷³ iki Şıhabı emir Ali ve Ahmed, adamları ve yardımcılarıyla birlikte Lübnan'ın doğusundaki Gencer kaynağında onların karşısına çıktı.

Savaş başladı. Ma'noğlu açık bir zafer elde etti ve Şam ordusunu tamamen yok etti, veziri esir aldı ve ona emirlere yakışır bir şekilde davrandı ve kendisini en iyi konumda tuttu. Bunun üzerine vezir ona bahşış verdi ve Aclun, Safed, Nablus ve El-Beka El-Aziz sancaklarına atadı. Birlikte Emir Yunus El-Harfuş'u cezalandırmak için Baalbek'e yürüdüler. Bu adam Maarrat el-Numan'a kaçtı. Halep Nazırı Murad Paşa onu tutuklayıp Silmiye Kalesi'nde alıkoydu. Emir Fahreddin, meşhur Baalbek Kalesi'ni fethettikten ve bir kısmını yok ettikten sonra ülkesine döndü. Tarabıye Arapları onlara karşı ayaklanıp onlarla savaşarak onları Sayda'ya geri sürdüler. Daha sonra Ma'n oğlu ve iki ileri müttefiki Aclun ve Nablus topraklarını işgal etti ve Ma'noğlunun topraklarında öldürmeye ve yağmalamaya devam ettiler ve Bu saldırılarında Akka kıyılarına kadar ulaştılar. Ma'nlı Emir, işgalcileri püskürtmek için ordusunu seferber

⁷³Şıhabı Emirler, Kureyş kabilesinin bir koludur. Malik'e lakabı "Şahab" olan ve Beni Mürre bin Ka'b'dan gelen bir ailedir. Malik, Havran emirliğini Ömer bin Hattab'ın halifeliği sırasında devraldı. Oğluna ve torunlarına kadar 12. yüzyılın sonlarına kadar hüküm sürdüler. Ailenin başı olan Emir Menkuş, Selahaddin Eyyubi'nin arkadaşıydı. 1172-1173 yıllarında, Havran'ı Zengilerin elinden alarak yöneten Emir Züheyrüddin el-Tanuhi'nin yerine geçti. Fransızlar, Havran'ı el-Tanuhi'nin elinden aldı ve Menkuş'un orduları tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı. Fransızlar, yüksek bir kaleye sığınmak zorunda kaldılar. Bu sayede, Şıhabiler krallar ve Emirler, özellikle de Şam Kralı Nureddin ve Şuf Emirleri olan Ma'noğulları nezdinde itibar kazandılar.

etmiş ve Emir Beşir Kalansuva ile kendisine sadık Arap Emirlerini kendisine tabi olmaya zorlamıştı.

IV. Murat, 1623 yılında Osmanlı tahtına çıktı. O, zayıf iradeli bir gençti ve on yıl boyunca yeniçeriler o yokmuş gibi iktidarı elde tuttular. Ancak, sonunda iktidarı onlardan geri almayı ve dizginlerini tutmayı başardı. Safevilerle savaştı ve Bağdat'ı fethetti. Sonra, Bağdat. Bekir Ağa'nın ihanetiyle Şah Abbas geri aldı. IV. Murat, şehrin elinden çıkmasına dayanamadı ve onu geri almaya çalıştı. Ancak, yeniçerilerin isyanı ve Erzurum valisi Abaza Paşa'nın isyanını bastırmak için ordusunun bir kısmının ayrılması nedeniyle başarısız oldu (1638). Ancak, Bağdat'ı geri alma umudunu kaybetmedi ve onu geri almaya çalıştı. Şah Abbas'ın ölümü ve oğlu Mirza Han'ın genç yaşta tahta çıkmasından yararlandı.

Sultan, Mirza Han'ı zayıflattı ve 1630'da Hemedan'ı ele geçirdi. Bağdat'ı geri almaya çalıştı, ancak başarılı olamadı. 1632'de yeniçeriler isyan etti. Sultan, isyanı bastırdı ve liderleri Hüsrev Paşa'yı öldürdü ve onlardan bedenleri ürperten bir şekilde intikam aldı. Meseleyi halletti ve halk, Sultan'ın yönetimi altında bir süreliğine can ve mal güvenliğine kavuştu. Sultan, ardından Safevilerle savaşmaya devam etti ve bazı şehirlerini ele geçirdi. 1638'de Bağdat'ı kuşattı ve ele geçirdi. Şah Abbas, 1639'da imzalanan barış antlaşmasıyla Bağdat'ı Osmanlılara bıraktı. Bu devasa savaşlar, iki doğu imparatorluğunun gücünü tüketti ve onları yıkıma ve yok oluşa sürükledi. Sultan, bu parlak zaferin tadını çıkarmaya fırsat bulamadan ertesi yıl öldü. Kardeşi Sultan İbrahim (1640-1648) tahta çıktı.

4.1.12 İkinci Seyfa Oğulları Felaketi Ve Harafaşlar'ın Nüfuzunun

Azalması

Suriyeliler, Sultan Murad'ın döneminde, daha önceki dönemlerde görmedikleri felaketleri ve sıkıntıları yaşadılar. Onun saltanatı, Ma'noğulları ve müttefikleri için bir felaketti. Onları her yandan kuşattı ve Suriye topraklarında egemenliklerini sona erdirdi. Emir Fahreddin, güney Suriye'deki hakimiyetini güvence altına aldıktan sonra, Harafaşlar'ın egemenliğini sona erdirmek için ordusuyla Baalbek'e yürüdü. Daha sonra, Cübbet Bişri üzerinden Trablus'a doğru ilerledi. Trablus'un yönetimi, Ma'noğulları'nın azılı düşmanları olan Yusuf Paşa Seyfa'nın oğlu Emir Kasım'a

verilmişti⁷⁴. Ma'noğlu, şehri zorla ele geçirdi ve adamlarını orada öldürüp yağmaladı. Daha sonra şehri terk etti ve Osmanlı hükümeti, Trablus'a Mustafa Paşa İskender'i, Akkar'a ise Selman Seyfa 'yı vali olarak atadı.

1625 yılında, Osmanlı Devleti, Fahreddin'in Baalbek valiliğini onayladı. Bu, Yunus oğlu Hüseyin Harfuş'u kızdırdı ve Halep valisinin yardımıyla şehri geri almaya çalıştı, ancak başarısız oldu. Emir Kasım Seyfa da Trablus valiliğini geri almaya çalıştı, ancak başarılı olamadı ve Mustafa Paşa tarafından mağlup edildi ve Seyfa ailesinin nüfuzunu kırmak istedi ve Fahreddin büyük bir orduyla yardımına koştu. Beka Vadisi üzerinden Akkar topraklarına yürüdü. Emir Salman Seyfa, onunla karşılaşmadan Silmiye'ye kaçtı. Oranın ahalisi olan Emir Medlec, onu yakaladı ve Fırat nahrine attı.

Seyfaoğullarının kalbine korku düştü ve işlerini Ma'noğlu'nun eline bıraktılar. Ma'noğlu, onlara bağlılık yemini etmeleri ve en güçlü kaleleri olan Murakkab ve Kürt Kalelerinden vazgeçmeye söz vermeleri karşılığında onları affetti.

4.1.13 Fahreddin'in Valiliğinin Genişlemesi Ve Ma'Noğulları'nın Güçlenmesi

Bâb-ı Âli, Fahreddin'in Trablus'u ele geçirdiğini öğrenince, Sadrazam Halil Paşa emirle savaşmak için büyük bir orduyla Suriye'ye yürüdü. Fahreddin, Halep'te para karşılığında barıştı ve kuzey Suriye'deki bazı kaleleri Osmanlılara bıraktı. Fahreddin, Trablus valisi Mustafa Paşa'nın halefi olan Ömer Paşa Defterdar ile iyi ilişkilere sahipti. Bu durum, Sadrazam Halil Paşa'nın hoşuna gitmedi ve Ömer Paşa'yı görevden aldı. Ancak, Halil Paşa, Fahreddin'i memnun etmek için, Fahreddin'in azılı düşmanı Yunus Harfuş'u öldürttü. Ardından ordusuyla Şah Abbas'la savaşmak için Bağdat'a gitti. Bu durum, Fahreddin'in nüfuzunun artmasına, gücünün büyümesine ve valiliğinin (1627) Trablus ve çevresine kuzeyde Antakya'ya (1627) ve doğuda Tedmur'a (1630) kadar genişlemesine neden oldu. Fahreddin'in oğlu Ali Bey'in gücü de güneyde özellikle 1632'de Safed'de Ahmed Kânsuva'yı yendikten sonra arttı.

⁷⁴Yusuf Paşa Seyfa, 1624 yılında, 1579'dan 1624'e kadar 45 yıl boyunca hüküm sürdüğü Trablus'ta vefat etti. Bu süre zarfında, iktidarı kısa süreler için elinden çıktı. Onun yerine, Cübeyle'nin yöneticisi oğlu Emir Kasım geçti. Ayrıca, Emir Mahmud (Akdeniz Kalesi'nin hükümdarı) ve Emir Belik (Akkar topraklarının hükümdarı) adında iki oğlu daha vardı

4.1.14 Ma'noğulları'nın Üçüncü Büyük Felaketi

Sanki kader, Ma'n ailesinin en büyük reisine, o dönemde ondan veya veziri azamlardan elde ettiği zafer uğruna sürekli gayretlerinin meyvesinden uzun süre zevk almamasına karar vermiş gibiydi. 1633'ten beri mutluluğunun yıldızı batmaya başladı. Kıskananlarının ve rakiplerinin çıkardığı söylentiler, Şam veziri Küçük Ahmed'i, Sultan Murad'ın emrine uyarak onun gücünü kırmaya yöneltti.. Bu yüzden büyük bir orduyla Lübnan'a yürüdü ve Vadi al-Teym'den geçti ve içinde tahribata yol açtı ve halkını rahatsız etti. Şihabi Emirlerin arkadaşları, Emir Ali Fahreddin'in oğlunun yardımıyla onu savunmak için ayaklandı ve ordusunu yendi. Bu Ma'nlı Emir bu olayda savaştı ve öldürüldü. (Bazı tarihçilerin görüşüne göre Küçük Ahmed'in bu savaşta öldürüldüğü doğru değildir). Bu felaketin haberi padişaha ulaştı ve hiçbir fert kalmayacak şekilde Ma'n oğullarının yok edilmesini emretti. Böylece Cafer Paşa büyük bir orduyla İstanbul'dan yola çıktı. Beyrut'ta Seyfa ailesi ve Alemuddin ailesi bayrağı altında birleşti ve Şam veziri de ordusuyla Sayda'ya ulaştı, Ma'n oğulları iki şehirden kaçtılar ve kalelerine sığındılar. Cafer Paşa onların ardından gitti ve el-Murakkab kalesini fethetti, Fahreddin'in oğlu Emir Hüseyin ve arkadaşı Şeyh Ebu Nevfel el-Hazin esir düştü ve o ikisini Halep'teki Sadrazam'a gönderdi. Sonra Ebu Nevfel kılık değiştirerek kaçtı ve Şam veziri Fahreddin'in kardeşi Emir Yunus'u öldürdü.

Ancak, oğlu Emir Melhem'i yakalayamadı ve serbest kaldı. Askerine Şufluların kanını ve mallarını mübah kıldı ve Emir Alamüddin Yemeni'yi ülkelerini vali tayin etti. Daha sonra Fahreddin'i, Şakif kalesinde kuşattı ve elinden kaçtı ve Cezine kalesine sığındı (ki bu çok sağlamdı). Vezir, Ma'noğulları'nın hizmetçilerinden birinin ihanetiyle onu Şeyh Ebu Nadir Hazin ve amcası da dahil olmak üzere çocukları ve yardımcılarıyla birlikte yakaladı ve Şam'a götürdü ve burada Hazinli iki şeyhi serbest bıraktı. Fahreddin ve oğullarına gelince, İstanbul'a gönderildiler ve Sultan Murad'dan özür dilediler, bu yüzden onları affetti ve misafirperverlik gösterdi. Emir Ali Alemüddin, Ma'noğulları'nın ve destekçilerinden intikam almak, büyüklerini öldürmek ve mülklerine el koymak için bu fırsatı değerlendirdi ve iki şeyh Ebu Nadir el-Hazin ve oğlu Ebu Nevfel ve Ma'noğulları'nın birkaç destekçisi dışında intikamından

kurtulamadı. Ancak Hazneliler onun ihanetinden emin olamadılar, bu yüzden kurtuluşu üç yıl boyunca iyi ağırlandıkları Toskana'ya (1635) gitmekte aradılar. Ancak bu, öfkesinin şiddetini yatıştırmak için yeterli değildi ve aralarında üç çocuğun da olduğu Abiye'deki Tenuhilerin Emirlerine onların misafiri iken Türk beylerinin üssünde suikast düzenledi. Batı emirleri Tenuhoğullarının nesli son bulmuş oldu.

Bununla birlikte, mesele İbn Alemüddin'in emirliğinde yoluna girer girmez, Emir Melhem, aşiretinin ve halkının intikamını almak için ayaklandı. Yardımcıları Kaysiler'den büyük bir gurupla Şuf ülkesini işgal etti. Ve onunla düşmanı arasında Mecdal Mauş'un yanındaki el-Mukayrat ülkesinde, Yemenlilerin yenilgisi ve reisleri İbn Alemüddin'in Şam'a kaçması ve komutanı kötü bir şekilde öldürüldükten sonra Küçük Ahmed tarafından kurtarılan Osmanlı ordusunun başarısızlığıyla sonuçlanan büyük bir savaş patlak verdi. Ardından Emir Ali Alemüddin, Şam ordusunun yardımıyla Ma'noğulları'na karşı savaşı yeniden başlattı ve adamlarından oluşan bir grubu çağırdı, ancak etkisini ve gücünü ortadan kaldıramadı. Küçük Ahmed, Sultan Murad'dan yardım istedi. Emir Melhem'in onun ordusuna olan kını büyüdü ve intikam için Amcası Emir Fahreddin ve üç oğlunu öldürmekten başka bir yol bulamadı. Sadrazam Fahreddin'in dördüncü oğlu Emir Hüseyin'i Halep'ten İstanbul'a götürdü ve Sultan'ın intikamını almadı ve kendini kurtardı. Buna göre, Fahreddin'in ölümünden sonra Ma'n ailesinin büyükleri arasında sadece oğlu ve kardeşi Yunus'un oğlu olan yeğeni Emir Melhem kaldı.

Şam diyarında Emir Fahreddin döneminde Hristiyanların statüsü yükseldi, tapınaklar inşa ettiler ve dini görevleri tam özgürlükle yerine getirdiler ve eyerli atlara bindiler ve beyaz sarıklar taktılar ve seleflerinin döneminde olduklarından farklı olarak mücevherle süslenmiş silahlar taşıdılar.

Avrupalı Venediklilerin ve diğerlerinin dükkânları ülke geneline yayılmıştı ve dini mesajları bol miktarda bulunuyordu. Kısa boyuna ve vücudunun şekline rağmen cesur, yiğit, atılgan, gururlu ve sarsılmaz bir ruha sahipti. Hayal ve karakter cömertliğini, zeka, kurnazlık, ağırbaşlılık ve akıllı bir yürekle birleştiren deneyimli bir politikacıydı.

Kendisi, Şam diyarında şimdiye kadar hiçbir vezirin veya emiri ulaşamadığı bir prestij, nüfuz ve otorite seviyesine ulaştı. Bu nedenle tarihçiler onu Lübnan'ın en büyük Emir i olarak görüyorlar.

4.1.15 Alemüddin Oğulları Ve Seyfa Oğulları

Ma'n ailesinin en büyük reisi Emir Fahreddin öldürüldüğünde ve Şam ülkesinde durumları kötüleştiğinde, meydan ülkenin emirlerinin ve yöneticilerinin dolandırıcıları ve kıskanç insanlarına kaldı ve onlar kendi güvenliklerine yönetimlerini güvenceye alarak canlandılar ve neşelendiler. Emir Ali Alemüddin, bu rakiplerin ön saflarında yer aldı, ülkedeki gücünü pekiştirdi ve büyükleri yukarıda belirtildiği gibi yüzünden Toskana'ya kaçmak zorunda kalana kadar Ma'noğullarının, özellikle de Havazine şeyhlerinin destekçilerine kötü davrandı. Kasım Paşa Seyfa, Trablus valiliğini yeniden ele geçirdi (1634). Ancak kısa süre sonra İran topraklarındaki Osmanlı Devleti ordusuna katılma emri alıncaya kadar iktidar kürsüsüne çıktı. Deli numarası yaparak valilikten çekildi ve yerine kız kardeşinin oğlu Emir Ali bin Muhammed Seyfa iktidara geldi. Valilik konusunda ikinci dayısı Emir Assaf ona karşı çıktı ve onu mağlup etti. Daha sonra Emir Ali geri döndü ve bu rakibiyle savaştı ve amcası Emir Kasım'ın yöneticisi Hasan Ağa ve Emir Ali Alemüddin'i yardımıyla Cübeyl ve Cübbet el-Munaytra ülkesinin kontrolünü ele geçirdi. el-Hamadiye, Emir Assaf'ın yardımına geldi ve Cübbet el-Munaytra'yı işgal etti ve ateşe verdi ve bir el-Müsterah oğullarından bir gurup insanı öldürdü. Mukaddem Zeynüddin el-Savaf, Emir Ali Seyfa'nın yanında yer aldı, bu yüzden Trablus'un uç noktasına kadar eli güçlendi, düşmanını yendi ve adamlarını öldürmeye ve yaralamaya devam edip Trablus'a Cübeyl ve Batrun eyaletlerini ekledi. Zorbalık ve haddi aşmada ileri gidince Bab-ı Ali valiliği ondan geri aldı (1635) ve Nişancı Mustafa Paşa'ya emanet etti. Sulh yaptı ve Cübeyl ve Batrun eyaletlerini boşalttı ve onları Daniyeh'e bağladı ve onu memnun etmek için akrabalarından bir grubu Akkar ve Kürtlerin kalesi ve Safita'nın üzerinde idareci yaptı. Cübbet Bişri'nin idaresini Şeyh Ebi Kerem Yakub el-Hadesi ve Şeyh Ebi Cebrail Yusuf el-Ahdeni'ye emanet etti. Mustafa Paşa daha sonra Trablus vilayetini Emir Assaf Seyfa'ya emanet ettikten sonra İran Şahı ile savaşmak için gitti. Bu durum Emir Ali'ye zor geldi ve Yarbay Muhammed binn Ali el-Savaf'la birlikte Amyun'a saldırdı.

Emir Assaf, onları Arka ülkesinde yendi ve Cübeyl'i ele geçirdi ve kale ülkesindeki Anaz bölgesinde yeğeni ve müttefiki Emir Ali Alemüddin'den intikamını aldı.

4.1.16 Yemenlilerin Felaketi

Emir Ali Alemuddin ile Şam Veziri arasındaki barışma dönemi uzun sürmeyip Yemenlilerin reisi ona isyan etti (1636), ancak Emir Assaf Seyfa ve Murad el-Lami ile Safed ve Beyrut valisinin desteklediği ordulara karşı koyamamıştır. Yemenliler kabilesi Kesrevan'a kadar çekildiler, Kaysiye de onu Merhata ve el-Marih'te mağlup etti ve Emir Ali Seyfa'nın adamlarıyla beraber ona katılmasına rağmen Nehr el-Barid'e kadar takip edip Yemenlilerin boynuna kılıcı dayadılar. Sonra Con Akkar'da onlardan intikamlarını aldılar. Burada kadınlarını esir ettiler, taşıdıkları mal ve paraları aldılar. Alemuddin'in oğlu, arkadaşı Emir Ali Seyfa ile dayısı Emir Assaf'ı kendisini desteklemeyi kabul etmeleri için uzlaştırmaya karar verdi, ancak çabaları başarısız oldu ve anlaşmaları Ma'nlı Emir Melhem işgali ve Yemeniye felaketinin ardından Şuf bölgesinin yönetimini ele geçirmesi ve valiliğin Alemuddin'in oğlundan alınmadan çözülmedi.

4.1.17 Seyfaoğulları'nın Üçüncü Felaketi Ve Valiliğin Alemüddin Ailesine İadesi

Bunu Trablus valisi Nişancı'nın itaatsizliğe yönelmesi ve Seyfa ailesinin kendisini terk etmesi ve sözlerinde durmamaları sonucu başarısızlığa uğraması, Harafişenin Baalbek idaresini yeniden ele geçirme girişimleri ve başarısızlıkları ve Şam vezirinin adamlarıyla birlikte görevlendirilmesi ve Hamadiye ve Re's Nuhas Emirlerinin savaşları ve iki Emir Ali ve Assaf Seyfa'nın yönetim ve egemenlik çatışması, Ma'n'lı Emir Melhem'in Emir Assaf'ın tarafına geçmesi ve Emir Ali ve arkadaşı Alemuddinoğlu üzerindeki üstünlüğü izledi (1637).

Daha sonra Trablus Valiliği Şahin Paşa'ya verildi ve o da Seyfaoğulları'nın eliyle ülkenin başına gelen felaketler karşısında dehşete düştü ve ülkeyi onların kötülüklerinden kurtarmak, otoritesini ihanetlerinden korumak istedi ve Emir Assaf'ı

astı. Kabilesinin ileri gelenlerini Re's Nuhas ve Hamadeoğulları Emirlerinin ellerine teslim etti. Sadece Emir Ali kurtuldu ve o da hemen arkadaşı Alemüddinoğlu'na sığındı. Yemeniyye'nin bu reisi, Şuf idaresini yeniden ele geçirdi ve Kaysiyye ile onların destekçilerinin, özellikle de Hevazin ve Habeşiyye'nin kalplerine korku salmıştı. Bunun dışında Ma'n'lı Emir Melhem onu Sultan Murad'la karşılaşmaktan Bışara ülkesine kaçarken mağlup edip (1638) valiliği ondan alınca, aradan geçen kısa bir süreliğine onların korkularını yatıştırdı. Bu süre, Yemeniye aşiretinin reisini, Kaysileri Şam'dan kovarak ve Beyrut valiliğini geri alarak iktidarı yeniden ele geçirmesi ile sona erdi. Ertesi yıl Arnavut Muhammed Paşa Trablus'u ele geçirdi, ancak Seyfaoğulları ve Şeyh Ebu Kerem El-Hadesi ona itaatsizlik etti ve onlardan acımasızca intikam aldı.

Kardeşi IV. Murad'ın (1640-1648) halefi olan Sultan İbrahim ise tahta çıktığında, devlet işlerini ihmal etmeye başladı. Bu ihmal yüzünden, şansı yaver gitmedi ve kötü talih ona, yılları büyük ve kanlı savaşlarla dolu bir hükümdarlık bahşetti. Bu savaşlar, sonunda bir iç savaşla sona erdi. Bu iç savaş, tahtını ve hayatını kaybetmesine neden oldu. Yerine oğlu IV. Mehmed tahta çıktı.⁷⁵

4.1.18 Seyfaoğulları'nın Dördüncü Felaketi Ve Trablus Valilerinin Zulümleri

Bu sultanın döneminde, Suriye topraklarında işler olağan seyrinde devam etti. Halifeliğinin ilk yılında, Arnavut'un askeri Trablus valisi, Şeyh Ebu Kerem'i yakalamak için Cübbet Bışri'yi işgal etti ve orada öldürme ve yağmada o kadar ileri gitti ki, Şeyh Ebu Kerem, ülkesini kurtarmak için kendi canını feda etmek zorunda kaldı. Vali, ona İslam'ı kabul etmesini teklif etti, ancak Şeyh Ebu Kerem reddetti ve acımasızca öldürüldü. Ardından, Seyfaoğulları reisi Emir Salman, Akkar'ı işgal etti. Hamadoğulları ile birlikte onu Emir Ali Alemüddin valiliğine ekledi. Emir Ali, ondan kurtulamadı ve Beyrut ve Sayda valiliklerini geri almak için ona isyan etti. Onun yerine

⁷⁵ Sultan İbrahim, Venediklilere savaş ilan etti. 1645 yılında, kardeşi ve teyzesini hac yolunda kaçırdıkları için (Bir rivayete göre, bu kardeşi Avrupa'da yaşar ve bir rahip olarak ölmüştür.) Venedikliler, Girit adasının başkenti Kandiye dışındaki topraklarını ele geçirdi. Bu, İbrahim'in öfkesini artırdı ve Hristiyanları imparatorluğunda yok etmesini emretti. Ancak, İstanbul'un müftüsü emri uygulamadı. Venedikliler fetihlerine devam etti ve donanmaları Çanakkale Boğazı'nı ablukaya aldı. Rusya, Romanya'yı ele geçirmek için teşvik edildi. Yeniçeriler, İstanbul'da isyan ateşini yaktı. Sultan, liderlerini öldürmeye çalıştı, ancak onlar planını bozdu ve 1648'de onu tahttan indirdi.

Hasan Paşa geçti (1644) ve o da zulüm ve baskıda onun izini takip etti. Öyle ki birçok insan, vatanlarını terk etmek zorunda kaldı. Arnavut vali, valiliği yeniden kazandı (1646). Zulmünü daha da artırdı, felaket daha da şiddetlendi ve göç dalgası arttı. Sultan, onu Muhammed Paşa el-Sufi ile değiştirdi. Ancak, kısa bir süre sonra onu geri getirdi (1647). Vali, öncekinden daha da kötü bir şekilde halka baskı yapmaya devam etti ve onlara mutluluk kapılarını kapattı.

Bu şekilde, Sultan İbrahim'in saltanatı da selefi gibi çekişme ve sıkıntılarla doluydu. Onun yerine oğlu Sultan IV. Mehmed (1648-1687) tahta geçti ve hükümdarlığı uzun sürdü. Ancak o da selefi gibi şanssızdı. Genç yaşta sultanlık tahtına oturdu ve devlet Venedik ile savaş halindeydi. Devletin yönetimi, devletin işlerini bozan hırslı ve arzulu bir grup insanın eline geçmişti. Bu durum, Venediklilerin devleti ele geçirmesine yardımcı oldu ve devleti büyük bir tehlikeye soktu. Devlet bu tehlikeden kurtulmak için bir yol bulamadı ve varlığı daha da büyük bir tehlikeye girdi.

Venedik Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Avusturya, Fransa, Girit, Polonya ve Rusya ile girdiği daha büyük ve daha korkunç savaşların öncüsü oldu. Bu savaşlarda devlet, güçlerini tüketen birçok zorluk ve felaket yaşadı. Devlet, bu savaşlardan parçalanmış ve gücü bitmiş bir şekilde çıktı. Ateş daha da alevlendiğinde, ordu isyan etti ve iç karışıklıklar arttı. Eğer devlet adamları ve bilginleri Sultan'ı tahttan indirip yerine kardeşi II. Süleyman'ı sultan yapma girişiminde bulunmasaydı, işler daha da kötüleşecek ve devlet bağımsızlığını kaybedecekti.⁷⁶

4.1.19 Ma'n'lı Emir Melhem'in Ölümü Ve Beş'alaniogulları'nın Haberleri

IV. Mehmed döneminde Suriye toprakları, Osmanlı Devleti'ni saran belalardan ve hor görmelerden en büyük payı aldı. Şöyle ki; Osmanlı Devletinin tacını giyince,

⁷⁶Sultan IV. Mehmet, hükümdarlığını Venediklilere savaş açarak başlattı. 1649'da Venedikliler, Osmanlı donanmasını yendi ve İstanbul'u kuşattı. Bu, İstanbul'da ekonomik ve siyasi krize yol açtı. Yeniçeri isyanı patlak verdi ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, isyanı bastırdı. Ardından, Sultan Mehmet, Venediklilere karşı savaştı ve 1656'da Boğaz Muharebesi'nde Venedik donanmasını yendi. Venedikliler, Osmanlı topraklarındaki işgallerini kaybetti. 1658'de Transilvanya ve Eflak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldı. 1663'te Fransa ve Avusturya ile savaş başladı. Fransa, Tunus ve Cezayir'i ele geçirdi. Girit Adası'nda yaşayanlar, Fransa'nın kışkırtmasıyla ayaklandı. Sultan Mehmet, uzun süren savaşlar sonucunda 1670'te Girit Adası'nı Venedikliler'den geri aldı. 1671'de Fransa ile bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kutsal yerleri koruma hakkını elde etti. 1672'de Sultan Mehmet, Polonya'ya savaş açtı ve 1676'ya kadar süren savaşta Polonya'yı yendi. 1681'de Avusturya ile savaş yeniden başladı. Avusturya yenildi ve 1683'te Viyana kuşatıldı. Ancak, Polonya Kralı, kuşatmayı kaldırdı ve Avusturya ordusunu yendi. Bu yenilgi üzerine, Avusturya, Polonya, Rusya ve Venedik, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ittifak kurdu. Bu ittifak, 1685'te Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş açtı. Osmanlı toprakları işgal edildi ve ordusu yenildi. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu içinde büyük bir isyana yol açtı ve Sultan Mehmet, tahttan indirildi.

ülke, devlet görevlileri ve valileri tarafından gerçekleştirilen zulüm ve felaketler altında eziliyordu. Özellikle, Trablus Valisi Arnavut Mehmet Paşa, mümkün olan en üst düzeyde zulüm ve sömürde bulunmuştu. Mehmet Paşa'nın ardından (1649) gelen Ömer Paşa, Beş'alani ailesini memnun etmeye çalıştı. Ma'n'lı Emir Melhem'in, Şam Veziri Beşir Paşa'ya karşı isyan etmeye eğilimli olduğunu hissetti ve bunda bir iyilik gördü. Beşir Paşa'nın yanında yer almak için ona Batrun'un valiliğini bıraktı. Bu, Beşir Paşa ve Emir Ali Alemuddin'i, Teym vadisinde Ma'noğluna baskın düzenlemesine yol açtı. Ancak o, onların ordusunu yendi ve ülkenin zarar görmesini önledi. Daha sonra tekrar saldırıya geçtiler. İki arkadaşı Emir Kasım ve Hüseyin Şihâbî'nin yardımıyla onlara karşı galip geldi ve onlara ilkinden daha ağır bir darbe indirdi ve Emir Ali Alemuddin'i Şam kapılarına kadar kovaladı.

Bundan sonra Emir Melhem'in günleri uzun sürmedi ve 1658 yılında Sayda'da vefat etti. Düşmanlarına karşı kazandığı bu zafer, büyük ve güzel bir hayat olan hayatının güzel bir sonuydu. Kaysiyye, amcası Fahreddin'den sonra liderliğini üstlenen en büyük emirlerini kaybetti. Hristiyanlar, amcasının onlara olan sevgisini ve onları desteklemesini takip ettiği için ölümünü büyük bir kayıp olarak gördüler. Bu durum, Hristiyan liderlerini kendisine olan bağlılıklarını sürdürmeye ve oğulları Emirler Ahmet ve Korkmaz'ı desteklemeye yöneltti. Adalet, hoşgörü, vatanseverlik, ülkeyle ve halkla ilgilenme konusundaki üstünlüğü, daha fazlasını isteyenlerin bile talep edemeyeceği bir düzeydeydi.

Bu arada, Trablus'un idaresi 1651'de Hasan Paşa'ya geçti. Onun döneminde, Beş'alani oğulları'nın itibarı azaldı ve rakipleri onlardan Cübbet Bışri'nin idaresini geri aldı. Sonra, Arnavut Paşa'nın Trablus'un yönetimini geri almasıyla, etkilerini geri kazandılar. İşlerini düzenlemek için başlarına daha önce olduğu gibi Ebi Rezak'ı atadı. Ona Şeyhü'l-Meşayih unvanını verdi ve onun için Saltanat müziği çalındı. Müslümanlar (onun kendi dinlerinden olmadığı için) bu durumu beğenmediler. Onu haksız yere Ma'n'lı Emir ile valiye komplo kurmakla suçladılar. Arnavut Paşa, onu ailesi ve destekçileri ile birlikte hapse attı. Daha sonra, Kara Hasan Paşa Trablus'un yönetimini devraldı ve onu serbest bıraktı ve Bab-ı Ali'nin emriyle kafasının kesilmesine mecbur bırakmaması için İslam'ı kabul etmeye zorladı. Daha sonra, Cebele

ve Lazkiye'nin gelirlerini devraldı ve orada kaldı. Özellikle de akrabalarının Ma'noğlu koruması altına girmesinden sonra kıskançlarının zihinleri ondan uzaklaştı. Kara Hasan'ın yerine gelen Köprülü Mehmet Paşa (1654), Cübbet Bişri'nin idaresini Hamadiye'ye verdi ve diğer yöneticileri topraklarında tuttu. Tabbah Ali Ağa da onun yerine geçti (1656). Onun döneminde, Emir Faris bin Murad el-Lem'i Cübbe'nin gelirlerinin sorumlusu ve ardından Akkar'a vali oldu (1658). Onu takip eden Kaplan Paşa, çok fazla günah işledikleri için Hamadiye'yi cezalandırmak istedi. Ondan kaçtılar ve Pehlivan Paşa, Vadi Alamat'ı istila etti evlerini ve köylerini yıktı.

4.1.20 Kaysiyye'nin Büyük Felaketi

Şam'da Beşir Paşa'dan sonra Köprülü Mehmet Paşa yönetimi devraldı (1660). Şam topraklarına ayak basar basmaz, selefi döneminde Şam ordusunu katleden Şihâbîlerden intikam almaya karar verdi. Aralarında Emir Ali Alemüddin'in de bulunduğu valiler ve yöneticilerle birlikte büyük bir ordu ile Vadi Teym'e yürüyünce Şihâbîler, Kesrevan'daki Kahmaz'a kaçtılar. Köprülü, Hâsbiya ve Raşiya'daki Şihâbîlerin evlerini yıktı ve onların yerine Emir Ali Alemüddin'in oğulları Muhammed ve Mansur'u atadı. Ma'n'lı Ahmed'in iki oğlu olan Emir Ahmed ve Emir Korkmaz, veziri desteklemeyi reddettiler ve ona karşı koymak için hazırlandılar.

Bu yüzden Köprülünün, onları ordusunun masraflarını karşılamaya ikna etmesi gerekiyordu. Bu seferden elde ettiği ganimete el koydu ve bayrağı altında savaşan bir grup liderin mallarının hepsini aldı. Emir Kürt İsmail, kendisine kurulan tuzağı atlatmaya çalıştı, ancak başarısız oldu ve vezir tarafından acımasızca öldürüldü. Bu şekilde, *Osmanlı Devleti'nin vekilleri, kendilerini desteklemek ve rakiplerine ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarına yardımcı olmak için hayatlarını ve paralarını feda eden destekçilerini ve mütteliklerini bu şekilde ödüllendiriyordu. Daha sonra bu zalim, Şihabileri ve onların destekçileri olan Havazine ve Hamadiyye'yi takip etmeye başladı ve onlar da etraflarında toplanan Kaysiyye'den olanlarla birlikte ona karşı direnme seçeneklerinin olmadığını gördüler ve ülkenin dört bir yanına dağıldılar, liderlerinin haberleri de gelmez oldu. Vezir, halk ağır acı çektikten sonra ülkeden ayrıldı ve Şeyh Serhal el-İmad'a Şufun valiliğini emanet etti ve geri kalan mülkler

üzerinde yardımcılarından işçiler atadı ve onlara yıllık vergiler koydu. Daha sonra Kesrevan'da Şihabiler ve Ma'nîliler ortaya çıktı.

Vezir de onları kovalamaya geri döndü ve ordusu orada terör estirdi, halkını perişan etti, Kaysî liderlerinin evlerini yaktı ve mallarını yok etti. Bunları ortadan kaldırmanın hiçbir çaresi olmadığını anlayınca, devlette uygulanan kaidelere uygun olarak ihanete başvurdu.

Sayda valisinin eliyle hileye başvurup Ma'nî'li Emir Ahmed ve Emir Korkmaz'ı onlara en iyi dilekleri dileyerek Ayn Mezbud'a davet etti (1667). Fırsatı kaçırdıktan sonra tehlikeyi anladılar ve kaçmaya çalıştılar, ancak askerler onlara saldırdı ve Emir Korkmaz'a öldürücü bir darbe indirdi. Kardeşi ise boynuna ağır bir yara aldı ve adamlarının çoğu öldürüldükten sonra kaçmayı başardı ve gözlerden kayboldu. Yaklaşık iki yıl boyunca Sayda valisi görevden alınıncaya kadar saklandı (1664). Saklandığı yerden ortaya çıktı ve Yemenilerden ağır bir intikam aldı ve onlarla iki yıl boyunca savaştı, güçlerini zayıflattı ve Beyrut Muharebesi'nde intikamını aldı (1667). Onların lideri Alemüddinoğlu onlardan bir grupla Şam'a kaçtı. Ma'nî'li Emir, Şufun idaresini geri aldı ve ona Batı Metn ve Kesrevan'ı dahil etti. İki Emir Mansur ve Ali Şihabiyyan'ın dostları Vadi al-Teym'deki yerlerini geri aldılar. Daha sonra, onlardan biri olan Emir Ali'ye verilene ve Şihabiyyan'ın, Vadi el-Teym'de Beka'nın sahipleri olan Haymur ailesinden, Köprülü'nün ateşini üzerlerine yaktığı savaşa katıldıkları için intikam almaya çalışmalarına kadar, Baalbek'in valiliği için Haraşşalar arasında bir anlaşmazlık takip etti. (1671).

4.1.21 Hamadlıların Tehlikeli Olmaları Ve Büyük Felaketleri

Bir sonraki yılda, Trablus'un başına Hasan Paşa geçti ve Hamadlı beylerine topraklarını teslim etti. Ancak onlar, isyan ettiler ve haddi aştılar. Hasan Paşa, onlardan idareyi geri aldı ve Anka'da savaştı (1675). Hamadlılar, Cübeyl ve Betron topraklarını işgal ettiler ve daha da tehlikeli oldular. Suriye valileri, onlarla savaşmak için bir araya geldiler.

Ancak Ma'n'lı Emir Ahmed, valilerin onları takip etmesini engelledi. Trablus valisi, Emir'in geciktirdiği fidyeleri ona ödedikten sonra rehineleri serbest bıraktı. Ardından, bu valinin Türkmenlerle savaşmaya gittiğini fırsat bilen Hamadlılar, Cübeyl ve Betrun topraklarında fitne ateşini yaktılar. Vali, Hamadlılara karşı tekrar savaş açtı ve Alamat köylerini yaktı. Ancak Hamadlılar, Cübeyl'de birçok köyü yıkarak kendi kendilerine isyan ettiler. Vali, onları yatıştırmak zorunda kaldı ve topraklarını geri verdi. Böylece Hamadlılar sessizliğe büründüler.

Bunu Emir Faris Şihab ile Emir Ömer El-Harfuş arasında Baalbek valiliği için yaşanan anlaşmazlık izledi ve Harfuşoğlu, Neyha'da rakibiyle çatıştı. Şihabilerin dostu Ma'n'lı Emir Ahmed, onu diyetini ödemeye ve onu kendi haline bırakmaya zorladı. Hükmü eline aldı fakat uzun süre bundan keyif alamadı, bu yüzden Cübeyl'e sürüldü ve orada öldü (1683). Şihabilere, Harfuşluların artık Baalbek valiliğini onlardan geri alamayacakmış gibi görünüyordu, ancak hayal kırıklığına uğradılar ve bu, kısa bir süre sonra Emir Ömer El-Harfuş'un yeğeni Emir Şedid'e yol açtı.

Hamadiye'ye gelince, Trablus valisinin tımarlarını onlara iade etmesinden sonra yapmaları gereken huzur içinde yaşamaktan hoşnut olmadılar. Bu yüzden ertesi yıl onun azledilmesini, rehinelerini kaleden zorla çıkarmak için bir araç olarak kullandılar (1684). Cübbet el-Muneytra'ya dönüş yolunda Aşkut'a gittiler ve onu yağmalamaya çalıştılar. Halkı onlara direndi ve içlerinden on bir kişi öldürüldü⁷⁷.

Fakat Trablus'un yeni valisi Ma'n'lı Emir Ahmed eliyle intikam aldı. Emir'in ordusu, yanında Havazinlere ve Hubeyşilere mensup adamlarla beraber Cübbet el-Muneytra'ya girdiğinde oradaki evlerini ve köylerini ateşe verdikten sora yıktı. Bu yüzden Baalbek'e kaçtılar. Vali, Emir'in oğluna topraklarını valiliğine katmasını teklif etti, ancak o reddetti. Sonra geri döndüler, güçlerini birleştirdiler ve isyan ettiler. Valinin vekili isyanlarını bastırdı ve destekçilerinden on iki lideri kazığa oturtarak öldürdü (1686). Ancak bu, onları dizginlemek için yeterli değildi, Emir Şedid el-

⁷⁷Aşkut'ta Hamadiyye ile Sabit ailesi arasında, Khater'in (Cübbet Bişri'nin valisi Yarbay Hatır el-Hasruni tarafından yönetilen) Müsterahoğullarından bir adamla Ebu Sabit'i öldürdüğü 1650 yılına kadar uzanan anlaşmazlıklar vardı. -Hamadiyye'ye bağlı Mustara, bu anlaşmazlıkta öldürülen kardeşi Şimon'la yaşadığı kavga sonucunda Hatır kaçarak Aşkut'a gelip oraya yerleşmiş ve bu nedenle Sabitoğullarından ilk ayaklananlar olmuştur. Yeni vatanlarını yağmalamaya çalışan Hammadiye'ye direndiler. Eğer söz konusu Emir'in zulmüne inanıyorlarsa, Hamadiyye, bu Emir'in ülkelerini işgal etmesi nedeniyle kendi halkından gördükleri zarara misilleme olarak Aşkut'a topu geri verene kadar neden acı çekti

Harfuş'a vali ile aralarında çıkan bir savaşta yardım ettiler. Vali onlardan intikam aldı ve köylerinden kırkını yaktı, bunların arasında Akura da vardı.

Ona Surud Tenurin'deki Ayn el-Batiye'de saldırdılar ve askerlerini dağıttılar. İzini takip ederek Cübeyl'e gittiler ve kalesini yaktılar.

Hamadiye olaylarını Beş'alani ailesinin felaketi takip etti. Beş'alani ailesinin kışkananları ve düşmanları, liderleri Şeyh Yunus'un artan gücünden korktular. Onu Trablus Valisi Mataracı Arslan Paşa'ya ihbar ettiler. Paşa, Yunus'u ailesi ve destekçileri ile birlikte hapse attırdı. Yunus, onun ihanetinden güvende olmak için Müslüman olduğunu iddia etti ve bir fırsattan yararlanarak ailesiyle birlikte Ma'n topraklarına kaçtı.

Sultan II. Süleyman (1687-1691) tahta çıktığında, yeniçerilere yumuşak davranmaya çalıştı. Ancak yeniçeriler isyan etti ve başkentte kaos hakim oldu. Devlet düşmanları, Osmanlı topraklarına saldırmak için bunu fırsat bildi. Venedikliler Mora Yarımadası'nın iç kesimlerini ve Dalmaçya kıyılarını işgal etti (1687). Avusturyalılar ise Sırbistan'ın bir kısmını ele geçirdi (1688-1689). Ancak, Sadrazam Köprülü Mustafa Paşa, devlet işlerini düzene sokup, orduda disiplini sağladıktan sora oraları onlardan geri aldı (1690). Hristiyanları, özellikle de Mora halkını devletin yanına çekti.

Sultan II. Süleyman'ın ardından tahta geçen kardeşi II. Ahmed (1691-1695), henüz tahta geçmemişti ki Sadrazam Avusturya ile savaşırken öldü. Onun sayesinde kazandığı güç ve nüfuzu kaybettiği için ölümü devlet için bir felaketti.

Venedikliler Sakız Adası'nın kontrolünü ele geçirdiler (1694). Bu padişah da 1695 yılında öldü ve yerine Sultan II. Mustafa geçti.

Suriye, bu iki padişahın döneminde, önceki padişahların döneminde olduğundan daha şanslı değildi. Her yanında, öncekiler gibi, kargaşa ve felaketler birbirini takip etti. Çünkü son Trablus valisi karşısında Hamadiye'nin güçlenmesi onların kararlılıklarını artırdı. Onları daha da küstahlaştıran şey, kendilerinden sonra gelen valiye ayak uydurmaları ve tımarlarını onaylamalarıydı (1691). Şeyh Ebu Kansuva Fayyad el-Hazin ve kardeşi Şeyh Ebu Nadir'in bir yıl içinde ölmesi, iktidarlarını pekiştirdi ve güçlerini artırdı. İnsanlara haksızlık yapma alışkanlığına geri

dönerek yağma ve talanlara giriştiler. Bunu, Trablus valiliğinin kendilerine topraklarını onlara veren Ali Paşa El-Lakis'e devredilmesi izledi (1691). Daha sonra iktidarı onlardan aldı ve Hindeşoğulları, Husamioğulları, Şairoğulları ve Nahlusogulları'ndan işçilere emanet etti.

Onlara karşı Ma'n'lı Emir Ahmed'den yardım istedi ancak Emir, Hazinlilerin elindeki güçlerini kırdı ve bu insanlar onları Baalbek'e kadar takip etti ve yöneticisi bunlardan bir kısmını öldürdü, onların topraklarını devralan işçiler de, diğer bir grupla Kahmaz ve Lasa arasında onları yok etti. el-Lakis'in onlara yaptıkları padişahın hoşuna gitti ve kendisini vezirlik konumuna yükseltti.

4.1.22 Ma'n'lıların Hakimiyetinin Sona Ermesi Ve Soylarının Tükenmesi

Ardından, Trablus'a Mataracı Arslan Paşa vali oldu (1693). Paşa, Hamadiye'nin topraklarını şerriden korunmak için Ma'n'lı Emîr Ahmed'e teklif etti, ancak o reddetti. Paşa, toprakları Kürt beyleri ve Beni Şa'ir'e verdi ve onlara Hamadiye'nin gücünü kırmaları için emir verdi. Ancak onlar başarısız oldu ve Hamadiyeliler, Ayn Kab'al'da onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Paşa, Ma'n'lı Emir'e öfkeleni ve onu Hamadiyelilerle aleyhine işbirliği yapmakla suçladı. Sultan'dan onu görevden almasını ve düşmanı Emir Musa Alemüddin'i atamasını istedi. Paşa, onunla savaşmak için Bâkâ'daki Vata Armuş'ta büyük bir ordu topladı. Ma'n'lı Emir, Devlet ordusuna katılanlar arasında kendi kavimlerinden olan birçok destekçisinin olduğunu öğrendi. Bunlar, Şeyh Hasan komutasındaki Hazinliler, Nükdîler, İydîler ve bazı Bezbekiler'di. Ma'n'lı, (müttefiklerinin çoğunun onu terk ettiği) bu büyük orduya karşı koymanın aptallık ve cehalet olacağını anladı. Bu nedenle, kuvvetlerini toplandığı Teym vadisinde inzivaya çekilmeyi tercih etti. Daha sonra, Emir Necm ve Beşir eş-Şehabiyanî ile beraber Şûf'a yürüdü. Alemüddinoğlu, Sayda eyaleti valisi Mustafa Paşa'dan yardım istedi. Ancak, Ma'n'lı Emir onu ihanetine karşı uyarmıştı ve Ma'noğlu, para ve iyi politika ile onun güvenini kazanmayı başardı ve Sultan'dan vali olarak kalmasını sağlayan bir ferman çıkarmasını sağladı.

Sultan II. Mustafa, tahtta oturdu (1695-1703). Devletin düşmanları, onu yıkmak için fırsat kollarken, o cesur ve fetih tutkunu bir hükümdardı. Polonya'ya karşı savaşı ve orduyu bizzat yöneterek onları yendi. Rusya Çarlığı'nın kurucusu I. Petro ile savaşı

ve icat ettiği savunma yöntemlerinin, Rus ordusunu, Çar onu fethetmeden önce tam bir yıl boyunca Azak'ın önünde durduracağına dair güvence verdi (1696). Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdı ve önce onu yenilgiye uğrattı. Sonra, Bosna Savaşı'nda Osmanlı ordusu yenildi (1697). Güçlerini topladı, onları oradan çıkardı. Sakız adasını Venediklilerin elinden geri aldı. Ancak XIV. Louis'in aracılığında düşmanlarıyla imzaladığı barış antlaşması, Balkan vilayetlerinin çoğunu elinden çıkardı (1699). Daha sonra kendisini devlet işlerini düzenlemeye adadı, ancak yeniçeriler ona saldırarak büyük bir karışıklık çıkarttılar ve bu onun tahttan indirilmesine ve kardeşi III. Ahmed'in sultan ilan edilmesine yol açtı.

Suriye'ye gelince, bu padişahın saltanatı talihsiz bir dönemdi, zira saltanatının ikinci yılında kıtlık ve pahalılık yaşandı (1696).

Vergilerin artması halkı zorladı ve birçok insan vatanını terk etmek zorunda kaldı. Bunun ardından, Trablus Valisi Mataracı, ünlü Şeyh Yunus Beş'alani⁷⁸ tarafından öldürüldü ve Ma'n Hanedanı sona erdi ve valilik Şihabilere geçti.

4.1.23 Şihabi Emirlerin Valilikleri

1697 yılının sona ermesiyle Emir Ahmed'in ölümünün ardından Ma'noğulları Emirleri'nin yönetimi sona erdi. İdareciliklerinin süresi 579 yıl idi (1118-1997). Ülkenin ileri gelenleri, onun yerine kız kardeşinin oğlu Raşya Emiri olan Emir Beşir Hüseyin Şihabi'yi seçtiler⁷⁹. Ancak Emir Fahreddin'in oğlu Emir Hüseyin hâlâ başkentte olduğundan, Ma'n'lı Emir Ahmed'in kızıdan torunu olan Emir Musa Şihab'ın oğlu Emir Haydar'ı Sultanın vali olarak görevlendirmesini sağladı. Emir Haydar hala küçük çocuktı, bu yüzden küçük Emir olgunluğa erişene kadar Emir Beşir idareyi elinde tuttu. Böylelikle, Ma'n Hanedanı'nın valilik görevi Şihabiler'e geçiş yaptı (1697-1842).

⁷⁸ De Larok Lübnan'a yaptığı seyahatinin tarihinde, Şeyh Yunus'un büyük bir nüfuz ahalisi, zengin, akıllı ve bilge bir adam olduğunu yazmıştır. Devletin vezirleri ve ileri gelenleri nezdinde öylesine yüksek bir mevkiye sahipti ki, kıskançları ona karşı büyük bir nefret besledi. Mataracı Arslan Paşa, onların işaretiyle Şeyh Yunus'u ve ailesini hapse attırdı. Şeyh Yunus, onlardan kurtulmak için Müslüman gibi göründü, ancak Başkent müftüsü, onun zorla Müslümanlaştırıldığı için İslam'ının geçersiz olduğunu fetva etti. Şeyh Yunus, Hristiyanlığını açıkça ilan etti ve beş yıl boyunca Trablus'un kırsal bölgesini yönetti. 1695'te Trablus'u devralan Mataracı Kaplan Paşa, Şeyh Yunus'un kıskançlarını, onu iki yıl boyunca hapse atmaları için teşvik etti. Paşa, Şeyh Yunus'u İslam'a döndürmek için defalarca uğraştı, ancak başaramadı ve onu kazığa oturtarak öldürdü (1697). Bu felaketten sonra, Beşmelani ailesinin itibarı düştü ve Fransa Kralı ve konsoloslarının şefkati, onlara gelen sefalet ve üzüntüyü hafifletemedi.

⁷⁹ Ma'n ailesinin idaresinin Şihabilere geçmesi, halkın kendi seçimiyle gerçekleşti. Bu, Lübnanlıların eski geleneklerinden kaynaklanıyordu ve Lübnan'ın iç işlerinde genel bir bağımsızlığa sahip olduğunu gösteriyordu. Bu, Lübnan'ın tarihinin en eski zamanlarından beri bağımsız olduğunun bir kanıtıdır.

4.1.24 Emir Beşir Şihabi'nin Valiliği

Emir Beşir Hüseyin El Şihabî, Şam diyarında kaos hüküm sürerken emirlik tahtına oturdu. Mücadele için hazırlık yaptı. İşler henüz düzelmemişken, devrim rüzgarı Bişara topraklarında esmeye başladı ve onu bastırdı ve bu ateşi yakan Şeyh Müşrif El Yemeni'ye şiddetli ve kesin bir darbe indirdi. Sayda Valisi Kaplan Paşa bu toprakları ödül olarak ona bıraktı. Erkek kardeşinin oğlu Emir Mansur'u oraya vali atadı ve Ömer bin Ebi Zeydan da işlerine yardımcı olarak Kaysilere mensup biri olduğu Ebu Tahir Ömer El-Şehir'i yardımcı seçti.

Bunun ardından Hamadiler isyan ettiler, isyana ve zalimliğe devam ettiler. Trablus valisi onların planlarını kendi boyunlarına doladı ve şerlerinden kurtulmak için topraklarını Emir Şihabi'nin idaresine kattı. Böylece yönetimi Safad'dan Trablus sınırlarına kadar uzanmış oldu. Şihabi'nin oğlunun zaferi, düşmanı Emir Musa Alemüddin'in kalbine kıskançlık ve nefret doldurdu ve hasmı ile iki kardeş olan Trablus ve Sayda valisi arasındaki karşılıklı sadakati onları sultana ona itaatten çıkmayı planlıyorlar diye ispiyonlamak için bahane olarak olarak kullandı. İstanbul ise bu konuda onu hayal kırıklığına uğrattı (1700). Şihabî'nin nüfuzu büyüdü ve şanının ve iktidarının alanı genişledi.

Eğer o sene salgın hastalıklar, sıkıntı ve zorluklar artmasaydı Şihabiler'in Şam diyarındaki hakimiyetinin başlangıcı 17. yüzyıl tarihinde güzel bir şekilde son bulacaktı.

4.2 18. Yüzyılda Suriye

Güneşin 18. yüzyılda doğmasıyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde savaş fırtınaları esmeye başladı. Sultan III. Ahmed, sarsılmış temeller üzerinde tahta çıktı (1703-1730). Saltanatı uzun sürdü, ancak felaketler ve zorluklarla doluydu. Yeniçeriler tarafından dövülerek saltanatına başladı. Daha sonra Ruslarla ve o zamanki kralları Büyük Petro ile savaştı. Bunu Polonya ile savaşı, burayı fethetmesi ve Avusturya'nın Türklere karşı üstünlüğünü göstererek onun yanında yer alması izledi. Perslerle savaş

onları mağlup etti, sonra onlarla barış yapmaya yöneldi. Bu durum Yeniçerileri üzdü ve onu tahttan indirip kardeşi Sultan Mahmud'u tahta çıkardılar.⁸⁰

4.2.1 Emir Haydar El-Şihabi'nin Valiliği

Bu Sultanın dönemi, Suriye'de selefinin zamanında olduğu gibi fitneler ve savaşlarla doluydu. Hükümdarlığının başında, Emir Beşir el-Şihabi'nin hükümdarlığı sona erdi (1707) ve emirlik tahtına Haydar el-Şihabi oturdu. Yönetime, Bışara topraklarını fethetmekle ve Ali Sağiroğlu ve Münker ve Sa'b Aileleri gibi emirlik şeyhlerinin gücünü kırarak başlattı. Buralara Şeyh Mahmud Abahir Muş buranın idaresini ele aldı (1708).

Bu şeyh, sözlerini tutmadı ve Haydar el-Şihabi'nin düşmanı olan Yusuf el-Alemüddin'e katıldı. İkisi, Arslan Ailesi ve Sayda Valisi Beşir Paşa'nın yardımıyla Haydar el-Şihabi'ye karşı savaştılar ve onu Gazir'e kadar kovaladılar. Orada savaş gerçekleşti ve Şihaboğlu ve onun Kaysilerin destekçileri kesin bir zafer kazandı. Ancak Haydar el-Şihabi, Yemenlilerin sayısının fazla olması nedeniyle onları takip etmekten kaçındı ve tercihini Hermel'deki Azrail mağarasında kalmaktan yana kullandı. Hubeyşiler Hazinoğullarını, Emir Haydar'ı öldürmekle suçladı. Bu suçlamadan kurtulmaları, Emir Yusuf Alemüddin'in hoşuna gitti ve intikam almak için Hubeyşoğullarını katletti ve Gazir'i ateşe verdi.

4.2.2 Yemenlilerin Büyük Felaketi Ve Alemüddin Hanedanlığının Sonu

Yemenli Emir, Şuf diyarına geri döndü ve işlerini idare etmesi için Ebu Hermuş'u görevlendirdi. Ancak, zalimce davrandı ve Kays kabilesine baskı uyguladı. Emir Haydar, halkının akıbetinden endişelendi ve onları onun zulmünden ve zorbalığından kurtarmak için saklandığı yerden çıktı. Kaysi emirlerinden ve şeyhlerinden, özellikle Lemiler, İmadiler ve Hazinlilerin kabilelerinden aldığı destek sayesinde büyük bir ordu topladı ve Yemenlileri ünlü Ayn Dara gününde yendi ve

⁸⁰ Büyük Petro, ünlü vasiyetinden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'yi bölmeye en hevesli Rus Çarıydı. Sultan III. Ahmed onunla savaştı ve büyük savaşlardan sonra onu ve sevgilisi Katerina'yı Azak şehrine hapsedmeyi başardı (1710) ve barış yapmaya zorladı (1711). Daha sonra aralarındaki savaş yeniden başladı ve ardından Türkiye'nin çıkarına olan Edirne Antlaşması (1713) geldi. Daha sonra ortak çıkarlar, Polonya ve Avusturya'nın Türklerle yaptığı savaşta Polonya ve Avusturya'ya karşı kazandığı zafer ve onları zapt etmesi (1716-1717) sonucunda, Polonya ve Avusturya'nın haklarına aykırı bir ittifak yaparak onu ortadan kaldırdı. Böylece tahtını ve krallığını korudu, ardından Pers krallığının bir kısmını bölmek için Sezar'la anlaştı ve Persler onunla savaşıp onlara galip geldiğinden bu anlaşma tahtı için ölümcül oldu (1725). Devlet mülkünü işgal ettiler, bu yüzden Sultan onlarla savaşmaktan kaçındı. Bu isteksizliği kendisine zulmeden Yeniçerileri öfkelenmiş, yaptığı iyiliklerden biri de İstanbul'da bir matbaa kurması olmuştur. Bu, devletin bu sanatta ilk dönemi idi.

valiliği onlardan aldı. Bu savaşta Alemuddin ailesinden üç kişi öldürüldü. Üç kişi de esir alındı ve bunlar Emir Yusuf, Mansur ve Ahmed'di. Emir Şihabî onların kafalarını kesti. Böylece soyları tükendi ve hükümranlıkları sona erdi. Bu savaşta yanında yer alan Lamiyye, İmad, Kadı, Noked, Telhuk, Abdulmelik ve Canbulat Ailelerini ödüllendirdi ve onlara topraklar verdi. Lamiyye kabilesinin özellikle Emir Abdullah'ın gösterdiği cesaret ve fedakarlık takdire şayandı. Emir Şihabî, onları onurlandırdı, onlarla akraba oldu ve unvanlarını korudu. İdaresinin son iki senesini huzur ve refah içinde geçirdi. 1732 yılında öldü ve dokuz çocuğu vardı⁸¹. Adaletli, hoşgörülü ve cömert biriydi. Onun saltanatı sırasında Kaysiler'in şanı yüceldi ve Yemenli gurubun şanı ise alçaldı. Ülkeyi memnun etti ve Osmanlı Devleti'nin güvenini kazandı.

Başkentteki otorite İsyancılarının liderinin elindeyken, Sultan I. Mahmud Osmanlı tahtına çıktı (1730-1754). Onlarla başa çıkarak İran'a karşı savaşa yöneldi ve onları yenilgiye uğrattı (1732-1736).

Rusya ve Avusturya üzerine geldi ve onlarla savaştı ve kendi lehine olan şartlarda onlarla barış yaptı (1739). Onlara karşı güvende olmak için Fransa ve İsveç'le ittifak yaptı. Eceliyle öldü. Onun yerine Sultan III. Osman geçti. Sultan Mahmud, hoşgörüsü, adaleti ve vatandaşları arasında eşitlik sevgisiyle Osmanlı hanedanı arasından az kişinin kazandığı yüksek bir konum elde etti. Saltanatı sırasında imparatorluğun etki alanı genişledi ve saygınlığı arttı.

Sultan Mahmud'un adaleti başkentin sınırları dışına çıkmadı, Bölgelerde özellikle Suriye'de zayıf bir yankı uyandırdı ve katı vicdanların örtüsünü yırtmakta başarısız oldu. Devlet görevlileri halkı zulüm ve haksızlıkla cezalandırıp karşı guruplar arasındaki fitne tohumlarını ekmeye devam ettiler. Üç eyaletteki (Şam, Sayda ve Trablus) yönetimi, el-Azm ailesinden vatansever valilerine geçti (1734). Güçleri büyüdü ve yetki alanları genişledi. Lübnan Emirligi ise Sayda Valisi Sadeddin Paşa el-Azm'ın onayıyla (1732) Emir Haydar Şihab oğlu Emir Melhem'e devredildi.

⁸¹ Emir Haydarı, dört eşinden çocukları oldu. Amcasının iki kız kardeşinden Emirler Melhem, Ahmet Mansur, Yunus, Ali, Munzir ve Hüseyin doğdu. Emir Murad el-Lami'nin annesinden Ömer doğdu ve Emir Hüseyin el-Lami'nin kızından Beşir doğdu.

Yönetimine Bişara diyarı sakinleri olan Ali Sagiroğullarının isyanını bastırarak başladı. İnsanlar ondan korktu ve gücü arttı. Ancak, Sa'deddin'e olan bağlılığı kardeşi Şam valisi Es'ad Paşa'nın gözlerinde bir çapak gibiydi. Onun karşı kin besledi, ancak gücünü kıramadı. Emiri onu Şam'ın kapılarına kadar takip etti (1741). Arkadaşı Sa'deddin Paşa'nın otoritesini sürekli olması için özellikle Jabal Amel'in sahipleri Münkeroğulları ve Sa'boğullarını cezalandırdıktan sonra (1743), Azmoğlunun Emir'e olan öfkesi giderek daha da arttı.

Bu derebeyliğin ahalisi Emir Haydar El-Harfuş'u onunla savaşmaya ikna etmek için Emir el-Şihabi'nin Baalbek'i yönetimine katmasını (1743) fırsat bildi. İbn Şihab, Kab İlyas'ta onları mağlup ederek bu arzusunu yerine getirdi ve Baalbek valiliğini kardeşi Emir Hüseyin'e emanet etti. Kaderin bahşettiği gibi Es'ad Paşa El-Azm inatçıydı, bu yüzden Sultan, Emir Melhem'den intikam alma fırsatı bulamadan onun kafasını kesti. Onun yerine Şam valiliğine Trablus valisi olan kuzeni Süleyman Paşa el-Azm geçti. Daha sonra Sa'deddin Paşa'nın ölümüyle Sayda valiliği boş kaldı, bu yüzden tahsildar olan Osman Paşa onun yerine geçti ve Şihabi Emirini küçük düşürmek istedi, ancak başarısız oldu. Süleyman Paşa ise Emir Melhem'le barış yaptı ve onunla dostluk kurdu. Yeniçerileri yok etme, Talhukoğulları'ndan ve Abdülmelik'ten onları destekleyenlerin hakkından gelme konusunda ona destek verdi (1748). Ancak Emir el-Azm oğluna olan sadakati, bunun, özellikle Beyrut'un İbn Şihab'ın valiliğine bağlanmasından sonra Suriye valilerinin Lübnan Emirlerine muamele konusunda oluşturduğu kurala geri dönmesine engel olmadı ve Münkeroğullarının isyanını bastırmayı başardı ve itibarı arttı. Süleyman Paşa'nın onunla savaşmak için onu taciz etmesinin ve hazırlanmasının sebebi de buydu (1750).

Emir'e itaatsizlik, 1751 yılında yetkisini zayıflattı. Ancak, hükümetini kesin olarak sağlamlaştırmadan önce sağlığı bozuldu ve bu da ülke işlerini yönetmesini engelledi (1754). İleri gelenler valiliğini kardeşleri Emir Ahmed ve Emir Mansur'a bırakmaya zorladı. Hayatının son yıllarını Beyrut'ta fıkıh tahsili yaparak geçirdi. 1761

yılında vefat etti ve altı çocuğu vardı⁸². Kararlı ve cesurdu. Tarihçiler onun Lübnan'ın en büyük emirleri arasına yükselmesini sağlayan büyük başarılarından bahseder.

Sultan Üçüncü Osman'a (1754 - 1757) gelince, ilk halifelerin şanlarından biri olarak kabul edilen tebaasının durumunu bizzat incelemek için kılık değiştirerek dışarı çıkmasıyla meşhur olması dışında hükümdarlığı döneminde kayda değer hiçbir şey olmadı.

Onun yerine Sultan III. Mustafa (1757 - 1774) geçti ve reform eğilimiyle öne çıktı. Özlemine duyduğu şeylerin bir kısmı onun için, ünlü reformcu, kararlı veziri Ragıp Paşa'nın elleriyle gerçekleşti. Ancak bu vezirin ölümü ve devletin Ruslarla savaşı, onun en ileri hedeflerine ulaşmasını engelledi. Yunan isyanı ve Mısırlı Ali Beyin itaatsizliği onun umutlarından geriye kalanları da yok etti. Devlet ile Rusya arasındaki savaş tüm hızıyla devam ederken öldü ve yerine I. Abdülhamid geçti.⁸³

4.2.3 Şihabilerin Valilik Mücadelesi

Diyar-ı Şam'da bu iki padişahın saltanatının ilk olaylarından dikkat çeken ilk şey, Şam'da çıkan bir karışıklıktır. Lübnan'daki Dürzilerin bunda payı vardı. Çünkü Yeniçerileri Kapıkulu askerlerine karşı desteklediler. Vali, güvenliği yeniden yeterince sağlamak için zorluklar yaşadı (1755-1757).

Bu devrim, Emir Kasım Ömer'in, Şihabi valileri olan amcaları Emir Ahmed ve Mansur'a karşı ayaklanmasını ve ağabeyleri eski vali Emir Melhem ile onları görevden almak ve yetkilerini paylaşmak için komplo kurmasını da içeriyordu. Emir Kasım bu görevle İstanbul'a doğru yola çıktı (1758). İlk başta başarısız oldu ve iki amcasıyla barışmak zorunda kaldı. Daha sonra valiliği kazandı ve bir anda Beyrut'u ele geçirdi. Ülkenin ileri gelenleri ona saldırıp devleti sahiplerine iade ettiler, Ain Dara

⁸² Emir Melik'in altı oğlu vardı: Muhammed, Yusuf, Kasım, Seyyid Ahmet, Efendi ve Haydar. Emirliklerinin yöneticisi Şeyh Saad El-Huri Salih'ti. Ölümünün yaklaşmasıyla onlara vasiyet etti. Bu, Şeyh Sa'd'ın konumunu güçlendirdi ve ölümünden sonra ailesinin itibarını artırdı

⁸³ Ragıp Bey, Boğaziçi ve Dicle arasında büyük bir körfez inşa etme fikrini ilk ortaya atan kişiydi. Ancak ölümünün ardından bu proje hayata geçirilemedi ve bu durum, Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik saldırganlığının önünü açtı. Rusya, Osmanlı Devleti'nin Balkan vilayetlerini ele geçirdi ve Osmanlı donanmasını bir hileye başvurarak yaktı (1770). Bunun ardından Rusya, Kırım'ı işgal etti ve Osmanlı ordusu Tuna Nehri'nde bir zafer kazandı (1772). Bu sırada, Rusya'nın teşvikiyle Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Emir Ali, görünürde Osmanlı Devleti ile işbirliği yapan Zahir el-Ömer'in yardımıyla Suriye'nin güneyini ele geçirdi ve Akka'yı kuşattı. Bu ve benzeri felaketler, Sultan Mustafa'nın hayatının sonuna kadar mutsuz olmasına neden oldu

topraklarıyla onu razı ettiler ve içlerinden biri kızını Emir Mansur'la evlendirdi (1762). O da sakinleşti. 1767 yılında Gazir'de öldü ve iki oğlu Emir Hasan ve "Büyük Beşir" henüz bebeklik çağındaydı.

4.2.4 Yezbekliler Ve Canbulatlılar Ve Emir Yusuf'un Valiliği

Emir Kasım'ın mücadele alanından çekilmesi, iki vali kardeş arasındaki çatışmanın ve Lübnanlıların iki büyük guruba bölünmesinin başlangıcıydı: Emir Ahmed'in başında olduğu Yezbekliler ve Emir Mansur'un başında olduğu Canbulatlılar. Ardından, partiler, özellikle Sayda valisi Muhammed Paşa el-Uzma'nın ona sempati duyması nedeniyle Emir Mansur'un yanında birleşti. Emir Ahmed, valilik hakkını kardeşine bırakmak zorunda kaldı. Onu yalnız bıraktı ama arkadaşı Emir Yusuf ve müttelikleri olan Nekkîler'den intikam aldı. Bu, Şeyh Saad El-Huri, Yezbekliler'in lideri Şeyh Ali Canbulat ve Şeyh Küleyb el-Nekkî'nin Emir Mansur'u devirmek ve yerine Emir Yusuf'u getirmek için komplo kurmasına yol açtı. Şam valisi ve Trablus valisi olan oğlu ona destek verdi ve onu Cübeyl'e vali yaptılar (1763). Emir Yusuf, ülkenin yönetimini iyileştirdi ve Şam valisini Sanur Kalesi kuşatmasında destekledi (1764) ve iyi bir performans sergiledi.

Cübeyl ve Batron halkı olan Hamadîler, topraklarının idaresi konusunda onunla tartıştılar ve Trablus valisinin yardımına rağmen onlara karşı galip geldi (1766). Değeri arttı ve destekçileri çoğaldı. Emir Mansur, Yezbeklilerin liderleri arasında anlaşmazlık çıkarmaya ve onların itibarını zayıflatmaya çalıştı, ancak çabaları başarısız oldu ve onları memnun etmeye çalışmasaydı Şuf idaresi neredeyse Emir Yusuf'a geçecekti.

4.2.5 Mısırlı Ali Paşa'nın Akıbeti

Ebu'z-Zehab, Suriye'den ayrılmasının sorumluluğunu Zahir el-Omar'a yüklemeye çalıştı, ancak başarılı olamadı. Emir Ali, ihaneti için onu cezalandırmak istedi. Onunla savaştı ve İsmail Paşa'nın yardımıyla Mısır'ın tahtını kazandı. Emir Ali 10.000 Gaza süvarisi ile Akkâ'ya kaçtı. Bu arada, Osman Paşa, Mısır ordusunun Suriye'den ayrılmasını fırsat bilerek Zahir el-Omar'dan intikam almak için büyük bir ordu ile

Akkâ'ya yürüdü. Oğlu Derviş Paşa, Sayda Valisi ve Emir Yusuf Şaban da onunla beraberdi. İbn el-Ömer, El-Havle Gölü'nde onları büyük bir yenilgiye uğrattı.

Daha sonra, Mısırlı Osman Paşa Şam'ı ele geçirdi Şeyh Zahir'le savaşıma ve ona düşmanlık yapma konusunda selefinin izinden gitti. Emir Yusuf'un yardımıyla Sayda valiliğini ondan almak istedi, ancak başaramadı. Rus filosu, şehrin düşmesini engelledi ve filonun adamları Beyrut şehrini işgal etti. Ancak, şehrin halkına ve Emir Yusuf'un adamlarına büyük zararlar verdikten sonra şehri terk ettiler (1771). İbn el-Omar'ın zaferi, Mısırlı Ali Bey'i Ebu Zeheb'den intikam almaya tahrik etti ve Mısır'ın emirliğini ondan geri almak için ordusuyla yürüdü. Ebu Zeheb, onu bir pusuda yakaladı ve ağır yaralı olarak esir aldı. Ve tedavi etti, ancak yarasının iyileşmek üzere olduğu sırada ona zehir verdi ve öldü (1772).

4.2.6 Cezzar'ın Ortaya Çıkması

Bu arada, Ahmed Cezzar, Mısır'da ortaya çıktı. Boşnak asıllıydı. Mısırlı Emir Ali'nin valiliği sırasında Mısır'a geldi ve hükümet tarafından takibe uğramasına neden olacak bazı ağır suçlar işledi. Sonra Lübnan'a kaçtı (1770) ve Emir Yusuf Şihab'ın emriyle Beyrut'a yerleşti.

Sayda kuşatmasına katıldı ve orada iyi bir performans sergiledi. Emir, ona üç yüz Mağripli savaşçıyla Beyrut'u Rus saldırılarından koruma görevi verdi. Cezeri, Beyrut'u güçlendirmeye başladı ve bağımsız vali olma fikrini düşünmeye başladı. Bir fırsatını bulduğunda isyan etti. Emir, onu Beyrut'ta kuşattı ve Rus filosu da ona yardım etti.

Böylece, ona kaçış yollarını kapattılar ve dört ay süren kuşatmanın ardından Zahir el-Omar'ın araya girmesiyle Beyrut'tan ayrılması için zorladılar. Emir Yusuf, valiliğini yeniden ele geçirdi.

Nablus ve Safed'in valisi olarak atadı (1772). Halk ona boyun eğdi ve gücü arttı. Bu, Mısır'ın emiri Ebu'z-Zeheb'in kalbinde nefretler ve kıskançlık kabardı. Padişah'tan izin alarak Filistin'i işgal etti (1774). Yafa'yı zorla ele geçirdi ve o sırada

şehrin valisi Zahir el-Ömer'in oğlu Şeyh Kerim idi. Emir Yusuf'un bu aşağılamasının ardından kaçmak zorunda kaldı. Mısır fatihi, halkı cezalandırdı ve İlyâ Peygamber Manastırı'ndaki rahipleri katletti ve manastırın yerle bir etti. Ama bu zaferinden bile zevk alamadı ve "Bu vahşi şeyhten beni kurtarın" diye bağıra bağıra ani bir şekilde öldü. Bununla İlyâ Peygamber'den bahsediyordu.

Zahir el-Omar, bu zalim adamın ölümüyle hayatının ve gücünün güvende olacağını düşündü. Ancak, Osmanlı donanmasının komutanı ve Kudüs Valisi Muhammed Paşa el-Azm, onu Akkâ'da kuşatmak için anlaşınca umudu boşa çıktı. Akıbetinden korktu ve özellikle de yardımcıları onu yalnız bırakınca kaçmaya çalıştı ve Sayda Valisi Ahmet Dengizli ona ihanet etti. Şehirden çıkarken, bir Faslı onu vurdu ve öldürdü. Akkâ, donanma komutanına teslim edildi. Komutan, Zahir el-Omar'ın oğlu Said'i öldürdü. Sultan, babalarının ve bir kardeşlerinin öldürülmelerine karşılık oğulları Osman ve Ahmet'e devlette birer görev verdi. Donanma komutanı, Evlerinin idarecisi İbrahim Sabbağ'ı öldürdükten sonra, el-Omar ailesinin hazinelerindeki değerli eşyaları ve bol parayı yağmaladı.

4.2.7 Emir Yusuf'un Gücünün Büyümesi

O sırada, Emir Yusuf, Lübnan'daki gücünü sağlamlaştırmaya uğraşıyordu. Hamadileri mağlup etti ve mülklerinden kovdu (1771). Ardından, destekçilerinden ve Danye'nin ahalisi olan Ra'doğulları'dan intikam aldı. Osman Paşa, Şam valisi, kardeşi Emir Seyyid Ahmed'den Bekaa Vadisi'ni almak istedi. Emir Yusuf, Zahir el-Omar'ın yardımıyla ona karşı çıktı ve kardeşinin konumunu güçlendirdi (1773). Bunun karşılığında ona karşı ayaklandı ve onun valiliğinden bağımsız olmak istedi. Kab İlyas Kalesi'ne sığındı. Osman Paşa, onun yüzünden yaşadığı yenilginin utancını hatırladı ve Emir Yusuf ona yardım etti ve arkadaşı Raşya ahalisi Emir Mansur Şihab, ona boyun eğerek af dilemeye zorladı.

Sultan I. Abdülhamid (1774-1789) tahta oturdu ve Çariçe Katerina, selefinin Rusya'nın mallarından gasp ettiği şeyleri geri almak için hazırlık yapıyordu. Onunla savaştı fakat yenildi ve Kırım diyarının hakimiyetini onlara bırakmak zorunda kaldı.

Aralarında savaş yeniden başladı (1788). Avusturya Rusya'nın yanında yer aldı ve Sultan, savaş bitmeden öldü.⁸⁴

4.2.8 Cezzar'ın Valiliği

Sultan I. Abdülhamid'in başına gelen felaketler ve sıkıntılardan, Şam diyarları da nasibini aldı. Halifeliğinin ilk günlerinde Sayda Valiliğini Ahmed Cezzar Paşa ele geçirmişti (1776-1804). Lübnan Emiri, o dönem Emir Yusuf Şihab'dı ve isyanının üzerinden altı yıl bile geçmemişti.

Emir onu tecrit etmeye çalıştı ve parayla Suriye'deki Osmanlı komiseri Hasan Paşa'yı başta kardeşleri Emir Seyyid Ahmed ve Emir Efendi olmak üzere akrabalarının kendisine isyan etmesi sonucu karşılaştığı engellere rağmen yetkisini elinden almaya ve onu Lübnan valisi olarak atamaya zorladı. Ancak Cezzar, Osmanlı temsilcisini görmezden gelerek Beyrut'u ele geçirdi. Temsilci onu orayı tahliye etmeye zorladı. El-Nekdiyye, oradan Sayda'ya dönerken askerlerinin saldırısına maruz kaldı. Emir Yusuf, Cezzar'ın kendisinden intikam alacağından korktuğu için onu bir miktar parayla yatıştırdı. Parayı ülkesinden toplamaya çalıştı ancak Lema'lılar ona karşı çıktı ve onların muhalefeti, Cezzar'ın askerlerinin onlardan intikam almasına ve para toplamak için Lübnanlıların Bika'adaki tahıllarını yağmalamasına ve Lema'lıların ve onların destekçilerinin çeşitli savaşlarda yenilgisine yol açtı. Bu olayın ardından, iki kardeş Emirler Mansur ve Muhammed el-Şihabi arasında Raşaya'nın valiliği konusunda anlaşmazlık çıktı ve birincisi Şam Valisi olan Muhammed Paşa'ya sığındı, ancak Muhammed onu hayal kırıklığına uğrattı ve öldürdü. Emir Muhammed, Şeyh Yusuf'un kardeşi olan Emir'in başına ne gelirse ona zarar vereceğini bildiğinden, onun iki oğlu olan Musa ve Es'ad'a ihanet etti ve birinciyi öldürdü, ikincisini iki gözünü kör etti. Emir Yusuf'tan güvende olduğundan emin oldu. Sonra Emir Yusuf'un Ahden'deki kardeşi Trablus valisi çıkageldi ve onu yendi ve onu Amyon'a kadar kovaladı ve ondan intikamını aldı ve kendisinin bu bölgelerdeki gücünü pekiştirdi.

⁸⁴ Osmanlı İmparatorluğu, bu hükümdar döneminde ağır bir yenilgiye uğradı. Rusya, Polonya'yı Avusturya ve Prusya ile birlikte bölmelerinden sonra çıkan savaşta onu yendi ve Kırım'ı elinden aldı. Daha sonra, imparatorluğun içindeki Ortodoksları kışkırtmak için ona Ortodoksları koruma hakkı tanıyarak memnun edildi. Bunu, Gürcistan'ı koruması ilan ederek takip etti. Bunun üzerine imparator ona savaş ilan etti ve Avusturya ona destek verdi. İmparator, iki ülkeye karşı savaşırken öldü.

4.2.9 Ömer Ailasinin Akıbeti

Bu arada, Cezzar egemenliğini sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Şeyh Ali bin Zahir el-Ömer'den şüphelendi ve oğullarını öldürdü. Ardından, babasının taraftarı olmadığını Devlete göstermek için Mehmed Paşa el-Azm, Şeyh'e suikast düzenledi. Bu şeyhin öldürülmesiyle, Ömer ailesinin değeri düştü. Değerini kaybetmeleri ve aşağılanmaları öyle bir boyuta ulaştı ki şeyh Ali'nin kız kardeşi ve kızı dilenerek, yalvararak yiyecek aradılar. Babasının benzeriydi, büyük bir kahraman, cesur bir süvari. Sonra, Cezzar Bışara bölgesini ele geçirdi ve halkı Ali Sağiroğulları, Münkeroğulları ve Sa'boğullarının boyunlarını vurdu ve kalanlar Akkar'a sığındı ve bu bölge hükmüne boyun eğdi.

4.2.10 Emir Yusuf Ve Rakipleri

Emir Yusuf, rakiplerinin kötülüklerinden uzun bir süre güvende olamadı. Kardeşleri Seyyid Ahmed ve Efendi, valilik tartışmasında ona karşı geldiler (1778). Yezbeklilerin ve Canbulatlıların onlara verdiği desteği ve Cezzar'ın kendisi ile aralarındaki ihtilaf mesafesini genişletme çabalarını görünce, valiliği onlara bırakmak ve Gazir'in valiliğiyle yetinmek zorunda kaldı. Daha sonra Muhammed Paşa el-Azm onu (Cezzar paşayı) Beka'ya vali atadı ve o zamanki sahipleri Lema'lıların emirleriydi. Böylece Hasbaya emirlerinin yardımıyla onu (Beka'yı) onlardan geri aldı.. Cezzar rüşvet vererek onu tahttan indirdi, iki kardeşine karşı zafer kazandırdı, onlar da sessizliğe gömüldüler. Daha sonra geri döndüler ve rakipleri Şeyh Kulayib el-Nakadi sürgünden döndükten sonra ona sırt çevirdiler ve Nakadiler ve Canbulatlılar ile onu tahttan indirmek için gizlice komplo kurdular. Şeyh Küleyb meseleyi açığa vurunca, Emir Yusuf'un adamları bir anda komploculara saldırdılar ve Emir Efendi'yi tutuklayıp mahkemeye götürdüler, orada da kardeşi onu kendi eliyle öldürdü. Emir Seyyid Ahmed ailesi Muhtara'ya kaçtı. Hemen Canbolat ailesi, İmad ailesi ve destekçileri kendisine karşı toplandı. Emir Yusuf, Cezzar'a yakınlık gösterdi ona büyük bir ordu sağladı. Kardeşleri Emir Hasan, Emir Kasım, Talhuk ailesi ve Abdülmelik onun sancağı altında toplandı. Anut'ta savaş çıktı ve Emir Yusuf açık bir zafer elde etti. Muhammed Paşa El-Azm, Asi'nin gücünü artırdı Wadi Al-Taym'ı ele geçirdi.

Ancak Emir Yusuf onlara karşı dürüst bir sefer başlattı ve Suriye ülkesinde büyük yankı uyandıran meşhur Muğise savaşında kardeşine ağır bir darbe indirdi.

4.2.11 Cezzar'ın Zulümleri Ve Hileleri

Cezzar, Emir Yusuf ve iki erkek kardeşine karşı uyguladığı ayrımcı politikayla onlardan istediğini elde ettiğini görünce dayısı Emir İsmail'le arasının açılmasına karar verdi. Bu dayısının idaresinde olan Merc Uyun'u valiliğine kattı. Bu ona ağır geldi ve Şeyh Kasım Canbolat'ın teşvikiyle parayla Cezzar'ın dostluğunu kazandı ve Lübnan valiliği konusunda anlaştı. Bu Emir Vadi el-Teym'den olduğundan ve yabancı birinin Lübnan emirliğini üstlenmemesi adetten olduğundan, yeğeni Emir Seyyid Ahmed'i de valiliğe dahil etti ve askerlerine Emir Yusuf'u sınır dışı etme yetkisi verdi. Şeyh Sa'd Al-Huri, Cezin'de Emir Yusuf'u ordusuyla onları karşıladı ve onları mağlup etti. Ali Sagiroğulları, Emir Yusuf'un gücüne güç katmak için Bışara ülkesini işgal etti ve Cezzar'ın adamlarını buradan kovdu. Böylece Cezzar için durum zorlaştı ve yeni valilere büyük bir ordu sağladı, böylece ülkeyi kasıp kavurdular ve düşmanlarını Biskenta'ya sürdüler. Cezzar Akkar diyarına kaçtı ve büyük miktarda parayla arayı bulmak için adamlar gönderdi, onu azletti ve onu askeriyle güçlendirdi. Emir aniden Deyr el-Kamar'a saldırdı ve amcası Emir İsmail ile karısını tutukladı ve hapishaneye attı ve amcası orada öldü (1786). Daha sonra ikinci amcası Emir Beşir Necm'e suikast düzenleyerek kardeşi Emir Seyyid Ahmed'in gözlerini oydu (1787). Başta Canbolat olmak üzere taraftarlarına büyük bir felaket yaşatarak itibarını ve gücünü yeniden kazandı. Cezzar, kendisine vekaleten emanet edilen Şam'da yokluğunun fırsatını değerlendirerek işlerin daha da kötüye gitmesinden korkuyordu. Bunun üzerine acil önlem olarak tırnaklarını sökmeye kalkıştı ve Akka'daki vekiline Ali Sagiroğullarını öldürmesi talimatını verdi ve o da bu emri yerine getirdi. Bu, Emir için ağır bir darbeydi çünkü bu şeyhler onun en iyi destekçileri arasındaydılar. Bu işleri düzenleyen Şeyh Sa'd el-Huri'nin Şam Kalesi'nde tutuklu bulunduğu sırada yakalandığı hastalık sonucu ölmesi (1786) ilkinden daha şiddetli, büyük bir darbe oldu. Memlûkler Cezzar'a karşı ayaklanıp onu Akka'da kuşatınca Şehzade Yusuf da onları destekledi. Cezzar ona kızdı ve Emir Ali El Şihabi'yi babası Şehzade İsmail'in intikamını alması için kışkırttı ve ona bir tabur askeriyle birlikte yardım etti. Emir Yusuf, Memlûk liderlerinin yanı sıra Emir

Beşir Kasım Şihabi (büyük) ve Şeyh Kasım Canbolat önderliğinde ordusunu seferber ederek, Bekaa Vadisi'nde düşmanı ile arasında yaşanan savaşta büyük bir zafer elde etti. Daha sonra Emir Ali, Cezzar'ın sağladığı yeni bir orduyla savaşmaya devam etti ve tugayları zafere ulaştı. Canbolatlılar, Emir Yusuf'a verdikleri sözden döndüler ve ona karşı komplo kurmaya başladılar. O da çatışmalardan bıktı ve iktidardan çekilmeye karar verdi.

4.2.12 Emir Büyük Beşir Şihabi'nin Valiliği

Emir Yusuf, valilikten çekildi ve o sırada Emir Beşir Kasım'dan daha uygun bir kişi yoktu. Halk onu seviyordu ve iyilik umuyorlardı. Cezzar da onun cesaretine ve yiğitliğine hayran idi. Ona Şuf ve Kesrevan'ın valiliğini verdi, çünkü onun öncekinden daha itaatkar olacağını umuyordu. Ona Emir Yusuf'u ülkeden kovmasını tavsiye etti, (selefinin kendi özgür iradesiyle valilikten vazgeçme zamanı yakındır ve aralarında onu ona zarar vermeye zorlayacak hiçbir şey yoktur) ona zarar vermekten kaçınırken, isteksiz bir halde onu takip etti. Daha sonra Cezzar onu takibini yoğunlaştırmaya zorladı ve bir grup ordusuyla birlikte onu destekledi. Bu, iki Emir arasındaki düşmanlığın başlangıcıydı. el-Hamadiye ve Cübbet Bişri şeyhleri Emir Yusuf'a arka çıktılar ve o da hasmını yendi. Daha sonra Emir Beşir ona sağlam bir hamle yaptı ve onu mağlup etti o da Ehdan'a kaçtı. Cezzar'ın askerleri ona her yönden saldırdı. Baalbek'e kaçtı, ancak arkadaşı Emir Cahcah el-Harfuş onu engelledi ve oradan kovdu. Şam ve Trablus valileri ona Cübeyl valiliğini vermeyi kabul etti (1789). Cezzar ve Emir Beşir'in saldırısı onun buradaki otoritesini sağlamlaştırmasını engelledi ve Havran'a kaçmak zorunda kaldı.

Osmanlı Devletiyle Rusya ve Avusturya ile savaş devam ederken, Sultan III. Selim tahta çıktı (1789-1807). Orduyu düzenlemeye ve özgüven ruhunu yaymak için çalıştı. Ancak bu çabaları başarısız oldu ve Rus ve Avusturya orduları, Balkanlardaki Osmanlı topraklarını işgal etti ve Devletin haklarını ihlal eden iki ayrı barış antlaşması imzalamak zorunda bıraktılar (1791 ve 1792). Bu sultan döneminde Napolyon Bonapart Mısır'ı işgal etti (1798) ve Filistin'i ele geçirdi (1799). Ancak, ordusundaki

veba salgını nedeniyle Akka'yı ele geçiremedi ve Mısır'a geri döndü (1800). Ertesi yıl, Napolyon'un ordusu Nil Vadisi'nden çekildi.⁸⁵

Sultan, Napolyon'u çok beğeniyordu, bu büyük komutanın Fransız Cumhuriyeti'nin başkanı seçilmesiyle, onunla yaptığı barış antlaşmasını imzalamaktan çekinmedi (1801). Bu anlaşma, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Fransa'nın ayrıcalıklarını genişletti ve düşmanlıkları sıkı bir dostluğa dönüştü. Rusya ve İngiltere buna öfkelenildi Osmanlı Devletine ve savaş açtı ve İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'na saldırdı ve Napolyon'un Sultan'ın yanındaki temsilcisi General Sebastiani, Başkenti güçlendirme çabaları nedeniyle onu kuşatmayı kaldırıp Akdeniz'e doğru yola çıkmaya zorladı (1807). İskenderiye'ye yelken açtı ve orayı işgal etti. Ancak Muhammed Ali Paşa'ya tam olarak karşı koyamadı⁸⁶. Sultan, devlet işlerini düzeltmeye odaklandı ve zorlukları aşmak için çalıştı. Özellikle askeri ile uğraştı ve onlar için Avrupa sistemlerine benzer bir düzenleme yaptı ve Yeniçeri Ocaklarının ortadan kaldırılmasının hazırlığını başlattı. Ancak bazıları buna karşı çıktı ve imparatorlukta fitne ateşini yaktılar (1805). Bu fitneleri kışkırtan Şeyhülislam'ın fetvasıyla onu tahttan indirdiler (1807). Şöyle

⁸⁵Napolyon, Mısır'a sefere çıktı ve görünür amacı Mısır'daki Memlûk yönetimini yıkmaktı. Ancak gerçek amacı, Mısır'ın doğal ve tarihi hazinelerini ele geçirmek ve Yakın Doğu'daki askeri faaliyetleri için bir üs olarak kullanmaktı. Napolyon'un Mısır'a götürdüğü bilimsel heyet, daha sonra bu doğrultuda çalışan bilim adamları için bir yol gösterici oldu ve Mısır'ın kalkınmasına, gelişmesine ve kültürel ve maddi alanda önemli ilerleme kaydetmesine yardımcı oldu. Napolyon'un askeri fetihleri, bu bilimsel fetihlere kıyasla daha az önemliydi. Çünkü Napolyon, Avrupa'nın karanlık çağları geride bırakarak aydınlanma dönemine girmek üzere olduğu bir dönemde Mısır'a gelmişti. Napolyon, Mısır'daki Memlûk yönetimini yıkmayı başardı ve bu sırada söylediği ünlü söz olan "Bu piramitlerin tepesinden 40 yüzyıl sizin başarılarınızı izliyor" sözü tarihe geçti. Ancak, Napolyon'un zaferi kısa sürdü. İngiltere, Napolyon'un donanmasını Ebi Kir Muharebesi'nde yendi. Rusya da İngiltere ile ittifak kurdu ve Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Napolyon'a karşı savaş açtı. Bu durum, Napolyon'un Fransa ile iletişimini kesmesine neden oldu. Osmanlı İmparatorluğu, ordusunu Şam'da topladı ve Mısır'a saldırmaya hazırlandı. Napolyon, Osmanlı İmparatorluğu'nun hazırlıklarını tamamlamadan önce Suriye'ye bir sefer düzenledi. Filistin'i ele geçirdi ve Şam'ı kuşattı. Ancak, Napolyon'un ordusunda veba salgını çıktı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusu, Rodos üzerinden Mısır'a geldi ve Napolyon'u mağlup etti. Napolyon, Fransa'ya geri dönmek zorunda kaldı ve Mısır'ın komutasını General Kleber'e bıraktı ve Fransız ordusunun yarısı, vebalar ve savaşlar yüzünden telef oldu. Tekrar savaş başladı ve Osmanlı ordusuna darbe vurdu ve Memlûkleri yendi ve Mısır'ı tekrar ele geçirdi. Ancak, Süleyman Halebi isimli bir Memlûklü ona suikast düzenledi. Kleber'in ölümünden sonra, Fransız ordusu güç kaybetti ve İngiliz ve Osmanlı orduları karşısında yenilgiye uğradı. Fransız ordusu, geri kalanını İngiliz gemileriyle Fransa'ya götürdü ve Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'ın kontrolünü yeniden ele geçirdi (1801).

⁸⁶ Muhammed Ali, Makedonya'nın Kula şehrinde büyüdü ve Mısır'da Napolyon'a karşı savaşan Samani ordusunda gönüllü olarak yer aldı. Ebu Kir Savaşı'nda iyi performans gösterdi, dolayısıyla değeri arttı ve Kahire'deki Yeniçerileri yöneterek Hüsrev Paşa'nın Dimyat'taki nüfuzunu ortadan kaldırdı. (1804). Daha sonra en büyük Memlûk liderleri olan El-Bardisi ve Muhammed Bey, El-Alfi'yi yendi. İdareyi ele geçirdi ve Babıali onayladı (1805). Sonra da İngilizleri teşvikiyle Selanik'e göndermeye çalıştı fakat Mısırlı alimleri ona karşı çıktı. Muhammed Ali, meşhur Kale Vakası'nda (1811) Memlûklerin geri kalanını mağlup ederek kendisini rakiplerinin ve muhaliflerinin şerrinden korumuş ve ülke de hükümü altına girmiş oldu.

deniyordu: "Frenk sistemleri ve geleneklerini uygulayan Sultan, hükümdarlığa uygun değildir." Sonra da IV. Mustafa'yı Sultan ilan ettiler.

4.2.13 Emir Yusuf'un Hayatının Sonu

Suriye, Sultan Selim'in hükümdarlığı döneminde fitne ve savaşlarla doluydu ve halkı hükümdarları desteklemek ve onlardan vazgeçmek için çekişiyorlardı. Onun hükümdarlık dönemi, Emir Yusuf'a uğursuzluk getiren bir başlangıç oldu, çünkü orada Cezzar'ın rızasını kazandı (1789). Bu nedenle, buna bağladığı kazanma umudu parlak bir seraptı. Bunun nedeni, Emir Beşir'in Baalbek valiliğini ondan almak için Harafşa işlerine odaklandığı bir fırsatı değerlendirmesiydi (1790). Bu onun çabalarını boşa çıkardı ve Cezzar'a rüşvet vererek onu Lübnan valiliğine atadı ve Emir Yusuf'u hapse attı. Emir Beşir destekçilerine karşı nankör davrandı, bu yüzden Metn'in ileri gelenleri onu tahttan indirmek için komplo kurdular ve Haydar bin Melhem Şihab ile yeğeni Emir Ka'dan'ı Emir ilan ettiler ve onunla savaşmak için harekete geçtiler.

Emir Yusuf'u Cezzar'a, bu ayaklanmanın ateşini yakandır diye ihbar ettiler. Cezzar hac yolundaydı. Bu yüzden Akka'daki vekiline Emir Yusuf ve idarecisi Şeyh Gandur el-Huri'nin asılmasını emretti. Daha sonra onun asılmaması talimatı gönderdi. Fakat İbn Sekruc'un bir işaretiyle emri görmezden gelerek onları astı. Emir Yusuf 27 yıl boyunca hüküm sürmüş ve bu süreyi savaşlarla zamanın akışıyla uğraşarak ve dersler vererek geçirmişti. Emir Yusuf büyük Emirlerle aynı güç ve statüye kavuşsa da aynı şansa kavuşamamıştı. Kendisi ile Papa VI. Pius arasında Patrik Yusuf Estefan hakkında gerçekleşen yazışmalardan da anlaşılacağı üzere kendisi bir Hıristiyandı.

4.2.14 Emir Beşir Ve Emir Yusuf'un Oğulları

Emir Yusufun öldürülmesi Metnileri Emir Beşir'e karşı öfkeliendirdi ve daha da tedirgin oldular. Cezzar İbn Sekruc'a kızdı ve onu astı. Emir Beşir Cezzar'ın onu takip etmesinden korkuyordu bu yüzden kurbanı için üzülüyormuş gibi davrandı. Bu hilesi Cezzar'a karşı işe yaradı isyancılara karşı ona yardım etti. Aralarında Şuveyfât çölü'nde hezimetleriyle sonuçlanan şiddetli bir savaş çıktı fakat bir sonraki yıla kadar direnmeye ve savaşmaya devam ettiler (1791). Bütün bunlar iktidarın dizginleri Emir Haydar ve Emir Ka'dan'ın elindeyken ve isyancılar onları destekliyorken oldu. Cezzar,

Lübnanlıları Emir Beşir'e boyun eğmeye zorlayamayacağını hissettiği için, onu ve kardeşi Emir Hasan'ı Lübnan'dan çıkardı ve ülkenin eşrafını memnun etmek için iki Emir Valiyi onayladı. Böylece Statüleri büyüdü ve Trablus hükümdarı Halil Paşa El-Azm, Cübeyl valiliğini onlara bıraktı. Daha sonra valiliği Emir Yusuf'un oğullarına emanet etti (1792). Her iki Emir iyi bir yönetim sergilediler ve bunların yöneticisi George Baz, yeteneği ve bilgeliğiyle ülkenin destekçileri onlara hizmet etmek için kullanarak statülerini yükseltti. Bu esnada iki Emir valinin etkisi azalmaya başlamıştı bu nedenle valiliği azılı düşmanları Emir Beşir'e kalmaması için Cezzar'ın onayıyla valilikten vazgeçtiler (1793). Emir onlardan intikam aldı ve partizanları özellikle de Lem'iler ve Cambulatlar Metn ve Şuf'ta ayaklanma ateşini yaktılar. Fakat Cezzar'ın askerlerinin yardımıyla Emir Yusuf'un oğulları ayaklanmayı bastırdı ve Emir Beşir Nasıra'ya sürgün edildi. Daha sonra yardımcılarını topladı güçlerini birleştirip Cezzar'ı mağlup ederek onu yeniden valiliğe getirdi ve onu bir tabur askerle destekledi ve Emir Yusuf'un oğullarını Şuftan kovdu ve onların destekçilerini yakaladı ve köleleştirdi. Böylece ülke otoritesine boyun eğdi. Daha sonra Cezzar geri dönüp onu Akka'da tutukladı ve düşmanları olan emirleri tahttan indirdi (1793). Onlar da yandaşlarıyla birlikte valileri devirdiler ve intikamlarını Canbulatlar ve İmadiyye üzerine döktüler. Bu insanlar ayaklanma çağrısında bulundu ve Emir Abbas Şihab onlara destek verdi fakat, başarısız oldular ve Cezzar ile Emirler onlardan intikamlarını aldılar. Emir Beşir'in gurubunu güçlendirdi.

Cezzar Emir Beşir'i büyük miktarda para verip kendisine bir birlik asker sağlaması karşılığında serbest bıraktı (1795). Lübnan'a doğru yürüyerek Kab İlyas'ta Emir Yusuf'un oğullarıyla savaştı ve onları yendi. Kardeşi Emir Hasan onları Akkar ülkesine kadar takip etti ancak Trablus valisi ona karşı çıktı. Emir Selim'i Cübey'e vali atadı. Emir Hasan Aşmit'te ona karşı koymaya çalıştı (1796). Fakat Trablus askerleri galip geldi.

Resim 3. Emir Beşir el-Şihabi'nin Fotoğrafi

Bu emirler, Trablus Valisi olan oğlunun isteği üzerine Şam Valisi Abdullah Paşa el-Azm'ın kendilerine sağladığı büyük yardımla Emir Beşir'e destek olmaya çalıştılar ancak başarısız oldular ve Emir Kab İlyas'ta onları mağlup etti. Şam'a kadar onları sürdü, büyüklerine suikast düzenleyerek Nakdiye'de de destekçilerini mağlup etti. Sonra Cezzar'dan merhamet dilediler, o da onlara güvenlik sağladı. Bu arada Napolyon Mısır'ın kontrolünü ele geçirdi. Cezzar, Emir Beşir'in Suriye'yi fethetmesi için ona yol açtığını öğrenince valiliği elinden aldı (1799) ve düşmanları olan Emirlere emanet etti. Daha sonra Emir suçlamadan aklanınca valiliği kendisine iade etti, ancak o, bu konuda şüphe içinde kaldı.

4.2.15 Emir Beşir Ve Napolyon

Napolyon Bonapart Filistin'i işgal edip Akka'yı kuşattığında (1799) Emir Beşir Napolyon'un mu yoksa Cezzar'ın tarafını mı tutması arasında tereddütte kaldı. Napolyon, kendisinden yüz çevirdiği için Lübnan Emirini suçladı ve bu suçlama, Cezzar'la onun Fransız lidere benzemediği yönündeki iddiasını destekledi. Bu olay İngiliz filosunun komutanı Amiral Simit'in de başına geldi. Bu yüzden Emir, Cezzar'ın ona zarar vermeyi bırakacağı sözünü aldı.

Fakat Cezzar valiliği Emir Yusuf'un oğullarına devretmekte ısrar etti. Sadr-ı Azam'ın ordusuyla Şam'a ulaştığı an Emir Beşir ona yüklü miktarda hediyeler gönderdi

ve o da Lübnan valiliğini ona ikram etti. Fakat Cezzar, Yezbekiye ve destekçilerinin yardımıyla Emir Beşir'i düşürmeye çalıştı. Ancak Abdullah Paşa el-Azm ona karşı çıkarak zaferi elde etti. Cezzar buna çok kızdı ve Emir Yusuf'un oğullarının ordusunu on bin savaşçı ile güçlendirdi. Emir Beşir özellikle Lemiler'den ve ülkenin diğer ileri gelenlerinden yardım istediğinde ve onları onu yüzüstü bırakmasından dolayı başarısız umudunu kesti ve kaçtı ve durum düşmanlarının işine yaradı. Daha sonra arkadaşı Amiral Simit'le birlikte Sadrazam'ın da bulunduğu Gazze'ye gitti. Sadrazam onu karşıladı ve valiliği yeniden kazanması ve Cezzar'dan intikam alması için ordusunun bir kısmını kendisine vermeyi teklif etti. O da başarısızlık korkusuyla reddetti. Sadrazamın eşliğinde Suriye'ye dönmeyi umarak Kıbrıs'a, ardından Mısır'a yelken açtı, ancak umutları boşa çıktı. Çünkü General Kleber Sadrazam'ı ağır bir şekilde yenilgiye uğratmış ve o da ordusunun kalanıyla Yafa'ya çekilmişti. Emir, İngiliz filosuyla birlikte Lübnan'a döndü ve Akkar kalesine sığındı.

O sırada Emir Yusuf oğulları, Cezzar'ın hırsını tatmin etmek için Lübnanlılara baskı yaptılar ve ağır vergilerle omuzlarına büyük bir yük bindirdiler. Metniler Emir Yusuf'un oğullarına karşı isyan ederek Emir Beşir'i vali yaptılar. Emirler ve destekçileri savaşmaya hazırlandılar.

Ülkenin ileri gelenleri, iki grup arasında Emir Yusuf'un oğullarının Cübeyl topraklarını ve Emir Beşir'in ülkenin geri kalanını yöneteceği konusunda anlaşmaya vardılar.

Ancak bu barış Cezzar'ın entrikaları ve Cercis Baz'ın muhalefeti Şuveyfât savaşında Emir Beşir tarafından orduları yok ederek Cezzar'ı Lübnanların isteğine boyun eğmesine zorladı. Bu da 18. yüzyılda Suriye topraklarında yaşanan olayların sonuncusuydu.

4.3 16. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın Başlarında Suriye

19. yüzyıla girildi ve Suriye'deki karışıklıklar en şiddetli halini aldı. İçinde yayılan acı, yıkıcı bölünme faktörleri, Lübnan'da en açık tezahürlerini ortaya koydu. Bölünme Lübnan halkı arasında orman yangını gibi yayıldı. Birbirini dışlayan pek çok parçası arasında kişisel çıkar bağlantısı dışında hiçbir bağı ve bağlantısı olmayan, ortak çıkarların kaybolduğu ve başına gelen ilk olayda parçalanmaya ve yok olmaya maruz

kalan mezhepler ve partilerdi. Bütün bunlar Cübeyl'de yetki, herkesten daha zengin ve daha güçlü olan emirlerden kime aitse, devlet adamları parasının cazibesine kapılıyorlar, onun dostluğunu kazanmak için yarışıyorlardı. Ya da o, kendisini kızdırmaktan kaçınınsınlar diye gücüyle onları korkutuyor fakat onun gafletini sezince de, ona saldırıyorlar ve ondan istediklerini elde ediyorlardı.

4.3.1 Cezzar'ın Valiliğinin Bitişi, Emir Yusuf Oğulları Ve Baz Oğulları'nın Akibeti

Devletin, ülkelerinin politikasını ve hayatlarını ve geçimlerini koruma görevini adamlarına emanet ettiği Suriyeliler ve Lübnanlıların durumu da buydu. Lübnan ve Suriye tarihinde, özellikle ünlü kan dökücü Cezzar döneminde, saymakla bitmeyecek kadar canlı, somut örneklerle karşılaştığımız şey budur.

Cezzar, Lübnanlıların sözlerinin bölünmesini ve bu yüzyılın başlarında partilerinin çokluğunu bahane etti. Emir Beşir'i düşürebilmek için fırsat kolluyordu. Aynı esnada Emir Abbas Şihab ihtiraslıyken Amadiyah şeyhleri ona destekliyordu. Diğer yandan Emir Süleyman Seyyid Ahmet olmak üzere Şeyh Beşir Canbulat velayete göz döktüler. Böylece Şihabileri ve en büyük liderlerinin destekçilerini hayal kırıklığına uğratarak Cezzar'a intikam yolu açmış oldular.

Emir Abbas'ı destekleyerek bunu Deir El-Kamar'a sürdü. Fakat Emir Beşir, Emir Yusuf oğulları ile Emir Süleyman ona karşı çıkararak yendiler (1802). Lemiler ve Telhuk ailesi Emir Beşir'in tarafını tutarak Emir Beşir'den başka hiçbir Emiri kabul etmeyecekleri belgesini Şeyh Beşir Canbulat'a yazdırdılar. Böylece Cezzar Cünye'yi yıkacağını söyleyerek valiliği ona geri vermek zorunda kaldı. Bu da Cezzar'ın idaresinin son dönemi idi ve 1804 yılında öldü. İsmail Paşa Akka valiliğini gasp etti fakat, Emir Beşir bunu kabul etmedi. Bu durum Babıali tarafından iyi karşılandı. Şam, Sayda ve Trablus'u da valiliğine kattı. Akka'ya İbrahim paşa'yı vali yaptı ve Emir Beşir yardımıyla orayı fethetti ve İsmail paşa'yı yendi.

Vali, Cercis Baz'ın bu zaptedilemez kaleyi kuşatırken gösterdiği cesareten ve dehasından etkilendi ve onu kendine yakın tuttu. Bu olay Emir Beşir'in İbn Baz'a ve kardeşi Abdülahad'a olan öfkesini alevlendirdi özellikle de zamanında Emir Yusuf oğulları taraflarını tutarak Emir Beşir'e işledikleri zararlar yüzünden onlardan

kurtulmaya kararlıydı ve istediğini başardı. Yezbekiler eliyle ikisine de suikast yaptı Emir Yusuf oğulları, Emir Bin Hüsseyin ve Emir Sadeddin'i tutukladı (1807).

IV. Mustafa Sultan ilan edildi (1807 - 1808). O Ruslarla savaşırken Yeniçerilerin gücü artmaya devam etti ve orduda ayaklanma ruhu yayıldı ve düzen bozuldu. Ruslar Napolyon'un Boğdan'daki devamlı seferleri sonucu yenilmeselerdi ve galip olan (Napolyon) onları Türklerin çıkarına olacak şartlarda uzlaşmaya zorlamasaydı, onu neredeyse mağlup edeceklerdi (1807). Ancak bu, isyancıların ilerlemesine engel olmadı. Sultan, selefi Sultan Selim'i öldürüp naaşını isyanc sunduğunda daha da öfkelenerek tahtan indirdiler ve II. Mahmut Sultan ilan edildi.

Sultan Mahmut'un halifeliği (1808 - 1839)'e kadar sürdü. Ancak bu dönem huzursuzluk ve savaşlarla doluydu. Sadrazamlığı isyancıların liderlerinden Bayraktar'a emanet etti ve onun aracılığıyla Yeniçeri Ocağı'nı düzenleyebileceğini umdu fakat onlar ona karşı çıktılar. Sultan Mustafa'yı öldürüp cesedini onlara atarak onları korkutmak istedi ama başaramadı ve onlar da onu kendi isteklerine boyun eğmeye zorladılar. Daha sonra saltanatı dışarıdan güvence altına almak için yola çıktı ve İngilizlerle barış yaptı (1809). Ruslara gelince, onlar barışı reddettiler ve aralarındaki savaş 1812 yılına kadar devam etti, daha sonra Ruslar onun çıkarına olan şartlarla onunla barıştılar.

Ancak bu barış antlaşması, Napolyon'un dostluğunu kaybetmesine neden oldu çünkü Ruslar kendilerini onunla savaşmaya adadılar ve ordusunun büyük bir kısmı yok olduktan sonra onu ülkelerini terk etmeye zorladılar. Sonra Sırplar devlete karşı ayaklandı. Devlet onları mağlup etti (1817).

Bu olaydan sonra Vehhabiler Arap ülkelerinde isyan etmeye başlayınca Mısır valisi Muhammet Ali iki oğlu Tavsan paşa ve İbrahim Paşa'nın eliyle onları mağlup edip devlete itaat etmelerini sağladı (1811-1819). Daha sonra Yunanlılar meşhur isyanlarını başlattılar (1822). Bu şiddetli savaşta Muhammet Ali devletin yanında yer alırken Fransa, Rusya ve İngiltere Yunan'ın tarafında katılarak Yunanlılar bağımsızlıklarını elde ettiler (1830). Daha sonra Fransa Cezayir'i işgal etti. Muhammet Ali Suriye ve Anadolu'yu ele geçirdi (1831-1833).

Sultan Mahmud öldü ve Mısır meselesinden kaynaklanan siyasi kriz doruğa ulaştı ve yerine Sultan Abdülmecid geçti⁸⁷.

Sultan Mahmut döneminde Osmanlı ülkesinin başına şiddetli sıkıntılar geldi. Selefleri döneminde yaşanan sıkıntılar azaldı. Emir Beşir, Baz'ın iki oğlunu öldürdü ve Emir Yusuf oğullarını sürgün etti. Sayda Valisi Süleyman Paşa'nın kendisine Şuf ve Kesrevan eyaletlerinin ömür boyu valiliğini vermesiyle bir süreliğine güvenliğinden ve otoritesinden emin oldu. Daha sonra bu vali Şam'a gitti ve, iktidarı ondan almak için Şam'ın nazırı Yusuf Paşa el-Kenc'in, Havran'daki Vehhabilerle savaşıma fırsatını değerlendirdi. Emir Beşir'in yardımıyla istediğini elde etti, böylece onunla arkadaş ve kardeş oldu. Oğlu Emir Kasım'ı Cübeyl'e ve ikinci oğlu Emir Halil'i de Bika'ya vali tayin etti. Aynı zamanda Emir Dürüz Cebel el-Şeyh düşmanlarına karşı zafer kazanmasına yardım etti. Ona boyun eğdiler ve ülke halkı ondan korktu.

4.3.2 Antalyas Halkı

1819 yılında Süleyman paşa vefat etti. Onun ölümüyle, Cezzar'ın ölümünün ardından Surilerin yaşadığı kısa süreli rahatlık dönemi de sona erdi. Abdullah Paşa Hazinedar, Sayda'da hükümetin dizginlerini eline aldığı anda, Emir Beşir'i taciz etti ve bu da onu bir milyon kuruşla yatıştırdı. Emir parayı ülkeden toplamak istedi ancak Metin ve Kesrevan'daki Lübnanlılar ona karşı çıktılar. Piskopos Yusuf Estafan'ın kendilerini ikna etmeye çalıştığını öğrenince daha da tedirgin oldular ve Antalyas'ta Şeyh Fadl el-Hazin başkanlığında büyük bir toplantı düzenlediler ve burada iki kez vergi ödeme kararı aldılar. Haznedar'ı yanlarında olmaya ve Emir Beşir'i valilikten azletmeye ve Müslüman gibi davranan Emir Bin Hasan Ali ve Selman Seyyid Ahmed el-Şihabiyyini vali olarak atamaya zorladılar.

⁸⁷ Sultan Mahmud'un Ruslarla yaptığı barış, Rusların Napolyon'a karşı zafer kazanmasının önünü açması nedeniyle devlete zarar vermişti. Bu büyük lider Sırlara karşı yaptığı savaşlarda (1813-1817) bundan vazgeçti. Vehhabilerin kendisine karşı ayaklanıp Medine ve Mekke'yi ele geçirdikleri ve ülke onlara karşı savaşa girdiği gün, Vehhabilerin tek başına iktidarını kırmaları nedeniyle ağır kayıplar verdi. Bu yüzden onlara boyun eğdirmek için Muhammed Ali'nin kılıcına başvurmak zorunda kaldı. Bu sırada ruhu krallığı genişletmesini engelleyen şeyden tamamen kurtulmuştu, ta ki Ali ona karşı isyan edene ve orduları ülkesine girip Osmanlı tahtının temellerini kıran o Nusaybin Muharebesi'nde onu mağlup edene kadar. Fransa, Sırbistan meselesinde, İngiltere'nin karşısına çıkmasıydı, adeta büyük bir Avrupa savaşına yol açacak ve Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını yok edecek şekilde Muhammed Ali'nin yanında yer alması ve Rusya, Prusya ve Avusturya ile 1840 yılında devletin güvenliğini garanti altına alan bir antlaşma imzalandı. Bu padişahın Fransa'dan çekilmesinin bir başka kötü sonucu daha oldu, bu da devletin komutayı üstün tuttuğu ve Rusya'nın Balkan vilayetlerini işgal ettiği Yunan Savaşı'nda olduğu gibi görünüyor. Avrupa'nın arabuluculuğu ve padişahı Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımaya zorlaması olmasaydı, Sultan Mahmud'un Yeniçerilerin hegemonyasını ortadan kaldırması ve onları sonsuza kadar elinde tutması şartıyla, Balkanlar ve Bosna'ya geçiş hakkının verilmesi ve Rusya'nın İstanbul Boğazı'ndan geçiş hakkının verilmesi, Ruslara saltanat başkentinin kontrolünü verecekti (1839). Ordunun düzenlenmesinde ve saltanatının kötülüklerden kurtarılmasında ona karşı çıkmak, seleflerinin yapamadıkları büyük ve asil bir başarıdır (1839).

Yeni valiler Emir Beşir'in peşine düşerek onu ve Lemilerden onun yanında olanları Havran'a kaçmaları zorladılar ve işleri yoluna girdi. Ancak o ikisi ülke halkına haksızlık edince onlar da o ikisine sırt çevirdiler ayrıca da valiliği rakiplerine bırakmaya zorladılar. Böylelikle Haznedar onlara boyun eğmek zorunda kaldı.

4.3.3 Lehfed Halkı

Lübnanlılar Emir Beşir'e itaat etmeyi kabul ederken, isyancı iki Emir kararlılığından bir şey kaybetmedi. Ülkeye uygulanan ek vergileri bahane edip hatırlarının geçtiği kimseleri galeyana getirmeye çalıştılar özellikle de Cübeyl diyarında Lehfed köyünde destekçilerinden olan muhalifleri büyük bir kalabalığı toplayıp ayaklanma başlattılar. O da ordusuyla birlikte sel gibi üzerlerine yürüdü. Ancak sayılarını ve dayanışmalarını görünce baskısını azaltmak zorunda kaldı. Bu yüzden onun hayaline göz diktiler ve onun gücünü yokladılar. Onlara karşı gerçek bir saldırı başlattı ve onları mağlup etti. İki isyancı emir, Meten ve el-Kati' isyancıları, Emir Beşir'in kendisini beklediği Cübeyl'e giderken Şeyh Beşir Canbolat ile karşı karşıya geldi ve onları yendi. Hazinliler ve Cübbet Bişri'nin ileri gelenleri onları yüzüstü bıraktılar ve kaçtılar. Ülkenin ileri gelenleri Emir Beşir'e itaat etti, o da onlardan ağır bir haraç aldıktan sonra onları affetti ve Hazinedar'a yakın olmak ve onun sevgisini kazanmak için o haracı kullandı.

4.3.4 Derviş Paşa Ve Emir Beşir

Emir Beşir Lübnan devrimini bastırmayı henüz bitirmemişken kendisi ile Şam valisi Derviş Paşa arasında kılıç çekmeye yol açan bir anlaşmazlık meydana geldi. Sayda valisi Abdullah Paşa Emir Beşir'in tarafını tutmasına ve oğlu Halil'in iyi performansına rağmen zafer dengesi iki taraf arasında değişti. Daha sonra oğlu Şam ordusuna saldırıp onu mağlup etti. Derviş Paşa bu meseleyi büyütüp tekrar saldırmayı denedi fakat başarısız oldu. Emir kendisine ve müttefikleri Mansur, Feres ve Selman Seyyid Ahmet el-Şihabiyyin'e ilkinden daha şiddetli bir darbe indirdi. Abdullah Paşa bu zafere çok sevindi. Emire değerli bir elbise ve değerli mücevherlerle süslenmiş bir kılıç hediye etti. Daha sonra Derviş Paşa Emire yakın olmaya çalıştı ancak Emir onu hayal kırıklığına uğratarak meşhur Mezze savaşında onunla savaşarak ordusunu

parçalayınca Emirler kaçtı. Bab-ı Ali'ye, ordusunun yenilgisi ağır geldi ve Derviş Paşayı Sayda'ya vali atadı ve Halep valisinin önderliğinde ona büyük bir yardım sağladı. Bâbîâli, ordusunun yenilgisiyle perişan oldu. Derviş Paşa, Halep Valisi'nin önderliğinde Sayda'nın sorumluluğunu üstlendi ve ona büyük yardımlarda bulundu. Desteği arttı ve Emir Beşir, oğulları Emir Halil ve Emir Emin'le birlikte valilikten vazgeçip ülkeyi terk ederek Mısır'a gitmek zorunda kaldı. İki vezir Lübnan'ın valiliğini Emir Abbas Şihab'a verdiler. Daha sonra Akka'yı fethetmek ve Haznedar'ı kovmak için harekete geçtiler (1822).

4.3.5 Emir Beşir Ve Muhammed Ali Paşa

Muhammed Ali Suriye'yi fethetme fırsatı kollarken Emir Beşir Mısır'a geldi. Emir Beşir gibi büyük bir kahramanın kendisine ulaşacağını ve sevgisini kazanacağını, öngörüsünün keskinliğiyle anlamıştı. Onu büyük bir törenle karşıladı ve özlemini duyduğu fetih ve zaferi sürdürmeye davet etti. Bu davet Emir'in bir hevesi üzerine, Abdullah Paşa'ya Mısır ordusuyla birlikte ulaşana kadar kuşatmada kararlı kalmasını isteyen bir mesaj gönderdi. Bu arada Babîâli, Muhammed Ali'nin ricası üzerine Emiri ve arkadaşı Abdullah Paşa'yı affetti.

Bunun üzerine Emir, yanında Mısırlı Aziz'in silahdarını, Mustafa Paşa'ya haznedarın affedilmesine ilişkin devlet fermanını ve Muhammed Ali'nin şehrin kuşatmasını kaldıran mektubunu taşıyarak Akka'ya doğru yola çıktı. Vezir razı oldu ve gitti. Emir Beşir Lübnan'a doğru yolculuğuna devam etti ve zafer kazanmış edasıyla Lübnan'a girdi.

4.3.6 El-muhtara Hareketi

Emir Beşir'in Lübnan'da bulunmadığı dönemde arkadaşı Şeyh Beşir Canbolat ile rakibi Emir Abbas arasında sevgi bağları güçlenmişti. Sözüne ihanet eden Canbolat'ın oğlun'dan intikamını aldı. Böylece Lemilerin Emirleri ve bir grup Şihabi ile onu tahttan indirmek için komplo kurdu. Abdullah Paşa'yı Emir Abbas'a yakınlaştırmaya çalıştı ancak onu hayal kırıklığına uğrattı. Şeyh Beşir, önce Şam eyaletine sonra Havran'a kaçmak zorunda kaldı. Daha sonra Arslan ailesi, Noked, el-İmad ve diğer ona katılanlarla eli güçlendi. Onların Muhtara'daki güçlerini gözetleyerek Tedin'e yaklaştılar.

Emir Beşir yumuşak bir şekilde meseleyi halletmek istedi fakat onlar direnmekte ısrar edince seçkin, yiğit adamlarıyla saldırıp onları mağlup etti. Onlar direndiler ve o da onlara karşı saldırıya devam etti. Kendisini destekleyen Şam ve Sayda vezirlerini ve iki emir Şedid Murad ve Haydar İsmail'i kabul etti, bu da onun kararlılığını güçlendirdi, bu yüzden isyancılara hücum etti ve onlar da kaçtılar. Oğlu Emir Halil onları takip etti ve bir grup Şam ordusunun komutanı tarafından kurulan pusuya düştü, aralarında Şeyh Beşir Canbolat ve Şeyh Emin el-İmad'ın da bulunduğu kişileri tutukladı ve Abdullah Paşa onları Sayda'da astı. Emir Beşir, Emir Abbas ve iki kayınbiraderi olan iki kardeş Emir Faris ve Salman Seyyid Ahmed'den intikamını, onların gözlerini oyarak ve dillerinin uçlarını keserek aldı.

Yunan filosu Beyrut'u işgal etmiş (1830), ancak Müslüman halk onu buradan püskürtmüştü. Na'ariler bu istila konusunda Rum'larla ittifak yapmakla suçlandılar ve Abdullah Paşa onları cezalandırmak istedi ancak Emir Beşir'in arabuluculuğu bunu engelledi. Bu işgalin ardından Nabluslular Abdullah Paşa'ya isyan ederek ünlü Sanur Kalesi'ne sığındılar (1830).

Bu kuşatmayı üç ay boyunca sürdürdüler. Vezirin kalbine korku düşüren cesaret eylemleri sergilediler. Eğer Emir Beşir ve oğlu Emir Halil onlara engel olmasaydı, onlara baskı yapmamış ve onları teslim olmaya zorlamamış olsaydı, kuşatmayı yarıp neredeyse ordusunu ele geçireceklerdi. Kale ise temellerine kadar yıkıldı ve Emir, başının üzerinde zafer bayrakları dalgalanarak Lübnan'a döndü.

4.3.7 İbrahim Paşa'nın Suriye'ye Saldırması

Mısır ülkesi Sultan Muhammed Ali'ye teslim olduğunda o, fetih ve krallığını genişletme özlemi çekiyordu. Suriye onun tutkusuydu. Ona, sadık ve bu isteğini gerçekleştirmesinin yolunu açan Emir Beşir gibi büyük bir adam olma fırsatı verildi. Devletin Yunan savaşına müdahil olmasını ve Hazine'dar'ın, zorunlu çalışmadan kaçarak firar eden Mısırlı işçileri eyaletine teslim etmeyi reddetmesini, Suriye topraklarını işgal etmek için en iyi fırsat olarak gördü. Daha sonra ünlü fatih oğlu İbrahim Paşa'yı, Süleyman Bey el-Fransavi ile birlikte büyük bir orduyla buraya gönderdi (1831).

Gazze, Yafa, Kudüs ve Nablus'u fethetti ve deniz ve kara ordularının buluşma yeri olan Hayfa'ya yerleşerek burayı askeri operasyonları için bir üs haline getirdi. Akka'ya doğru ilerlemeye devam etti ve burayı karadan ve denizden kuşattı. Emir Beşir ona bir grup adamını takdim etti. Halep Valisi Osman Paşa, yirmi bin savaşıyla birlikte işgalciyi püskürtmek için yürüdü. Emir Beşir'in oğlu Emir Halil, iki bin Lübnanlı savaşıyla ona karşı direndi ve Trablus'ta onu mağlup etti. Daha sonra Trablusgarp hükümdarı Mustafa Ağa Berber'in yardımıyla intikamını aldı. Mısırlı fatih onun izini sürdü ve Humus civarında onu yendi ve ordusunu dağıttı. Daha sonra Akka'ya dönerek Şehzade Beşir'in yardımıyla burayı zor kullanarak fethetti ve Abdullah Paşa'yı esir aldı (1832). İki fatih Şam'a yürüdü ve oraya zaferle girdiler. Osmanlı komutanı Hüseyin Paşa'yı Humus Gölü'nde mağlup ettiler ve Mısırlı kahraman onu Halep'e kadar kovaladı ve canların tükendiği büyük bir savaşın ardından burayı zorla fethetti (Temmuz 1832). Daha sonra Kilikya Boğaz'ında Osman Paşa'nın ordusunu yok etti. Anadolu'ya girerek Raşit Paşa'yı Konya'da büyük bir darbeye mağlup etti (Aralık 1832) ve Bursa şehri'nde durdu. Daha sonra Beşir ve oğlu Emir Halil tarafından bastırılan Safed, Trablus, Nusayriye dağları ve Akkar topraklarında (1833) fitne ateşi alevlendi.

Ordusunda oluşan boşluktan sonra İbrahim Paşa, Lübnanlı Dürzilerin silahlarını ve Hristiyanların silahlarını topladıktan sonra onları orduya katılmaya zorlamak istedi (1834). Ertesi yıl, Havran ve Vadi Teym Dürzilerini askere almak istedi, ancak onlar boyun eğmeyi reddettiler ve Araplar onların yanında yer aldı ve Şam valisiyle savaşp onu mağlup ettiler.

Ünlü kahraman Şibli el-Aryan onlara destek verdi. Böylece durumları daha da kötüleşti, Mısır ordusuna ağır kayıplar verdirdiler, öyle ki İbrahim Paşa bizzat onlarla savaşa dahil oldu. Emir Halil ve onun sancağı altına giren Lübnan Hristiyanları yardımıyla onları yenmeye ve silahlarını bıraktırmaya muvaffak oldular. Mısırlı fatih, Şibli el-Arin'in cesaretine hayran oldu ona bir süvari taburunun komutasını verdi. Bunu el-Safa Arapları'nın İbrahim Paşa'nın itaatinden çıkmaları takip etti. Emir Halil'in oğlu Emir Mesud onları kontrol altına aldı (1836).

4.3.8 Mısır Meselesi

İbrahim Paşa'nın fetihleri Avrupa'da büyük yankı uyandırmıştı. Rusya, kendine istediği İstanbul'un onun eline geçmesinden korkunca Osmanlı Devleti'ne bir gurup asker göndererek yardım etti. Muhammed Ali, kendisine ömür boyu Mısır valiliğini ve Suriye valilerini atama hakkını vermesi karşılığında ülkesinde fethettiklerinden vazgeçmeyi reddetti. (1833). İbrahim Paşa, Nusaybin civarında savaşıarak büyük bir zafer kazanıp Osmanlı ordusunu hezimete uğrattı. Bunun üzerine Sultan Mahmut'un vefat etmesiyle Osmanlı donanmasının Mısır kuvvetlerine teslim edilmesiyle durumlar daha da kötüleşti. Ülkelerin Mısır meselesini kendi çelişkili çıkarlarına uygun bir şekilde çözmeleri mümkün olmadı. Fransa ile İngiltere arasındaki anlaşmazlık derinleşice, bir Avrupa savaşının çıkmasından korkuldu. Fransa, Muhammet Ali'yi destekliyor ve ona Mısır, Suriye ve Adana'nın ona verilmesinde ısrar ediyordu. İngiltere onu Akka'dan çıkardıktan sonra ona Suriye'nin güney yarısını vermeyi teklif etti. Londra'da bir konferans düzenlendi (1840) ancak kesin bir sonuç alınamadı. Meşhur Fransız bakanı Niyaris, Bab-ı Ali'yi devletin iradesine boyun eğmeye zorlamayı düşündü fakat başaramadı.

İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya Mısır ordusunun zorla ülkeden çıkarılması konusunda anlaştılar ve bu anlaşmanın uygulanması konusunda İngiltere ve Avusturya'yı görevlendirdiler (1840).

4.3.9 Mısır Meselesinin Lübnan Ve Suriye'deki Yankısı

Devletlerin Mısır meselesini önceki yöntemlerle çözme konusundaki davranışlarının Şam diyarında güçlü bir etkisi oldu. İngiltere'nin işbirlikçileri Lübnanlıları Muhammet Ali'ye itaat etmemeleri için kışkırtmaya başladılar. İbrahim Paşa ve Emir Beşir bunun istenmeyen sonuçlara yol açmasından korktular. Onlardan silahları toplamaya başladılar fakat onlara direndiler ve ülkenin çeşitli yerlerinde fitne ateşi tutuştu. İsyançıların liderliğini Ebu Semra Ganem El-Bekasini, Şeyh Fransis Ebu Nader el-Hazin, Emir Beşir'den memnun olmayan Şihabilerin ve Lemilerin Emirlerinden bir gurup üstlendi ve Emir Mahmud Selman ve Emir Ali Mansur Şihabi de bunlara dahil oldu. Osman Paşa, Metn diyarını işgal ederek insanları silahlarını teslim etmeye zorladı.

Emir Halil Kesrevan 'a saldırıp Kıbrıs'a kaçan Şeyh Ebu Nadir el-Hazin dışında isyancı liderlerin çoğunu tutukladı. Daha sonra Emir Beşir kaçakları Sudan'daki Sennar'a sürgün etti.

4.3.10 İbrahim Paşa'nın Suriye'den Ayrılması

Muhammet Ali ise, konferansın kararını kendisine bildirmeye gelen büyükelçileri Birleşik Devletlerin iradesine boyun eğmeyerek onları sarayından kovdu. Niyaris'in bakanlığının düşmesinin ardından Fransa'nın kendisini terk etmek

zorunda kaldığını anladığında ülkelerin savaş gemileri Suriye limanlarını bombalıyordu. İngiliz ve Türklerden on bin savaşçıyı karaya çıkarmış ve isyancılara silahlar dağıtmıştı böylece destekleri artmıştı ve çatışmaya yeniden başlamışlardı. Ebu Semra el-Bekasini, Emir Mecit Şihab'a saldırıp Mısır ordusunu ağır bir şekilde yendi. Kesrevanlılar, Veta el-Cevz'de Osman Paşa ve Emir Halil Şihab'a baskın düzenlediler. İki grup arasındaki savaş, İbrahim Paşa'nın ordusu ile gelmesiyle Kesrevanlıları mağlup etti. Ülkeyi enine ve boyuna ateşe verene kadar devam etti. Köyler, çiftlikler ile birçok dini kurum yangında yok oldu.

Emir Beşir çocukları ve torunları İbrahim Paşa'nın ordusunun saflarında savaşırken silahını bırakamamıştı bu yüzden Osmanlı komutanı onu Lübnan valiliğinden uzaklaştırdı ve İngiliz Bay Food'un uyarısıyla Emir Beşir Kasım Melhem Şihab'ı vali atadı ve bin savaşçı vererek destekledi. Kesrevanlıları desteklemek için Kesrevan dağlarına hareket etti. Böylelikle güçlerini toplayıp Mısır ordusuna saldırarak onları mağlup ettiler ve Bekaa Vadisi'ne inip Metin'de ağır bir yenilgiye uğrayıncaya kadar kılıçlarını kullanmaya devam ettiler. Orada isyancılar Bahr Safta intikam aldılar ve onu kaçmaya zorladılar. Emir Beşir konumunun zayıfladığını hissetmişti, teslim olmak için Sayda'ya yürüdü. Umutsuzluk İbrahim Paşa'nın yüreğine dokundu ve dünya gözlerinde karardı. Bu sırada Muhammet Ali Birleşik Devletlerin iradesine teslim oldu ve Sultan, Mısır valiliğini kendisi ve evlatlarının mülkü haline getirdi (1841). Bunun üzerine oğlunu Suriye'den çağırdı, bu emri uyguladı ve ordusunun geri kalanıyla orada ayrıldı.

4.3.11 Emir Beşir'in Akıbeti

Emir Beşir ise silahını Sayda Valisi Halit Paşa'nın eline vererek onu onurlandırma konusunda aşırıya kaçtı. *Osmanlı başkomutanı İzzet Paşa, kendisine ikamet için Suriye ve Fransa dışında bir yer seçmesine izin verdi. Malta adasını seçip geniş bir maiyetle oraya yelken açtı, bu yüzden kendisine Maltalı lakabı takıldı. Daha sonra İstanbul'a taşındı ve 1850 yılında orada vefat etti.

Emir Beşir cesareti, yiğitliği, atılganlığı ve kibriyle örnek teşkil eden yürekli bir kahramandı. Görünüşü bir aslana benziyordu ve heybetli idi. Ne kadar cesur ve kararlı olursa olsun, kendisiyle konuşanın veya ona bakanın kalbine korku salıyordu.

Resim 4. Abu Semra Ganem El-Bekasini

Sert yapısına rağmen, hoşgörülü, bilge ve tedbirliydi. Eşyaları adil ve düzenli bir şekilde yerli yerine koyar ve ruhun kaprislerini hesaba katmaz. Düşmanlarına karşı uyguladığı gaddarlığa rağmen, onları kendisine itaat etmeye döndürmek ya da

* Osmanlı başkomutanı İzzet Paşa, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri liderlerinden biridir ve Osmanlı-Rus Savaşları'nda önemli görevler üstlenmiştir

kötülüklerini kendisinden uzaklaştırmak için başvurduğu ilk çare kılıç değildi. Arkadaşlarına çok sadıktı ve sıkıntılı anlarında onlara karşı çok şefkatliydi.

Kendisiyle yaptığı antlaşmayı sürdürmek için emirliklerini riske attığı ve kaybettiği İbrahim Paşa örneğinde olduğu gibi, sık sık verdiği söz uğruna risklerin hedefi oluyordu. Özetle, bu büyük emir, ahlakı, öngörüsü, karakteri ve eylemleri bakımından, doğunun ünlülerinin ve liderlerinin altında kalamayacağı bir sınıfa yükselmiştir. Eğer Suriye dışında bir ülkede ve onu çevreleyen koşullar dışında bir ülkede büyümüş olsaydı, tarihçiler onun adını Sezar, İskender, Pompeus ve diğer büyük fatihlerin adlarıyla birlikte anarlardı.

Sultan Abdülmecid, babasının ardından Osmanoğlu tahtına geçti (1839-1861) ve Mısır fatihi İstanbul kapılarındaydı. Devleti kendisini çevreleyen tehlikeden kurtarmak istiyordu ve tebaasını eşitlediği Gülhane Hattı (Kasım 1839) olarak bilinen reform kararnamesini çıkardı ve böylece eyaletleri kendisine kazanmayı umuyordu. Muhammed Ali ile olan durumunda ona adil davranacaktı.

Amacına ulaştı çünkü Birleşik Devletlerin Mısır meselesindeki çıkarları ülkesinin çıkarlarıyla örtüşüyordu. Onun döneminde Eflak ve Boğdan Transilvanya'ya katıldılar ve uzun bir mücadelenin ardından Romanya Krallığını kurdular (1848-1859). Daha sonra kendisi ile Ruslar arasında Kırım Savaşı çıktı (1854-1856), İngiltere ve Fransa onlara karşı ona yardım etti ve ülke bundan zaferle çıktı ve ülkelerin kendi ülkelerinde reform yapma sözü vermesi üzerine Paris Konferansı bağımsızlığını garanti altına aldı. Ardından Lübnan ve Suriye'de altmış katliamları yaşandı (1860). Saltanatı için üzücü bir son oldu. Ama tehlikeyi önlemek için elinden geleni yaptı, bunun devletin başına getirdiği tehlikeyi savuşturdu ve mutlu ve mesut bir şekilde öldü ve yerine Sultan Abdülaziz geçti.⁸⁸

⁸⁸ Kırım Savaşı'nın patlak vermesinin katalizörü, Kudüs'teki kutsal yerler konusunda Romalılar ve Latinler arasındaki anlaşmazlıktı. Rusya, III. Napolyon'a uygun olarak devletin Latinlerin çıkarları doğrultusunda kendisi için kararlaştırılmasından hoşlanmadı. İngiltere'ye Türkiye'yi bölmek için anlaşma teklif etti ama bunu kabul etmedi ve Fransa'nın yanında yer aldı. Savaş şiddetlendi ve Osmanlı ordusu birçok savaşı kazandı. İngiliz ve Fransız filoları Karadeniz'e doğru Boğaz'ı geçerek Rusya limanlarını vurdu. Avusturya, Eflak ve Boğdan Emirliklerini işgal etti. Daha sonra Birleşik Devletler orduları, Ruslara karşı zaferle sonuçlanan büyük bir savaşta Ruslarla çarpıştı. Ünlü Sivastopol Kalesi'ne saldırdı ve ünlü General Mc. Mahony'nin Malakof Kalesi'ni fethedinceye kadar saldırılarını sürdürdü ve koruyucularının yiğitçe savunmasından sonra kale İtilaf Devletleri'nin eline geçti. Orduları Rus topraklarına girdi ve Çar'ı barış yapmaya zorladı.

4.3.12 Hristiyanlar İle Dürziler Arasındaki İlk İç Savaş

Emir Küçük Beşir Kasım el-Şihabi Ülke İbrahim Paşa'nın savaşından kararlılığı zayıf ve bitkin bir halde çıkmışken Lübnan Emirliğini ele geçirdi. Dürzilerin kalplerinde Hristiyanlara karşı ufak bir öfke vardı. Bu onların Emir Halil Şihab eliyle Mısır fatihine itaat etmeye zorlandıkları için kaynaklanmıştı. Emir Beşir aralarındaki çatlağı onarıp onları bir araya getirememişti. Onunla Dürzi ileri gelenleri arasında bir nefret meydana gelmiş ve bu onların onu Deyr el-Kamer'de kuşatmasına yol açmıştı. Bu durum onlarla Hristiyanlar arasında birinci hareket olarak bilinen büyük bir fitneye yol açmıştı (1841). Bu fitnenin parçaları güney Lübnan'ın en uzak bölgelerine uçarak birçok can almıştı. Mustafa Nuri Paşa, işlerini düzenlemek üzere Bâbîâli'nin bir delegesi olarak Cübeyl'e geldi. Emir Beşir'i görevden alarak Lübnanlılara devlet adamlarından birini vali olarak kabul etmelerini teklif etti. Dürziler tavsiyesini kabul ettiler.

Hristiyanlara gelince, onlar onu hayal kırıklığına uğrattılar ve Bâbîâli'ye ve uluslararası büyükelçilere, dağlarındaki yönetim sistemini, eski haklarına haksızlık edecek ve miras aldıkları geleneklere aykırı olacak şekilde bu kınanacak şekilde ihlal etme girişimini protesto ettiler.

Bir sonraki yılda Lübnan valiliği Osmanlı Avusturyalı Ömer Paşa'ya verildi. Dürzileri ve Hristiyanları memnun etmeye çalıştı ancak sadece onlardan birini kendine yönetici olarak alıp diğer ileri gelenleri tutukladığı için Dürzileri memnun etme çabaları boşa gitti ve ondan nefret ettiler. O zamanki ahalisi Hazinoğulları olan Cübeyl, Batrun ve Küre'ye Hamadileri vali ataması onlara çok ağır geldi. Lübnan Ordusu komutanlığını ikisi de Hristiyan olan Ebu Semra el-Bakasini ve Yusuf Ağa el-Şantiri'ye verme sözü Hristiyanları memnun etmeye ve adaleti sağlamaya yetmedi. Onlar ve Dürziler aynı derecede hoşnutsuz oldular. Kendilerine Lemilerden bir emirin yardım edeceği ve devletin işlerini iki Hristiyan ve iki Dürzi olmak üzere dört yönetici aracılığıyla yönetecek bir Şihabi emiri vali atanmasını kabul ettiler. Ömer Paşa'yı ülkeden kovmak için ordusuyla çatışmaya başladılar.

Bu sırada Gazir'de Hubeyş ailesi ile Dahdah ailesi arasında Şeyh Hamza'nın dört oğlunun öldürülmesiyle sonuçlanan şiddetli bir tartışma çıktı.

Emir Haydar, hükümdarlığının son yıllarını mutlu ve iyi bir ruh hali içinde geçirdi. 1854 yılında kendisinden hiç söz edilmeden vefat etti. Emir Beşir Ahmed el-Lemi'nin vali olarak atanmasına ilişkin Sultan kararı çıkarılana kadar valilik geçici olarak yeğeni Emir Assaf'a verildi. Emir Haydar, dindar, kararlı, hoşgörülü, adil, neşeli, kararlılığında samimi ve cesurdu. Emirlerin heybeti, en güzel görünümünden belliydi.

Resim 5. Patrik Paul Massad (1854-1890)

O, en iyi erdemlere ve en yüksek erdemlere sahipti ve bu nedenle Lübnan'daki saltanatı kutlu ve uğurluydu. Lübnan'ın en büyük ve en faziletli emirlerinden biridir. Lübnan'da Hristiyanlığın statüsünü güçlendirdi ve okullarını ve adamlarını her makamın üstünde bir konuma getirdi.

4.3.13 Hazinlilerin Felaketi Ve Tımar Yönetiminin Sona Ermesi

Emir Beşir el-Lem'i yönetimi eline aldı ve Lübnan Dağı'nda göreceli bir huzur hakim oldu. Ancak o dönemde ülke bir gelişme aşamasındaydı ve ulusal yöneticilere

karşı isyan ruhu, halkın kalplerinde saman alevi gibi hareket ederek yayıldı. Emir El-Lemi, diğer yöneticilerin de maruz kaldığı bu isyan ruhundan nasibini aldı.

Öyle ki İngiliz Albay Şerşerik Lübnanlıların kendisi hakkındaki düşüncelerinden heyecan duydu. Heyecanları en çok Meten, Cübbet Bişri, Surud, Kesrevan ve Gazir'de ortaya çıktı. Kendisiyle muhalifleri arasındaki anlaşmazlık, ülke istenmeyen bir kaosa sürüklenene ve Babıali onu görevinden almak zorunda kalana kadar tırmanmaya devam etti. (1859).

Ancak Emir el-Lemi'nin görevden alınması, onun rakiplerinden, özellikle de valilerden, Kesrevan idarecilerinden intikam almasını engellemedi. Yani, bir grubun kendisini destekleme eğilimini, iktidarı ele geçirmek için komplo kurmaya yönlendirmeye vasıta olarak kullandı. Beyrut Valisi'nin, kendilerine yapılan haksızlıkları gidermek için isyancıların liderlerinden seçtikleri kişilere verdiği yanıt, onların ruhlarında kalan barış ruhunu da yok etti ve fikir imajını büyük bir çekişmeye dönüştürdü. Sonunda isyancılar Tanyus Şahin el-Reyfûni liderliğinde (1859) Hazinlere karşı şiddetli bir saldırı başlattılar ve içlerinden bir kısmını öldürüp evlerini ateşe verdikten sonra onları ülkeden kovdular. Büyükleri, (o zamanlar Patrik Paul Massad olan) Maruni Patriğinden ve Fransız Konsolosu'dan yardım istediler. Böylece devrimi bastırmak, isyancıların onları takip etmeyi bırakmalarını sağlamak ve çaldıklarını kendilerine iade etmeye zorlamak konusunda ittifak yaptılar. Eğer araya girmeselerdi fitne daha da büyürdü. Çünkü savaş kuvvetli bir şekilde başlamıştı ve her iki taraf için de komplolar gizlenmişti, ta ki savaş onları bitkin düşürüp çaresiz bırakana kadar. Bu durumda, onları kontrol altına alır ve köleleri gibi yönetirdi. Bunu, devletin Şam bölgesindeki çıkarlarının ve beceriksiz geleneksel politikasının bir gereği olarak yapıyordu.

4.3.14 Hristiyanlar İle Dürziler Arasındaki Üçüncü İç Savaş

Kesrevan'daki fitne ateşi zar zor sönmüştü ki, ardından ünlü altmış katliam meydana geldi (1860). İlk fitne kıvılcımı Emir Abbas Kasım el-Şihabi ve Lübnan emirliğini Beni Şihab'dan devralan son kişi olan kardeşi Emir Beşir'in öldürüldüğü Vadi Şahrur'dan yayıldı. Bunun peşinden Meri'nin evinde şiddetli fitneler çıkarak Lübnanlıların kalplerinde dini ihtilafa yol açtı. Güney Lübnan ve Suriye'de, özellikle Şam, Hasbaya, Raşaya ve Zahle'de isyan ateşi tutuştu.

Kargaşanın en yoğunu Deyr el-Kamer’de ortaya çıktı. Öyle ki devlet askerleri isyancılara katılarak haince ve kurnazca silahlarını bırakarak bin beş yüz Hristiyanı öldürdüler.

Tehlikeyi mağdurlardan uzaklaştırmak için ilk koşan Yusuf Bey Kerem oldu ve yaklaşık iki bin savaşçı ile Şuf topraklarına doğru büyük bir sel gibi yürümüştü. Zahle’ye geldiğinde, Dürziler Zahle’nin etrafını kuşatıp ateşe verdiklerini görünce Fransız konsolosunun tavsiyesi doğrultusunda Cutiye’ye geri döndü ve mağdurlara yardım etmeye koyuldu. Orada otuz bine yakın kişi toplanmıştı. Bu katliamlarda on bir bin Hristiyan hayatını kaybetmişti.

Resim 6. Yusuf Bey Kerem

Bunun ardından Sultan Abdülmecid Sadrazam Fuat Paşa’yı, bu büyük fitneyi kışkırtanları cezalandırmak için Suriye’ye gönderdi. Şam ve Beyrut’un ileri gelenlerinden bir kısmını astı ve bir kısmını da sürgüne gönderdi. Yusuf Bey’in katliamlardan kurtulanlara yardım etme konusundaki cömertliğini öğrenince kendisine Hristiyanların Kaymakamlığı görevini verdi. Fransız devleti, güvenliği tekrar sağlamak için Suriye’ye Avrupa ülkeleri adına General Bufen ve General Dikor komutasında yedi bin askerden oluşan bir askeri güç gönderdi.

Beş büyük ülke Fransa, İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya, Lübnan'da kan dökülmesini durdurmak ve yeniden çatışma çıkmasını önlemek için beş delegeden oluşan uluslararası bir komite gönderdi.

Uzun tartışmalardan sonra tımarların egemenliğini ortadan kaldıran modern Lübnan sistemini kurma konusunda anlaştılar (1861). Her ne kadar eksikliklerle dolu olsa da, devletin Lübnanlılar istediği ve arzuladığı gibi kontrol etmek için kendi yönetimi altında yükselen zalim kısıtlamalara başvurmasını meşrulaştırıyordu.

Devlet Karadağ savaşına devam ederken Sultan Abdülaziz tahta çıktı (1861-1879). Orayı fethedinceye kadar savaşa devam etti (1858 - 1864). Mısır ülkesini (1863) ve Paris'i (1867) ziyaret etti. Bunu Sırp'ların devlete isyan edip bağımsızlığa kavuşmaları takip etti (1867-1877). Onun döneminde Girit halkı devlete karşı ayaklandı ve devleti kendilerine en önemlisi onların askerlikten muaf tutulması olan çeşitli ayrıcalıklar vermeye zorladılar (1869). Bir komployla tahttan indirildi ve Topkapı Sarayı'nda suikasta kurban gittiği bilinmektedir (1876).⁸⁹

Abdülaziz'in ardından Sultan V. Murat tahta çıktı (1876). Ancak yalnızca birkaç gün hüküm sürebildi. Onu deliliğe sürükleyen bir sinir bozukluğuna yakalandı. Görevden alındı ve kardeşi Abdülhamid sultan ilan edildi.

II.Sultan Abdülhamid atalarının tahtına oturdu (1879 - 1909). Saltanat tehlikelerle doluydu ve Avrupa ülkeleri Babıali'den ısrarla ıslahat talep ediyorlardı. Avrupa'nın iç işlerine karışmasını önleyecek bir Anayasal Şura sistemi kurmayı uygun gördü. Ancak anayasayı değiştirene, anayasanın yaratıcısı, ünlü reformcu hürriyetçilerin babası Mithat Paşa'ya suikast düzenleyene ve o dönemde oluşturduğu Temsilciler Meclisi'ni feshedinceye kadar tahtından pek emin değildi. Rusya kendisine başvurarak devletle ilgili bir adım olarak gördüğü temelde reform yapılmasını önerdi ancak o bunu reddetti.

⁸⁹ Bu sultanın tarihinde dikkati çeken yaptığı savaşlarda hedeflerin tek bir belirtisini bile fark etmemiş olmasıdır. İlk olarak Karadağ'ı, Rusya ve Fransa'nın arabuluculuğu yoluyla, onu yok etmeden fethetmişti. Sırp ayaklanmasını bastırmayı başarmıştı fakat Avrupa ülkeleri onu bağımsızlıklarını itiraf etmeye zorlamıştı. Sırp Emirliğinin elinden çıkması ona ağır geldiği için savaşı yeniden başlatmak için Emir Milan'ın ona direnmesini bahane olarak kullandı (1876-1877). Berlin Konferansı sınırlarını genişletmeye karar verdi. (Rusya Krallığı Emir Milan oraya kral yaptı daha sonra kral emekli olarak Suriye ve Lübnan'ı ziyaret etti ve yerine 1903'te öldürülen oğlu İskender geçti ve Sırp tahtı kral I. Peter'e verildi). Bu padişah Giritlileri ortadan kaldırmaya çalıştı fakat başarılı olamadı. Daha sonra tahttan indirildi ve öldürüldü. Hükümdarlığı onu büyük sultanlardan daha aşağı bir sınıfa yerleştiren zorluk ve sıkıntılar zinciriydi. Eğer davranışlarında, Avrupa'yı ziyaret ederek saltanat geleneklerinden ayrılması gibi iyi amel sayılan şeyler varsa, o zaman Osmanlı padişahlarına tanındık gelen nezaket sınırları içinde Hristiyanlara ve onların dini liderlerine karşı davranışında aşırılık vardı.

Derhal ona karşı savaş açtı (1877) ve onu yenerek Edirne ve Ayastefanos Antlaşmaları'nı imzalamaya zorladı. Bu antlaşmalar devletin otoritesinin ve siyasi bağımsızlığını büyük bir kısmını ortadan kaldıran ve Avrupa'yı denetleyici konumuna getiren Viyana'da bir konferans yapılmasının yolunu açmıştır (1878).

Onun döneminde Girit adasında büyük bir ayaklanma patlak vermişti ve bu da devlet ile Yunanistan arasında savaşa yol açmıştı (1897). Yunan Krallığını koruyan ülkeler savaşçılara karşı koymasaydı Türkler onların bağımsızlıklarını yok etmek üzerelerdi. Ertesi yıl Makedonya sorunu ve ardından Yemen isyanı ortaya çıktı (1898 - 1905). Devlet bu isyanı bastırmakta yetersiz kaldı ve bu amaç için döşenen Hicaz demiryolunu tamamlama fırsatını bulamadan İmam Yahya ile barış yapmak zorunda kaldı (1900 - 1908). Saltanatını Girit'in Yunanistan'a katılması (1906), Bulgaristan'ın ve Doğu Rumeli'nin tam bağımsızlık kazanması, Avusturya'nın ise Bosna-Hersek vilayetlerini kendi topraklarına katması ile tamamladı. (Ekim 1908). Böylece Devlet, 51.000 kilometrekarelik bir ülkeyi ve 8.618 kilometrekarelik bir adayı kaybetmiş oldu.

Abdülhamid nadir zekası ve kurnazlığıyla ünlüydü. Ancak zekasını ve kurnazlığını tebaasının arasını ayırmaya harcadı. Otoriter ülkelerde hakim olan kural şuydu: “Böl ve yönet” devletin sloganıydı. Eğer İttihat ve Terakki Cemiyeti onu tahttan indirip hapse atmakta başarılı olamazaydı, bugüne kadar tebaasının kontrolünü elinde tutacaktı.⁹⁰

⁹⁰ Abdülhamid'in yeni padişah olduğu zaman yaptığı savaş devlet için yıkıcıydı; çünkü Ruslar, ordularının yığılmasına rağmen, özellikle ünlü Balkan ve İran savaşlarında onu yendiler. Bunu takip eden Edirne Antlaşması, Bulgarları mükemmel bir emirlik haline getirdi ve Romanya'ya siyasi bağımsızlık kazandı. Ardından Rusların Osmanlı Sultanlığı'nda reform yapılması yönündeki parlak taleplerini karşılamak için Ayastefanos Antlaşması geldi ve Viyana Konferansı Doğu Romanya devletin kurulmasına ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal etmesine karar verdi. Ermenilerin hayatlarının ve geçimlerinin garanti altına alınması amacıyla Devlet Ardahan, Kars ve Batum topraklarını Rusya'ya bıraktı. Yine Fransa'nın Osmanlı Sultanlığı'ndaki Hristiyanları koruma hakkının desteklenmesi kararı çıktı. Bu konferansın yürürlükten kaldırmadığı diğer koşullar Paris ve Londra Konferansı tarafından onaylandı (1805,1871). Özetle bu konferans Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'nın kontrol altına aldı. Ancak Abdülhamid yaşadığı şeylerden ders aldı ve Avrupa ülkeleri arasında ihtilaf soktu ve onların saldırılarından emin oldu, böylece otoritesini güçlendirmeye odaklandı. Fransa ve İngiltere'deki siyasetçileri çağrılarını yaymaya zorlamak suretiyle devlet adamları arasındaki reformcuların zulmüne nüfuz etmeseydi, bu reformcular onu Midhat Paşa anayasasını mezarından kaldırmaya ve anayasayı ele geçirmeye zorlayamazlardı. İktidarın dizginlerini demir yumrukla elinde tutan ve daha sonra ona hizmet edebilecek ve çirkin bir tiranlıkla devlet işlerine zulmedebilecek olan bu padişahın zulmünün ve nüfuzunun şiddetli ve korkunç olduğu inkâr edilemez. Fransa ve İngiltere'deki politikacılar, bu reformcuların Mithat Paşa Anayasası'nı mezarından kaldırmaları (1908) ve iktidarın dizginlerini yeniden ele geçirmesi için onu zorlayabilmeleri ve daha sonra da bu çağrının yayınlanması için destek çağrısında bulunmuşlar. İster bu sultanın zulmü olsun, çirkin ve iğrenç bir tiranlıkla ona hizmet etme ve devlet işlerine zulmetme fırsatına sahip ve onsuz etkisi şiddetli ve korkunçtu.

Abdülhamid tahttan indirildikten sonra kardeşi Muhammed Reşad Sultan ilan edildi (1909). Zayıflığından ve onların eseri olduğundan İttihatçıların iradesine teslim oldu. Böylece o olmadan iktidarı ele geçirdiler, zalim ve nankör oldular, bu yüzden partileri kendi aralarında bölündü ve gerçek reform adamları onu terk ederek koalisyon partisini kurdular. Yemen, Asir, Havran, Kerek ile Suriye'nin kuzeyinde, özellikle Lazkiye ve komşu vilayetinde ve Adana eyaletinde kargaşa çıktı. İtalya bu fırsattan yararlanarak devletle savaştı ve ondan Ege Denizi adalarını ve Batı'daki Trablusgarp'ı ele geçirdi (1912). Böylece devlet, harap olmuş adalar hariç bir milyon kilometre karelik bir ülkeyi kaybetmiş oldu. Balkan ülkeleri devlete karşı savaş açarak Avrupa'daki mülklerinin çoğunu elinden aldılar ve kendilerine sadece İstanbul çevresinde küçük bir alan bıraktılar (1913). Koalisyoncular ise, Osmanlı unsurlarının doğal, miras haklarını tanımayı, dillerine, dinlerine ve geleneklerine saygı göstermeyi kendilerine ve birçok destekçisine fayda sağlamayı amaç edindiler ve İttihatçılardan farklı olarak bu unsurların Türkleştirilmesini slogan olarak belirlediler. Bugün en korkunç biçimleriyle ortaya çıkan Büyük Avrupa Savaşı'nda kötü niyetlerinin açıkça ortaya çıktığı Arap unsuru gibi, onların da Türkleştirilemeyecek olanlarının yok edilmesi. Tıpkı kendisinden önceki (1915-1916).

4.4 Modern Sistemden Sonra Lübnan

4.4.1 Davud Paşa Ve Yusuf Kerem Arasında

Modern Lübnan rejiminin avantajlarından biri, 1860 olaylarını takip eden dönemde Osmanlı tahtına dört padişahın çıkması ve Suriye'nin, diğer Osmanlı vilayetlerinin imrendiği refah ve düşük yaşam standardına sahip bir ülke olmasıydı.

Suriye, diğer Osmanlı vilayetlerinin sahip olduğu refah ve düşük yaşam standardına sahip bir ülkedir. Bu engeli aşan çalkantılar, tıpkı o uğursuz olaylar sonucunda uğradığı gelişme gibi, her gelişmenin doğasında olan bir özelliktir.

Modern sistemde Lübnan emirliğini üstlenen ilk kişi Ermeni Davut Paşa'dır (1861-1868). Kendisi dizginlerini eline aldığı anda yabancıydı ve Lübnan halkının doğası ve durumları hakkında bilgi sahibi değildi. Bu sistemin çok acil durumlar dışında kullanılan (Madde 16) sistemin hükümlerini ihlal etmek isteyerek dağın parasını yedi bin keseye, (35 bin liraya) iki katına çıkarmıştı. Bu eylemi, altmışlı yılların çalkantılardan ve kanlı ve kırık kalpli, orada yaşadığı kayıpların büyüklüğünden inleyen Lübnan için bir teşvik edici oldu. Lübnanlılar ona isyan ettiler. Yusuf Bey Kerem verdiği tavsiyelere rağmen Davut'un planını uygulama konusundaki ısrarı nedeniyle kızgındı. Planına karşı çıkanları destekledi ve onunla savaşmak için ayağa kalktı. Bu yönetici, rakibinin cesaretini, rakibinin sağlamlığını gördüğü ve büyük gücü, prestiji ve nüfuzu, onu yatıştırmak için çabalamasına yol açtı. Ancak çabasında başarısız olmuştu ve ihtiyaçların karşılanmasında muhbirlerin öneminden bahsetmişti. Bu da İstanbul'da ustalaştığı bir dersti- bu yüzden onu General Bofor'a Fransız devletine karşı Fuat Paşa'nın destekçisi olduğunu bildirmişti. Neredeyse Lübnan kahramanı ile bu lider arasında bu iftira sonucu ortaya çıkan tartışma, Maruni Patriği'nin aracılığı olmasaydı istenmeyen sonuçlara yol açabilirdi. Patrik, Kerem ve düşmanı arasındaki anlaşmazlığı çözmek istedi fakat Davut'un inadı ve gururu nedeniyle Kerem'in oğlu onunla savaşmaya devam etti. Bu sırada Fuat Paşa Suriye'deki görevini tamamlamıştı. Kerem'in direnme çabalarının ülkede yeni bir fitneye yol açacağından korktuğu için ona İstanbul'a kadar eşlik etti (1861). Davut Paşa'nın görev süresi yenilendiğinde (1864), Kerem Lübnan'a döndü ve oraya muzaffer bir edayla girdi. Bunun üzerine Davut devletten yardım istemek için İstanbul'a yelken

açmıştı. Kerem'in oğlu tepenin arkasında ne olduğunu anladı ve itaatsizlikle suçlanmamak için barış yapmaya karar verdi. Ancak Davut onun nüfuzunu ortadan kaldırmaktan başka her şeyi reddetti. Lübnan'ın kahramanı mücadelesine devam etti ve aralarında çıkan birçok savaşta onu mağlup etti, Davud kendisine Kelb Nehri'ne kadar olan kuzey Lübnan eyaletini teklif etmek zorunda kaldı. Bunu reddetti ve ülkeden çıkması konusunda ısrar etti, ardından savaş çıktı. Bunun üzerine Kerem devlet askerlerinin karşısına çıktı ve durumu daha da kötüleşti. Devlet onun gücünü kırmanın mümkün olmadığını hissetti, bu yüzden Fransa'dan yardım istedi ve iki ülke onu Lübnan'dan sınır dışı etme konusunda anlaştı. Silahlarını Maruni Patriğinin eline teslim ederek Fransa'ya yelken açtı. Burada III. Napolyon kendisini ağırladı, ona yıllık maaş ayarladı (1868) ve hayatının geri kalanını Napoli'de geçirdi.

Resim 7. Yusuf Bey Kerem'in Ünlü Adamlarından Sema'n Ağa Akal

Lübnan semaları altında yetişen kılıç adamları arasında ilk sırada yer alan büyük bir kahramandı⁹¹. Meydan Davut Paşa'ya kaldığında Lübnan vilayetinin bağımsızlığı arayışına girdi. Babıali ve Avrupa ülkeleri bunu anladılar. Kerem'in oğlu ile savaşmaktaki gerçek amacının ne olduğunu anlayınca, isteğini gerçekleştiremeden görevden alındı.

4.4.2 Franko Paşa'nın Valiliği

Davud Paşa'nın yerine Lübnan Dağı Valiliği'ne Halepli Franko Paşa getirilmişti (1868 - 1872). Franko Paşa verimliliğiyle ünlü Bekaa Vadisi'ni Lübnan'dan ayırarak Suriye'deki bir vilayete bağlamıştı. Böylece Lübnanlıları en büyük zengin kaynaklarının birinden mahrum bıraktı. Onlardan çoğunun yüzüne geçim kapıları kapanmıştı. Onu yurt dışında aramaya başladılar. Göç akışı arttı.

⁹¹ Yusuf Bey Kerem Ahden ve civarının yöneticisi Şeyh Petrus Kerem'in oğludur. 1825'te doğmuş ve El-Akuri'nin ünlü kahramanı Şeyh İmad El Haşim'den silah eğitimi aldı. Ahden eyaletinde babasının yerine geçmişti. 1860 katliamlarından sonra Hristiyanların belediye başkanı olarak atanmıştı. Davut Paşa'yı Lübnan valisi olarak atadığında iktidardan emekli olmuş ve Lübnanlıların Lübnan sistemine karşı düşüncelerini yükseltmişti. Cezzin belediye başkanını reddetmesi, bu hükümdarın ruhunda İbni Kerem tarafından güçlendirilen bir vatanseverlik dersiydi. Kerem'in muhalefetindeki kararlılığı ve ona karşı direnişi, özellikle destekçilerinin sayısının artması ve yüzlerce kişinin onun bayrağı altına katılmasından sonra, Patrik Boulos Masaad'ın elinde uzlaşma aramak zorunda kalana kadar Lübnan'ın kahramanlarından biriydi. Ancak Davut'un kibri karşısında Patrik'in arabuluculuğu boşa çıkmıştı. Umdüğünü bulamamıştı. Kibri kamuoyunu kendisine karşı kıskırtacak noktaya ulaşmıştı. Bu amaçla Patrik'in otoritesine saygı göstererek elinde bir asa, göğsünde altın bir haç tutarak taç üzerinde dolaşıyordu. Ancak Lübnan'a döndükten sonra Kerem'in gücü artmıştı. Bu aptal hükümdarın aklı başına geldi ve rakibiyle dost olmuştu ve ona Lübnan mandasının yarısını teklif etmişti. Onun vatanseverliği bu kadar düşük bir bedel karşılığında pislige dikkat etmeyi reddetmişti ve ülkeyi korumakta ısrar etmişti. Bu büyük kahramanın biyografisinde dikkat çekici olan şey, devletin ona Emin Paşa El-Aşkar liderliğindeki on bin savaşçıyı sağlamış olmasıdır. Bu lider, Lübnan kahramanının, devletin savaştırdığı kişiye karşı uyguladığı vahşet karşısında hayrete düşmüş. Falanc taleplerini inceleme bahanesiyle onu Cübbah köylerinden birinde yaptığı bir toplantıya çekmiş. Ancak Kerem, komplonun sırrını anlamış ve Husam'ı açığa çıkarıp ordunun kalbine doğru kendine bir yol açarak adamları, düşmanlarının üzerine aslan gibi atlayıp kılıcı onların boyunlarına dayamıştı. 18.000 savaşçıdan oluşan başka bir ordu onunla savaşmak için toplanmıştı. Ancak onu yenemediler ve bazı adamları tarafından mağlup edilmişler. Baalbek sınırındaki Vadi El-Nusur'daki Baalbek askerleri bin savaşçıya ve diğer bin askerin ona baktığı gaddarlığına ve adamlarının sayısı hızı aşmadığını anlatılıyor. Böylece onlar da sinekler gibi yolundan kaçtılar ve adamların azlığına rağmen, orada kendisine kurdukları pusudan kurtulmuştu. Bu şekilde savaşçıları dört yüzden fazla geçmeyen devletin ordularıyla savaşır ve onları birer birer mağlup ederdi. Bu yüzden cesareti ve vahşeti atasözü gibi bahsedilmiştir. Babıali Fransa'dan yardım isteyinceye kadar durum bu şekilde ilerlemişti. Beyrut'taki bağlantısı, Kerem'in Lübnan'daki varlığının Suriye'deki Fransız etkisine yönelik bir tehdit olduğunu düşünerek onu Bkerke'ye göndermesini istemiş. Konsolosun elçisi geldiğini öğrenince El-Katı'yı Kesrevan'dan ayıran vadide savaş çıkarmıştı. Adamlarının sayısı dört yüzü geçmeyince bu savaşta büyük bir felakete uğramışlar. Özellikle Patrik'in bu olayda parmağı olduğu konsolosun isteğine kapılmıştı.

Patriklik karargahında yapılan bir sözleşme gereğince, silahlarını Fransa temsilcisinin ve cemaat reisinin eline bırakmasının, onun onurunun korunacağı ve Napolyon'un güvenini ve sempatisini kazanacağını yeterli bir garantiydi. Böylece büyük bir alayla ataerkil türbeden ayrılmıştı Lübnan daha önce hiç bu kadar gösterişli ve lüks bir geçit töreni görmemişti. Bir savaş gemisiyle Fransa'ya yelken açmıştı ve Napolyon onu büyük bir karşılamayla karşılamıştı. Napolyon onun cesaretine ve vatanseverliğine hayran kalmıştı. Daha sonra Batı Cezayir'e geçerek bir süre orada kalmıştı. Hayatının geri kalanını geçirmek niyetiyle Paris'e dönmüştü. Kendisi ile Fransa Dışişleri Bakanı arasında meydana gelen yanlış anlaşılma bu konunun ötesine geçmişti. Belçika'dan Roma'a sonra Korver adasına gitmişti. Daha sonra Napoli'ye taşınıp oraya yerleşmişti ve oradayken kendisine İtalyan vatandaşlığı verilmesi teklif edilmiştir fakat o Osmanlı vatandaşlığından vazgeçmek istememişti. Sadrazam Kemal Paşa bu sadakatinden dolayı onu devlette kendisine verilen yüksek bir mevki ile ödüllendirmek istemişti (1887). Canını feda ettiği ülkesi Lübnan'dan hizmet etmek istemediği için özür dilerek reddetmişti. 63 yaşındayken Napoli'de vefat etmiştir (1888) ve Lübnandaki Ahden dağına naaşı nakledilmişti. Kerem cesurdu, yüksek ruhlı ve kararlı, Dindarlığı ve vatanseverlik sevgisiyle meşhurdur. Zühdünü o kadar ileri götürdü ki, 1858'de din alimlerinden oluşan bir manastır tarikatı kurmaya ve malları orda saklanmıştı. Ancak 1859 ve 1860 olayları bu isteğini boşa çıkarmıştı. Avrupa'da takva, zühd ve iffet örneği olan yaklaşık yirmi yıl geçirmişti. Avrupalılar onun mükemmel vasıflarına ve harika erdemlerine hayran kalmışlar.

Dindardı, iyi ve dürüsttü, din adamlarına saygı duyuyordu ve Lübnan kabilelerin itibarını koruyordu. Dolayısıyla onun Lübnan'daki dönemi bir rahatlık ve huzur dönemiydi. Kimse saltanatı konusuna karşı çıkmadı ve selefinin yoluna gelen engelleri hiçbirleriyle karşılaşmadı.⁹²

4.4.3 Rüstem Paşa'nın Valiliği

Ardından İtalyan Rüstem Paşa geldi (1873 - 1882). Halk arasında adaleti sağladı ve rahatsız edenleri engelledi. Devlet ile Rusya arasında savaş çıktığında (1877-1878), Lübnan'ın çıkarlarını devlete hizmet etmek için feda etti. Çalışanların maaşlarını düşürdü ve Dağ Hükümeti'nin bütçe açığını kapatmak için Nafia Fonu'ndan aldığı paradan kurtulmak için ek ücretler belirledi. Lübnan halkının din adamları ve liderleri ona karşı çıktı ve çekişme rüzgarı, başta güney olmak üzere Lübnan'ın çeşitli bölgelerine yayıldı. Din adamlarına zulmetmeye ve onları utanç verici şekilde suçlamaya başladı. İstanbul'a yazarak halkı isyana kışkırtmakla itham etti. Piskopos Boutros el-Bustani'den özellikle bahsetti. Fransız konsolosunu, azmettiricilerin başında yer aldığı ve Fransa'nın Lübnan'daki çabalarını engellemek için çalıştığı yönünde yanılttı. O ikisine yönelik komploları, Babıali'nin onu Fransız devletinin onayıyla Kudüs'e sürmesine yol açtı. (31 Temmuz 1878).

Patrik ve önde gelenler arasında vahim bir hal almıştı ki eğer iki devlet onu Fransız zırhlısı içinde şerefli ve saygın bir şekilde iade etmeseydi, neredeyse büyük bir kargaşaya yol açacaktı. Rüstem paşa saltanatının sonuna kadar Eklerus'a düşmanlığa devam etti. Onlara karşı saldırgan bir savaş yürüttüğü için, özellikle keşişlerin hatalarını örtbas etmedi. Yanında bu makamın bahsetmeye izin vermediği anekdotlar ve hikayeler vardı. Adaleti ve dürüstlüğü konusunda inatçı ve dik kafalıydı. Lübnan'daki yönetimi çekişme ve huzursuzluklarla doluydu. Görev süresinin bitiminden sonra devlet, Lübnan sistemini çıkarları uğruna ihlal ettiği için ödüllendirmek amacıyla onu Londra'ya büyükelçi olarak atadı.

⁹² Saltanatın başkenti Patrik Boulos ziyaret ettiğinde sultan Abdülaziz'in şerefinden değil, bir dürüst ve bir Mehmed Paşa'yı mihmandar olarak ataması da başka bir şeydi. Patrik, mihmandarın niteliklerinin görünce uygun hale getireceğinden emindi. Sultan'dan kendisini Lübnan'a hükümdar olarak atamasını istemişti ve isteği kabul edilmişti. Far Tafou, Patrik'in bu büyük erdeminin hatırlıyor ve ona büyük değer veriyordu. Bu onun hükümdarlığı sırasında kazandıkları dindarlığı ve din adamlarına olan saygısını artıran nedeni olmuştu. Lübnan'ı yöneten diğer yöneticiler döneminde elde edemedikleri nüfuzu elde etmişti.

4.4.4 Vasa Paşa'nın Valiliği

Ardından Vasa Paşa vali oldu (1882 - 1891). Onun döneminde rüşvet çok yaygınlaştı. Hükümler bozuldu. Yolsuzluk tüm devlet dairelerine ulaştı. Lübnan'ın her yerinde kaos hakim oldu ve Lübnanlıların koşulları daha da kötüleşti ve yüzlerce, binlerce kişi anayurtlarını terk ederek hayatın kıtlığından ve zulmün kötülüğünden kendilerini güvende hissettikleri yerlere gittiler. Onun yönetimi Kubalyan yönetimi olarak bilinir ve adını sahibini gölgesi gibi takip eden damadı Kubalyan'dan alır. Bu yöneticinin idaresi sırasında Lübnan hükümetinin başına gelen yolsuzlukların çoğu ona bağlanmaktadır.

4.4.5 Naum Paşa'nın Valiliği

Daha sonra Franko Paşa'nın kayınbiraderi Halepli Naum Paşa (1892 - 1902) vali olarak atandı. Rüşvet hükümetin kalbini kemiriyorken Lübnan'a geldi. Onu köklerinden sökmek için gereken araçlar elinde varken onun şiddetli akıntısına kapıldı. Hükümetin mahkeme harçlarından elde ettiği geliri ikiye katlayarak selefinin yolunu takip etti. Genellikle bu tür ücretlerden kaynaklanan hasar göreceli hasardır. Bu nedenle ona karşı olan Lübnan muhalefeti, diğer yöneticilerin hükümetin vergi gelirlerini ikiye katlamaya çalışırken karşılaştıkları zorluklarla karşılaşmadı. Onun döneminde de Kesrevan'da Hristiyanlarla Metlule arasında bir kargaşa çıktı.

Bu çatışmayı övülen bir üslupla çözdü. Eğer o olmasaydı bu çatışma büyür ve sonucu kötü olurdu. Bilge, kurnaz, iyi huylu ve siyasi yöntemlerde uzmandı. Bu nedenle görev süresi bittikten sonra devletin Paris büyükelçisi olarak atandı ve orada öldü.

4.4.6 Muzaffer Paşa'nın Valiliği

Yerine Polonyalı Muzaffer Paşa geçti (1902-1907). Lübnan'ı reforma doğru yönlendirmek için kendini iyi hazırlamış bir halde göreve başladı bu da Lübnan halkının kendilerine en iyi dilekleri ve en güzel umutları dilemesine neden oldu. Çevresi bunu entrikaları ve hırslarıyla yoldan çıkardı ve onu din adamlarına, ülkenin ileri gelenlerine ve ülkelerin konsoloslarına karşı konumunu zor duruma düşürdü. Bu kritik durumdan kurtulmaya çalıştı ancak başarısız oldu ve giderek daha fazla kaygılı ve kafası karışmış bir hale geldi.

Lübnan'daki din karşıtı derneklerle anlaşması zayıf ve kayıtsızdı. İki grup arasında o kadar çok çekişme çıktı ki, görev süresi dolmadan ölmemesi halinde büyük bir iç savaşın çıkmasından korkuluyordu. Bu yönetici adil, hür vicdanlı ve dürüst biriydi. Ama çok değişkendi, yargılaması hızlıydı ve konulara vukufiyeti yavaştı. Dürüstlüğüne, adaletine ve dürüst vicdanına rağmen Lübnan gibi bir ülkeyi yönetmeye uygun olmayan adamlardan biriydi. Onun işlerini üstlenecek kişi dürüst bir adamdan çok, parlak bir yönetici, deneyimli ve kararlı ve bu yöneticide olduğu gibi adil bir kişi olmalıdır.

4.4.7 Franko Yusuf Paşa'nın Valiliği

Daha sonra valiliği Franko Paşa'nın oğlu Halepli Franko Yusuf Paşa üstlendi (1908-1912) İradesi zayıftı ancak dürüst ve hoşgörülüydü. Yönetiminin başlangıcında Osmanlı Anayasasını ilan edildi ve bunu kabul etmek zorunda kaldı. Küçük bir grup Lübnanlı, Türk Anayasası sayesinde devletlerin reform alanında Lübnan'ın çok ilerisine geçeceğini düşünüyor ve onu Mebuslar Meclisi'nde temsil etmeye çalıştılar. Ama aklını başına toplayana ve Türk liderlerinin bu parlak, büyüleyici anayasa serapından gözleri kamaşmış olanlara teslim olana kadar, Türklerin krallarının başkentinde yaptıkları kanlı trajedinin bir bölümüne bile tanık olmamıştı.

(Bkz. Lübnan ve Osmanlı Anayasası kitabı). Onun hükümdarlığı sırasında düzinelerce Lübnanlı dernek, kendilerine fayda sağlayan reform talep etmek için ortaya çıktı ve özlemlerini gerçekleştirme ve ülkenin çıkarına olan hedeflerine ulaşma konusunda samimi bir istek gösterdi.

4.4.8 Kuyumcuyan Paşa'nın Valiliği

Ondan sonra yerine Ermeni Kuyumcuyan Paşa vali oldu (1912 - 1914). Lübnan'a geldi ve Mısır'daki Lübnan Birlik Cemiyeti ve onun Avrupa ve Amerika'daki şubelerinin önderliğinde yurtiçi ve yurtdışındaki Lübnan dernekleri sivil bir reform arayışıyla çabalıyorlardı. Bunu destekleme eğilimindeydi. Böylece, kendisini destekleyen ve etrafında toplanan Lübnanlıların güvenini kazandı.

Özellikle de Devlet, iki Germen devleti ile birlikte mevcut Avrupa savaşına girdikten sonra, birçok kritik durumda Lübnanlıları savunmada kararlılık ve samimiyet sergiledi.

Lübnanlıların ona olan sevgileri ve işlerini onun ellerine bırakmaları konusunda hemfikir olduklarını söyledi. Ancak bunu yaparak İttihatçıları kendisine karşı olan kinlerinden dolayı ayartmış, onlar da onu iktidardan istifaya zorlamışlardı ve Lübnan valiliğini tanımış adamlarından Ali Münif Bey'e, ardından da şu anki valisi olan İsmail Hakkı Bey'e bıraktılar.

4.5 Kitab Sonuç

Bu, Lübnan'ın modern gelişiminden sonraki tarihinin kısa bir özetidir. Buradan, bu ülkenin, yetki ve reform kapasitesi ölçüsünde yetkiyi bırakan birbirini izleyen yöneticilerin yönetiminden faydalanmadığı çıkarılabilir. Lübnan halkının bu dönemde sahip olduğu kolaylık ve refah, fitne ve savaşların kötülüklerinden korundukları için modern Lübnan sistemini tercih etmeleri ve medeniyet araçlarına yönelmeleri idi. Doğal zekaları, hızlı uyum sağlama yetenekleri, ıslıtlı kararlılıkları, işlerindeki samimiyetleri ve samimi vatanseverlikleri, Lübnan ve Suriye'de dini misyonlar tarafından kurulan yabancı okulların, onlara Avrupalıların öğretilerini aşılmasını, aynı zamanda da kendi kültürlerini uygarlaştırmasını sağladı. Ülkeleri inanılmaz bir hızla büyümüş, bu da onları hem edebi hem de maddi açıdan ileri ülkeler düzeyine çıkarmanın önünü açmıştır.

Geçen yüzyılın son çeyreğinde akımı hakim olan muhacir hareketinin, bu hızlı ilerlemede, onlara ülkeleri dışında yaptıkları tehlikeli işlerde doğuştan ve sonradan kazanılmış yeteneklerini sergileme fırsatı vermesi nedeniyle büyük payı vardı. Çeşitli dalların her birinde bu yeteneğe sahip olduklarını belirtmek için yeterlidir.

Özellikle, işin samimiyeti ve düzenliliğiyle ve ister manevi ister maddi olsun bazı dış güçlerle birleştiğinde, ülkelerinde ulaştıkları nihai başarı hedefine ulaşabilirdi. Onu arayacak ve onun siyasi durumunu, Doğu'nun en ileri ve uygar kesimlerinin kıskanacağı kadar büyüklüğe ulaşan edebi durumuna eşit hale getirecekti.

4.6 Modern Lübnan Rejiminden Sonra Suriye

Suriye ise yıllar süren çekişmelerin ardından üç eyalete bölünmüştü: Beyrut eyaleti, merkezi Şam'da olan Suriye eyaleti ve Halep eyaleti. Valilerinin rütbeleri Lübnan yöneticisinininkinden daha düşüktü, bu da onların yetkilerini ondan alındığını gösteriyordu. Modern rejimini imzalayan Avrupa ülkelerinin konsolosları, onun eylemlerini kontrol etme ve dağın işlerini izleme konusunda onların yerini aldı. Onun üzerindeki nüfuzları bu valilerinkinden daha azdı. Devlet adamlarının ve çalışanlarının elinde uğradığı haksızlığın ve zararın onda birini onların elinden çekmedi.

Lübnan anayasası Suriye'ye bir nimet olarak sayılırdı çünkü yöneticilerin orada kötülük yapmasını kısıtlıyordu. Bu durum, Lübnan'ı işgal etme bahanesi olarak ortaya çıkan huzursuzluğu önlemiş, Suriye'nin her tarafını işgal etmeye ve özellikle dağ Emirlerinin yönetimi altındaki halklara felaketler yaşatmaya devam etmiştir. Bu sistemin yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa okullarının yaygınlaşması, Suriyelilerin duygularının uyanmasında ciddi bir etki yaratmış ve onları büyük bir taleple kabul etmişlerdir. Bu uyanışın başlangıcına kadar ulusal okullar ilkokullarla sınırlıydı. Böylece insanlar ulusal okulların sayısını artırmak için rekabet etmeye başlamışlardı ve bunlar yabancı okulların düzenlemelerine dayanıyordu böylece öğrenciler Batı edebiyatından alıntılar yapmaya daha istekli hale gelmişti ve yeni nesil, Batı edebiyatını takip etmeye eğilimli, sofistike ve aydınlanmış olarak büyümüştür. Bu edebi rönesans Beyrut'ta, tıpkı bilimlerin ve kanunların şehri olarak anılan Roma döneminde olduğu gibi, ilim talebelerinin ve ilim arayanların âlimlerin Kâbe'si haline gelene kadar doruk noktasına ulaşmış gibi görünüyordu.

Doğuda Roma Denizi'nin bulunduğu o kara parçasından, denizlerin ötesine, özellikle Firavunlar diyarına ilim ve irfan ışınlarını gönderen büyük bir yol gösterici olarak ortaya çıktı. Bu topraklara gelen Kays'ın modern rönesansın oluşmasında büyük rolü olmuştur. Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde münevverlerin tepesinde sallanan Abdülhamid'in kılıcı olmasaydı, doğu krallıklarının efendisi olarak Suriye'nin üzerine yirminci yüzyıl girecekti.

İttihat ve Terakki Derneği'nin adamları, Suriyelilerin rönesansını büyük ölçüde dikkate almışlar özellikle de koalisyon partisinin kendilerinden ayrılmasından sonra Avrupa savaşı öncesinde Paris'te düzenlenen konferansta Arap unsurunun haklarına

bağlılıklarını dile getirmişlerdi. İttihatçılar, Arap fikrini henüz başlangıç aşamasındayken ortadan kaldırmak için organize bir plan geliştirdiler, ancak kötü niyetlerini ve çarpık hedeflerini acele ederek ortaya koydular. Onların bu aptalca politikaları, mezhep ve siyasi eğilimleri farklı olsa da, Suriyelileri onlara karşı çıkma ve çabalarını boşa çıkarma konusunda söz birliği yapmalarını sağladı. Bugün patlak veren büyük savaşta, bu sapkın cuntanın Türk milletine yönelik fanatizmi, Şam diyarında terör yönetimini ilan etmesi ve karşı kullandığı kılıcın aynısını Suriyelilere karşı ihlalinin sonucunu garantileyen yeni bir yöntemle kullanması ile en korkunç biçimleriyle ortaya çıktı. Ancak Suriye Arap unsurunda hâlâ bu cani tiranlara Bayezid, III. Selim ve IV. Mustafa'nın saltanatlarının sonunu hatırlatan yararlı bir ders verecek kadar gizli güç vardır. İçinden geçtikleri Endor'un karanlık ormanında, başlarının üzerinde sallanan intikam kılıcının parıltısıyla, ulusların kaderini kontrol eden o ezeli elin, Kader Tableti'ne onlar için yazarak, onlara ne yazdığını gösteriyor. Kral Belşasar'ın ölümünden önceki sarayında (menna menna Tekabbel ve Fersin), Keldani kralının yok oluşu ve yıkıntıları üzerinde Med-Pers krallıklarının yükselişi hakkında yazıyordu.⁹³

Dün Şerif Hüseyin bin Ali'nin Turanlıların ordusuna yaptığı gaddarlık ve Hicaz'daki devletinin yıkıntıları üzerinde Beni Haşim devletini kurması ve onlarla birlikte Kral Herakliyus ile birlikte Ömer bin Hattab olarak temsil edilmesi neydi? Bu halifenin, İbnü'l-Velid ve İbnü'l-Cerrah'ın eliyle Roma ordusuna saldırdığı ve bir Bizans devletinin yıkıntıları üzerinde Beni Kureyş devletini kurduğu gün - bu nedir? Bu sadece büyük devrimin bir tezahürüdür. Yakın Doğu'da yakın zamanda gerçekleşmesini beklediğimiz İngiliz aslanı İgal, Keldani topraklarına Keldanilere Kral Bilşasar'la birlikte Med ve Pers rollerini hatırlatarak gelmiştir. Abbasilerin başkentine girişi, Arapların şanını tazeledi ve Hulagu Moğollarının Abbasi el-Mustasım ile oynadığı korkunç rolün hatırasını yok etti (1258).

Kahtanoğulları topraklarında Turanoğullarının hakimiyetini tamamen ortadan kaldırılacağı bu darbeyi ta darbenin tamamlayıcısı olacaktır. Bugün üzüntüyle çatışmaya tanık oluyoruz ve Kudüs yolunda gözümüze çarpan dersler, müttefiklerin

⁹³ “Daniel'in peygamberliği sayfa 5” ve ayetin tefsiri: (Manna: Allah, senin krallığını saydı ve ona son verdi. Tekabbel: Tartın ve onu eksik buldun. Fersin: Krallığımı böldüm ve farslere verdim... Bu ayetin nazil olduğu gece Keldanilerin kralı Belşasar öldürüldü ve Med Darius onun krallığını ele geçirdi.

gayretlerinin, Arapların ve Suriyelilerin kendi iradelerine teslim olmasının sonuçlanacağını göstermeye yeterlidir. O kutsal toprakların tam dört asırdır üzerimize yük olan Türk hakimiyetinden kurtuluşu, varsa yeni bir döneme girmesi, tarihin başlangıcından şimdiye kadar yaşadığı en mutlu dönemdi.

Haziran 1917 Mısır

(El-Mes'udi)

Resim 8. Avrupa Büyük Savaşı Suriye Hatıra Madalyası Yıl 1917

5. SONUÇ

Yazar müslüman olmadığından, farklı dine mensup olması münasebetiyle Osmanlıya düşmanlık beslemesinden dolayı işgalci, zorba, kan dökücü, fesatçı, yağmacı, insanları birbirine düşüren ve çatıştıran, bundan da istifade eden, gücü yetmediği yerde yabancı devletlerden asker yardımı isteyen, bölgeyi kalkındırma işleri yapmaktan ziyade vergiler toplayıp kendi ekonomisini iyileştirmeye çalışan, valilerinin rüşvet aldığı bir devlet olarak tanıtmaktadır. Başkentte huzur ve istikrarın olmadığı, sürekli iktidar kavgalarının yaşandığı buna yeniçerilerin de dahil olduğu hatta padişahları tahttan indirip onun yerine istedikleri kişiyi padişah yaptıkları, kargaşa içinde bir Payitaht/başkent tasvir etmektedir.

Osmanlı Devletinin başarısızlıklarından memnun olan bir ruh haline ve bakış açısına sahiptir. Bunu her fırsatta satırlarında sergilemektedir.

Bu, Lübnan'ın modern gelişiminden sonraki tarihinin kısa bir özetidir. Buradan, bu ülkenin, yetki ve reform kapasitesi ölçüsünde yetkiyi bırakan birbirini izleyen yöneticilerin yönetiminden faydalanmadığı çıkarılabilir. Lübnan halkının bu dönemde sahip olduğu kolaylık ve refah, fitne ve savaşların kötülüklerinden korundukları için modern Lübnan sistemini tercih etmeleri ve medeniyet araçlarına yönelmeleri idi. Doğal zekaları, hızlı uyum sağlama yetenekleri, ısrıtlı kararlılıkları, işlerindeki samimiyetleri ve samimi vatanseverlikleri, Lübnan ve Suriye'de dini misyonlar tarafından kurulan yabancı okulların, onlara Avrupalıların öğretilerini aşılmasını, aynı zamanda da kendi kültürlerini uygarlaştırmasını sağladı. Ülkeleri inanılmaz bir hızla büyümüş, bu da onları hem edebi hem de maddi açıdan ileri ülkeler düzeyine çıkarmanın önünü açmıştır.

Geçen yüzyılın son çeyreğinde akımı hakim olan muhacir hareketinin, bu hızlı ilerlemede, onlara ülkeleri dışında yaptıkları tehlikeli işlerde doğuştan ve sonradan kazanılmış yeteneklerini sergileme fırsatı vermesi nedeniyle büyük payı vardı. Çeşitli dalların her birinde bu yeteneğe sahip olduklarını belirtmek için yeterlidir. Öznellik, işin samimiyeti ve düzenliliğiyle ve ister manevi ister maddi olsun bazı dış güçlerle birleştiğinde, ülkelerinde ulaştıkları nihai başarı hedefine ulaşabilirdi.

Onu arayacak ve onun siyasi durumunu, Doğu'nun en ileri ve uygar kesimlerinin kıskanacağı kadar büyüklüğe ulaşan edebi durumuna eşit hale getirecekti.

Suriye ise yıllar süren çekişmelerin ardından üç eyalete bölünmüştü: Beyrut eyaleti, merkezi Şam'da olan Suriye eyaleti ve Halep eyaleti. Valilerinin rütbeleri Lübnan yöneticisinininkinden daha düşüktü, bu da onların yetkilerini ondan alındığını gösteriyordu. Modern rejimini imzalayan Avrupa ülkelerinin konsolosları, onun eylemlerini kontrol etme ve dağın işlerini izleme konusunda onların yerini aldı. Onun üzerindeki nüfuzları bu valilerinkinden daha azdı. Devlet adamlarının ve çalışanlarının elinde uğradığı haksızlığın ve zararın onda birini onların elinden çekmedi.

Lübnan anayasası Suriye'ye bir nimet olarak sayılırdı çünkü yöneticilerin orada kötülük yapmasını kısıtlıyordu. Bu durum, Lübnan'ı işgal etme bahanesi olarak ortaya çıkan huzursuzluğu önlemiş, Suriye'nin her tarafını işgal etmeye ve özellikle dağ Emirlerinin yönetimi altındaki halklara felaketler yaşatmaya devam etmiştir. Bu sistemin yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa okullarının yaygınlaşması, Suriyelilerin duygularının uyanmasında büyük bir etki yaratmış ve bunu büyük bir ilgiyle karşılamışlardır. Bu uyanışın başlangıcına kadar ulusal okullar ilkokullarla sınırlıydı. Böylece insanlar ulusal okulların sayısını artırmak için rekabet etmeye başlamışlardı ve bunlar yabancı okulların düzenlemelerine dayanıyordu böylece öğrenciler Batı edebiyatından alıntılar yapmaya daha istekli hale gelmişti ve yeni nesil, Batı edebiyatını takip etmeye eğilimli, sofistike ve aydınlanmış olarak büyümüştür. Bu edebi rönesans Beyrut'ta, tıpkı bilimlerin ve kanunların şehri olarak anılan Roma döneminde olduğu gibi, ilim talebelerinin ve ilim arayanların âlimlerin Kâbe'si haline gelene kadar doruk noktasına ulaşmış gibi görünüyordu.

Doğuda *Roma Denizi'nin bulunduğu o kara parçasından, denizlerin ötesine, özellikle Firavunlar diyarına ilim ve irfan ışınlarını gönderen büyük bir yol gösterici olarak ortaya çıktı.

* "Roma Denizi" ifadesi, Roma İmparatorluğu'nun çevresinde yer alan Akdeniz'i tanımlamak için kullanılır. Roma döneminde Akdeniz, Roma'nın egemenliğinde olduğu için bu isim verilmiştir.

Bu topraklara gelen Kays'ın modern rönesansın oluşmasında büyük rolü olmuştur.

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde münevverlerin tepesinde sallanan Abdülhamid'in kılıcı olmasaydı, doğu krallıklarının efendisi olarak Suriye'nin üzerine yirminci yüzyıl girecekti.

İttihat ve Terakki Derneği'nin adamları, Suriyelilerin rönesansını büyük ölçüde dikkate almışlar özellikle de koalisyon partisinin kendilerinden ayrılmasından sonra Avrupa savaşı öncesinde Paris'te düzenlenen konferansta Arap unsurunun haklarına bağlılıklarını dile getirmişlerdi. İttihatçılar, Arap fikrini henüz başlangıç aşamasındayken ortadan kaldırmak için organize bir plan geliştirdiler, ancak kötü niyetlerini ve çarpık hedeflerini acele ederek ortaya koydular. Onların bu aptalca politikaları, mezhep ve siyasi eğilimleri farklı olsa da, Suriyelileri onlara karşı çıkma ve çabalarını boşa çıkarma konusunda söz birliği yapmalarını sağladı. Bugün patlak veren büyük savaşta, bu sapkın cuntanın Türk milletine yönelik fanatizmi, Şam diyarında terör yönetimini ilan etmesi ve Suriyelilere karşı ihlalinin sonucunu garantileyen yeni bir yöntemle kullanması ile en korkunç biçimleriyle ortaya çıktı. Ancak Suriye Arap unsurunda hâlâ bu cani tiranlara Bayezid, III. Selim ve IV. Mustafa'nın saltanatlarının sonunu hatırlatan yararlı bir ders verecek kadar gizli güç vardır. İçinden geçtikleri Endor'un karanlık ormanında, başlarının üzerinde sallanan intikam kılıcının parıltısıyla, ulusların kaderini kontrol eden o ezeli elin, Kader Tableti'ne onlar için yazarak, onlara ne yazdığını gösteriyor. Kral Belşasar'ın ölümünden önceki sarayında (menna mennea Tekabbel ve Fersin), Keldani kralının yok oluşu ve yıkıntıları üzerinde Med-Pers krallıklarının yükselişi hakkında yazıyordu.

Dün Şerif Hüseyin bin Ali'nin Turanlıların ordusuna yaptığı gaddarlık ve Hicaz'daki devletinin yıkıntıları üzerinde Beni Haşim devletini kurması ve onlarla birlikte Kral Herakliyus ile birlikte Ömer bin Hattab olarak temsil edilmesi neydi? Bu halifenin, İbnü'l-Velid ve İbnü'l-Cerrah'ın eliyle Roma ordusuna saldırdığı ve bir Bizans devletinin yıkıntıları üzerinde Beni Kureyş devletini kurduğu gün - bu nedir? Bu sadece büyük devrimin bir tezahürüdür. Yakın Doğu'da yakın zamanda gerçekleşmesini beklediğimiz İngiliz aslanı İgal, Keldani topraklarına Keldanilere Kral Belşasar'la birlikte Med ve Pers rollerini hatırlatarak gelmiştir. Abbasilerin başkentine

girişı, Arapların şanını tazeledi ve Hulagu Moğollarının Abbasi el-Mustasım ile oynadığı korkunç rolün hatırasını yok etti (1258). (Sayfa; 81)

Kahtanoğulları topraklarında Turanoğulları'nın egemenliğini tamamen ortadan kaldıracak bu darbe, darbenin tamamlayıcısı olacaktır. Şu anda çatışmalara üzülerek tanıklık ediyoruz ve Kudüs yolundaki dersler, müttefiklerin çabalarının, Arapların ve Suriyelilerin kendi iradelerine teslim olmalarının sonuçlarını yeterince gösteriyor. Kutsal toprakların dört asır süren Türk egemenliğinden kurtuluşu ve belki de yeni bir döneme girilmesi, tarihin başlangıcından itibaren yaşanan en mutlu dönem olarak değerlendirilmektedir. (Sayfa; 82)

6. KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 7th Edition atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Akarlı, E.D. (1993). *The Long Peace: Ottoman Lebanon 1861-1920*. California: University of California Press, Berkeley.
- Bakhit, M. Adnan. (1982). *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*. Beirut.
- Bir grup yazar. (1990). *Demeşcu Al-şam*. Dar Alkernak, Şam.
- Boulos, Noman. (1998). *Lübnan Tarihinde Maruni İsyanları*. Ghosta: Dar ve Mektebetü Babilyon, Lübnan.
- Buzpınar, Ş. Tufan. (2010). *Şam, Osmanlı Dönemi*. TDV İslâm Ansiklopedisi, Makale.
- Çakar, Enver. (2003). “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti”. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, I/2, Elazığ.
- Ebuhallil, A. (1998). *Historical Dictionary of Lebanon*. Lanham: Scarecrow Press, Makale.
- Harik, I. (1968). *Politics and Change Society Lebanon (1711-1845)*. University of Princeton, New Jersey.
- İsmail, Ahmed. (1999). *Abbasi Döneminde*. Dar al Dımeşki, Şam.
- Deeb, Kemal. (2011). *Çağdaş Suriye Tarihi*. Dar AL-Nahar, Beirut.
- Kehhale, Ömer Rıza. (1957). *Mucemu'l-Müellifin Teracimu Musannif'l-Kütübi'l-Arabiyye*, c. 3. el-Mektebetü'l-Arabiyye fi bi Dımeşk, Matbaatü'l-Terakkî bi Dımeşk, Beirut.
- Lübnan Hristiyan Halkının Tarihindeki Önemli İsyanlar. Aramice Demokrat Örgütü, 27 Ağustos
2011. 9 Kasım 2011 tarihinde Wayback Machine web sitesi arşivi.
- Maronit Patriklik Sinodu. 27 Ağustos 2011. Kopyası 12 Ocak 2012'de Wayback Machine web sitesi arşivi.
- Massad, Paul. (1916). *Ed-Devletü'l-Osmaniyye fi Lübnan ve Suriyye Hüküm Erbaati Kurûn 1517-1916*. Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye.
- Özkaya, O. (2002). *Tanzimat Devri Cebel-i Lübnan Olayları (1860-1861)*. (Yüksek Lisans Tezi).

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Piskopos Yusuf. (1905). *el-Debs, el-Cami' al-Mufasssal fi al-Tarih al-Mevarine al-Muassal*. Dar al-Mashreq, Beyrut.

Sami, Öngör. (1964). *Orta Doğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)*. Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.

Şahin, Cemalettin. (2009). *Suriye*. TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.

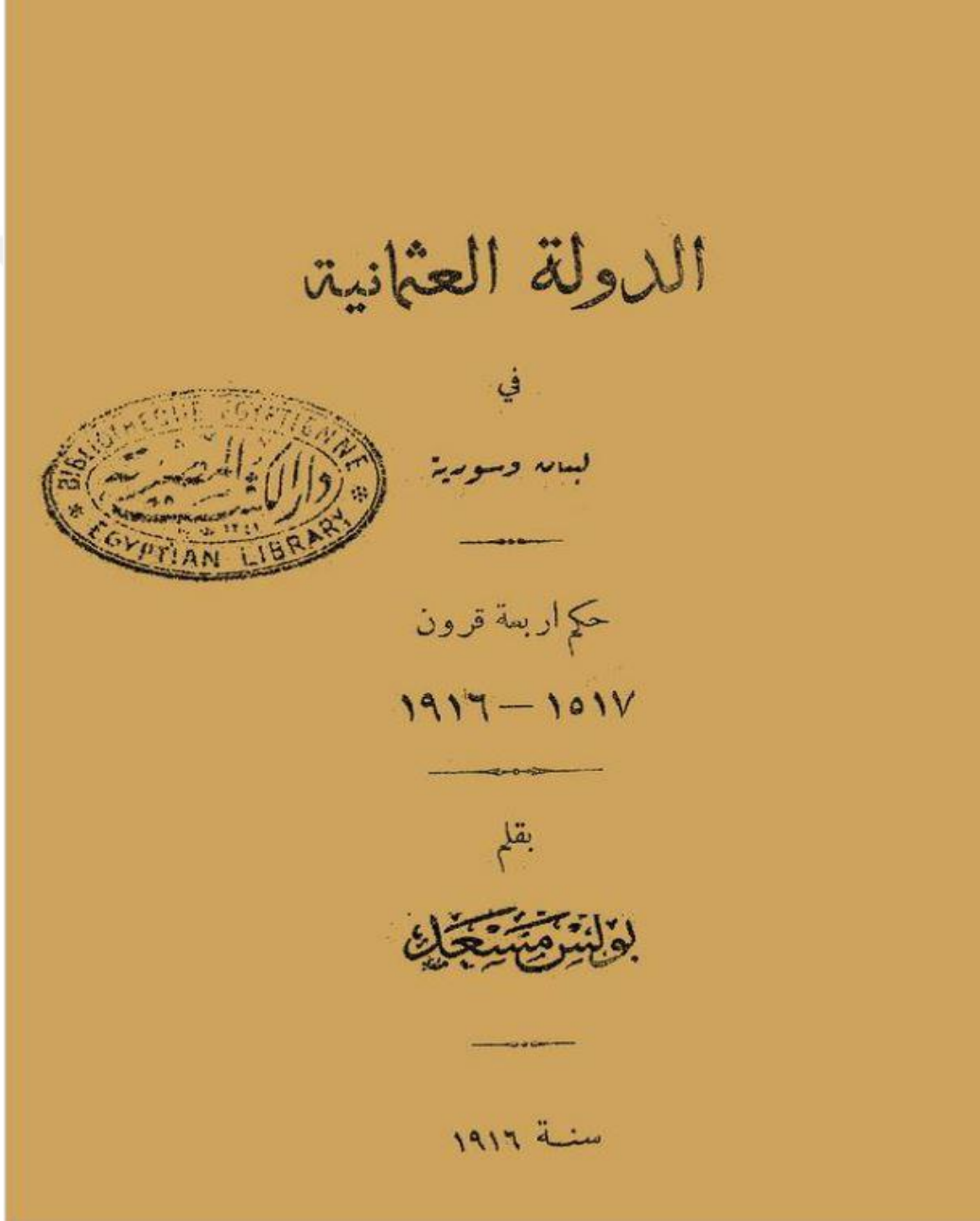
The History of the Maronite Patriarchate, Matn Dosyaları, 27 Ağustos 2011. 5 Mart 2016 Tarihli Kopyası Wayback Machine Web Sitesi Arşivi.

Tomar, Cengiz. (2010). *Şam*. TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.

<https://ar.wikipedia.org/wiki>

7. EKLER

EK 1

Resim 9. Çevrilen kitabın dış kapağının resmi

كلمة للمؤلف

في هذه النبذة صورة جليسة لماضي البلاد السورية . والماضي مرآة الحاضر . فللبصير اللبيب من مواطني الاعزاء الذين يلتزمون الخير لوطنهم ان يسترشد بالعبر التي تتجلى له في هذه المرآة الى النهج القويم الذي ينبغي له ان يتبججه لابلاغ امته الى حيث تأمن تجدد النكبات التي توالى عليها في الدور الاخير من تاريخها

وانا في روح الوفاق الذي سرى اليوم في جسم الامة السورية ما يمهّد للمصادقة الوطنية من السوريين واللبنانيين سبيل الخروج بها من المأزق الحرج الذي حشرها فيه اعدؤها ولا سيما اذا ما عرفوا ان يستخرجوا من ثنايا قضية اهلفاء الشريفة المشتركة موعظة لهم ترشدكم الى اصدقاء امتهم احثيقين

الدولة العثمانية

في لبنان وسورية

حكم اربعة قرون (١٥١٧ - ١٩١٦)

تمهيد

تستطوي صفحة هذا العام وبها تستطوي آخر صفحة من تاريخ المئة الرابعة للحكم العثماني في الديار السورية (١٥١٧ - ١٩١٦) . فقد دخلت سورية في حيازة بني عثمان في منتصف الربع الاول من القرن السادس عشر بعد اقراض دولة المماليك^(١) على يد السلطان سليم الاول الفاتح العثماني الشهير وبعد قرنين ونصف خروج الصليبيين منها^(٢)

وتاريخ سورية في عهد بني عثمان انما هو حلقة من سلسلة البلايا والازراء التي توالت عليها في عصر المماليك فذهبت بالسرعة والازرع واوردت البلاد موارد الضئيل والشفاء . يتصفح المرء تاريخها في ذلك العصر فيضلل اليه انه يتصفح تاريخ العصور الاولى للبشرية . فيقف مبهوئاً حائراً ازاء ما يقع عليه نظره في ذلك السفر الضخم من اخبار تلك الحقبة الطويلة التي اجتازتها الديار الشامية وهي تسمى باذيال الحلقة

(١) يعرف هؤلاء المماليك بالبرجية أو الجركسية . أسس دولتهم الملك الظاهر برقوق المعروف بـ"الملك الكبير" سنة ١٣٨٩ م وحكمت سورية الى سنة ١٥١٧ حيث دانت هذه البلاد لـ"عروجان" بني عثمان . وقد تخال حكمهم لها عتق وحروب شديدة منحتها تمزيقاً وقضت على البقية الباقية من بعدها . ودخلت هذه الفتن في القرن الرابع عشر وما يليه في دور مخيف محزن حتى فترت همم أهلها وقل عرائصهم للماضية ما قوالى عليها من الكوارث والتكبات وقاتوا لا يشعرون بضعف الحكم وتحكمهم برقايمهم لان الصائب الفادحة التي نزلت بهم اغتصبت حاسة التأثر . وزادت حالة سوريا سوءاً على اثر غزوة تيمورلنك الطاغية المغولي الشهيرة لها سنة ١٤٠٠ وقطعه دمشق ودكها من اساسها وسببه علماءها وسناعاتها الى آخر ما هو معلوم من اخبار تلك الغزوة

(٢) دخل الصليبيون الي سورية سنة ١٠٩٩ م وتملكوها زهاء قرنين سرفوحها في محاربة الدول السكردية والتركية وتملكة الروم ومن والى هذه الدول من امراء البلاد واعوانهم وكان عهدهم في الديار الشامية عهد رخاء ورفق بالقياس على ما عتته هذه البلاد في عهد اسلافهم واعقابهم من ناشدائد والاهوال